

atılım

sosyal bilimler dergisi
social sciences journal

Cilt / Volume: 5 • Sayı / No: 1 • Mayıs/May 2015

ISSN 2146-6181

Editor's Note / Editörden

It is a great pleasure to present the Special Issue of *Atılım Journal of Social Sciences*, "Approaches to British Literature and Culture." The articles presented in this issue are the products of the dilligent efforts of the doctorate students of English Culture and Literature program as a part of their seminar course requirements.

The first article of this compilation deals with Jeanette Winterson's literary yet popular novel *Sexing the Cherry*. Albeit being a postmodern novel abundant in metafictional techniques and self-reflexive gendered approaches, this essay deals with it in terms of the use of realistic techniques. The article on Virginia Woolf's *Mrs Dalloway*, set in post-war England, evaluates the sources of terror in the novel—be it resulted from the brutalities of war, patriarchy, or piety. The essay on Kipling lays out the insistence of the author on the superiority of the colonizer in the colonizer/colonized binary opposition in his "The Return of Imray" and "The Mark of The Beast" using Edward Said's Orientalist theory. The fourth article studies the handling of the problematic identity formation in Doris Lessing's "To Room Nineteen" in terms of the conflict between individual identity and imposed social roles. The next article presents a new historicist analysis to Shakespeare's romantic comedy *Twelfth Night*, in that Stephen Greenblatt's account of the rampantly changing early-modern period is put to use in order to bring a cultural outlook on the play.

I am greatly indebted to the referees for their efforts in assessing the articles. I would like to express my gratitude to my professors and colleagues in the Department of English Language and Literature for their contribution and valuable comments during the presentations of these papers. I would like to thank the editorial board, especially Nil Güngör and Gürsan Şenalp for encouraging me to compile this issue. The last but not the least, I would like to thank my wonderful students who ardently edited their work for publishing. I hope they enjoyed the scholarly pursuit and learned much in the process.

Dr. Evrim Doğan Adanur

İçindekiler / Contents

ÖZGÜN MAKALE / ORIGINAL PAPERS

- **Postmodern Realism in Jeanette Winterson’s *Sexing the Cherry***
Jeanette Winterson’ın *Vişnenin Cinsiyeti* romanında
Postmodern Gerçekçilik..... 5-19
Mustafa Güneş
- ***Mrs. Dalloway: Voicing the Terror of a Post-War Society***
Mrs. Dalloway: Savaş Sonrası Bir Toplumun Yaşadığı
Korkunun Dillendirilmesi 20-33
Şebnem Düzgün
- **An Orientalist Reading of Kipling’s “The Return of Imray” and
“The Mark of The Beast”**
Kipling’in “The Return of Imray” ve “The Mark of The Beast”
Hikayelerinin Oryantalist Bir Değerlendirmesi 34-54
Nilay Erdem Ayyıldız
- **Identity Formation and the Clash between Individual Identity
and Multiple Social Roles in Lessing’s “To Room Nineteen”**
Lessing’in “To Room Nineteen” Eserinde Kişilik Yapılanması ve
Bireysel Kişilik ile Çoklu Sosyal Rollerin Çatışması 55-67
Ebru Çeker
- **A Study of William Shakespeare’s Comedy *Twelfth Night* from
a New Historicist Perspective**
William Shakespeare’in *Onikinci Gece* Komedyasının
Yeni Tarihselci Açından İncelenmesi 68-81
Yakut Melikzadeh Akbay

Referees for the Special Issue

Prof. Dr. Gülsen Canlı, Atılım Üniversitesi

Doç. Dr. Lerzan Gültekin, Atılım Üniversitesi

Doç. Dr. Zekiye AntakyaHoğlu, Gaziantep Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Selen Aktari, Başkent Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Gökşen Aras, Atılım Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Kuğu Tekin, Atılım Üniversitesi

Dr. Sibel İzmir, Atılım Üniversitesi

P

ostmodern Realism in Jeanette Winterson's *Sexing the Cherry*

Mustafa Güneş

Department of Foreign Languages, Çankaya University

Abstract

One of the most significant qualities that differentiate realist novelists from modernist ones or postmodernist novels from those of modernist writers is their peculiar answers to the question of what literary works should represent. Many postmodernist novels do not inimically discard the idea of the novel as a genre of realistic representation despite the fact that what they depict in terms of period, order, scale, shape, or framework differs a lot from that of realist novelists because what they see as realism is composed of the “bricolage” of multiple perceptions, truths and beliefs that would alternate their forms with the introduction of every new vantage point. Winterson's novel *Sexing the Cherry* was a popular postmodernist novel that was studied extensively within feminist theories, and its metafictional qualities were underscored in many studies. However, one of the striking qualities of it is its overt use of realistic and factual elements and the grounding of the plot and characterization on these elements. Hence, the goal of this study is to analyse the abovementioned novel in detail in order to determine to what extent the realism suggested in the novel could be seen as an exciting end in itself, and to what extent it is constructed as

*This paper was presented at 9th IDEA 2015 Conference, May 15-17 at Malatya İnönü University.

a subversion of certain grand narratives and as a denotation of new forms of representation and unrealistic construction.

Keywords

Contemporary novel, realism, Jeanette Winterson, feminism, metafictional

In the preface of one of the earliest examples of the novel as a literary genre, the author of *Robinson Crusoe* presents himself as the “editor of this account” and claims that his narration is “a just history of fact; neither is there any appearance of fiction in it” because the novel writers of the time basically claimed themselves to be the objective re-tellers of events that they are narrating with fidelity, and the novel to be a realistic reflection or imitation of life (Defoe 2007, *The Preface*). Traditional realistic fictions, as they are named today, “feature a set of aesthetic conventions for representation, such as complex and psychologically credible characters, a coherent and casually linked plot, and everyday settings” as well as an “assumption that there is a reality independent of observer which can be communicated via language” (Birke *et al.* 2013, 2). The basic premises of realistic fiction stated mainly attempt to create an illusion in which all happenings are possible variants of the phenomena in our life. In other words, the realistic fiction tries to create a self-enclosed world— which takes its reference from the real life itself. In order to achieve this, they try to detail their world as precisely as possible, populate it with such characters as credible as possible, endeavour to narrate the story as objectively as possible, and compose the plot as ‘well’ as possible.

At the turn of the 20th century, Henry James describes the realistic fiction of the passing age as “loose baggy monsters” as they are full of details of the physical world and characters, and later modernist novelists accuse them of lacking an essential quality: the depiction of the inner-reality of characters, which, for them, is the reality that

mattered. As a result, the novels of the period focus less on realistic depictions of the lives of several characters with a lot of actions extended over a considerable length of time, but more on the mental processes of a limited number of characters that provide the reader with an extensive study of the distorted psychology of the contemporary man due to great wars, loss of faith, lack of values, and the pain and questions in mind. As all surrounding events left a burden in the minds of contemporary men, the characterization and plot in the works of modernist writers are different from that of the preceding authors. Later on, it becomes more meaningful for modernists to depict mental processes of characters over an idiosyncratic perception of time through some peculiar techniques such as free indirect speech, stream-of-consciousness, interior monologues, fragmented narration, and metafiction.

At that point, certain formal realistic elements of fiction are replaced by the modernist ones; new techniques are introduced; new perceptions of time, character, and reality are depicted in novels; but still the novel remains as a consistent genre in terms of plot, form and characters with a beginning and ending, a narrator, though not necessarily an omniscient one, and a perception of time though it may be non-linear.

However, when we move on to the age of postmodernism around the 1960s, all stable concepts were superseded by problematic counterparts, and in Ihab Hassan's words, the "form" is replaced by an "antiform;" "purpose" with "play;" "hierarchy" with "anarchy;" "finished work" with "process;" "creation" with "decreation;" "selection" with "combination;" "signified" with "signifier;" "grande histoire" with "petite histoire;" "determinacy" with "indeterminacy" (quoted in Malpas 2005, 8) and in the words of Jacques Derrida, the postmodern literary texts become nothing more than a linguistic play in which no transcendental signified could be reached, and a signifier may only lead us to another in a linguistic structure (1989, 91). Such "writerly" texts, as Barthes suggests, are constructed to be like a play between the reader and the text thanks to some postmodernist techniques such as:

metafiction; the disruption of the linear flow of narratives and the relationship between cause and effect; challenging the authority of the author; the use of events and characters drawn from fantasy; self-reflexively drawing attention to the language that is being used to construct the fiction; the use of parody and pastiche, and more generally a scepticism towards fixed ideologies and philosophies. (Bentley 2008, 30)

Winterson's "text", *Sexing the Cherry*, involves all of the above mentioned techniques and qualities in order to subvert truthfulness, artistic integrity, universality, unity, linearity of time, the perception of space, the boundary between low and high art, the well-made plot and an ending, established meaning and characters. Oddly enough, the text embraces certain qualities as well adhered to by realistic fiction, but the way in which the author makes use of them leaves much to discuss.

To begin with, as is the case with many postmodern texts, *Sexing the Cherry* is based on certain historical facts and characters. In addition, myths and fairy tales are attached to the text, and all are commingled on the basis of parody, and several new fantastic stories are weaved into it by Winterson; thus, it is aimed to set, an "incredulity" towards reality and realistic narrations as grand narratives in the words of Lyotard. The text sheds light from a different angle on some historical events such as the dethronement of Charles I, the period of Cromwell and the strict practices of the Puritans, the Great Fire of London, the Great Plague and the restoration of the monarchy by Charles II; hence, it is referential to documented history and our world in this sense. Nonetheless, as we keep reading, it quickly becomes clear that this postmodern text does what previous historiographies have done, but at an extreme level that is achieved by irony and parody (Nicol 2009, 32). Such an attitude in the text is described as historiographic metafiction by Linda

Hutcheon, and she claims this new way of history writing to be “intensively self-reflexive and parodic, yet it also attempts to root itself in that which both reflexivity and parody appear to short circuit: the historical world” (1988, *Preface*). Certain historical events mentioned above are presented with the gaze of a marginal, grotesque character, “Dog-Woman”, whose identity is problematized as she is not given an individual name, so how she depicts those historically true events from a subjective, ironic viewpoint becomes important within a postmodern scale. To illustrate, Dog-Woman’s opinion on the conflict between the parliament and the king is one of these moments. She says,

As far as I know it, and I have only a little learning, the King had been forced to call a Parliament to grant him money for his war against the kilted beasts and their savage ways. Savage to the core, and the poor King only to make them use a proper prayer book. They wouldn’t have his prayer book and in a most unchristian manner threatened his throne. The King, turning to his own people, found himself with a Parliament full of puritans who wouldn’t grant him money until he granted them reform. Not content with the Church of England that good King Henry had bequeathed to us all, they wanted what they called ‘A Church of God.’ (Winterson 1989, 20)

Many of her opinions on the historical events and facts are nothing but unorthodox and subjective perceptions that aim to raise questions in the reader’s mind about certain realities. These utterances in the text reveal the deconstructive inclination of the text as it renders certain truths and assumptions with a new point of view; thus, from a Derridean point of view, it aims to “reveal and subvert the tacit metaphysical presuppositions of Western thought” (Abrams 1999, 59). It is also clear in the text that Winterson does not make any effort to denote alternative

truths to the old ones, but she tries to cast doubts on them so as to let the reader question. The linguistic structure of the text does not have any claim to form a new presupposition as it forms a subjective, humorous “parole” which is much more different than the one that would be seen in a history book or in a traditional historiography. Moreover, the basic characters and narrators of the text as well, Dog-Woman, Jordan, Nicholas Jordan, and the environmentalist woman are marginal characters, in Hutcheon’s words, they are “anything but proper types: they are the ex-centrics, the marginalized, the peripheral figures of fictional history” (1988, 114). Jordan expresses such a quality of his own at the beginning of the text where he describes himself with such words:

For the Greeks, the hidden life demanded invisible ink. They wrote an ordinary letter in between the lines set out another letter, written in milk. The document looked innocent enough until one who knew better sprinkled coal-dust over it. What the letter had been no longer mattered; what mattered was the life flaring up undetected till now. I discovered that my own life was written invisibly, was squashed between facts. (Winterson 1989, 3)

What is significant in this quotation is that it puts emphasis on two things. The first one, as mentioned above, is that it draws our attention to the marginality of the character and the fact that these marginal characters were invisible among facts; in other words, they had neither been cared enough to be written about, nor had they been the focal point of any historiography or fiction before. The second point that Winterson draws our attention to with this excerpt is about the transforming of the invisible into the visible or dragging of it into a visible realm. This is done smoothly by adopting a specific type of writing--fantasy--because this sub-genre, according to Jackson, “traces the unsaid and the unseen of culture: that which has been silenced, made invisible, covered over and made ‘absent’” (1981, 4). Hence,

it may be concluded that adopting such a sub-genre plays a complementary role on the content of the text so as to reveal one thing: the reality that society or history claims should be put into question, as it is a metanarrative constructed by the dominants of a culture and prone to ignore others.

Furthermore, *Sexing the Cherry* is a compilation of certain intertexts and a rewriting of them – and here text should be understood as any cultural structure or expression based on Derrida’s suggestion that “[t]here is nothing out of the text” – with the aim of parodying patriarchal and logocentric presuppositions or, in other words, metanarratives in Western literature, philosophy, and history through undermining them with the help of a style that could be considered as “revisionist myth-making.” At this point, when we consider the differentiation between pastiche and parody that Hutcheon made, denoting parody as something more political and subversive “for it paradoxically both incorporates and challenges that which it parodies” (1988, 11), *Sexing the Cherry* involves both realistic elements that are true to history, and deconstructs them by way of parody; thus it becomes politically charged because it exposes the constructed nature of all texts with this metafictional quality; though, this is not the only proof for its being so. The narrative of the text also becomes important when we consider the text as a combination of the qualities of realistic fiction writing and postmodern parody. Intrusions of the author to the text, multiple narrators, the realistic story of Dog-Woman that includes details about the life of a poor grotesque seventeenth century female, certain factual data of the period concerning England’s history, in addition to the realistic narration of Jordan’s imaginary journeys are certain metafictional qualities that make *Sexing the Cherry* both postmodern and realistic at the same time. However, the realism mentioned here could not be understood in the conventional sense. Gasiorek claims realistic fiction to be something changing constantly in time, and for him, it is “flexible, wide-ranging, unstable, historically

variable, and radically open-ended” (1995, 14). Also, he argues that “realism changes in different periods and that it cannot be reduced to a set of formal features” (1995, 179). With his remarks in mind, it could be claimed that realism in fiction is essentially a time-bound concept, and what we can call realistic fiction currently may both resemble and differ from the notion of realistic representations in the nineteenth century; though, not necessarily just in terms of formal features. Hence, the story of Dog-Woman has realistic qualities as the world she narrates is referential to our world, and it consists of the daily life of a poor woman at the time. However, this realistic setting and characterisation is also challenged by the addition of this unusual, grotesque woman figure into the centre of the story as the focaliser. Additionally, the journeys of Jordan are imaginary, but are narrated with “an empirical approach” that brings them closer to realism because “[l]ike any seventeenth-century explorer he keeps a detailed record of both the voyages he takes with Tradescant and his fantastic journeys” (Aldea 2010, 95). Thus, these journeys are both a form of travel writing populated with imaginary and fantastic elements and, at the same time, a parody of this tradition. Jordan casts doubts on his journeys by saying “These are journeys I wish to record. Not the ones I made, but the ones I might have made, or perhaps did make in some other place or time” (Winterson 1989, 2). These stories disrupt the realistic narrative as we can see a mixture of realism with the fantastic, the magical and the imaginary, and as a result of this blending, *Sexing the Cherry* offers a form of “magic realism” as the text relies upon a “realist tone of its narrative when presenting magical happenings” (Bowers 2004, 3). Such an eclecticism in a text and transgressions of boundaries are seen as qualities of “overt narcissistic texts” in Hutcheon’s word because they “overtly ask” the reader “to create a fictive imaginative world separate from the empirical one in which he lives” (1980, 32). For instance, in one of the places Jordan visits, the words of the people in town rises up and “form a thick cloud

over the city, which every so often must be thoroughly cleansed of too much language”, and then to clean this mess of words “[m]en and women in balloons fly up from the main square and, armed with mops and scrubbing brushes, do battle with the canopy of words trapped under the sun” (Winterson 1989, 11). Later, he meets a family with “a strange custom” in which “[n]ot one of them would allow their feet to touch the floor,” and their house of has “bottomless pits” and “furniture ... suspended on racks from the ceiling; the dining table supported by great chains, each link six inches thick” (Winterson 1989, 13). All of Jordan’s travels have such imaginary and fantastic qualities, and it is impossible to talk about empiricism in these descriptions, or to be sure whether these journeys take place in his mind or not; but it is possible to talk about a transgression of the boundary between fact and the imaginary, and about a disruptive attitude towards our reality or about an imaginary alternative to our world.

Another significant point in *Sexing the Cherry* regarding the problematic relationship that it has with the notion of realism is the perception of time. If we consider realism as a mode of writing that refers to any kind of text that captures reality, it could be asserted that novel writing has always been within this mode of writing or in relation with it since it first appeared. However, as Gasiorek claimed, the kind of reality it captures has changed over time: the focus during the nineteenth century was undeniably on physical reality, in the modernist phase it turned to inner reality, that is the psychology of the characters; and in the postmodernist mode of writing on the non-existence of reality itself. Nevertheless, when we read a nineteenth century or a modernist text, we have a clear idea of time, be it linear or cyclical, and of a time span as long or short, chronological or anachronic. A postmodern text like *Sexing the Cherry* offers us little or no perception of time, but an ambiguous, problematic idea of it, and we feel as if we are in a myth or a fairy tale in which we have no idea of when it begins or ends, but just moves on

constantly. In *Sexing the Cherry*, Dog-Woman's story is set in seventeenth century London, and this briefly gives the reader an understanding of time and space that would exist in a realistic fiction. However, with the involvement of Jordan's fantastic journeys and fragments of several more timelines and stories, as well as jumps in time between the seventeenth and twentieth centuries, the order of the plot and the flow of chronical time are disrupted. As a result, the reader is left with ontological questions relating the existence of a reality offered in this problematic perception of time. Such a postmodernist text, in Brian McHale's words,

foreground[s] questions like ...: 'Which world is this? What is to be done in it? Which of my selves is to do it? ... What is a world? What kinds of world are there, how are they constituted, and how do they differ? What happens when different kinds of world are placed in confrontation, or when boundaries between worlds are violated? What is the mode of existence of the world (or worlds) it projects? How is a projected world structured?' (2004, 10)

Subverting the sense of time perfectly serves an aim that is related to the destruction of the reality presented in the text because with the loss of the time concept, the reader cannot initiate a referential interaction between the world outside and the world of the text. As a result, the reality constructed in the text loses its illusionary quality, and the realistic side of fiction is undermined whereas the fictionality of it is underlined extensively.

The final significant point in *Sexing the Cherry* draws attention in relation to the notion of realism that the text offers, is about the structure and narratology of the text. As mentioned before, structuring the text upon various historical events and characters as well as fictional ones, fairy tales, and a realistic story of two more figures in present time—Nicholas Jordan and the environmentalist woman—the text offers a mise-en-abyme in which the basic narration of Jordan and Dog-

Woman leads to the other storylines and narrations. The text unfolds with two narrators and their stories appear realistic at first because the life of a poor woman and her son is portrayed with certain details about their life, such as the poverty they live in, the surprise they express when they see a tropical fruit, a banana, for the first time, their strict puritan neighbours, the intrusion of Tradescant into Jordan's life, and letting the young explorer set out on various journeys, etc. We see the text forming a frame of a realistic story up to that point. However, there are also certain qualities that lead the readers to become detached from this reality - for which we can consider Dog-Woman's claim of fishing Jordan out of the stinking Thames, Jordan's imaginary journeys, and the stories of the characters in these journeys such as the tales of the twelve dancing princesses, Fortunata, Rapunzel, the myths of Artemis and Oreon, and Orpheus. At this point, the text could be claimed to have formed a frame earlier just as to break it later. Patricia Waugh describes metafictional postmodern texts in her article "Are Novelists Liars?" as such: "Frames are set up only to be continually broken. Contexts are ostentatiously constructed, only to be subsequently deconstructed" (1984, 101). By the same token, with the chapter named "1990" in the text, we jump in time and hear the story of two characters who are suggested to be the same characters as the earlier major ones, or perhaps duplications of Jordan and Dog-Woman. Therefore, the earlier frame is broken once again and linear movement of time is distorted because of such spatiotemporal impossibilities. In addition, this new frame, constructed in "1990" is also broken by the involvement of a character from the past, possibly Tradescant, as the events of the present and past suggestively resemble each other. A few pages later, the chapter ends when Nicholas Jordan is at sea, leaning on the railing of the ship. The transgression of the border between past and present becomes clear with these sentences of Nicholas Jordan:

I rested my arms on the railing and my head on my arms. I felt I was

falling into a black hole with no stars and no life and no helmet. I heard a foot scrape on the deck beside me. Then a man's voice said, 'They are burying the King at Windsor today.' I snapped upright and looked full in the face of the man, who was staring out over the water. I knew him but from where? And his clothes nobody wears any clothes like that anymore. I looked beyond him, upwards. The sails creaked in the breeze, the main spar was heavy with rope. Further beyond I saw the Plough and Orion and the bright sickle of the moon. I heard a bird cry, sharp and fierce. Tradescant sighed. My name is Jordan. (Winterson 1989, 112-113)

Commingling the mythical with the historical, the fantasy and the grotesque with the real, the past with the present, and the fictional with the factual, Winterson presents us a unique text that grafts these all to each other; and considering Nicol's description of such texts as having "adherence to the logic of 'both ... and...,' rather than 'either...or...'" (2009, 31), *Sexing the Cherry* offers us a distinct postmodernism and a distinct realism because it grounds its politicized, postmodern arguments on realism. Yet, its overt postmodernist techniques outweigh its realistic qualities, which has been done on purpose because no postmodernist author would be interested in retelling a commonly known story, myth, or event without an aim of looking back to these from a new and different point of view. In fact, such a text undoubtedly, neither desires to present the past and the reality as it is, nor does it even offer something similar to it with a single worldview, solution, vision, or ending. Additionally, although the world created by the novel is seen as having "direct links to the world of empirical reality, it is not itself that reality," and it challenges "both any naïve realist concept of representation and also any equally naïve textualist or formalist assertion of the total separation of art from the world" (Hutcheon 1988, 125). Earlier I mentioned Jordan's claim that his story was written between the lines with invisible letters, and now I will suggest that

Winterson has a similar attitude as she lays realism between postmodernist lines. Furthermore, this sort of realism in *Sexing the Cherry* is not utilized as an exciting end itself, but as a technique within the novel; not as a vision of life, but as a way of projecting a subjective vision, so as to make the entire text politically charged. It reaches the peak when Winterson intrudes and counts a list of lies:

LIES 1: There is only the present and nothing to remember.

LIES 2: Time is a straight line.

LIES 3: The difference between the past and the future is that one has happened while the other has not.

LIES 4: We can only be in one place at a time.

LIES 5: Any proposition that contains the word 'finite' (the world, the universe, experience, ourselves...)

LIES 6: Reality as something which can be agreed upon.

LIES 7: Reality as truth. (Winterson 1989, 74)

References

- Abrams, M.H. 1999. *A Glossary of Literary Terms*. Orlando: Harcourt Brace College Publishers.
- Aldea, E. 2010. *Magical Realism and Deleuze: The Indiscernibility of Difference in Postcolonial Literature*. London, GBR: Continuum International Publishing.
- Bentley, N. 2008. *Contemporary British Fiction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Birke, D., Butler, S. & Auer, P. eds. 2013. *linguae and litterae: Realism in Contemporary Culture: Theories, Politics, and Medial Configurations*. Hawthorne, NY, USA: Walter de Gruyter.
- Bowers, M. A. 2004. *Magical Realism*. London: Routledge.
- Defoe, Daniel. 2007. *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe*,

- of York, Mariner*. Oxford/New York: OUP.
- Derrida, J. 1989. "Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences." *Critical Theory Since 1965*. Eds. Hazard Adams and Leroy Searle. Tallahassee: Florida State University Press.
- Gasiorek, A. 1995. *Postwar British Fiction: Realism and After*. London: Edward Arnold.
- Hutcheon, L. 1988. *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. London: Routledge.
- Hutcheon, L. 1980. *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*. Canada: Wilfrid Laurier University Press.
- Jackson, R. 1981. *Fantasy: The Literature of Subversion*. London: Methuen.
- Malpas, S. 2005. *The Postmodern*. London: Routledge.
- McHale, Brian. 2004. *Postmodernist Fiction*. Taylor & Francis e-Library.
- Nicol, B. 2009. *The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction*. New York: Cambridge University Press.
- Waugh, P. 1984. "Are Novelists Liars." *Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*. London: Routledge.
- Winterson, J. 1989. *Sexing the Cherry*. New York: Grove Press.

Öz

Jeanette Winterson'ın *Vişnenin Cinsiyeti* romanında Postmodern Gerçekçilik

19. yy gerçekçi yaklaşıma sahip roman yazarlarını 20. yy modern dönem yazarlarından veya ikisini postmodern dönem yazarlardan ayıran en önemli özelliklerden bir tanesi bu yazarların eserlerinde bir edebi eserin neyi aktarması ve yansıtması sorusuna verdikleri farklı cevaplarıdır. Birçok postmodern roman romanda gerçekçilik yaklaşımını, modern dönem eserlerinde olduğu gibi düşmanca bir biçimde göz ardı etmez ama yine de bu postmodern eserlerde ele alınan öğeler zaman, ölçü, biçim veya çerçeve olarak 19. yy gerçekçiliği anlayışından çok farklı boyutlarda aktarılır çünkü bu yazarların gerçekçilik terimiyle kastettikleri kim tarafından ve hangi açılardan ele alındıklarında değişen çoklu

gerçeklikleri, algılamaları ve inançları içeren bir tür toplama, “bricolage” ‘dır. İngiliz yazar Winterson’ın popüler postmodernist romanlarından *Vişnenin Cinsiyeti* feminist teoriler bağlamında birçok defa ele alınmış ve metinde uygulanan üstkurmaca yöntemlerine pek çok defa atıfta bulunulmuştur. Ancak, bu eserin en önemli özelliklerinden biri de gerçekçilik yaklaşımından ve yöntemlerinden ciddi boyutlarda faydalanması ve anlatım öğeleri arasında dönemsel, tarihsel öğeleri çok sık kullanmasıdır. Buna bağlı olarak, bu çalışma Winterson’ın gerçekçilik yaklaşımı dâhilindeki yöntemleri ve öğeleri ne ciddiyette, ne açılardan ve hangi amaçla ele aldığını detaylı bir biçimde incelemektir.

Anahtar Kelimeler

Postmodern dönem romanı, gerçekçilik, feminizm, üstkurmaca

M

Mrs. Dalloway: Voicing the Terror of a Post-War Society

Şebnem Düzgün

PhD Candidate, Department of English Language and Literature, Atılım University

Abstract

In *Mrs. Dalloway*, Virginia Woolf expresses the terror experienced by a society whose ideas about war, gender, morality and religion have changed dramatically after World War I. Woolf gives voice to the terror experienced by Septimus Warren Smith, a character who has first-hand knowledge of the brutalities of war. Moreover, she depicts the horror of conventional-minded people who cannot tolerate the male and female figures defying the established gender norms based on the idea of the superiority of men. Woolf also regards religious scepticism as a means of terror threatening the authority of the Church. Things associated with war and destruction, like physical deformity, old age and death, are the other causes of the horror discussed in the novel. The present study examines the sources of terror in *Mrs. Dalloway* in order to show that Woolf focuses on the psychological, political, social and individual aspects of the horror felt by a post-war society.

Keywords

Virginia Woolf, *Mrs. Dalloway*, war, terror, society, morality, gender, religion

Written after World War I, *Mrs Dalloway* (1925) gives voice to the horrors of the post-war society forced to revise its socio-political and cultural values. Virginia Woolf reflects the stifling atmosphere of the post-war society through the presentation of a single day and reveals the terror suppressed in the subconscious of people whose traditional notions of patriotism, religion, womanhood/manhood, death and age underwent a drastic change. The aim of the present study is to examine the sources of terror in *Mrs Dalloway* in order to show that the terror felt by the post-war society has psychological, political, social and cultural aspects.

Terror is explained basically as “a person, situation or thing that makes you afraid” or “violent action or the threat of violent action that is intended to cause fear, usually for political purposes” (Hornby 2000, 1342). According to Alex P. Schmid and Albert J. Jongman, the writers of *Political Terrorism*, terror is “a state of chronic fear ... [caused] [t]hrough previous use of violence or the credible threat of violence” (2005, 1-2; emphasis in the original). Although aspects of terror change in each definition, the common element in these definitions is that terror is related with a negative and disturbing feeling, usually the feeling of fear, and thus it is not something desirable. Virginia Woolf also presents the various political, social and individual aspects of terror in *Mrs Dalloway*. The political aspect of terror is associated with the horror of the war. In World War I (1914-1918), at least ten million people lost their lives and nearly twenty one million people were injured (Westmoreland 2013, 172). Having felt the horror of war acutely, modernist writers underline in their works the decline of patriotism, the collapse of romantic and heroic images about war and imperialism, and also “the fragility of language and of the human subject” (Greenblatt, *et al.* 2006, 1840). Virginia Woolf, a modernist writer, also emphasises the futility of war having personally witnessed the brutality of World War I: her two distant cousins and her husband’s brother were killed on the battlefield. The air raids during the war also made her hold poor opinions about war and fighting.

Mrs Dalloway encapsulates the temperament of a post-war society. The whole story takes place within a single day and it is largely based on the preparations for the eponymous character's party. Behind the preparations lay the anxiety, timidity, restlessness and uncertainty of individuals who try to find a place in a society whose façade has been changed after the war. In the novel, Woolf spares no one from feeling the terror of the recent past: "This late age of the world's experience had bred in them all, all men and women, a well of tears. Tears and sorrows; courage and endurance; a perfectly upright and stoical bearing." (Woolf 2013, 13). Woolf shows that although war came to an end, its effects on individual lives can still be observed. While Mrs Dalloway is at a flower shop, a "violent explosion" sounding like "a pistol shot" is heard outside: this explosion "made Mrs Dalloway jump" (Woolf 2013, 17) and the passer-by "stopped and stared" (Woolf 2013, 18). Even after it is understood that there is no actual explosion but that the sound is of a motor car, "in all the hat shops and tailors' shops strangers looked at each other and thought of the dead; of the flag; of Empire" (Woolf 2013, 21). It is clear that people have not yet overcome the shock of war because the horror they feel deep-down surfaces on hearing an explosion. However, this horror is mixed with patriotic feelings as the explosion does not only recall a time of terror but also a time of faith, loyalty and glory. Mr Bowley also experiences the same confused feeling on seeing the Queen's car pass in front of people. The grandeur of the car "lifted some flag flying in the British breast of Mr Bowley" (Woolf 2013, 23), but the poor women waiting to see the Queen makes him remember the persons victimised by the War: "poor women, nice little children, orphans [and] widows" (Woolf 2013, 23). Richard Dalloway, on the other hand, is stripped of the romantic illusions about the war as he associates it with "thousands of poor chaps, with all their lives before them, shovelled together, already half forgotten" (Woolf 2013, 118). Mrs Dalloway's aunt Miss Helena Parry, who visited India in the 1860s, is also realistic about the destructive effects of the war: "[S]he had no tender memories, no proud illusions about Viceroy, Generals, Mutinies ...

. [She was] an indomitable Englishwoman, fretful if disturbed by the War, say, which dropped a bomb at her very door, from her deep meditation over orchids” (Woolf 2013, 181-82). For Miss Parry, war means bombing and bombing means disturbance of her domestic peace, therefore she does not consider war something to be glorified, but she regards it unpleasant and disturbing.

Although each character feels the horror of war to some extent, it is Septimus Warren Smith who feels the terror of the war most deeply. Having fought in World War I as a soldier, Septimus suffers from shell shock, which is a mental disorder, whose symptoms “were paralyses, blindness, deafness, mutism, speech disorders and tremors” as well as “irritability, dizziness, insomnia or nightmares [and] anxiety” (Stryker 2005, 157). Septimus experiences especially the psychological symptoms of this mental disorder as he has strange hallucinations about dead people:

He lay on the sofa and made her [his wife] hold his hand to prevent him from falling down, down, he cried, into the flames! and saw faces laughing at him, calling him horrible disgusting names, from the walls, and hands pointing round the screen. Yet they were quite alone. But he began to talk aloud, answering people, arguing, laughing, crying, getting very excited and making her write things down. (Woolf 2013, 70)

The horrific images of war casualties make Septimus feel psychologically disturbed. His mental disturbance can be explained in psychological terms. In *Moses and Monotheism* (1939), Freud provides a psychological explanation for the shock experienced after a great and traumatic experience. Freud argues that people having experienced a devastating event cannot express their horror instantly. Instead, they tend to suppress it till it gets too overwhelming to be repressed (2014 [1939], 110). Freud calls this stage “incubation period” (2014 [1939], 109). He also claims that an incident similar to the traumatic occasion

experienced formerly may stimulate the previous fears to surface (2014 [1939], 122). He develops his argument further by saying that if people dwell too much on the past traumatic experience, they may find it hard to “deal with life” (2014 [1939], 124). Freud also studies the dreams of the veterans and concludes that as they are fixed too much on the past traumatic memories of war, they get isolated from the outer world and they seem to be “fixated upon some very definite part of their past .... [and] completely estranged both from the present and the future” (1920 [1917], 236). Moreover, he discusses “compulsion neurosis” whose symptoms are listed in “The Meaning of Symptoms” (1917):

[T]he patient is occupied by thoughts that in reality do not interest him ... The thoughts may be absurd in themselves or thoroughly indifferent to the individual, often they are absolutely childish and in all cases they are the result of strained thinking, which exhausts the patient, who surrenders himself to them most unwillingly. (1920 [1917], 222)

Freud also associates war trauma with sex. He claims that veterans “were not simply driven mad *by* the war; they were traumatized because the trauma of the war had undone their deepest fantasies of themselves as peacetime masculine subjects” (quoted in Stonebridge 2009, 197; emphasis in the original). The veterans, who returned home physically weak and deformed, felt they lost their masculine charm, and thus they were unable to attract the attention of the opposite sex.

War means death, destruction, horror, humiliation, brutality for Septimus and his war experiences are so devastating that he thinks he hears “the voices of the dead” and “the cries of the people seeking and not finding, and passing further and further away” (Woolf 2013, 148). The fact that he experiences post-war trauma can be understood by Freud’s explanation for the shock experienced after a traumatic event. Having witnessed the murder of many innocent people during the war, including his fellow soldiers, Septimus suffers from psychological

trauma. His traumatic war experiences force him to remain isolated from people and to occupy his anxious mind full of distressful memories of human suffering with trivial things like looking at “irregular houses hazed in smoke,” listening to “the traffic hummed in a circle,” watching “dun-coloured animals stretched long necks over the Zoo palings” (Woolf 2013, 28). He also tries to relieve his mind by talking repetitively about “[t]he supreme secret” (Woolf 2013, 71) he must tell the whole humankind. Septimus wants to say “first that trees are alive; next there is no crime; next love, universal love” (Woolf 2013, 71). However, his struggles prove to be futile as his terror is doubled by the forcing power of “human nature” condemning him for his past sins:

So there was no excuse; nothing whatever the matter, except the sin for which human nature had condemned him to death; that he did not feel. He had not cared when Evans was killed; that was worst; but all the other crimes raised their heads and shook their fingers and jeered and sneered over the rail of the bed in the early hours of the morning at the prostrate body which lay realising its degradation; how he had married his wife without loving her; had lied to her; seduced her; outraged Miss Isabel Pole, and was so pocked and marked with vice that women shuddered when they saw him in the street. The verdict of human nature on such a wretch was death. (Woolf 2013, 94)

Septimus is conscious about the fact that he committed sin by being indifferent towards his comrade’s death and other war casualties, by deceiving women and by being dishonest about his feelings towards his wife. However, he points to the injustice of human nature sentencing the weak and the helpless to suffering and death: “Septimus cr[ie]d out about human cruelty — how they tear each other to pieces. The fallen, he said, they tear to pieces” (Woolf 2013, 144). Septimus is so pervaded by the human nature which reminds him of his mischiefs that he delineates it through horrific images: according to him human nature is

“the repulsive brute, with the blood-red nostrils” (Woolf 2013, 96) and it is “remorseless” (Woolf 2013, 101).

The fact that war is merciless and indifferent to human sufferings is another source of terror for Septimus. With its “prying and insidious ... fingers” (Woolf 2013, 89) the European War appears as a monster that “smashed a plaster cast of Ceres, ploughed a hole in the geranium beds, and utterly ruined the cook’s nerves at Mr Brewer’s establishment at Muswell Hill” (Woolf 2013, 89). Septimus also associates the war with traumatic scenes: “[M]en were trapped in mines; women burnt alive; and once a maimed file of lunatics being exercised or displayed for the diversion of the populace (who laughed aloud)” (Woolf 2013, 93). The terror of war which comes to life through these terrible images makes Septimus understand the true nature of humankind. He would explain ‘how wicked people were; how he could see them making up lies as they passed in the street. He knew all their thoughts, he said; he knew everything. He knew the meaning of the world, he said.’” (Woolf 2013, 70). The horror of war and the brutal side of human nature shatter the romantic vision he had previously held: “The War had taught him. It was sublime. He had gone through the whole show, friendship, European War, death, had won promotion, was still under thirty and was bound to survive” (Woolf 2013, 90). The terror Septimus experiences becomes so overwhelming that he finds no other solution but to commit suicide.

The trauma experienced by Septimus is also related with sex. He returns from war as a veteran who has lost his mental health along with his self-confidence in his manly qualities. As he is no longer strong and courageous, he thinks he is not the man with whom his wife fell in love. His wife Rezia considers his desire to kill himself as something “cowardly” (Woolf 2013, 27) and she starts to remember the days when Septimus was not a coward but “a young hawk” and a “clever” man having “a beautiful fresh colour” (Woolf 2013, 149). Septimus gets frustrated deep down to see his wife’s disappointment with him, especially when he sees

that she has removed her wedding ring: “Their marriage was over, he thought, with agony, with relief. The rope was cut ... (since his wife had thrown away her wedding ring; since she had left him)” (Woolf 2013, 71). The feelings of Septimus about his marriage are confused as he feels agony to see that he has lost his wife’s love and passion for him, but he feels relieved to understand that he does not have to feel sorry for her any more for not being a passionate and tender husband.

Death, old age and physical deformity are considered taboos in the novel because they are associated with war and destruction. These taboos are repressed in the subconscious only to surface in the private moments in which individuals can face their secret fears. Mrs Dalloway is fifty two years old, but she denies having grown older because she cannot bear to accept that she does not look young and pretty any more (Woolf 2013, 40). Clarissa Dalloway also tries to suppress “her horror of death” (Woolf 2013, 156) by adopting “a transcendental theory which ... allowed her to believe ... the unseen part of us, which spreads wide, the unseen might survive, be recovered somehow attached to this person or that, or even haunting certain places after death ... perhaps — perhaps” (Woolf 2013, 156). She struggles to reconcile herself with the idea of death through believing that even if one’s body decays after death, he or she still continues to exist in the memory of the living. In order to mitigate her horror of death Clarissa also engages herself with giving home parties, which prevents herself from feeling alone and thinking about death: “Both of them [Peter and Richard] criticised her very unfairly, laughed at her very unjustly, for her parties. ... [But] [w]hat she liked was simply life. ‘That’s what I do it for,’ she said, speaking aloud, to life” (Woolf 2013, 124). Clarissa considers her parties as occasions making her feel vivacious as she has people around her who testify her existence. However, when she hears about Septimus’s death in her party, she cannot help feeling the terror of death: “A young man had killed himself. And they talked of it at her party — the Bradshaws, talked of death. He had killed himself — but how? Always

her body went through it first, when she was told, suddenly, of an accident; her dress flamed, her body burnt” (Woolf 2013, 187). For Clarissa the mention of death is something terrible that consumes her life energy and fills her heart with a pure terror: “Then ... there was the terror; the overwhelming incapacity, one’s parents giving it into one’s hands, this life, to be lived to the end, to be walked with serenely; there was in the depths of her heart an awful fear” (Woolf 2013, 188). The fact that she cannot avoid death and do anything to disturb the circle moving from life to death makes her terrified. Peter Walsh also shares the same terror. He denies getting older because old age means being much closer to death: “It was her [Clarissa’s] heart, he remembered; and the sudden loudness of the final stroke tolled for death that surprised in the midst of life, Clarissa falling where she stood, in her drawing-room. No! No! he cried. She is not dead! I am not old, he cried” (Woolf 2013, 54). The fantasy of Clarissa’s death makes Peter appalled because he and Clarissa are from the same generation and he is afraid that if Clarissa dies he will be awakened to the fact that he is not young anymore and his death is not far away. In order to keep his mind away from the notion of death Peter occupies himself with “journeys; rides; quarrels; adventures; bridge parties; love affairs [and] work” (Woolf 2013, 47). Moreover, he follows a young woman crossing Trafalgar Square, which is also a tactic of him to feel young and energetic: “Straightening himself and stealthily fingering his pocket-knife he started after her to follow this [young and attractive] woman, this excitement, which seemed even with its back turned to shed on him a light which connected them, which singled him out” (Woolf 2013, 56). It is as if Peter feeds himself on the beauty and freshness of the young woman in order to feel the excitement of youth.

World War I, associated with sorrow, chaos and death, “challenged traditional patterns of religious belief and behaviour and stimulated new expressions of religious feeling” (Hilliard 2010, 80). Having witnessed the brutalities of war on

the frontiers, some soldiers “not only questioned but ultimately lost their faith in the Christian vision of a loving and merciful God” (Snape 2005, 195). The cause of this religious change also lies in the scientific developments occurring in the late nineteenth and early twentieth centuries. Victorian faith in God and religion was shaken as a result of “scientific study, Biblical criticism, discoveries in biology and geology, and Darwinism and evolutionary theory” (Denney 2000, 35). Woolf depicts Clarissa Dalloway as a religious sceptic who has doubts about the existence of God (Woolf 2013, 81). Peter associates Clarissa’s religious scepticism to her sister’s premature death:

Oddly enough, she was one of the most thoroughgoing sceptics he had ever met, and possibly ... , [a]s we are a doomed race, chained to a sinking ship (her favourite reading as a girl was Huxley and Tyndall, and they were fond of these nautical metaphors), as the whole thing is a bad joke, let us, at any rate, do our part; mitigate the sufferings of our fellow-prisoners (Huxley again); decorate the dungeon with flowers and air-cushions; be as decent as we possibly can. Those ruffians, the Gods, shan’t have it all their own way,— her notion being that the Gods, who never lost a chance of hurting, thwarting and spoiling human lives were seriously put out if, all the same, you behaved like a lady. That phase came directly after Sylvia’s death — that horrible affair. To see your own sister killed by a falling tree ... before your very eyes, a girl too on the verge of life ... was enough to turn one bitter. (Woolf 2013, 81)

Peter thinks that Clarissa Dalloway finds religious scepticism as a means to cope with the trauma she has experienced as a result of her sister’s tragic death, but her religious doubts have a scientific basis as well because Clarissa’s “favourite reading as a girl was Huxley and Tyndall” (Woolf 2013, 81). Huxley and Tyndall are two scientists who supported “scientific naturalism”, “[the] technical and

analytical thrust, the secular, rational approach” which considered science, not religion, as a means to solve problems (Farber 1998, 60). This discourse, in turn, led people to be suspicious about the power of religion and the hegemony of the church (Bowler 2001, 1). In these respects, Clarissa Dalloway can be regarded as an early-twentieth-century religious sceptic who poses a threat to the authority of the Church.

Male characters who cannot aspire to the norms established for men are also a source of terror for the patriarchal society. A Victorian gentleman is portrayed as a man who has “emotional and physical restraint, a strong moral conscience, fierce family morality, and wide ranging accomplishments” (Cochran 2010, 12). However, this image of manhood underwent a drastic change as a result of the destructive effects of the war. After having witnessed the horrors of war, men were “feminized” because they grew sentimental and displayed sense of fear (Grayzel 1999, 13, 14). Old men mourned for their dead sons, and young men not only suffered from physical wounds but also from homesickness and they revealed their longing for domestic peace in their letters (Grayzel 1999, 14, 21). The act of writing itself is a metaphor of the soldiers’ “going home” to “women and their gentleness” (Barbause quoted in Grayzel 1999, 14). Peter Walsh is a character who adopts manners which do not suit traditional gender roles. Peter, a middle-aged man, gives way to his intense emotions without any diffidence in front of Clarissa Dalloway: “[Peter] burst into tears; wept, wept without the least shame, sitting on the sofa, the tears running down his cheeks” (Woolf 2013, 50). A crying male figure is likely to be found shocking, disturbing and offensive from the conventional perspective and Peter is also aware of the impropriety of his behaviour: “But then these astonishing accesses of emotion — bursting into tears this morning, what was all that about? What could Clarissa have thought of him? Thought him a fool presumably, not for the first time” (Woolf 2013, 83). Peter knows that displaying intense emotions in public is a foolish thing to do

for men as it is regarded a sign of weakness. Since crying is not considered to be appropriate for men, Rezia Warren Smith is horrified when she sees her husband cry: “But ‘Lovely!’ he [Septimus] used to cry, and the tears would run down his cheeks, which was to her the most dreadful thing of all, to see a man like Septimus, who had fought, who was brave, crying” (Woolf 2013, 144). Rezia is a conventional woman who identifies manliness with bravery and stoicism; therefore she cannot bear to see her husband degrade himself from a valiant and fearless soldier into a crying man.

Virginia Woolf analyses the terror felt by individuals from different aspects in *Mrs Dalloway*. The writer shows that World War I, having a dramatic effect on human psychology with its traumatic scenes, is one reason for the terror experienced by people. Although the war does not exist physically in the novel, its terror is sensed in the society where people are restless and their nerves are set on edge at the slightest disturbance. The writer uses Septimus Warren Smith, the veteran who suffers from mental disorder, to show the deep effect of World War I on the people who had first-hand experience about the horrific side of war. Woolf also associates taboo topics like old age, physical deformity and death with the terrors of war. Showing the fact that terror does not have only one source but various sources, Woolf implies that the restlessness prevailing in the modern temperament has political, social and cultural causes.

References

- Bowler, Peter J. 2001. *Reconciling Science and Religion: The Debate in Early-Twentieth-Century Britain*. London: The University of Chicago Press.
- Cochran, Kate. 2010. 'An Old-Fashioned Gentleman?' Edward's Imaginary History. In *Twilight and History*, ed. Nancy Ruth Reagin. Hoboken, New Jersey: John Wiley Sons, 7-26.
- Denney, Colleen. 2000. *At the Temple of Art: The Grosvenor Gallery, 1877-1890*. Madison and New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press.
- Farber, Paul Lawrence. 1998. *The Temptations of Evolutionary Ethics*. California: The University of California Press.
- Freud, Sigmund. 1920 [1917]. *Introduction to Psychoanalysis*. trans. G. Stanley Hall. New York: Horace Liveright.
- Freud, Sigmund. 2014 [1939]. *Moses And Monotheism*. trans. Katherine Jones. Retrieved April 14, 2014, from <https://archive.org/stream/mosesandmonothei032233mbp#page/n5/mode/2up>
- Grayzel, Susan R. 1999. *Women's Identities at War: Gender, Motherhood, and Politics in Britain and France during the First World War*. North Carolina: University of North Carolina.
- Greenblatt, Stephen, M.H. Abrams, Julia Reidhead, Marian Johnson, and Kurt Wildermuth, eds. 2006. *The Norton Anthology of English Literature*. Vol. 2, 8th ed. New York, London: Norton and Company.
- Hilliard, David. 2010. Australia: Towards Secularisation and One Step Back. In *Secularisation in the Christian World: Essays in Honour of Hugh McLeod*, eds. Callum G. Brown, Michael Snape, and Michael Francis Snape. Surrey: Ashgate Pub, 75-93.
- Hornby, Albert Sydney. 2000. Terror. In *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, eds. Sally Wehmeier and Michael Ashby. Oxford: Oxford University Press, 1342.
- Schmid, Alex P., and Albert J. Jongman. 2005. *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Snape, M. F. 2005. 'Religion, Morality and War.' *God and the British Soldier: Religion and the British Army in the Era of the Two World Wars*. London: Routledge.
- Stonebridge, Lyndsey. 2009. Theories of Trauma. In *The Cambridge Companion to the*

Literature of World War II, ed. Marina MacKay. Cambridge: Cambridge University Press, 194-207.

Stryker, Laurinda. 2005. Mental Cases: British Shellshock and the Politics of Interpretation. In *Evidence, History, and the Great War: Historians and the Impact of 1914-18*, ed. Gail Braybon. New York: Berghahn Books, 154-172.

Westmoreland, Ingrid P. 2013. Casualties. In *The European Powers in the First World War: An Encyclopedia*, ed. Spencer C. Tucker. New York: Routledge, 172-174.

Woolf, Virginia. 2006. Professions for Women. In *The Norton Anthology of English Literature*. Vol. 2, 8th ed., eds. Greenblatt, Stephen, M.H. Abrams, Julia Reidhead, Marian Johnson, and Kurt Wildermuth. New York, London: Norton and Company, 2152-55.

Woolf, Virginia. 2013. *Mrs Dalloway*. İstanbul: Sis Publishing.

Öz

Mrs. Dalloway: Savaş Sonrası Bir Toplumun Yaşadığı Korkunun Dillendirilmesi

Virginia Woolf, *Mrs. Dalloway*'de savaş, cinsiyet, ahlak ve din konusundaki fikirleri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük ölçüde değişen bir toplumun yaşadığı korkuyu ifade eder. Woolf, savaşın yarattığı ürkütücü manzaralara bizzat şahit olan Septimus Warren Smith adındaki bir karakterin yaşadığı korkuyu anlatır. Ayrıca, toplumun belirlediği ve erkeklerin üstünlüğü fikrine dayalı cinsiyet kurallarına karşı gelmiş erkek ve kadın karakterleri hoş görmeyen geleneksel düşünce yapısına sahip insanların hissettiği korkuyu tarif eder. Bununla birlikte, Woolf, dini şüpheciliği kilisenin otoritesini tehdit eden bir korku aracı olarak ele alır. Fiziksel kusur, yaşlılık ve ölüm gibi savaş ve yıkımla ilişkilendirilen kavramlar, romanda irdelenen diğer korku unsurlarıdır. Mevcut çalışmanın amacı, Woolf'un savaş sonrası bir toplumun hissettiği korkunun psikolojik, politik, sosyal ve bireysel yönlerine odaklandığını göstermek için *Mrs. Dalloway*'deki teröre yol açan kaynakları irdelemektir.

Anahtar Kelimeler

Virginia Woolf, *Mrs. Dalloway*, savaş, korku, toplum, ahlak, cinsiyet, din

A *n* Orientalist Reading of Kipling’s “The Return of Imray” and “The Mark of The Beast”

Nilay Erdem Ayyıldız

School of Foreign Languages, Firat University

Abstract

The aim of this study is to analyse Rudyard Kipling’s two stories entitled “The Return of Imray” and “The Mark of The Beast”. The study asserts that Kipling takes a colonialist side and seeks to justify colonialism through his selected stories. Kipling is one of the most significant authors representative of the Victorian period when colonialism reached its peak in Britain. In the two stories considered, the author creates a detective who solves the mystery concerning the colonisers, Imray and Fleete, who have been sent to the colonial land; it is this detective who finds out that the murderer is a native. From the chosen setting, the depicted atmosphere and the portrayal of characters to the actions in the stories, every detail draws attention to the writer’s colonialist discourse. The writer intends to prove the superiority of the coloniser to the colonised within a strict framework of such binary oppositions as “us” versus “the other” or “the Orient” versus “the Occident”. Therefore, regarding Orientalism as an effective instrument to legitimise Western dominance as a force over the colonised, Said’s Orientalist theory has been taken as a guide throughout the study.

Keywords

The Victorian period, colonialism, Orientalism, binary oppositions.

This study aims to provide an Orientalist reading of “The Return of Imray” (1888) and “The Mark of The Beast” (1890) by the Indian-born Victorian writer Rudyard Kipling with the purpose of critically analysing these two short stories from the perspective of the ‘Orientalist’ theory of Edward Said. The Orientalist approach reveals how the relationship between the British colonizer and the Indian colonial subject was fictionalized.

Having colonized most parts of the world by the end of the nineteenth century, Britain became “the empire on which the sun never sets” until the early twentieth century. The period in which the nation spread like wildfire all over ‘exotic’ places is called the ‘Victorian Era’. Dividing the exotic places into two categories, Piya Pal-Lipinski states that “...the *near exotic* could be mapped as Italy, Spain, Greece, and parts of eastern Europe. The *remote exotic* initially designated Turkey and India, and then gradually North Africa and the Far East” (2005, 2). Britain extended her imperial borders especially on the remote exotic places. Within the process of colonisation, Britain invaded a nation, occupied and governed it by exploiting its resources and labourers.

India was one of the most significant and profitable colonised exotic territories of the British Empire. When the first English vessel arrived in India in 1583, it was a large territory with a giant and growing population. Having been ruled by a changing group of Hindu and Muslim dynasties, India was then under the control of the Mughals who welcomed the English vessel (Milburn 1813, iii). By starting with mutual commercial affairs, the connection between English and Indians turned to be more useful for the British rather than for the Indians, the reason being that having been interested in the raw materials and the population in India, Britain increased its authority over it by benefitting from internal conflicts within the country itself. The weakening power of the Mughals led to strengthened British authority over India in the eighteenth century. In 1781, Lord Cornwallis was appointed governor by the British East India Company to accelerate imperialistic activities in India. In addition to the exploitation of Indian

natural sources, Britain began to train native people for the army and thus made these 'half citizens' serve British colonial benefits. Offended by the brutal British military practices, the Indian soldiers rebelled and started The Sepor Mutiny in 1857 that became a turning point for all Indians. The rebellion was crushed; nevertheless it created a division between Hindus and Muslims, both of whom were under the British rule. Thus, in 1858, there was a post-Mutiny state of India: British India known as 'British Raj', a term used for British rule in the Indian subcontinent usually for the period between 1858 and 1947. In 1858, the rule of the British East India Company was turned over to the Crown in the person of Queen Victoria, who was proclaimed Empress of India in 1876. Thus, Britain managed to get the authority of India officially. This situation lasted until 1947 when the British Indian Empire was divided into two sovereign domain states: the Union of India (later the Republic of India) and the Dominion of Pakistan (later the Islamic Republic of Pakistan, the eastern half of which later became the People's Republic of Pakistan). That is to say, The British Raj extended over almost all present-day India, Pakistan and Bangladesh, with exceptions such as Goa and Pandicherry (Milburn 1813, iv-ixv).

Imperialism was not only a British practice of colonizing other lands and people but also a kind of philosophy making the colonized people believe in the superiority of the white race and their moral responsibility of bringing civilisation to the 'uncivilised' people of the world. This attitude was taken especially towards nonwhite, non-Christian cultures in India, Asia, Australia and Africa. Significantly in the Victorian Era when imperialism was on the peak, the Queen Victoria said: "The important thing is not what they think of me, but what I think of them" (Pritchard 2014, 122). It can be claimed that the general idea is that the powerful one represents, while the weak one is represented. Stuart Hall states that: "representation means using language to say something meaningful about, or to represent, the world meaningfully to other people" (1997, 15). Hence, the right to define meaning is granted to the coloniser, and texts were used as a vehicle of

presenting representation of India and Indians to the British who did not have the opportunity to visit India. Enjoying the affluence from the resources and labor from the colonised countries, the British readers who could not travel to distant places were supposed to be told about colonials and their strange and ‘exotic’ colonised lands (Pal-Lipinski 2005, 15). Thus, the fundamental idea behind it, as stated by Filion, was that: “the reader’s understanding of these places and indigenous peoples is constructed entirely through what the media and British government claim they are” (2008, 71)

Fiction has been the most suitable way of conveying the Orientalist discourse, as Edward Said (1935-2003) highlights the power of fiction by mentioning it as “important in the formation of imperial attitudes, references, and experiences” (xii). The influence of colonialism might be traced in many Victorian fictions such as Haggard’s *She* (1889), Conrad’s *Heart of Darkness* (1899) and Kipling’s *Kim* (1901), which are set in ‘exotic’ Oriental lands colonised by Britain.

It can be claimed that the British interest in India could be observed in the Oriental themes of travelogues and diaries. Other Victorian fictitious works of the period portrayed the uneasy relationship between British coloniser and the colonial subject as well. And these works fitted so well with the civilising mission of the British rulers. Almost all these writings convey a kind of uneasiness that resulted from the anxiety experienced by the colonised. The fundamental reason for this anxiety derived from the idea that the more one suppresses the other, the more rebellious s/he (the suppressed one) becomes. This situation resulted in an essential need for making all colonised subjects believe in and internalise the civilising mission of the British colonisation.

At this point, the most practical and cunning tool for justifying colonisation was none other than Orientalism. Defined by Said, in his work *Orientalism*, as “a Western style for dominating, restructuring, and having authority over the Orient” (2013, 4), Orientalism appeared to be a cunning way of rationalising colonisation

by rendering the Occident superior to the Orient; in Said's words, "dealing with questions, objects, qualities, and regions deemed Oriental" (2013, 73). He defined the 'Orient' as an exact opposite of the West. The Orient is projected as exotic, mysterious, and the Orientals as primitive, uncivilised and animal-like. Therefore, Orientalism seems to be a kind of Western strategy to construct a negative image for the rest of the world outside the West. Said also states that: "[t]he Orient is not an inert fact of nature. It is merely *there*, just as the Occident itself is not just *there* either..." (2013, 5). Therefore, the concepts of the 'Orient' and the 'Occident' are consciously constructed and employed to justify dominance of Western imperial powers. This construction results in other conceptual contrasts such as 'here' versus 'there', and 'us' versus 'them' that facilitate justification of the colonisation. Said explains this by claiming: "In essence, such a category is not so much a way of receiving new information as it is a method of controlling what seems to be a threat to some established view of things" (2013, 60). The critic calls orientalism "an accepted grid for filtering through the Orient into Western consciousness" (2013, 7). Thus, in fact, the Orient was Orientalised by Westerners, "not only because it was found to be Oriental but also because it could be made Oriental" (Jouhki 2006, 5). For Said, the key element of making Oriental is 'classification', because he regards classification as one of the circumstances of eighteenth century culture that facilitated Orientalism. Hereby he elaborates upon the issue that the Western world used categories such as "race, color, origin" as a means to make a distinction between their Christian selves and "everyone else" (2013, 121). Bhabha confirms this way of thinking by stating "the objective of colonial discourse is to construe the colonised as a population of degenerate types on the basis of racial origin in order to justify conquest" (1986, 154). Thus, the common platform for the usage of colonial discourse is through text for the West. By means of fiction, the Orientalist views are disseminated rapidly all over the world by creating a subverted image of the Orient in Western minds. Therefore, as Keer states, "Through Orientalism, the west authors the east and becomes its authority" (33).

Rudyard Kipling (1865-1936) was one of the most significant writers in the Victorian period. As told by Harold Bloom, born in Bombay, India and spending most of his life both there and in England for education, Kipling had great opportunity to have knowledge of both the East and the West. His close relationship with the Victorian government and art had a great influence on his views. One of his aunts was married to Edward Burne-Jones (1833-1898), who was a brilliant Pre-Raphaelite artist. Therefore, he was in company with the artist circle of the period, especially with Robert Browning (1812-1889), Charles Swinburne (1837-1909), Christina Rossetti (1830-1894), and William Morris (1834-1896). His other aunt was married to Edward Paynter (1836-1919) and another to Alfred Baldwin (1841-1908), who was an ironmaster and owner of railroads. He had a well-to-do, intellectual, middle class family background. Under the circumstances of family background, experiences and social associations, it is not surprising that Kipling drifted in an imperialist direction. He professed the philosophy of imperial life, and which, rough and ready though it was, appealed so strongly to his generation. He interpreted Oriental life and mind according to the Western world (Bloom 2014, 14-18). Kipling appears to be an imperialist, because, for him, it was the Western moral duty to enlighten the non-white world. Therefore, Kipling originated the concept of "The White Man's Burden" which is very similar in its context to Said's "Orientalism" in confirming the superiority of the West over the East. Foregrounding his commitment to the imperialist agenda, Kipling emphasised the superiority of the white race implying that it is the West's mission to civilise other nations. He subtly contributes to the British colonial projects in India the need for British reform with its stress on India's so-called moral degradation. Kipling's specific term is used to refer to the colonial subjects under the British authority such as India and many African nations that are thought to be primitive, savage and brute. Thus, underlying the notion that British colonial conquest was immensely noble, the term 'The White Man's Burden', just like Orientalism, is used to legitimise the Western colonization. Semmler states that: "Kipling told

Paterson that he felt the White Man's burden was laid on him to advocate in every way the bringing of the British peoples under an Empire Council" (1967, 74). Therefore, it can be claimed that Kipling writes his stories from the dominating viewpoint of the white man in a colonial possession. Instead of questioning the white Westerners' right to rule the colonials, he intends to convey the message that the native people in the Orient are in an urgent need of a civilising agent, that is, a British coloniser who would bring them civilisation. It is clear that Kipling who is referred to as 'The Unofficial Laureate of the Imperialists' was a strong defender of Imperialism. His notion of the White Man's Burden moved even the silent British to the action for the benefit of the British Empire. Aptly called by George Orwell as the 'Prophet of 'British Imperialism' (2006, 100), Kipling confirms this title with his stories "The Return of Imray" (1888) and "The Mark of the Beast" (1890).

First of all, the choice of India, as the setting of the stories is not surprising. As stated above, Kipling who was a journalist, technician, poet, and a short story writer was born in India and spent most of his life in India where he had many good and bad experiences. More importantly, due to his English education, he could see India with an Englishman's eyes and due to his Indian childhood and his newspaper experiences; he could sympathise with the native Indians. Thus, as claimed by Hart, "[h]e dealt with the Here and the Now. He dealt with his Own People, whose bread and salt he had eaten, whose wine he had drunk, whose vigils and toil and ease he had shared, with whose lives he passionately identified his own" (1918, 6). His experience of the traditional Indian life led him to concern himself with the top and bottom of the Indian social structure. Kipling's individual experiences in India and England enabled the author to decipher the hidden meanings behind the seemingly commonplace.

From the Orientalist perspective, the choice of India as the setting of an imperialist text is unerring. India was one of the exotic places on which the West turned its

eyes, and it was a mysterious place that the British colonisers desired to discover. It was full of valuable materials and sources that made the Western colonisers' mouths water. However, for them, this richness belonged to the uncivilised, savage and brutal Indians who could not even govern themselves. As Mary Douglas writes, India is "a mirror image" of Europe and thus a totally opposite world to the West (1972, 12). This 'mirror image' fits well with Said's definition of the Orient as an exact opposite of the West, which considers itself on the top of the world. In an Orientalist eye, India is seen as "the spiritual, degenerated, caste-centered, collectivist, holistically religious locus that has no coevalness with the West" (Jouhki 2006, 14). India has always been a land of mysterious and supernatural elements for the Westerners. In many Victorian works, this feature of India was drawn attention to sharpen the contrast between the Orient and the Occident. Space is created by imaginative contrast between the reader's current space and the location itself. In Said's terms "[i]maginative geography and history help the mind to intensify its own sense of itself by dramatizing the distance and difference between what is close to it and what is far away" (2013, 55). That is to say, for instance, the Victorian writer created an imaginative Orient by drawing contrasts with Britain by means of stereotypes. The reason is that it is known that stereotypes in Orientalism facilitate the Western imperialistic goal of restructuring and dominating Oriental culture: "[so] that geographically and historically, Orientalism is to encompass the ancient world, the period of colonisation in the nineteenth century and the current relationship between the West and the Orient; further it is to cover all disciplines concerned with the Orient" (Dalmia-Luderitz 1993, 98).

As a significant part of the Indian life, supernaturalism and mysticism evoked a kind of shocking effect on white readers through the horror and detective short stories set in India. From the Orientalist way of thinking, it was ridiculous that the illiterate Indian relied on superstitious beliefs. For instance, Weber associates

India with the magico-religious, while he bases Western Europe on rationality. The fundamental reason of these associations is because of science. Science did not progress in India, so the natives focused on religious and superstitious beliefs in their lives so that they were seen as 'other-worldly' (Weber 1958, 12). On the other hand, in the nineteenth century, the Victorian Era witnessed a great age of positivism based on scientific developments. The British viewed Indian culture and religion as backward and profane. To them the strength of European culture was its Christian foundation. Their goal was to obliterate as much as possible the superstitious, traditional culture established during the Mughal rule and to replace it with Christian values, English education, and Western ideas by founding libraries and schools (Bhaktivinoda 2002). Hence, the untrustworthy attitude of Christians towards Indians was primarily not only because of the religious motives but also because of political and ethnic designs. Weber states that the "image of 'other-worldly' and holistically religious Indian society has still strong hold of Western discourse in India" (1958, 12), because the advancement of British science over the superstitious beliefs of the Indians serves as justification for the rule of the 'more advanced', 'more civilised', 'more capable' Britain over the Indians.

More importantly, as a colony of the British Empire, India became a threat to the British government after the Indian Sepoy Mutiny of 1857, even though the rebellion of a large part of the Indian army was quelled (Bently 2005, 1-5). As Bently mentions "tensions [that] emerged between the governments of India and Great Britain from the 1880s" were also enough to evoke fear and anxiety about India (2005, 5). As an imperialist zealot, Kipling evaluated Indians' rebellion as 'madness', because, for him, they did not have the capacity of realising that Britain intended to protect them from themselves by bringing civilisation to them. This notion is also related with the Orient's being associated with a "feminine figure which is weak, and inferior for male-dominated Western world" (Jouhki

2006, 4). In a way, the Orient – like a woman to a man – has been seen as the weak and inferior partner. The Oriental has needed the Orientalist to be animated. The feminine Orient has waited for European penetration and insemination by colonisation (Said 2013, 207-219). Welby claims, as parallel to Said’s theory of Orientalism, “...Kipling’s Anglo-Indians and Indians struggle to assimilate a paternal law, but their desire for the life-affirming maternal realm constantly threatens the autocratic word of the (colonising) father” (2010, 4). On the other hand, from a Freudian perspective “Anglo-Saxon Orientalist depictions of India and the Orient in general reflected to some extent their sexual power-fantasies” (Jouhki 2006, 4). In accordance with this point, Fanon also likens the self-justifying ideological operation of colonialism to the mother: “...who unceasingly restrains her fundamentally perverse offspring from managing to commit suicide and from giving free rein to its evil instincts. The colonial mother protects her child from itself, from its ego, and from its physiology, its biology and its own unhappiness which is its very essence” (Bhatnagar 5; quoted in Fanon 43).

Thus, Kipling reflected these Orientalist notions and imperialistic anxieties related to natives in his short stories. Both “The Return of Imray” (1888) and “The Mark of The Beast” (1890) are set in India and both revolve around a coloniser who seeks to pacify the native Indians by solving mysterious events involved in India. Hence, both of them fall into the category of colonial texts as they try to justify colonising, the so-called civilising of the Orientalised Indians.

The exotic setting is portrayed with its nature and weather. The season is summer in the stories, and the narrator mentions the hot weather, even if it rains in India. He depicts the exotic atmosphere of India in “The Return of Imray”:

The heat of the summer had broken up and turned to the warm damp of the rains. There was no motion in the heated air, but the rain fell like ramrods on the earth...The bamboos, and the custard-apples, the

poinsettias, and the mango-trees in the garden stood still while the warm water lashed through them, and frogs began to sing among the aloe hedges... (141)

The characters of the story seem to have exotic air of the setting as long as daylight. However, when it gets dark, the narrator begins to draw an uneasy atmosphere. The narrator of “The Return of Imray” tells about his feelings and his dog in the dark: “As long as the full light lasted I was comfortable, and so was Tietjens; but in the twilight, she and I moved into a back verandah and cuddled each other for company” (142). The depiction of exotic fruit trees in the morning is replaced with the depiction of the setting of “a nest for owls and serpents” and fearful essence and motion of something the narrator cannot see (143). It is felt that something goes wrong by means of an uncanny atmosphere. Accordingly, an evil air is depicted in both stories. In “The Return of Imray”, for example, this is felt by the narrator’s such statements as “I heard a wild hammering and clamouring above my head or on the door” (141), “a dim figure stood by the windows” (141), “there was a sound of footsteps at night” (141), “the curtains between the rooms quivered as if someone had just passed through” (146), and “the chairs creaked as the bamboos sprung under a weight that had just quitted them” (142).

As for the depiction in “The Mark of The Beast”, the opening statement of the story hints at a the setting full of mysteries and horrible elements: “Your Gods and my Gods-do you or I know which are the stronger? Native Proverb” (132). The setting is said to be “EAST of Suez” whose inhabitants are “[m]an being there handed over to the power of the Gods and Devils of Asia” (132). The evil air in the setting is full of the sounds of leopard-like victim and leper who are shivering and mewing, “unmanageable-mad and fear”, horses that are rearing and screaming in evenings (135).

The stories function successfully in embedding the Orientalist views in colonial discourse by applying the Orientalist principles. The characterisation in the stories is a kind of ‘we’ versus ‘they’ resulting from a rigid classification. Said mentions

this concept as “classification”, which he regards as one of the requirements facilitating Orientalism. The distinction between ‘We’ and ‘the Other’, and ‘us’ and ‘them’ is made understandable and adoptable by all readers. It is clear that the purpose is to create superiority over all other nations outside West.

The colonial subject or the exotic figure is used as the criminal. Filion expands on this point as follows: “stories about the rising of the mummy and the appearance of the vampire in England are examples of anxiety the British subject feels about the ramifications of colonisation and the subsequent crimes of imperialism” (2008, 70). No matter in which role the criminal, that is to say, the colonial subject is, he is identified with the animalistic or the sinister. Therefore, in the story, it is felt that the ‘other’ is in an urgent need of a civilising agent. The criminal needs to be the other – someone that can be distinguished from those who are non-criminals. Therefore, the notion of othering is associated with the villain or the civilising agent in the stories.

In “The Return of Imray”, the criminal is Bahadur Khan, an Indian servant who murders the British officer, Imray. As a colonial subject, he rebels against the coloniser that represents British authority and is punished by the detective, another British officer. Although he is not alone at home as servant, among the questioned Indian servants, he is depicted with his extraordinary appearance. He is mentioned as “great, green turbaned, six-foot Mahomedian” (144). With every mention of Khan, the narrator also tells of the snakes swinging from the ceiling-between cloth and a thatch (142). Thus, the narrator makes the reader suspicious about Khan. Khan confesses his crime with equanimity. Imray’s body falls down revealing that Khan has killed him by cutting his throat “from ear to ear” (143). This exemplifies the point noted by Rowbotham: “Uncivilised behavior such as violence was associated with foreign people and places, and civilised or non-violent behavior was associated with British values and practices” (2005, 94-95). Although the Indian servant referring to Strickland as “His Honour” (144), “The Presence” (145) and “The Heaven-born” (145) seems to devote himself to

the authority of the coloniser, he turns out to be Imray's murderer. Therefore, Kipling uses symbolism in his detective story; the mention of snakes haunting the household are used to represent sneaky and dangerous Indian colonial subjects waiting for an opportunity for assaulting the authority of the British Empire. Also, when the narrator enters his room, he says that he saw his servant "waiting, impassive as the copper head on a penny, to pull of my boots" (146). The "copper penny" phrase, used to describe Filion, his servant, "is both a belittling comment about the man's skin color and an allusion to the poisonous serpent" (2008, 84). This observation implies that the narrator sees his seemingly placid servant the same way as he sees a poisonous animal. Degrading the Other with animalism is contrasted with praising the loyalty of Strickland's dog, Tietjens to her owner. Caring for Strickland even in his illness, the dog is implied to be more humane than Indian servants, especially Bahadur Khan, formerly serving Imray for many years and then killing him violently. Obviously, in Kipling's eyes, the dog is more loyal than the colonised Indians.

The criminal figure in the story "The Mark of The Beast" is a Silver Man, an Indian leper who punishes a British man, Fleete who comes to India to have control over the land left to him by his uncle. The Silver Man transforms Fleete into a leopard-like creature. As he is a colonial subject using his supernatural and mystical power to attack British man, he has the colonial subject role, that is, the criminal. He enters the setting "from a recess behind the image of the god." He is said to be "naked in that bitter, bitter cold, and his body shone like frosted silver, for he was what the Bible calls 'a leper as white as snow.' Also he had no face, because he was a leper of some years' standing and his disease was heavy upon him" (133). He takes his revenge by leaving with his sharp teeth a mark on Fleet's left breast for disrespecting the Monkey god, Hanuman by polluting his figure. One of the priests in the story says: "He has done with Hanuman, but Hanuman has not done with him" (133). The reason of these happenings is that

Fleete pollutes the image of the god of Monkey, Hanuman by grinding the ashes of his cigar into its forehead. Furthermore, he mocks it by pointing it: “Shee that! ‘Mark of the B-beasht! I made it. Ishn’t it fine?’ ” (133). His insult is answered by Silver Man’s leaving a mark of the beast on his left breast where his heart lies. This curse turns him into a beast that is devoid of civility, rationality, identity and ultimately his soul. He devours, chops and begins to mew and then rears like a leopard. Therefore, what happens to Fleete is a kind of supernatural revenge, a native revolt.

In “The Return of Imray”, Khan’s reason for killing Imray seems to confirm the sharp distinction between Western rationality and Oriental spirituality by branding Oriental as superstitious and orthodox. Khan says: “Walking among us, his servants, he cast his eyes upon my child, who was four years old. Him he bewitched, and in ten days he died of the fever my child” (145). Concerning this point, Clarke claims: “For many, the Orient has been a dominion of hordes and despots or spiritual mystics and exotic sensuality. Exaggeration and imagination together with a range of both positive and negative stereotypes connected to popular prejudices have been essential to these views” (1997, 3-4). Bahadur Khan, confessing his crime to Strickland, justifies his murder of Imray by relating it to a popular Indian belief: the Evil Eye. For Strickland, such a superstition is strange and lame excuse for the crime. It is suggested in the story that the nonsense Indian belief in the Evil Eye results in a kind of tragedy: the tragedy of a British officer, innocent Imray who had simply patted the head of an Indian child by appreciating his eyes. Expressing his amazement upon Khan’s explanation Strickland says to the narrator: “This [...] is called the nineteenth century. Did you hear what that man said?” (145). Khan’s defense is obviously found ridiculous and the popular Indian belief of Evil Eye is despised. Thus focusing on spiritual and religious traditions, Indians are implied to be very backward to the Westerners who had taken many steps in science; as Filion claims: “the Western point of view, which supposedly privileges science, medicine, and empirical knowledge, is more progressive and

advanced than the mystical interpretations of events that Khan offers” (2008, 83).

On the other hand, in “The Mark of The Beast”, Kipling creates ambiguity by treating the events unrealistically and leaving gaps that lead to doubt and confusion for the reader. The superiority of Western rationality and positivism collapses with the failure of Doctor Dumoise who has diagnosed the case of Fleete in scientific terms as ‘hydrophobia’ (136). The medicine he gives Fleete appears to be ineffective. Furthermore, the Doctor is reported by the narrator to be “dead now; he died, in a rather curious manner, which has been elsewhere described” (132). Not giving details about the mysterious death of the doctor, the narrator suggests that he is also cursed by this mysterious case. Even the idealized British coloniser, Strickland admits it by saying: “It’s no good. This isn’t any doctor’s work” (136). The narrator also confirms it by saying: “I, also, knew that he spoke the truth” (137). Strickland seems to acknowledge the spiritual power and mysticism in his words: “Even if the Silver Man had bewitched Fleete for polluting the image of Hanuman, the punishment could not have fallen so quickly” (137). Therefore, he finds the solution in getting rid of the magic by means of magic. Fleete’s life is saved by means of the same leper’s touch on his breast by force. When they find the leper wandering around, the narrator’s comment about him indicates an othering and degrading manner towards the Indian leper: “It was an unattractive sight, and thinking of poor Fleete, brought to such degradation by so foul a creature” (138). Thus, the criminal is again defeated, even if by brutal force, by the power of the British coloniser, the detective Strickland.

The victim of the Victorian stories is usually the British coloniser who comes to the colonised land and then is murdered by the criminal, that is to say, the colonial subject as a result of his ignorance. “The Return of Imray” revolves around the mysterious disappearance of Imray from his position in colonial India. The victim in this story is Imray, an officer of the British army, who seems to have come to India in order to supply the control over the administration of the Indian Empire. The narrator implies Imray is courageous for going to this dangerous,

mysterious land, India that is mentioned as the land outside the West; thus for colonizers, outside the world: “Imray achieved the impossible. Without warning, for no conceivable motive, in his youth, at the threshold of his career he chose to disappear from the world-which is to say, the little Indian station where he lived” (140). He has a bungalow in India, and stays with a few Indian servants. Referring to him as ‘His Honour’ (144), ‘Heaven-born’ (145), and ‘The Presence’ (145) Bahadur Khan says: “I am clay in the white man’s hands” (145). Furthermore, the Indian servant of the narrator is said to be waiting to pull off his boots. Therefore, it can be claimed that a master and slave relationship exists between the Indian servants and the British colonisers in the story. Seemingly passive and loyal to their master, the Indian servants are implied to be insidious, sneaky and ungrateful people against whom the British colonisers have to be careful. Imray’s fault of ignoring their true nature results in his cruel death. Patting the head of Khan’s child and looking at his eyes and then the child’s subsequent death prepared his own murder because of Khan believing in a common Indian belief: the Evil Eye.

“The Mark of The Beast” revolves around the victim character, Fleete. He is identified as “a big, heavy, genial, and an inoffensive man” (132). It is said that when “Fleete came to India he owned a little money and some land in the Himalayas, near a place called Dharmsala. Both properties had been left him by an uncle, and he came to finance them” (132). It is suggested that Fleete intends to use a Hindu religious centre for commercial purposes. That is to say, he is a British coloniser, but not an idealized one, because just like, Imray, “his knowledge of natives was, of course, limited, [...]” (132). He insults the Monkey god, Hanuman by “grinding the ashes of his cigar-butt into the forehead of the red stone image of Hanuman” (133). His fault is revenged by a leper priest who bites his breast and hence transforming him into a beast-like creature, devoid of civility, humanity and his soul. Thus, the story hinges on profanity towards a local divine figure that results in tragic consequences.

On the other hand, Strickland, the colonizer both in “The Return of Imray” and

“The Mark of The Beast” draws attention to the direct relationship between power and knowledge by claiming that: “Imray made a mistake ... [s]imply and solely through not knowing the nature of the Oriental” (146), and Fleete’s “knowledge of natives was, of course, limited [...]” (132). However, Strickland is Kipling’s idealised, open-minded British coloniser who hates “being mystified by natives, because his business in life is to over-match them with their own weapons” (133). He fits well with Pepper’s definition of the ideal colonizer: “[he] is constructed by silently demonising all those things which he is not... not a woman, not gay, not black, not working class” (2000, 40). In “The Return of Imray”, by means of his clever questioning, he makes Khan confess his crime, and leads to Khan’s death with the bite of a snake, because he knows the nature of the Orientals. In “The Mark of The Beast”, he knows that only magic can solve the magic and corresponds to the revenge of the leper priest by forcing him to touch Fleete’s breast to save his soul, because, as the narrator concludes in the end of the story, Strickland is aware of the fact that “the gods of the heathen are stone and brass, and any attempt he deals with them otherwise justly condemned” (139). Thus, he achieves overmatching them with their weapons. The reason is that knowledge is certainly power in British India as many instances in Kipling’s fiction can attest (Bayly 1996, 165-67). Thus, Kipling draws attention to another essential principle of Orientalism: direct proportion between power and knowledge. It is stated by Said as follows: “...knowledge of subject races or Orientals is what makes their management easy and profitable; knowledge gives power, more power requires more knowledge, and so on in an increasing profitable dialectic of information and control” (2013, 37), because “[c]reating the Orient as a place of residence for the Other requires the privileging of European culture, knowledge and law” (Filion 2008, 73). Said concludes his thoughts as follows: “[t]o be a European in the Orient, and to be one knowledgeably, one must see and know the Orient as a domain ruled over by Europe” (2013, 198). Simply, the more knowledge one has about something, the more power s/he has over it. This is the situation of Strickland who comes to India and becomes a part of it, and is able

to solve the mystery behind Imray's sudden disappearance and the magic done to Fleete. Therefore, as Kerr says " 'Knowing the Oriental' was essential in order to control the Orient" (2003, 45). His statement derives from Said's notion: "[p]ower enables knowledge, knowledge legitimizes power" (2013, 34). Otherwise, the fate of the coloniser can be just like Imray's, since "there are hundreds of less institutional instances in Kipling's fiction where information is crucial for control of a situation, and correspondingly where ignorance exposes its possessor to impotence, failure and ridicule" (Kerr 2003, 40). It is obvious that Kipling warns the Victorian readers against the Orientals and he intends not only to teach Britain of his knowledge, but to provide such a wealth of information that the Empire might better understand and control India.

To conclude, both in "The Return of Imray" and "The Mark of The Beast", the plot revolves around a British outsider who is unfamiliar with the customs and beliefs of the colonial subjects and Strickland, an idealized British officer who knows well the nature of the natives and therefore, can solve the mystery at the end of the stories. In both stories, ignorance of the colonisers is punished by the native through revenge. Having made to feel the anxiety resulting from the Indian Sepor Mutiny of 1857, the Victorian reader is warned against the colonial Indians' potential rebellion. Therefore, it can be claimed that Kipling's short stories "The Return of Imray" and "The Mark of The Beast" clearly confirm Said's statement that: "The fact of the Empire was present in nearly every British 19th century writer's work concentrating on India" (2013, 14). Thus Kipling's notion of the 'White Man's Burden' reflected in these stories displays how the Orient is Orientalised in the hands of the colonisers.

References

- Bayly, C. A. 1996. *Empire and Information: Intelligence Gathering and Social Communication in India 1780-1870*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bently, Lionel. 2005. *Copyright, Translations and Relations between Britain and India, 1880-1914*. Montreal: ATRIP.
- Bhabha, Homi K. 1986. The other question: *difference, discrimination and the discourse of colonialism. Literature, Politics and Theory*. ed. Frances Barker, et al. London and New York: Methuen.
- Bhaktivinoda, Kedarnath Datta. 2002. "British Orientalism." *Devasthanam: Website of the Sanskrit Religions Institute*. Web. 11 May 2015. <<http://www.sanskrit.org>>.
- Bloom, Harold. ed. 2014. *Bloom's Major Short Story Writers: Rudyard Kipling*. Chealsea: Chealsea House Publishers.
- Clarke, J. J. 1997. *Oriental Enlightenment: The Encounter between Asian and Western Thought*. London: Routledge.
- Dalmia- Luderitz, Vasudha. 1993. Reconsidering the orientalist view. *India International Centre Quarterly*. 20 (1/2), 93-114. Print.
- Douglas, Mary. 1972. "Preface" *Homo Hierarchicus. The Caste System and Its Implications*. ed. Louis Dumont. London: Paladin.
- Filion, Jennifer. 2008. *Poisoners, Larcenists, and the Mad Chambermaid: Villainy in Late Victorian Detective Fiction*. Unpublished Master Thesis and Doctoral Dissertation. Eastern Michigan University. Web. 28 April 2015. <<http://www.commons.emich.edu>>
- Hall, Stuart. 1997. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Hart, Walter Morris. 1918. *Kipling: The Short Story Writer*. Berkeley: University of California Press.
- Jouhki, Jukka. Orientalism and India. *J@rgonia*. August 2006. Web. 13 April 2015. <<https://jyx.jyu.fi/dspace>>

- Kerr, Douglass. 2003. Not knowing the oriental. *New Zealand Journal of Asian Studies* 5 (2), 33-46.
- Kipling, Rudyard. 2002. "The Mark of The Beast", "The Return of Imray" *Life's Handicap: Being Stories of Mine Own People*. ed. Juliet Sutherland and Charles Franks, 132-147. <<http://www.gutenberg.org/ebooks/5777>>
- Milburn, William. 1813. *Oriental Commerce*. London: Black, Parry and Co. Web. 12 April 2015. <<https://books.google.com.tr>>
- Orwell, George. "Essay on Kipling." 30 September 2006. Web. 10 March 2015. <<http://www.george-orwell.org>>
- Pal-Lipinski, Piya. 2005. *The Exotic Woman in Nineteenth-century British Fiction and Culture: A Reconsideration*. Lebanon: University of New Hampshire Press.
- Pepper, Andrew. 2000. *The Contemporary American Crime Novel: Race, Ethnicity, Gender, Class*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Pritchard, Maria. 2014. *Wit & Wisdom of Kings & Queens: I Am Not Amused*. RW Press. Web. 15 April 2015. <<https://books.google.com.tr>>.
- Rowbotham, Judith. 2005. Criminal savages? or "civilizing" the legal process. In *Criminal Conversations: Victorian Crimes, Social Panic, and Moral Outrage*. ed. Judith Rowbotham and Kim Stevenson. Columbus: The Ohio State University Press.
- Said, Edward. 2013. *Orientalism*. 1977. London: Penguin.
- Semmler, Clement. 1967. Kipling and A. B. Paterson: men of empire and action. *The Australian Quarterly* 39 (2), 71-78.
- Weber, Max. 1958. *The Religion of India*. Glencoe (IL): The Free Press.
- Welby, Elizabeth. 2010. "Out of Eden: Psychic Spaces in Rudyard Kipling's Fiction." Doctoral Dissertation. University of East Anglia. Web. 22 March 2015. <<https://ueaeprints.uea.ac.uk>>.

Öz

Kipling'in “The Return of Imray” ve “The Mark of The Beast” Hikayelerinin Oryantalist Bir Değerlendirmesi

Bu çalışmanın amacı, Rudyard Kipling'in “The Return of Imray” ve “The Mark of The Beast” başlıklı iki hikayesini incelemektir. Çalışma, Kipling'in kolonyalist bir duruş sergilediği ve seçilen hikayeleriyle kolonyalizmi aklamaya çalıştığını iddia etmektedir. Kipling, Britanya'da kolonyalizmin zirveye ulaştığı Viktoryan döneminin en önemli yazarlarından biridir. Seçilen her iki hikayede de, yazar sömürülen bölgeye gönderilen kolonyalist Imray ve Fleete'in başına gelenlerin arkasındaki sırrı çözüp, katilin sömürülen bir kişi olduğunu ortaya çıkaran bir dedektif karakteri yaratmaktadır. Seçilen yer ve zaman, betimlenen atmosfer ve çizilen karakterlerden hikayelerdeki olaylara kadar her detay, yazarın kolonyalist söylemine dikkat çekmektedir. Yazar, “biz” ve “öteki” ya da “Doğu” ve “Batı” gibi ikili karşıtlıklar çerçevesinde, kolonyalistin sömürülene üstünlüğünü kanıtlama niyetindedir. Bu nedenle Oryantalizmi, sömürülen üzerinde bir güç olarak kullanan Batı baskınlığını haklı çıkarmada etkili bir araç olarak gören Said'in Oryantalist kuramı çalışma boyunca kılavuz edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Viktoryan dönem, kolonyalizm, Oryantalizm, ikili karşıtlıklar.

I dentity Formation and the Clash between Individual Identity and Multiple Social Roles in Lessing’s “To Room Nineteen”

Ebru Çeker

School of Foreign Languages, Cumhuriyet University

Abstract

It is not easy to make a certain definition of identity because it is a complex and ambiguous concept. In a broad sense, it is the combination of all integral agents that make up the self. These agents consist of gender, nationality, race, culture, social status, age, religion, and so on. In their struggle to discover their self-identity, people may regard some of these elements as more important and distinctive than others. Therefore, some differences are tolerated while some others are marked by people and it is this everlasting classification process that constitutes their identity. In this paper, Lessing’s short story “To Room Nineteen” is analyzed in terms of the identity problems of the protagonist who clearly has difficulty in defining her place in life as an individual. The ongoing identity formation process of the protagonist and the events and developments that influence this process are analyzed.

Keywords

Identity, individual identity, identity clash, social roles.

There are two basic contrasting theories which describe the formation of identity: essentialist and non-essentialist views. Essentialist theory regards identity as something internal, so it is stable and has certain characteristics which do not change throughout time; it is “a product of minds, cognition, the psyche, or socialization practices” (Benwell and Stokoe 2006, 9). Non-essentialist theory, which is also known as social constructionism, defines identity as a socially constructed and ongoing process so identity is not fixed; rather it is flexible, fluid and subjected to change throughout time. It points out that identity is relational and takes form through its relation to ‘the others’ (Woodward 1997, 26). Recent postmodernist theories favour non-essentialist understanding of identity (Cerulo 1997, 391). Therefore in this paper identity is analyzed considering the non-essentialist perspectives on identity. With regard to these views, identity is taken as a process which is incessantly changing and is being shaped both by internal and external factors. People assume multiple identities simultaneously accordingly with their status in life or their world-views, accordingly with their benefits or sometimes those identities are just attributed to them by others. Identity issue has always been a matter of concern but especially in modern times, because of the changing life styles, it has been a much more important topic that is extensively studied in literature. It is an important concern in Lessing’s story, as well, along with the other issues it deals with such as marriage, gender roles and psychology. Lessing presents the identity formation process of a woman by depicting her inner conflicts as a result of the changes she is subjected to after her marriage.

“To Room Nineteen” follows the story of a self-accomplished woman, Susan Rawlings, from her marriage to her suicide. It is narrated from Susan’s point of view but in third person in order to stress her self-alienated state. It begins with a stress on the ‘intelligence’ in her marriage as it is based on not only mutual love but also reason, yet it is “a failure in intelligence” (Lessing 1963, 267). There is every reason for Susan and her husband Mathew to have a happy relationship that would last for a life time: both of them have well-paid jobs

and are well-educated, intelligent, sensible people. In the first two years of their marriage, they have a splendid life. Later, Susan gives up her career to take care of the four children they have over the years. The narrator describes their life: “they lived with their four children in their garden house in Richmond and were happy. They had everything they had wanted and had planned for” (Lessing 1963, 268). However, throughout time Susan starts feeling trapped in a domestic life which leaves no space for her individual identity. She is well aware of the fact that she has everything to be happy, yet she feels overwhelmed by her responsibilities and finds no escape other than death in the end.

Identity formation is described as “a complex and dynamic process; answers to the question ‘Who am I?’ evolve from diverse relationships, exposures, education, and other defining experiences throughout an individual’s life” (Jackson 2010, 235). Hence, every single change in one’s life has direct influences on his or her identity and leads to constant questioning of one’s own station in life. Susan’s life is introduced with many changes by the marriage and the children. When they first get married, they mutually decide not to make one of them move in to the other’s bachelor flat and they move in to a new place just in order to avoid a kind of personality submission. Hence, the changes first start with a new place to live, yet it is tolerable for her at the beginning as a total submission of personality is not required. However, with the birth of children, she feels that she has to leave her job in order to take care of them better. As a result, she gives up her economic independency which has been a part of her identity for a very long time. Susan blames nobody for this situation; she and Mathew “knew of the hidden resentments and deprivations of the woman who has lived her own life – and above all, has earned her own living – and is now dependent on a husband for outside interests and mores” (Lessing 1963, 270). Therefore, they are both obliged to assume the socially ascribed roles as a man and a woman. Gilman explains these roles attributed by the society and defines them: “Men and women have different spheres in life. To men belong the creation and management of the state, and the financial

maintenance of the home and family: To women belong the physical burden of maternity, and the industrial management of the home and family; these duties require all their time and strength” (Gilman 2005, 98). Hence, it is not only Susan who takes over responsibility but also Mathew as the husband and the father of the family. When Susan complains about her having many duties at home, Mathew reminds this fact to her: “I go to the office, and I have to be there at ten-all right, half past ten, sometimes. And I have to do this or that, don’t I? Then I’ve got to come home at a certain time – I don’t mean it, you know I don’t– but if I’m not going to be back home at six I telephone you’- When can I ever say to myself: I have nothing to be responsible for in the next six hours?” (Lessing 1963, 281). Susan feels that he is right and wonders why he is not as much disturbed by the situation as her. As the reader does not have an access to Mathew’s thoughts, this curiosity is invoked in the reader’s mind, as well. However, with the revealment of his affairs later on, it may be assumed that his way of dealing with an overwhelming life has been sexual satisfaction or different sexual excitements like having a group sex which he demands from his wife, as well.

Susan feels trapped in a life to which she feels alien and questions herself about the reasons of her and her husband’s insistence to hold on to their current station in life. First thing that occurs to her is their children but then she decides “children can’t be a centre of life and a reason for being. They can be a thousand things that are delightful, interesting, satisfying, but they can’t be a wellspring to live from. Or they shouldn’t be” (Lessing 1963, 269). Her final decision is that the reason of their struggle is their love for each other although she hesitates a bit at first:

Their love for each other? Well, that was nearest it. If this wasn’t a centre, what was? Yes, it was around this point, their love, that the whole extraordinary structure revolved. For extraordinary it

certainly was. Both Susan and Matthew had moments of thinking so, of looking in secret disbelief at this thing they had created: marriage, four children, big house, garden, charwomen, friends, cars ... and this thing, this entity of it had come into existence, been blown into being out of nowhere, because Susan loved Matthew and Matthew loved Susan. Extraordinary. So that was the central point, the wellspring. (Lessing 1963, 269)

As the above quotation clearly exhibits, she regards their love for each other as the centre of their life. Hence, an emotional trauma is inevitable when she learns about her husband's unfaithfulness to their marriage. Mathew confesses to her that he has had a sexual relationship with a girl. Hearing about this deceit at the very time when she is materially and spiritually dependent on her husband, Susan is paralyzed emotionally. The narrator explains Susan's reaction and feelings upon the confession of her husband simply as: "Susan forgave him, of course. Except that forgiveness is hardly the word. Understanding, yes. But if you understand something, you don't forgive it" (Lessing 1963, 271). As it is clear, although Susan seems to have accepted the situation easily and does not let this affair ruin her and her marriage, she actually is deeply affected. Here, the narrator is in her psyche: he reflects her inner conflicts about the situation. Susan, after dwelling on the matter for a while, appears to be convinced that his one night affair means nothing for both Susan and Mathew; after all they are married and his 'body and soul' belongs to her. Nevertheless the narrator puts a question mark here by asking: "In that case why did Susan feel (though luckily not for longer than a few seconds at a time) as if life had become a desert, and that nothing mattered, and that her children were not her own?" (Lessing 1963, 272). Although here it is claimed that these feelings have disappeared in seconds, they are actually only repressed temporarily. Susan often experiences these kinds of inner anxieties later on that occasion. All these changes in her life shape her identity: she starts out her married life as a

totally independent and sensible individual and as the time passes she becomes economically dependent on her husband and begins to act more frequently from intuition than from reason.

Susan is surrounded by different social roles as a wife, mother, and mistress of the house and all the duties she assumes with these different identities overwhelm her. She wants to have some time for herself; she is unable to claim a place for her individual identity. However, when the little children start school and she becomes able to spare more time for herself, her anxieties grow worse. Woodward suggests that in these types of socially constructed identities representation is the key factor and identifies its significance: "Representations produce meanings through which we can make sense of our experience and of who we are" (Woodward 1997, 14). Along with the same line with what Woodward suggests Susan has unconsciously defined herself only through these representations of herself: she has been the wife and the mother of her children. Now that the children are not home during the day, she feels lonely and empty because her relation to the world has long been through her motherhood although it has been exceedingly overwhelming. Her inner conflicts combined with the feeling of loneliness are embodied in the external world as the 'enemy'. She claims that she feels the presence of it in the garden when the children are not there with her: "When I go into the garden, that is, if the children are not there, I feel as if there is an enemy there waiting to invade me" (Lessing 1963, 276). The problem is that she has been having difficulties in adjusting herself to the changes that has been taking in her life since her marriage. However, she is quite capable of comprehending her problems and analyzing the underlying reasons of her anxieties: "First, I spent twelve years of my adult life working, living my own life. Then I married, and from the moment I became pregnant for the first time I signed myself over, so to speak, to other people. To the children. Not for one moment in twelve years have I been alone, had time to myself. So now I have to learn to be myself again" (Lessing 1963, 275).

Susan's behaviors which have become incomprehensible to Mathew anymore harm their relationship. Mathew starts having an affair with a woman whom they both have known prior to their marriage. Susan gradually withdraws herself from her family. First, they decide to make her a room, Mother's room, where she would be allowed to have some privacy but she cannot find peace there as she is still a wife and a mother there. Hence, she starts spending her free time regularly at a cheap hotel room, Room 19, on her own and keeps this fact from her family. Being almost sure that her husband has been having a serious affair for a while, Susan feels like a stranger to him. She unconsciously regards both the marriage and the children as 'bondage' (Lessing 1963, 281). The narrator passes on her confession about how happy and relieved she feels when she is alone in that hotel room:

She was no longer Susan Rawlings, mother of four, wife of Matthew, employer of Mrs. Parkes and of Sophie Traub; with these and those relations with friends, school-teachers, tradesmen. She no longer was mistress of the big white house and garden, owning clothes suitable for this and that activity or occasion. She was Mrs Jones, and she was alone, and she had no past and no future. Here I am, she thought, after all these years of being married and having children and playing those roles of responsibility – and I'm just the same. Yet there have been times I thought that nothing existed of me except the roles that went with being Mrs. Matthew Rawlings. Yes, here I am, and if I never saw any of my family again, here I would still be. (Lessing 1963, 293)

The above paragraph illustrates how much she is tired of her social roles. She can neither give up any of them nor submit herself to these identities totally. Woodward's suggestion explains the conflict Susan experiences: "The complexity of modern life requires us to assume different identities – but these different identities may conflict. In our personal lives we may experience

tensions between our different identities when what is required by one may infringe upon the demands of another” (Woodward 1997, 23). Susan suffers from the clash of her identities. On the one hand she is a mother and a wife and has responsibilities towards her family; on the other hand she is an individual and has feelings. When she learns about her husband’s deceit, she is deeply affected, yet she pretends as though she has forgiven him because of her responsibilities as a wife and a mother. She wants to act reasonably to save her marriage disregarding her inner feelings: “There was no need to use the dramatic words ‘unfaithful,’ ‘forgive,’ and the rest: intelligence forbade them. Intelligence barred, too, quarrelling, sulking, anger, silences of withdrawal, accusations and tears. Above all, intelligence forbids tears” (Lessing 1963, 273). It is actually not intelligence that keeps her from emotional outbursts but her duties towards her family. She represses her feelings in order not to sacrifice her marriage: “A high price has to be paid for the happy marriage with four healthy children in the large white gardened house” (Lessing 1963, 273).

She seems to lead two different lives with different identities: one is fake and full of her social identities; and the other is real with her individual self in it. At home, she is mere representations of her roles: “answering to Mummy, Mother, Susan, Mrs. Rawlings” (Lessing 1963, 294). In ‘Room Nineteen’, she is no more than herself and does not have to act some roles. As a result, she feels like an ‘imposter’. Even when she is at home lying in her bed with her husband, she feels that her real self is actually not there: “Susan, or the being who readily and improbably to the name Susan, was not there: she was in Fred’s Hotel, in Paddington, waiting for the easing hours of solitude to begin” (Lessing 1963, 294). As it is clear from these remarks, she does not feel present in her action; moreover she feels alien even to her own name. She experiences a kind of self-alienation which is described as “an inadequate power and a lack of presence in what one does, a failure to identify with one’s own actions and desires and to take part in one’s own life” (Jaeggi 2014 [2005], 155).

Susan's inner problems do not only derive from the conflict between her individual identity and her social identities; it also derives from her failure in self-discovery. She does not know herself and what she exactly wants from life and other people. For example, she complains about the multitude of her responsibilities in the house and how much the family is dependent on her and she claims that she wants to enjoy some solitude: "an absolute solitude, where no one knew her or cared about her" (Lessing 1963, 286). However, when her husband suggests her to have a holiday alone, she is startled by the idea of having a holiday without him. Moreover, when she comes back home from that hotel room and sees everybody in the house doing well without her she does not feel happy for that they do not need her anymore, instead she even becomes a bit gloomy: "It was a sensation that should have been frightening: to sit at her own bedroom window, listening to Sophie's rich young voice sing German nursery songs to her child, listening to Mrs. Parkes clatter and move below, and to know that all this had nothing to do with her: she was already out of it" (Lessing 1963, 298-299). As it can be inferred from her remarks, she actually wants to be needed and her desire for solitude is an unconscious reaction both to the deceit of her husband and to the separation from her kids.

Susan always chooses to act how she is supposed to act and say what she is supposed to say; she does not use her free will and claim an individual identity rather she only submits herself to her roles. When Mathew learns about the hotel room where she spends most of her time during the day and asks this to Susan, she again plays her role and tells him that she has an affair which Mathew expects to hear. For a moment she imagines herself telling him the truth: "For a year now I've been spending all my days in a very sordid hotel room. It's the place where I'm happy. In fact, without it I don't exist" (Lessing 1963, 299). However, she is not strong enough to be herself and pretends to have a totally different identity. Her lie leaves her in a more difficult situation:

while she expects him to propose a divorce, he offers her to ‘make a foursome’. She, not surprisingly, acts her role and accepts his offer. Although even the idea of such a sexual relationship repulses her, she pretends Mathew as though she thinks that it was a great idea and thinks to herself: “So nice she was saddled with a lover, and he had a mistress! How ordinary, how reassuring, how jolly! And now they would make a foursome of it, and go about to theatres and restaurants ... No, there was nothing to stop the four of them developing the most intricate relationship of civilised tolerance” (Lessing 1963, 301). The next morning, Susan makes her decision and chooses to free herself from all the social roles she has assumed: “The demons were not here. They had gone forever, because she was buying her freedom from them” (Lessing 1963, 303). Here, the demons are the embodied forms of her conflicts which derive from her failure in establishing an individual identity for herself.

Susan has been in a search for identity throughout her marriage. Elaine Showalter defines three major phases which subcultures go through in their identity search: imitation, protest and self-discovery. Susan, as a woman dependent on her husband financially, can be regarded to be a member of a subculture and the phases Showalter explains perfectly describes the stages Susan experiences but the last one:

First, there is a prolonged phase of imitation of the prevailing modes of the dominant tradition, and internalization of its standards of art and its views on social roles. Second, there is a phase of protest against these standards and values, and advocacy of minority rights and values, including a demand for autonomy. Finally, there is a phase of self-discovery, a turning inward freed from some of the dependency of opposition, a search for identity. (Showalter 2009, 11)

Showalter also explains that women writers go through these phases during their writing process, yet she prefers ‘an appropriate terminology’ to describe

their situation. She calls them as: feminine, feminist and female. In feminine phase, they cannot go beyond imitating the existing models of men. In feminist phase they do not accept the adjusted rules imposed by men and society and seek for something new, creative, and original. Finally, in the female phase, they realize themselves and achieve their goals. In the story, Susan, not as a writer but as a character, goes through these stages although she fails in the last one. At first she accepts her attributed roles and does what she is supposed to do without protesting but later she demands more time for herself and gradually abandons her duties to Mrs. Parkes, the charwoman, and the au pair girl whom they have hired later on to look after the children. Therefore, she starts out as a feminine, becomes a feminist, yet she cannot achieve to be a female. She is unable to accomplish herself in the end; instead she prefers to annihilate herself.

In conclusion, the story reveals the identity formation process of a woman after her marriage and the conflict between her individual identity and her various social roles. She has great difficulty in adapting herself to her new life which requires a total dedication of herself to others. She has internalized her social roles to such an extent that she cannot exist out of these roles; neither can she continue living attached to them. Therefore, she finds no escape but death: she fails to recognize and present herself as an individual apart from everything.

References

- Benwell, Bethan and Elizabeth Stokoe. 2006. *Discourse and Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Cerulo, Karen A. 1997. Identity Construction: New Issues, New Directions. *Annual Review of Sociology*. 23 (1), 385 - 409.
- Drabble, Margaret. 2000. *The Oxford Companion to English Literature*. New York: Oxford University Press.
- Gilman, Charlotte P. 2005. *The Man-Made World: Or, Our Androcentric Culture*. USA: Dodo Press.
- Jackson, Ronald L. 2010. *Encyclopedia of Identity*. Los Angeles: SAGE.
- Jaeggi, Rahel. 2014. [2005] *Alienation*. trans. Frederick Neuhouser and Alan E. Smith. Ed. Frederick Neuhouser. New York: Columbia University Press.
- Lessing, Doris. 1963. To Room Nineteen. In *A Man and Two Women*. London: MacGibbon & Kee.
- Showalter, Elaine. 2009. The Female Tradition. In *A Literature of Their Own: From Charlotte Brontë to Doris Lessing*. 3-30. London: Virago.
- Woodward, Kathryn. 1997. *Identity and Difference*. London: Sage Publications.

Öz

Lessing'in "To Room Nineteen" Eserinde Kişilik Yapılanması ve Bireysel Kişilik ile Çoklu Sosyal Rollerin Çatışması

Kişilik karışık ve muğlak bir kavram olduğu için kesin bir tanımlamasını yapmak kolay değildir. Geniş anlamda, benliği oluşturan tüm bütünlüyci faktörlerin birleşimidir. Bu faktörler cinsiyet, milliyet, ırk, kültür, sosyal statü, yaş, din ve benzerlerini içine alır. İnsanlar kişiliklerini bulma çabalarında bahsedilen bazı faktörlerin diğerlerinden daha önemli ve ayırt edici olduğunu düşünebilirler. Bu yüzden, kişiler tarafından, bazı farklılıklar tolere edilirken bazı diğer farklılıklar dikkate alınır ve kişiliği oluşturan da bu bitmek bilmeyen sınıflandırma sürecidir. Bu makalede, Lessing'in kısa hikayesi "To Room Nineteen" (19 Numaralı Oda), birey olarak hayattaki yerini belirlemede zorluk çeken başkarakterin yaşadığı kişilik problemleri açısından incelenmektedir. Başkarakterin devam eden kişilik oluşumu süreci ve bu süreci etkileyen olaylar ve gelişmeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kişilik, bireysel kişilik, kişilik çatışması, sosyal roller.

A Study of William Shakespeare's Comedy *Twelfth Night* from a New Historicist Perspective

Yakut Melikzadeh Akbay

PhD Candidate, Department of English Language and Literature, Atılım University

Abstract

Until the second half of the 20th century, the framework of traditional historicism was commonly applied to the study of literary texts excluding the multiplicity of historical contexts. Hence, any kind of literary research was carried out by limiting a particular literary text to a single historical context. This approach changed after the second half of the 20th century with the emergence of such literary theories as New Historicism, Cultural Materialism and Poststructuralism. These approaches shed new light on Shakespeare's plays challenging the conventions of the Elizabethan period and reinterpreting them in accordance with contemporary history of the critic. This article aims to examine Shakespeare's comedy *Twelfth Night* from the viewpoint of New Historicism based on the literary criticism of Stephen Greenblatt. The research is mainly built on the concept of swerving, which Greenblatt has recently introduced within the framework of New Historicism. In this respect, the issues characterising Shakespeare's comedies, such as confused identities, cross-dressing, social mobility, Elizabethan gender and sexual norms

are under scrutiny. In addition, the role of language, at which Shakespeare excelled his contemporaries, will be dealt with to reveal and interpret the implied meanings of the particular words and expressions in the play.

Keywords

Shakespeare, Elizabethan society, conventions, confused identities, sexual confusion, class, authority, subversion

Twelfth Night is one of Shakespeare's most popular comedies. It was probably written in 1601 and first performed in early 1602 as a Twelfth Night's entertainment for the close of the Christmas season. This holiday was celebrated as a festival in which everything was turned upside down – just like the upside-down, chaotic world in the play. It is focused on the twins Viola and Sebastian, who are separated in a shipwreck in Illyria. Viola believes that her identical twin brother Sebastian drowned. She makes a decision to disguise herself as a young man, Cesario, and to seek employment at the court of the lovesick Duke Orsino. When Orsino sends Cesario to woo Olivia, a local countess, on his behalf, Olivia falls in love with Viola/Cesario (Atkin 2008, 1). There are also other characters making the play more amusing and exhilarating. They are members of Olivia's household: her rowdy drunkard uncle Sir Toby; his foolish friend Sir Andrew Aguecheek, who is desperately trying to court Olivia; Olivia's witty and pretty gentlewoman Maria; Feste, the clever clown of the house and Malvolio, the prudish steward of Olivia's household. Malvolio's priggishness and haughty attitude earn him the enmity of the household, particularly of Sir Toby. Thus, they play a cruel trick on him, making him believe that Olivia is in love with him. In his fantasies about marrying his mistress, he dreams of rising above his social class.

Since *Twelfth Night* is a play comprising confused identities and cross-dressing thus challenging Elizabethan gender and sexual norms, New Historicism can

be the right approach to build the theoretical framework of the study. Stephen Greenblatt, a scholar of Renaissance, may be credited with the coining of the term “new historicism.” His approach aims to reveal how a work of literature reflects its historical and socio-cultural context as well as how it is related to the context of the contemporary critic. However, rather than passively reflecting a system of political values and practices, New Historicism plays an active role in the articulation and enforcement of political and social ideology (Ford 2006, 133). While doing so, this perspective also resists the institutions of power. It insists on a multiplicity of historical contexts for literary works, for which time is a determining factor in the perception of great literature. For this, Greenblatt takes on Foucault’s ideas, which asserts that history is not the working out of “universal” ideas: “because we cannot know the governing ideas of the past or the present, we should not imagine that ‘we’ even have a ‘center’ for mapping the ‘real.’ Furthermore, history itself is a form of social oppression, told in a series of ruptures with previous ages” (Guerin 2005, 284).

One of the recent concepts introduced within the theory of New Historicism by Greenblatt is the term “swerving”. In the eponymously named book, the title and the subtitle are explained in the author’s preface. Greenblatt narrates the story that shattered the world six hundred years ago. It brought about substantial changes in the modern worldview about the creation of the universe. Greenblatt uses the idea of swerving to describe the history of the book *On the Nature of Things*, which was the last manuscript harbouring dangerous ideas concerning the universe. It was a long-lost and nearly forgotten work by the Roman poet Lucretius that was rediscovered by a book hunter in the 15th century. Lucretius was an adherent of the philosophical movement called Epicureanism that began around 300 BC. Adhering to the teachings of Epicure, Lucretius claims that the universe functions without the aid of

gods, that religious fear is damaging to human life, and that matter is made up of very small particles in eternal motion (Greenblatt 2011, 4). He calls this process swerving which occurs at no fixed place or time. Talking about the importance of the book, Greenblatt states that the recovery and translation of this ancient philosophical epic was the greatest discovery fuelling the Renaissance since at the core of the poem lay key principles of a modern understanding of the world (Greenblatt 2011, 12). It inspired artists such as Botticelli and thinkers such as Giordano Bruno; shaped the thought of Galileo and Freud, Darwin and Einstein; and had revolutionary influence on writers from Montaigne to Thomas Jefferson (Greenblatt 2011, 4). Greenblatt asserts that the reappearance of Lucretius' poem was a swerve, that is, an unforeseen deviation from the direct trajectory (2011, 13).

Furthering the concept of swerving, Greenblatt states that everything comes into being as a result of swerve, which is the source of free will (2011, 107). He metaphorically explains this process through the movement of the individual particles that makes up matter depicting them as "raindrops that at absolutely unpredictable times and places deflect slightly from their straight course to a degree that could be described as no more than a shift of movement" (2011, 107). If this infinite number of particles fell through the void in straight lines, nothing would ever exist (Greenblatt 2011, 107). Whatever exists in the universe exists because of these random collisions of minute particles (Greenblatt 2011, 107). The endless combinations and recombinations result from the collisions over a limitless span of time (Greenblatt 2011, 108). Greenblatt points to the fact that if all of motion were one long predetermined chain, there would be no possibility of freedom (2011, 107). With this book, the author makes a firm distinction between the Renaissance and the Middle Ages.

The idea of swerving that came to be known as a deviation from any prescribed

norms or conventions has been applied to the study of literary texts as well as the canonized. This approach enables the critics to reveal the socio-cultural and political developments of a particular time that were not moving in a single predetermined direction. In this respect, the concept of swerving in Greenblatt's sense can be employed to examine *Twelfth Night* as a subversive theatrical resistance to conventional definitions of gender, sexuality, class and authority. However, before embarking upon the study of the play, it would be worthwhile to understand Elizabethan ideas about heterosexuality and homosexuality as well as the theatrical conventions of Shakespeare's time.

Women did not perform on the English public stage during Shakespeare's lifetime; all the great women's roles in Elizabethan and Jacobean plays, from Juliet to Lady Macbeth to the Duchess of Malfi, were written to be performed by trained adolescent boys (Greenblatt 2012, 1187). These boy actors were evidently extraordinarily skillful, and the audiences were sufficiently immersed in the conventions both of theatre and of social life in general to accept gesture, makeup, and above all, dress as a convincing representation of femininity (Greenblatt 2012, 1187). *Twelfth Night, or What You Will*, written for Shakespeare's all-male company, plays brilliantly with these conventions. The comedy depends upon an actor's ability to transform himself, through costume, voice, and gesture, into a young man, Cesario. The play's delicious complications follow from the emotional tangles that these transformations engender which lead to same-sex desire and cross-class marriage (Greenblatt 2012, 1187). The idea of swerving revolves around all the main characters in the play. They deviate from the conventions ascribed to them by Elizabethan society. To begin with, when Duke Orsino decides to send Viola/Cesario to Olivia with messages of his love for her, he is addressing Viola who is disguised as Cesario as follows:

DUKE ORSINO: ...unfold the passion of my love,
 Surprise her with discourse of my dear faith.
 It shall become thee well to act my woes.
 She will attend it better in thy youth
 Than in a nuncio's of more grave aspect.
 VIOLA: I think not so, my lord.
 DUKE ORSINO: Dear lad, believe it,
 For they shall yet belie thy happy years,
 That say thou art a man. Diana's lip
 Is not more smooth and rubious. Thy small pipe
 Is as the maiden's organ, shrill and sound,
 And all is semblative a woman's part (1.4. 19-30)

It can be observed how the Duke admires Cesario's 'smooth and rubious' lip and his high voice – it is even 'semblative a woman's part'. There's quite a bit of homoeroticism here. This series of compliments is both intriguing and complicated. In praising Cesario's beauty, Orsino tells Cesario that he looks like a woman. He believes that Cesario's womanly beauty will somehow attract Olivia. At the same time, Orsino himself finds Cesario attractive as he reminds him of a beautiful young woman. Taking into consideration how conservative the Elizabethans were, this kind of desire, which is virtually all over the play, challenges Elizabethan ideas about 'heterosexual' norms. In his article, "Androgyny Seen Through Shakespeare's Disguise" Kimbrough states that during the staging of the play, boys would have played the parts of the female characters, and sexuality would not have been an issue with the Elizabethan audience (Kimbrough 1982, 22). Such thinking is almost impossible for the contemporary audience since they only notice the sexual attraction occurring between the characters. However, "the erotic atmosphere that develops would not have been fully noticed by the Elizabethan audience",

explains Kimbrough (1982, 25-27). Similar homoeroticism finds an explicit echo in the minor character of Antonio as well, who is clearly in love with his male friend, Sebastian: “If you will not murder me for my love, let me be your servant” (2.1.40). He accompanies Sebastian to Illyria and supplies him with money – all because of a strong love that seems to be romantic. However, Antonio’s attraction to Sebastian is never fulfilled.

“Sexual heat,” Greenblatt argues, “is not different in kind from all other heat, including that produced by the imagination. Shakespeare realized that if sexual chafing could not be presented literally onstage, it could be represented figuratively: friction could be fictionalized, chafing chastened and hence made fit for the stage by transforming it into the witty, erotically charged argument” (1997, 89). Another important point is Viola’s decision to disguise herself as a young man in order to find a job. If the play were analysed from a traditional historicist perspective, this could be explained as something that makes unprotected young woman feel safer in the strange land where she has arrived accidentally:

Conceal me what I am, and be my aid
For such disguise as haply shall become
The form of my intent. I’ll serve this duke:
Thou shall present me as a eunuch to him. (1.2.10-13-16)

However, there are various versions regarding this scene. Cesario, the male name that Viola uses to disguise herself throughout the play, means belonging to Caesar but the name Caesar itself might derive from the Latin word for ‘cut’ because he was born by what is still called ‘Caesarean section’ (Dolan 2014, 14). Alongside her male name, when she describes her plan, she asks the ship’s captain to disguise her as a eunuch. The word eunuch can also be a good excuse for Viola to conceal her female identity from both Duke Orsino and Olivia since it refers to someone who has been castrated or emasculated.

However, as the play proceeds, this part of the plan is never mentioned again and Viola presents herself as simply a delicate young man. Nevertheless, the idea of a eunuch is important to the play, since it stands as another symbol of gender uncertainty.

New Historicism emphasizes the reinforcement of the dominant power against subversion, as a result of which the dominant ideology always prevails. Therefore, the act of undermining or overthrowing the dominating system is not a real end in Shakespearean plays, just like homoerotic love is not the final option in *Twelfth Night*. As a man, Viola cannot win Orsino's love, but at the same time, as a woman, she cannot return Olivia's. Neither of these relationships can take place since heterosexual views of Elizabethan England would not have permitted it. Thus, giving herself up into the hands of fate, she says despairingly: "O time, thou must untangle this, not I / It is too hard a knot for me t'untie" (2.2.43-44).

Elizabethan and Jacobean authorities in the church and the state had their own concerns about idleness and subversion, but they generally protected and patronized both festive ritual and theatre on the ground that these provided a valuable release from tensions that might otherwise prove dangerous. However, Malvolio (in Italian, 'ill will') is explicitly linked to those among Shakespeare's contemporaries most hostile to the theatre and to such holidays as *Twelfth Night* (Greenblatt 2012, 1188). "Sometimes," says Lady Olivia's gentlewoman Maria, "he is a kind of puritan" (2.3.51). Malvolio undoubtedly embodies Puritanism, so the characters' practical jokes on him are more political than their amusement suggests (Ford 2006, 108). This might be regarded as a rebellion against Puritans, which is also one of the main concerns in Atkin's article written on Malvolio. He explains that the theatres were defended against the puritans by the Queen herself, and, of course, the playwrights and actors like Shakespeare (2008, 102). In *Twelfth Night*,

even the idiotic Sir Andrew Aguecheek makes an abusive reference to the puritans when he says to Sir Toby, “policy I hate. I had as lief be a Brownist as a politician” (3.2.84). A ‘Brownist’ was a member of an extreme puritan sect founded in 1581 by Robert Browne (c. 1550-1633) who advocated the separation of church and state (Atkin 2008, 102). Thus, the portrayal of a figure such as Malvolio can be seen as a somewhat satirical attack on the anti-theatrical puritan forces in Elizabethan society. Professor John R. Ford regards this as an insignificant political rivalry of Shakespeare’s day since only “after some forty years (in 1642) the theatres, under the auspices of the new Puritan regime, would be demolished, the playing and fooling silenced” (2006, 109). He prefers to take a new historicist approach to examine written texts with particular historical concerns. However, in the play, Shakespeare entertains the idea that even the puritanical order-loving and pleasure-hating Malvolio can betray his principles. On the one hand, Malvolio entirely objects to revelry, music and alcohol. His sharp question: “Do ye make an ale-house of my lady’s house?” disturbs Sir Toby to which he bitterly answers: “Dost thou think because thou art virtuous, there shall be no more cakes and ale?” (2.3.50). On the other hand, the very concept of Puritanism, which has very strict moral attitudes, is challenged in the play. Malvolio’s swerving consists in his fantasy of becoming Olivia’s husband and imagining himself a wealthy nobleman. He becomes a romantic lover, opposing his puritanical views, to reach his class-related ambition. His ideas about what he will wear as an aristocrat suggest the subversion of the customary social hierarchies since in reality he does not belong to this class. Thus, *Twelfth Night* is also a play in which class distinctions break down: Malvolio imagines what it would be like to marry a noblewoman, Olivia chooses Cesario, who she thinks is only a servant over Orsino, a noble duke. In addition, at the end of the play it becomes clear that Sir Toby, a nobleman, has married Maria, who is a servant.

Even if the play is performed within the boundaries of courtly love, this tradition is also subverted and ridiculed. After all, Viola's pretty speeches do not reflect her own thoughts but instead, they belong to Cesario. On the other hand, Orsino is really more in love with himself and his own inner life rather than he is with Olivia. He suffers from a severe case of love-sickness. Ordering his musical players to "play on," he is obviously enjoying his depressed state, using the music as a metaphor for his "love." "If music be the food of love, play on / Give me excess of it..." (1.1.3-4) says Orsino. The conclusion drawn is that he is more caught up in the idea of being in love as opposed to loving someone. Furthermore, Olivia falls in love with Cesario after a few pretty speeches – but Cesario is really a woman who has herself fallen in love with Orsino. Thus, the play suggests that the characters' romantic feelings should not be taken too seriously as they come and go quickly and are not based on real attraction or emotions.

The presence of a fool in the play is also an important element included by Shakespeare to transmit particular messages concerning Elizabethan society. In fact, many noble households in the Renaissance kept a clown to amuse them and to tell them the truth when no one else would think of telling it. Thus, they had dual nature: often pretending to be simpleminded, in fact, most of them were highly intelligent. Shakespeare's fools not only evoke laughter but also surpass people of higher social standing in wit and pointed satire. Similarly, Feste is a master at wordplay and a keen observer. He is rebellious and skilfully uses language as a subversive device, thereby constituting a potential threat to authority. His ability to quote a Latin proverb reveals the depth of his learning: "Cucullus non facit monachum" (1.5.23-4). It means the hood does not make the monk. By this saying, Feste implies that what appears to be true is not always in harmony with what is true.

Challenging the conventions of Elizabethan England, Greenblatt asks:

What if Olivia has succeeded in marrying Orsino's page Cesario? And what if the scandal of a marriage were topped by a still greater scandal: the revelation that the young groom was in fact a disguised girl? Cesario is in love with 'his' master Orsino, Orsino evidently drawn toward Cesario, Antonio passionately in love with Sebastian, Olivia aroused by a page whose femininity Orsino constantly remarks. (1997, 66-7)

With this statement, Greenblatt asserts that homoeroticism is definitely an issue within *Twelfth Night*. He states that the coupling of Orsino and Cesario is an impossible coupling. Olivia and Cesario is an impossible coupling as well. Viola's disguise has not only created sexual confusion, but Elizabethan conservatism is being challenged as well. It is apparent how disguise has confused the characters. These characters are able to continue being attracted to Viola because of the disguise that she wears. As long as Viola wears the male disguise, Olivia is able to be attracted to her. Disguise changes the appearance of reality for the audience as well as for the characters (Greenblatt 1997, 145). Olivia believes that she is attracted to Cesario, and the audience is perfectly willing to allow that to happen as long as Olivia is not aware that Cesario is truly a woman (Greenblatt 1997, 147). The Elizabethan audience would not have given considerable thought to the homoerotic nature of the play. They would have been aware that Cesario was a woman in disguise, and this would destroy any serious thought regarding homoeroticism. Greenblatt continues his analysis by stating that the audience realizes that the relationship between Olivia and Cesario is set up to fail since a homosexual relationship is impossible when regarding the Elizabethan period. On the other hand, Greenblatt also entertains the idea of homoeroticism in the play asserting that "this would make some sense in a play that had continually tantalized

its audience with the spectacle of homoerotic desire” (1997, 67). Moreover, Orsino and Olivia’s attraction to Cesario may also foreshadow some complex androgynous elements leading to gender ambiguities that persist until the end of the play. At the final scene, finding out that Viola is a woman, Orsino still addresses her as “Boy”. This dubiety remains unanswered and at the end of the play, it is still unclear if Duke Orsino is attracted to Cesario or Viola.

In Act V when the play comes to its close and Viola’s goal has been successfully achieved, Sebastian comments:

Do I stand there? I never had a brother,
Nor can there be that deity in my nature
Of here and everywhere. I had a sister,
Whom the blind waves and surges have devoured. (5.1.135-38).

No sooner has Sebastian explained to Olivia that he is both a maid and man than Orsino adds: “Be not amazed, right noble is his blood” (5.1.137). This is the first mention of the twins’ nobility as previously only Cesario declared: ‘I am a gentleman’. Orsino must have relied on this knowledge settling the question of identity, that is, the name of the father. Olivia and Sebastian have been thought to be beneath Olivia’s social status. Now through the magical power of the same father, the threat to the social and sexual order turns out to be imaginary, thereby settled. Eventually, Nature triumphs sorting out sexes and pairing them correctly keeping any kind of scandals at bay.

It is obvious that swerving is one of the central and structural principles in the play. It gives way to the subversion of socially accepted norms. This is particularly true of the main character – Viola, who gets what she wants only because she is willing to submit herself to the very principle of deflection or swerving. She makes her point when she says: “I am not that I play” (1.5.30). By doing so, Viola consciously swerves customs to achieve her end. As a result of this, the play moves into dangerous and heretical definitions of gender and

homoerotic desire subverting the conventions and beliefs of the Elizabethan authorities. Nevertheless, Nature restores socially accepted norms by offering a reassuring resolution, which is made possible through marriage that provides the most stabilizing force by solving any sexual issues arising throughout the play. However, the fact that swerving is an essential component in *Twelfth Night* remains undeniable. Since it triggers subversive ideas and informs about the existence of potential threat to authority. It also functions as a tool for the characters to reach their goals, ultimately withdrawing and making room for the reestablishment of the prevalent social order.

References

- Atkin, Graham. 2008. *Twelfth Night. Character Studies*. New York: Continuum.
- Dolan, Frances. 2014. *Twelfth Night: Language and Writing*. London: Bloomsbury.
- Ford, John. 2006. *Twelfth Night. A Guide to the Play*. London: Greenwood Press.
- Greenblatt, Stephen. 1997. "Fiction and Friction." *Shakespearean Negotiations*. Berkeley: University of California Press.
- Greenblatt, Stephen. 2011. *The Swerve: How the World Became Modern*. London: W. W. Norton & Company.
- Greenblatt, Stephen. 2012. The Sixteenth Century. Vol. 1. *The Norton Anthology of English Literature*. Ed. Julia Reidhead. London: W. W. Norton & Company.
- Guerin, Wilfred, et al. 2005. *A Handbook of Critical Approaches to Literature*. Oxford: Oxford UP.
- Kimbrough, Robert. 1982. Androgyny seen through Shakespeare's Disguise. *Shakespearean Quarterly* 33 (1), 17-33.
- Shakespeare, William. 2007. *Twelfth Night*. Ed. Burton Raffel. London: Yale UP.

Öz

Willim Shakespeare'in *Onikinci Gece* Komedyasının Yeni Tarihselci Açından İncelenmesi

20. yüzyılın ikinci yarısına kadar geleneksel tarihselcilik çerçevesi çoğunlukla edebi metinlerin çalışmasına uygulanmıştı ve tarihsel içeriklerin çoğunluğunu dışlamıştı. Dolayısıyla, herhangi bir edebi araştırma belli bir edebi metni tek bir tarihsel içeriğe kısıtlayarak yapılmıştı. Bununla beraber, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu yaklaşım Yeni Tarihselcilik, Kültürel Materyalizm ve Post-yapısalcılık gibi edebiyat kuramlarının ortaya çıkmasıyla değişti. Bu yaklaşımlar Elizabeth döneminin geleneklerini sorgulayarak ve onları çağdaş eleştirmenin tarihiyle tekrardan yorumlayarak Shakespeare' in oyunlarına yeni bir ışık tutmuşlardır. Bu çalışma Shakespeare' in *On İkinci Gece* komedisini Stephen Greenblatt'ın edebi eleştirisine dayalı Yeni Tarihselcilik bakış açısıyla incelemektedir. Araştırma ağırlıklı olarak Greenblatt'ın son zamanlarda Yeni Tarihselcilik çerçevesinde tanıttığı "swerving", yani sapma kavramı üzerine kurulmaktadır. Bu bağlamda, Shakespeare komedilerini nitelendiren konular, örneğin karışmış kimlikler ve karşı cinsle ait elbiseleri giyme, sosyal hareketlilik ve Elizabeth döneminde cinsiyet incelenmektedir. Bunların yanı sıra, oyunda ima edilen belirli kelime ve ifadeleri ortaya çıkarıp anlamını açıklamak için Shakespeare' in çağdaşlarından farklı kullandığı dilin rolü de ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Shakespeare, Elizabeth toplumu, gelenekler, karışmış kimlikler, cinsel karışıklık, sınıf, otorite, yıkıcılık

atılım

sosyal bilimler dergisi
social sciences journal

Cilt / Volume: 5 • Sayı / No: 2 • Kasım/November 2015 ISSN 2146-6181

Editor's Note / Editörden

Değerli okuyucular,

Politik ekonomi çalışmalarının yer aldığı bu özel sayı dosyasının ilk yazısı L. Gizem Eren'in yüksek lisans tezinden türettiği "Tarımsal Kapitalizm: Fیزیokrasi" başlıklı makaledir. Çalışmada, iktisadi düşünce tarihinin temel konularından birisi olan Fransız Fیزیokrasisi rölâtivist bir yaklaşımla ele alınmıştır. Dönemin düşünürleri ve düşünce yapısı, ilgili dönemin iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerinden hareketle değerlendirilmiş ve Fیزیokrasi düşüncesi çağın Fransa'sında Colbert tarafından uygulamaya konulan merkantilist politikalara bir tepki olarak değerlendirilmiştir. Fیزیokrasi'nin bir bilim olarak iktisadın ortaya çıkmasındaki önemi ile ekonomi politiğe katkıları yanı sıra, Fransız devrimine etkisi olduğuna ilişkin örtük iddia çalışmanın özgül yanını oluşturmaktadır.

Sayının ikinci yazısı Eren Kırmızıaltın'ın kaleme aldığı "Sosyalist Ekonomi Yönetiminin Rasyonelliği Tartışması: Mises, Hayek ve Piyasa Sosyalistleri" başlıklı çalışmadır. Burada iktisadi düşünce alanındaki eski ama aslında eskimeyen ve politik alana da etki eden teorik bir tartışma, sosyalist planlama tartışması, ele alınmaktadır. Rasyonel bir ekonomi yönetiminin mümkün olabileceğini savunanların argümanları ile bunun mümkün olmayacağını düşünenlerin argümanları eleştirel bir şekilde değerlendirilmiştir. Söz konusu değerlendirmede Kırmızıaltın, tartışmanın bilgi sorunu çerçevesinde olduğunun altını çizerek Hayek'in bilgi temelindeki eleştirilerine piyasa sosyalistlerinin tatmin edici bir cevap sunamadıkları iddiasındadır.

Bu sayıdaki üçüncü makale ise "Sınıflı Toplumlarda 'Kadın'ın Kurtuluşunun Toplumsal İnşasında İki Pozisyon: Marksist Feminizm ve Sosyalist Feminizm" başlığını taşıyor. Erdem Ayçiçek'in çalışması genel olarak Marxizmin, feminist literatüre katkısını ele almış ve feminizm konusunda Marxist ve sosyalist ayrışmanın sonuçlarına odaklanmıştır. Makalenin özgünlüğü, Sosyalist

fenimizin kendisini Marxist feminizme karşı çıkan değil ama çakışmayan bir noktada konumlandırarak, kadına salt kapitalizm bağlamı (iktisadi bağlam) ile değil, toplumsal cinsiyet bağlamında (sosyolojik bağlam) ele aldığına ilişkin iddiasındadır.

Bu sayıdaki dördüncü makale ise Aslıhan Çoban Balcı tarafından kaleme alınmıştır. Makale, Poulantzas'ın küreselleşme kavramsallaştırmasını anlamada kapitalist devletin işlevini ele almaktadır. Küreselleşme sürecinin ulus devleti ortadan kaldırmaktan ziyade onu yeniden şekillendirdiği iddia edilmektedir. Çalışmada, Poulantzas'ın anaakım küreselleşme literatüründen daha farklı bir bağlamda küreselleşme devlet ilişkilerinin tartışılması için zemin hazırladığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda Poulantzas'ın temel kavramının "görelî özerklik" olduğu öne sürülmektedir. Poulantzas'ın en önemli katkısının ise küreselleşmeyi, emperyalizmin yeni bir safhası olarak görmesi olduğu iddia edilmektedir.

Bu sayının bir diğer yazısı Orhan Şimşek tarafından kaleme alınmıştır. Yazarın doktora tezinden ürettiği çalışmanın başlığı ise "Yeni Devlet Kapitalizminin Yükselişi; Küresel Ekonomi-Politik bir İnceleme." Çalışmanın temel iddiası, 2008 krizinden sonra neoliberal küresel kapitalizmin zayıfladığı ve kapitalizmin farklı türlerinin uygulanabilirliğinin açığa çıktığıdır. Şimşek'e göre Batı'da kriz sonrası devlet yeniden hatırlanırken, Doğu'da ve özellikle Çin ve Rusya'da devlet mülkiyetli şirketler ve ulusal varlık fonları aracılığıyla küreselleşen bir devlet kapitalizmi, "yeni devlet kapitalizm"i ortaya çıkarmıştır. Şimşek'e göre yeni devlet kapitalizmi eski uygulamalarındaki ulusalcılıktan öte küreselci davranan ve politik ilerlemeyi hedefleyen bir olgudur. Şimşek, çalışmasında, bir yandan devlet kapitalizminin küreselleşmesini sağlayan etmenleri eleştirel bir şekilde değerlendirirken öte yandan mevcut devlet kapitalizminin eski devlet kapitalizmi uygulamalarından farklarını da ortaya çıkartmıştır.

Bu sayıdaki son makale S. Sevinç Orhan ve Metin Sarfati'nin ortaklaşa kaleme aldıkları "Freudian Keynes: Spending Man and Spending State" başlıklı çalışmadır. Çalışma esasen Freudçu yaklaşımın Keynes'in kuramına katkısını ele almaktadır. Yazarların çıkış noktası, iktisadın kullandığı öklidci geometrinin Keynes tarafından reddedildiğidir. Keynes'in inşa ettiği kuram öklidçi geometri ile sınırları belli olan bir alan olmaktan ziyade, risk ve belirsizlikler olan bir alanda hayvani güdülerin olduğu bir anlamda sınırlı olmayan bir alan olarak resmedilmektedir. Çalışmanın özgünlüğü ise iktisat kuramındaki "istifleyen adam"a Freudçu psikanaliz ile Keynes'in "harcayan adam"ı ilave ettiğine ilişkin argümanda saklıdır.

Son olarak bu özel sayının hazırlanması için bana olanak tanıyan Atılım Sosyal Bilimler Dergisi'nin tüm bileşenlerine ve bu sayının hazırlanması sırasında her konuda desteğini sürekli hissettiğim sevgili Dr. Gürsan Şenalp'a özellikle teşekkür etmek isterim. Yeni tartışmalar ya da en azından fikir kıvılcımları yaratabilmek ümidiyle hepinize iyi okumalar dilerim.

Dr. Ahmet Arif Eren

İİBF Maliye Bölümü, Niğde Üniversitesi

ÖZGÜN MAKALE / ORIGINAL PAPERS

- **Tarımsal Kapitalizm: Fizyokrazi**
The Agrarian Capitalism: Physiocracy 6-23
L. Gizem Eren
- **Sosyalist Ekonomi Yönetiminin Rasyonelliği Tartışması:
Mises, Hayek ve Piyasa Sosyalistleri**
*Debating the Rationality of Socialist Economic Planning: Mises, Hayek
and the Market Socialists* 24-48
Eren Kırmızıaltın
- **Sınıflı Toplumlarda ‘Kadın’ın Kurtuluşunun Toplumsal İnşasında
İki Pozisyon: Marksist Feminizm ve Sosyalist Feminizm**
*Two Positions on the Social Construction of the Women’s Emancipation
in Class Societies: Marxist Feminism and Socialist Feminism* 49-82
Erdem Ayçiçek
- **Globalization and the Nation State: A Poulantzian Approach**
Küreselleşme ve Ulus Devlet: Poulantzasçı Bir Yaklaşım 83-105
Aslıhan Çoban Balcı
- **Yeni Devlet Kapitalizminin Yükselişi: Küresel Ekonomi-Politik
Bir İnceleme**
*The Rise of New State Capitalism: A Global Political
Economy Perspective* 106-144
Orhan Şimşek
- **Freudian Keynes: Spending Man and Spending State**
Freudyan Keynes: Harcayan Adam, Harcayan Devlet 145-158
S. Sevinç Orhan - Metin Sarfati
- **“Genel Teori” Çevirisi Üzerine** 158-164
Eren Kırmızıaltın

T

arımsal Kapitalizm: Fizyokrasi

L. Gizem Eren

İİBF İktisat Bölümü, Hitit Üniversitesi

Öz

18. yüzyıl, Fransız Devrimi'nin yaşandığı bir yüzyıl olmasının dışında Aydınlanma Çağı'na da tanıklık ettiği için önemlidir. Sosyal bilimler açısından önemi ise bilimlerin özerkliklerini kazanmaya başladığı yüzyıl olmasından ileri gelir. Bu yüzyılda bir bilim olarak iktisadın doğuşunun Fizyokrasi düşüncesiyle örtüştüğü söylenebilir. Bu bağlamda çalışmada Fizyokratların iktisat teorilerinin oluşmasında tarihsel ve mekânsal süreçlerin etkisi ortaya konacak ve buradan hareketle de Fizyokrasi düşüncesinin Fransız Devrimi'ne örtük bir etkisi olduğu iddia edilecektir.

Anahtar Kelimeler

François Quesnay, Tableau Economique, laissez faire-laissez passer, doğal düzen.

Giriş

Fizyokrasi düşüncesi, iktisat biliminde okul olarak bilinen ilk düşünce akımı olmasının yanı sıra Aydınlanma Çağı'na tanıklık eden bir yüzyılda ortaya çıkar. Bu düşüncüyü savunanlar Fizyokratlar olarak isimlendirilirler ve onlar dönemin aydınlanma düşünürlerinden farklı düşüncelerine rağmen yine de onları etkilerler. Söz konusu etkilenme onların doğal düzen anlayışlarında görülebilir. Bu çalışma

Fizyokrasi Düşüncesinin Ortaya Çıkışında Mekân ve Zaman Etkisi

Dönemin ekonomik koşulları

fizyokratların iktisadi yapıyı analiz ederlerken doğal düzene attettikleri önem ile Fransız aydınlarını ne bağlamda etkiledikleri ve bir bilim olarak iktisada sistematik bir teoriyi nasıl geliştirdiklerini analiz etmeye çalışacaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde fizyokrasi düşüncesinin ortaya çıkmasında mekân ve zamanın ne ölçüde etkili oldukları, ikinci bölümde fizyokratların sosyal felsefeleri ele alınacaktır. Üçüncü bölümde fizyokrasi okulunun iktisat felsefesi Quesnay ve Turgot özelinde anlatılacak ve son bölümde de fizyokrasi düşüncesinin ekonomi politiğe katkılarına yer verilecektir.

Fizyokrasi düşüncesinin filizlendiği zaman (18. yüzyıl) ve mekân (Fransa) tarihsel süreç içerisinde ele alındığında önemlidir. Çünkü yeni bir çağ açacak olan Fransız Devrimi'ne gidilen süreçte devrime önderlik eden aydınların, fizyokratların doğal düzen doktrininden ve özgür birey söylemlerinden etkilendikleri iddia edilebilir. Bu iddiayı desteklemek için 18. yüzyıl Fransası'nın sosyo-ekonomik ve politik çözümlerini yapmak yararlı olur.

Fransa'yı düşünsel ve ekonomik olarak etkileyen fizyokrasi düşüncesi, aslında uygulanan merkantilist politikalara bir tepki niteliğindedir. 16. yüzyıldan 18. yüzyılın ortalarına kadar yaklaşık ikiyüz elli yıl hüküm süren merkantilizm, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde farklı şekillerde uygulanmıştır.

17. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de çitleme hareketinin başlaması ve tarım devriminin gerçekleşmesinin ardından merkantilizme yönelik eleştirilerin başladığı görülür. İngiltere, tarım devrimiyle beraber büyük çiftliklerde tarımsal üretime başlar ve ürün rotasyonu gibi yeni tekniklerle üretimine kapitalist çiftçilik anlayışını yerleştirir, bunun sonucunda da İngiltere'de köylülük kalmaz. Bu yeni anlayışa Merkantilizmin aşırı korumacı politikaları uygun değildir. Çünkü korumacı politikalar üretilen ürünlerin dış ticarete alım satımını engeller ve bunun

üzerine İngiltere’de merkantilist politikalar zaman içerisinde terkedilmeye başlanır. Ancak Fransa’da durum böyle değildir. Fransız merkantilizminin devletçi yapısı İngiltere’ye göre daha katıdır. Savaş (2006, 160-161)’ın da ifade ettiği gibi “Fransız merkantilizmi İngiliz merkantilizminin aksine devlet müdahaleleriyle yönlendiriliyordu. Bir başka deyişle İngiliz merkantilizmi büyük bir hızla devlet müdahalelerinden kurtulmaya yönelmişken, Fransız merkantilizminde bu müdahaleler kurumsal hale gelmişti.” Fransa’ya bakıldığında orada İngiltere’deki gibi çitleme hareketlerinin de gerçekleşmediği görülür. Tarımsal üretim ilkel koşullarda yapılır ve tarımdan alınan vergilerin yükü çiftçilerin üzerindedir. Üstelik bu çiftçiler kapitalist bir mantıkla ticarete yönelik bir tarımsal üretim yapmadıkları için aslında köylüdürler. Moore da “ticarete yönelik tarımın benimsenmesiyle köylülük sorunu ortadan kalkar” demektedir (2003, 71). Buradan hareketle Fransa’da bir köylülük sorunu olduğu ifade edilebilir. Üstelik uygulanan merkantilist politikaların katılığı, çiftçinin-köylünün durumunu daha da zorlaştırır. Fیزیokrasi düşüncesi de bu sorunlar üzerine temellenir.

Fیزیokratlar Fransa’da merkantilist politikaların en yoğun şekilde yaşandığı Colbert dönemini eleştirirler. 1661’de tahta çıkan XIV. Louis’in maliye bakanı olan Colbert, aslında selefi Kardinal Mazarin’in yanlış bulduğu politikalarını değiştirmeye çalışır ancak Fransa’nın koşulları bu değişiklikleri yapmaya elverişli değildir. Colbert maliye bakanı olduktan sonra hali hazırda uygulanan merkantilist politikalara yeni bir ivme kazandırır. Bu evrilen merkantilist politikalar ise tarımsal üretimi olumsuz etkiler. Ama yine de bu olumsuz etkilenmenin Colbert’le başladığı iddiasında bulunmamak gerekir. Fransa’da tarım IV. Henry ve XIII. Louis döneminde zenginlik kaynağıyken, 1642-1660 döneminde Kardinal Mazarin’in ağır vergi politikaları yüzünden bir düşüş yaşar. Tarımda çalışan nüfustan alınan *taille* diye bilinen verginin oranı bu dönemde arttırılır, aynı şekilde çeşitli ürünlerden alınan *gabelle* ve *aides* gibi vergiler oransal olarak artar. Bunun sonucunda

XIV. Louis'nin ilk yılları Fransa'da açlık ve sefaletle hatırlanır. Bu koşullarda maliye bakanı olan Colbert, tarımdan ziyade ticaret ve imalatla zenginliğin ve refahın artacağına inanır. Bu yüzden, iç ticareti geliştirmek için farklı vilayetler arasındaki gümrükleri kaldırmak ve feodal beylere ait yol ve köprülerdeki muhafızlardan kurtulmak ister; ancak feodal beyler buna izin vermezler. O da dış ticareti geliştirmek için de denizciliğe önem verir ve oldukça büyük bir filo kurar. Dış ticareti, ticaret dengesi sistemi olarak kurgular, yabancı malların ithalini yasaklarken Fransız mallarının ihracatını destekler. Ancak bu uygulamaya tahıl dâhil etmez. Tahılın ihracatını yasaklarken ithalatını serbest bırakır; çünkü imalat sanayinde çalışan nüfusun iyi beslenmesi, yiyecek kıtlığı yaşamaması gerekmektedir. Bu yüzden tahılın bir piyasası oluşamaz ve fiyatı da düşüşe geçer.¹ Colbert, tarımda çalışan nüfusun durumunun iyileşmesi için bir vergi reformu yapılması gerektiğini düşünmektedir. Ancak dönemin savaş yanlısı politikası yüzünden tarımsal ürünlerden alınan vergilerin azaltılmasına yönelik herhangi bir iyileştirme yapamaz.

Bu dönemde uygulanan merkantilist politikalar ilk bakışta başarılı gibi görünürler; ancak bu başarının ne kadar kırılgan olduğu Colbert öldükten sonra anlaşılacaktır. Onun döneminde ve ölümünden sonra Fransız sanayisi lüks malların üretimi konusunda rakipsizdir. Bu mallar kraliyetin de aristokrasinin de ihtiyacını fazlasıyla karşılar durumdadır. Ancak bütün bu iyi gelişmeler, nüfusunun büyük çoğunluğunun köylülerden oluştuğu Fransa'da, nüfusun azalmasına sebep olur. Çünkü üretilen mallar köylülere değil aristokratlara ve kraliyet mensuplarına yöneliktir ve bunları var eden köylüler de ağır vergi yükleri altında ezilmektedirler. Bu durumu Max Beer (1966, 44) şu sözlerle ifade eder: "En sonunda çiftçilerin sefaletinin sorumlusunun Colbert'in ya da onun sistemine ait olduğu ortaya çıktı."

Dönemin Fransası'na bakıldığına tarım sektörünün temel problemlerini üç baş-

¹ Bu konuda detaylı bir tartışma için bkz. Beer (1966).

lıkta özetlemek mümkündür. Bunlardan birincisi hasat miktarında sürekli azalmalara sebep olan verimlilikteki düşüşlerdir, ikincisi gerek iç piyasadaki gerekse uluslararası piyasalardaki gelişmelerden dolayı tahıl fiyatının azalmasıdır. Üçüncüsü ise bölüşüme ilişkin bir sorundur. İlk iki duruma istinaden tarım sektöründe çalışanların toplam gelirden aldıkları payın zaman içerisinde azalmasıdır. Tarımın bu olumsuz gidişatından hareketle Quesnay'ın etrafında toplanan ve daha sonra "Fizyokratlar" adını alacak olan *ekonomistler*² ya da diğer ismiyle *ansiklopedistler*, uygulanan merkantilist politikaları eleştirirler ve böylece fizyokrasi düşüncesi şekillenir.

Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* adlı eserinde bu durumu şöyle izah eder: "Atasözü der ki, eğer çubuk bir tarafa doğru çok eğilmişse, düzeltmek için diğer tarafa doğru da aynı ölçüde eğmelisiniz. Tarımı her ülkenin gelir ve zenginliğinin tek kaynağı olarak gören sistemi önermiş olan Fransız filozofları bu yerel şiarı rehber edinmiş benzemektedirler ve her nasıl Mr. Colbert'in planında kentsel sanayiye kırlardaki çalışmaya göre aşırı bir değer atfedilmişse, onların sisteminde de bunun aynı şekilde eksik değerlendirildiği kesin görülmektedir" (2011, 248). Fizyokratlar, Smith'in de belirttiği üzere, tarımı diğer her türlü ekonomik faaliyetin üstünde tutmuşlardır. Çünkü onlara göre *doğa* her şeyin üstündedir ve toprağa atılan her bir tohum binlerce karşılığıyla ekonomiye geri döner. Yani aslında her şeyin başlangıcı ve bitişi *doğadır*. Fizyokratlar evrenin işleyişinin doğanın hâkimiyetinde olduğu bir doğal düzene bağlı olduğunu dolayısıyla bu *doğal düzene* müdahalede bulunmanın nafile bir çaba olduğunu ileri sürerler. Bu *doğal düzen* doktrinini fizyokratlar iktisadi yapıya eklemleyerek daha sonra liberallerin de etkileneceği teorik bir altyapı hazırlarlar. Kısacası "fizyokratların doğa ve 'bırakınız yapsınlar'

² Bunlar Pierre Boisguilbert (1646-1714), Marshall Vauban (1633-1707), Marquis d'Argenson (1694-1757), Vincent de Gournay (1712-1759), Francois Quesnay (1694-1774), Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781), Dupont de Nemours (1739-1817), Mercier de la Riviere (1720-1794), Etienne de Condillac (1715-1780) ve François Le Trosne (1728-1780) gibi düşünürlerdir. Fizyokrasi doktrinine ilişkin yazıları Diderot'un ansiklopedilerinde yayınladığı için bu düşünürler "Ansiklopedist"ler olarak da anılır.

Dönemin politik koşulları

tezleri onların ekonomi politikalarında amaçladıklarının garantisi niteliğindedir” (Walther 1984, 183).

Dönemin politik koşullarına bakıldığında Fizyokrasi düşüncesinin Fransa’da 1789’un hemen öncesinde hâkim olmaya başladığı görülür. Doğa yasası felsefesinin bireyi özgürleştiren yaklaşımının, dönemin aydınlanmacı düşünürlerini etkilemediğini söylemek zordur. Bunu Montesquieu’da, Jean Jacques Rousseau’da ve diğer Fransız Aydınlanma düşünürlerinde görmek mümkündür. Ancak, fizyokratlar, dönemin aydınlanma düşünürlerinden farklıdır. Onların, aydınlanma düşünürlerinin aksine, mevcut monarşik düzene dair herhangi bir itirazları; yönetim sistemine ilişkin herhangi bir eleştirileri yoktur. Montesquieu’nun “Kanunların Ruhü” adlı eserinde ifade ettiği gibi bir kuvvetler ayrılığında bahsetmezler ya da Rousseau’nun “Toplum Sözleşmesi”nde altını çizdiği gibi çoğulcu bir demokrasi anlayışının gerekliliğini savunmazlar. Tersine, Quesnay ve takipçilerinin tasavvur ettikleri ekonomik düzenin uygulanabilmesi için en iyi yönetim rejimi “yasal despotizm”dir (Taylor 1960, 15). Yani onlara göre mutlak monarşi devam etmelidir.

Fizyokratlar, feodal bağlarından kopmuş ve vergi yüklerinden arındırılmış çiftçilerin, tahılın ticaretini serbestçe yapabilen tüccarların ekonomik sistemde varlık göstermesini talep ederler. Bu talebin karşılanması için de devletin mevcut egemen koşullarının devam etmesi gerekir; çünkü dönemin koşulları içinde değerlendirildiğinde; monarşik düzenin yıkılması durumunda, egemenliği ya şehir burjuvazisi ya da aristokratlar ele geçirir. Her iki durumda da fizyokratların diledikleri gibi bir vergi reformu yapılamaz ve çiftçinin üzerindeki vergi yükü azaltılamaz. Aristokratların egemenliğinde bir siyasal düzen kurulduğu düşünüldüğünde, aristokratlar aynı zamanda toprak sahibi olduklarından, onların, çiftçiden aldıkları kira bedelinde herhangi bir iyileştirme yapmaları düşünülemez çünkü doğa yasaları özel mülkiyet hakkı doğurur ve toprağın mülkiyetine sahip olanlar topraklarından

alacakları kira bedelini talep etme özgürlüğüne sahip olurlar. Şehir burjuvazisinin egemen olduğu düşünüldüğünde ise, tahıl ticaretinin serbest bırakılması, yiyecek fiyatlarının artmaması için engellenebilir. Her iki durumda da mevcut düzenin değişmesinden olumsuz etkilenecek sınıf yine çiftçiler olur.

Doğal düzen doktrini, o dönemde devrimci bir rol üstlenir. Çünkü bu doktrinin işlemesi için gerekli olan doğa yasaları bireylerin eşitliğini ve özgürlüğünü savunur. Her ne kadar bu özgürlüğün sınırları fizyokrasi özelinde monarşiyle çizilmiş olsa da, bu anlayışın dönemin aydınlanmacı yaklaşımını etkileyerek bir anlamda Fransız Devrimi'ne giden yolu açtığı ifade edilebilir. 18. yüzyıl radikal düşünürlerinin, bireyler için inşa edilmesi gereken doğal düzenin sadece iktisadi anlamda değil politik anlamda da gerçekleşmesi gerektiğini vurguladıkları görülür.³ Fizyokratlar ise doğal düzenin politik yönünü görmezden gelirler. Onların “karışma ve *laisser-faire* öğretileri, gerçekten de, genel özgürlük isteminin bir parçası olarak devrimci bir anlamda kullanılmalarına olanak veri[r]; ve çok geçmeden somut olarak böyle kullanılır. Ama (...) ne Quesnay'ı ve ne de Turgot'u devrimin yandaşları olarak ya da monarşik yönetime karşıt halk yönetiminin savunucuları olarak adlandırmak olanaklıdır.”(Copleston 2011, 76). Monarşi, fizyokratların ekonomik sisteminde, sistemin devamlılığını sağlayacak bir rejimdir. Bu durumda fizyokratların doğal düzen söylemi içinde yer alan *özgürlük*, *eşitlik* gibi kavramlar her ne kadar devrimci söylemler olsalar da, bu kavramlara yükledikleri anlamlar ve siyasal rejime olan bakış açıları fizyokratları dönemin devrimci aydınlarından farklılaştırır. Taylor'ın deyişiyle: “Fizyokratlar devrimci değil, ılımlı reformistlerdir” (1960, 15).

Fizyokrasi Düşüncesinin Toplumsal Felsefesi

18. yüzyılın ortalarında Fransa'da ortaya çıkan bu “ılımlı reformistler” iktisat bilminde okul olarak anılan ilk düşünce akımını oluştururlar. Bu yüzyıl aynı zaman-

³ Söz konusu düşünürler Denis Diderot, François Marie Arauet, Charles-Louis de Secondat Montesquieu, Jean Jacques Rousseau gibi isimlerdir.

da entelektüel devrim olarak adlandırılan Aydınlanma Çağı'na da tanıklık ettiği ve "sosyal bilimlerin kraliçesi" olarak iktisadın doğuşunun bu döneme denk düşmesi rastlantı olmadığı için önemlidir. Aslında insanlık tarihi kadar eski olan iktisat, Aydınlanma Çağı'nda diğer bilimler gibi yeniden doğar ve bu yeniden doğuşa öncülük eden fizyokrasi düşüncesiyle birlikte iktisadın ya da dönemin deyişile ekonomi politişin teorik bir çerçevesi oluşmaya başlar. Dolayısıyla iktisadın fizyokratlardan önce var olmadığını söylemek yanlış olabilir. Thomas Neill (1949, 164) bu durumu şöyle anlatır: "Elbette ki Fizyokrasi'den önce de iktisadi düşünce vardır ancak bu düşünce (...) dağınık bir yapıdan oluşmaktadır ve politikanın ve etişin bir parçası olarak görülür."

Aydınlanma Çağı'ndan yaklaşık bir yüzyıl evvel yaşanan bilim devrimi ile pozitif bilimler ve sosyal bilimlerin ayrışmaya başladıkları görülür. Sosyal bilimlerin felsefe çatısından kopup özerklik kazanmaları 18. yüzyılda ilerleyen bir süreçtir; ancak yine de iktisat henüz felsefe çatısından kopmuş değildir dolayısıyla, kendilerini ekonomistler olarak adlandıran Fizyokrasi düşünürleri, iktisadi yapıyı analiz ederlerken felsefeden ve pozitif bilimlerden uzaklaşmazlar.⁴ Bu durumu fizyokratların öncüsü Quesnay'dan hareketle açıklamak mümkündür. Aslında bir tıp doktoru olan Quesnay, Fizyokrasi düşüncesinin temellerini attığı ve Ekonomik Tablo (*Tableau Economique*) olarak bilinen ünlü modelinde, iktisadi yapıyı insan vücudunun dolaşım sistemine benzeterek anlatır. Ancak, "onun ekonomik analizi yani ünlü ekonomik tablosu, sadece kan dolaşımıyla değil aynı zamanda zenginlişin dolaşımıyla da ilgiliydi" (Robbins 2000, 93).

Fizyokrasi düşüncesinin toplumsal felsefesini incelerken fizyokrasi kelimesinin etimolojisine değinmek yararlı olabilir. Çünkü bu akım Fizyokrasi adını daha sonra alır. Doğanın gücü anlamına gelen "Fizyokrasi kavramı Yunanca *fusis* = doğa

⁴ "Onlar kendilerini ekonomi filozofları olarak nitelendirirlerdi ve yeni bilimlerine ekonomi, politik, etik ve sosyal faaliyeti de barındıran sosyal bir felsefe gibi bakarlardı" (Neill 1949, 164).

ve *crat in* = hükmetmek sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşturulur” (Roncaglia 2005, 96). Felsefelerini doğal düzene dayandıran ekonomistlerin bu kavramla adlandırılmaları tesadüf değildir. Selik (1973, 158) bu durumu şoye izah eder: “Fizyokratlara göre bütün k inatta olduğu gibi bunun bir parçasını teşkil eden toplum hayatı için ulaşılmaya çalışılması gereken bir ‘doğal düzen’ vardı.” Bu ifade doğal düzen vurgusu nedeniyle önemlidir.  nk  fizyokrazi özü itibariyle bir *doğal düzen* doktrindir. Fizyokratlara göre egemen olan (hükmeden) doğadır ve bu nedenle de doğanın kendi düzenine (doğal düzene) müdahale yapılmaması dünyada her şeyin kendi dengesini bulmasını sağlar,  nk  doğanın dengesi fizik yasalarıyla gerçekleşir. Toplum doğaya ne kadar uyumlu olursa toplumsal refahı arttıran bir denge durumuna ulaşılabilir. Doğa yasaları ya da diğer adıyla tabii kanun felsefesi, doğal düzenin işlemesini sağlayarak toplumsal refahı arttıran söz konusu dengeyi mümkün kılar.

Doğa yasaları yerine devletin kendi yaptığı pozitif hukuk kurallarının geçmesi Fizyokrazi d şncesinin günümüzde sloganlaşan ünlü “*laissez faire, laissez passer*”⁵ anlayışıyla uyumsuzdur. Bu uyumsuzluğun sebebi devletin pozitif hukuk kurallarının özünde yer alan müdahaledir. Fizyokratlara göre müdahale insan doğasına aykırı bir eylemdir,  nk  her insan doğduğu andan itibaren diğer bütün insanlarla aynı özelliklere sahiptir ve en önemlisi özgürdür. İnsanları farklılaştıran ve onları efendi-köle, lord-serf, kral-hizmetk r olarak birbirlerinden ayırıtıran devletlerin koydukları hukuk kurallarıdır. Meşriyetini ister tanrıdan, ister hanedandan, isterse halktan alsın; devlet, insan doğasına aykırı olmayacak şekilde doğal düzene müdahalede bulunmamalıdır.  nk  zaten bireyler kendileri için en iyi olana karar verebilme yetisine sahiptirler. Bu karar verebilme yetisi tanrı tarafından insanlara bahşedilen akılla mümkündür. Dolayısıyla doğa yasaları devletin koyduğu yasalara göre bireyler için daha uyumludur  nk  doğa yasaları

⁵ Haney’e göre “genelde Gournay’e atfedilen bu sözün atasözü olup olmadığı konusunda net bir bilgi olmasa da, Gournay bu sözü kendi söylemiş gibi görünüyor” (1911, 151).

meşruyetini tanrıdan alır ve tanrı karşısında ise her birey eşit ve özgürdür. Buradan hareketle doğa yasalarının *eşitlik* ve *özgürlük* gibi iki önemli bileşeni olduğu ifade edilebilir. Doğa yasaları işlediğinde bireyler özgürleşirler ve her birey, kendi çıkarına en uygun biçimde hareket eder. Haney (1911, 140) “Fizyokratlar[ın] bireyle ve onun haklarıyla ilgili Locke’a vurgu yap[tığı] iddiasındadır.” Locke’a göre bireyler doğa yasaları işlediğinde özgür ve eşit olurlar. Ancak bu özgürlüğün sınırsız olduğunu iddia etmek yanlış olur. Bu özgürlük doğa yasalarının sınırladığı alan kadar geniştir. Söz konusu sınırlardan kastedilen özel mülkiyettir. Özel mülkiyet kutsaldır ve devletin esas işlevi özel mülkiyeti korumak olmalıdır, çünkü özel mülkiyet doğal bir haktır ve devlet yasalarıyla bireylerin haklarını korumak için vardır. Bu durumda özgür çiftçilerin de emeklerinin mülkiyetini elde tutma hakları vardır. Çünkü özgürlük ve mülkiyet insanın doğasında vardır. Bu durumu Kazgan (2011, 58) şu cümlesiyle ifade eder: “Tabii kanun toprak ve taşınabilir mallarda özel mülkiyeti[n] (...) her türlü engelden uzak olmasını gerektirir.”

Fizyokratlar özgür bireylerin kendi çıkarlarının peşinden koşmasını akılcılık olarak nitelendirirler ve her birey akılcı davrandığında kendi çıkarını ençoklaştırarak toplumsal çıkara da hizmet etmiş olur. O halde “devletin görevi fizyokrasi doktrinine göre bireyin hayatını, özgürlüğünü ve mülkiyetini korumaktan ibaret olmalıdır” (Haney 1911, 140). Yani devlet bütün bu görevlerinin haricinde doğal düzene herhangi bir müdahalede bulunmadığında ve doğa yasaları işlediğinde toplum kendi dengesini zaten bulacaktır.

Fizyokrasi Okulu’nun İktisat Felsefesi

Fizyokratlar, ekonomi politik anlayışlarını doğa yasalarına göre şekillendirirler. Yukarıda da değinildiği üzere bu anlayışlarını *laissez faire, laissez passer* ifadesiyle ilişkilendirirler. O halde bu ifadeden kastedilene felsefi yaklaşımından soyutlayarak onların iktisadi düzen anlayışlarında somutlaştırmak gerekir. Bu ifadenin ilk bölümü “laissez faire” insanların çalışmaları önündeki engellerin kaldırılmasına vurgu yapar, bırakınız yapsınlar (çalışsınlar) yani bırakınız insanlar şehirlere

gelsinler ve çalışanlar, onların çalışmaları önündeki bütün engeller kaldırılmalı. Bu engellerle ifade edilmeye çalışılan dönemin loncalarının tüccar ve zanaatkarlar üzerindeki tekelidir. Bu tekel devletin koyduğu yasalarla meşru bir zemine oturulur, dolayısıyla kanunların üretime uygun hale getirilmesi gerekir bu da doğa yasalarıyla mümkün kılınabilir. İfadenin diğer bölümü “laissez passer” ticaretin önündeki engelleri kasteder. Bırakınız geçsinler yani ticaret serbestleşsin, burada dikkat edilmesi gereken Fransa'nın o günkü koşullarıdır. Dönemin Fransası'nda eyaletler arasında gerçekleşen ticarete bile yüksek gümrük vergileri söz konusudur, bu durumdan ekonominin olumsuz etkilendiğini düşünen Fizyokratlar serbest ticaretten yanadırlar. Ancak ticarete tarım kadar önem vermezler. Ticaret sadece ürün fazlasının olduğu yıllarda fazlanın satılması için gereklidir. Çünkü “fizyokratların gözünde gerçek ‘değer’, ‘artık veren değer’dir. Ticaret bu anlamda ‘değer’ sayılmaz. (...) Ekonominin sindiremediği fazla ürün dış ticaret yoluyla atılır. Buna göre ticaret hacminin büyüklüğü, fizyokratlara göre, bolluğun değil, ancak fakirleşmenin bir göstergesi[dir]” (Yılmaz 2010, 11).

**François Quesnay
(1694-1774)**

Fizyokratların öncüsü Quesnay, Ekonomik Tablo adlı çalışmasında bir ülkenin zenginliğinin tarımla nasıl arttırılacağını analiz ederken ticareti dışlar. Burada da tıpkı klasik iktisatçılarda olduğu gibi analiz birimi sınıflardır ve yine klasik iktisatçılarda olduğu gibi üç sınıf vardır. Ancak bu sınıflar klasik iktisattaki sınıflardan (toprak sahibi, işçi, sermaye sahibi) farklıdır. Quesnay'nin çalışmasında ele aldığı söz konusu sınıflar sırasıyla toprak sahipleri, çiftçiler ve zanaatkarlardır. Söz konusu ilişkiyi Quesnay dolaşım, net ürün ve bölüşümden hareketle açıklar.

Ekonomik Tablo'nun ilk baskısı 1758'de, ikinci ve üçüncü baskıları ise 1759'da yayımlanır. Quesnay, birinci baskıdan sonra Mirabeau'ya yazdığı mektupta tabloyu geliştirme sebebini açıklarken, “ekonomideki harcamaları ve üretimi anlamayı kolaylaştırmak amacıyla ekonomik düzenin temel bir tablosunu inşa etmeye çalıştım” diyecektir (Quesnay 2003a, 108).

Ekonomik düzenin tablosunda toprak sahipleri, toprak mülkiyetine sahip olan sınıftır, bu sınıfın geçim kaynağı topraktan elde edilen kira geliridir. Çiftçiler, toprak sahiplerinin kiracısıdırlar ve toprağı işleyip değer yaratırlar. Ürettikleriyle hem kendilerinin hem de diğer iki sınıfın ihtiyaçlarını karşılayan ve toplumda gerçekten üretken olan sınıf bu sınıftır. Sınıflar arasındaki işleyiş şöyledir; toprak sahipleri toprak mülkiyetini ellerinde tutarlar ve toprağı işleyenler onlara topraklarının bedeli olan bir kira öderler. Çiftçiler, “üretken sınıf” olarak da adlandırılırlar, tarımsal üretim yaparlar ve doğal olarak artığın tek yaratıcısı onlardır. Onların yarattığı bu artığa “net hâsıla” adı verilir. Net hâsıla aynı zamanda ülkenin ne kadar zengin olduğunun da göstergesidir. Zanaatkârların oluşturduğu sınıfa fizyokratlar kısır (steril) sınıf adını verirler, çünkü fizyokratlara göre bu sınıf herhangi bir *artık* yaratamaz.

Quesnay, sınıflar arasındaki değış tokuş ilişkisini ekonomik tablo ile gösterir. Quesnay’ın bu tablosu “zızzak tablosu” olarak da bilinir; çünkü birbiriyle kesişen çizgilerle sınıflar arasındaki iktisadi etkileşim tasvir edilir. Dönem sonundan hareketle analizine başlar:

Büyük topraklara sahip bir krallığın en iyi teknikleri kullanarak bütün toprakları hasat ettiği ve her sene beş milyarlık bir değer yaratıp bunu yeniden üretime aktardığı kabul edilsin. Bu değerin her sene beş olabilmesinin belirli koşulları vardır: ticaretin yapıldığı ülkelerde fiyatlar sabit olmalıdır, ticarete serbest rekabetin hiçbir bedeli olmamalıdır ve servetin yaratıcısı olan topraklarda mülklerin güvenliği sağlanmalıdır (Quesnay 2003b, 151).

Yani Quesnay’ın önemsedığı durumlar sabit fiyatlar, serbest ticaret ve özel mülkiyetin güvenliğidir. Bu koşullar sağlandığı zaman sınıflar arasında *safî hasılanın* dolaşım ve bölüşümü şu şekilde gerçekleşir:

Tarımın gayrisafî üretim değeri 5 milyardır. Bunun 3 milyarı, üretim

giderleridir: Çiftçiler bunun 2 milyarını döner sermaye diye kullanır. Bu, tarıma geri döner. Geri kalan 1 milyarı sabit sermayenin yenilenmesi için zanaatkarlara; 2 milyarını da rant olarak toprak sahiplerine ödenir. Toprak sahipleri, 2 milyarlık rantın 1 milyarını gıda maddelerine, 1 milyarını da mamul mallara harcar. Yani, rant harcanırken, çiftçiler ve zanaatkarlar arasında eşitlikle bölüşülür. Zanaatkarlar 1 milyarını çiftçilerden, 1 milyarını toprak sahiplerinden olmak üzere, 2 milyar elde etmiştir. Bu tutar, hammadde ve gıda maddesi satın almak için tümüyle çiftçilere ödenir (Kazgan 2011, 66).

Dönem sonunda bütün sınıflar başladıkları noktadadırlar. Yani sınıfların bir kazançları ya da kayıpları söz konusu değildir. Zanaat kısır bir uğraş olarak görüldüğü için zanaatın ekonomiye olan katkısı ya da zararı analize dâhil edilmez.

Serbest ticareti savunan fizyokratlar iktisadi analizlerinde kapalı bir ekonomi kurgularlar ve ekonomide mevcut durum korunur. Buradan hareketle fizyokrasi doktrininin büyüme ve gelişmeye yönelik bir model kurmadığı ifade edilebilir. Bu durumu Quesnay'ın tıp doktoru olmasıyla ilişkilendirmek mümkündür. Daha önce de belirtildiği gibi Quesnay kan dolaşımından hareketle bir tablo oluşturmuştur. Burada dönem sonundaki net hâsıla 5 milyar olarak kabul edilir. Bu kabulün insan vücudundaki kanın 5 litre olmasına yönelik bir vurgu olduğu söylenebilir. O halde dolaşımdaki net hâsılayı yani parayı da insan vücudunda dolaşımda olan kana benzetmek mümkündür. O halde *safi hâsılanın* sınıflar arasındaki dolaşımı da kanın vücutta dolaşımı kadar önemli olduğu yani sistemin devamlılığı açısından hayati olduğu ifade edilebilir. Bu dolaşımı bozacak herhangi bir unsur, ekonomik düzene yapılacak herhangi bir müdahale, tıpkı kan damarının kesilmesinin insan hayatını tehlikeye sokması gibi ülke ekonomisini krize sokabilir. Sonuç olarak devletin koyduğu hukuk kuralları yerine doğa yasaları işlediğinde istenilen sonuçta ulaşılabilir.

**Anne Robert Jacques
Turgot (1727-1781)**

Fizyokrazi düşüncesini şekillendiren ve Quesnay'dan sonra bu düşünceye katkı sağlayan diğer önemli düşünür XVI. Louis'nin maliye bakanı olan Turgot'dur. Ancak her ne kadar Turgot fizyokrazi düşüncesine katkı sağlayan bir düşünür olsa da, Fizyokrazi düşünürleri arasında sayılmaz. Turgot'nun önemi daha çok fizyokrazi okuluyla klasik okul arasında bir köprü olmasından ileri gelir.⁶ Ancak Turgot'nun köprünün daha çok fizyokrazi tarafında yer aldığı da söylenebilir. Turgot, tarihsel (4 safha teorisi) ve sınıfsal analizi ile Smith'in görüşlerini önceler. Ancak tarıma verdiği önem nedeniyle de Fizyokrazi düşüncesine yakın bulunur. Tıpkı Quesnay gibi toplumu sınıflara ayıran Turgot'ya göre Quesnay'den farklı olarak toplumda beş sınıf vardır. Bu sınıfları Rubin (1979, 118) şöyle sıralar: 1. Toprak sahipleri, 2. Kapitalist çiftçiler, 3. Tarım işçileri, 4. Sanayi kapitalistleri, 5. Sanayi işçileri.

1766'da kitabını yazan Turgot'nun sınıf analizine dikkatli bir şekilde bakıldığında köylü-çiftçi ayrımının bu dönemde yerleşmeye başladığı söylenebilir. Ya da var olan köylü-çiftçi ayrımını Quesnay'nin önemsemediği ya da göremediği de ifade edilebilir. Turgot'un değerlendirmeleri Fransa'da kiracı çiftçilik yani kapitalist bir tarımın ortaya çıktığını göstermektedir. Keza bu dönemde sanayi kesiminin belirginleştiği ve sanayide çalışan işçilerle birlikte işçi sınıfının varlık göstermeye başladığı çıkarımı da yapılabilir. Dolayısıyla Fransa'nın bu dönemde Fizyokratların istedikleri gibi hem tarımda hem de sanayide kapitalist üretime geçmeye başladığı ifade edilebilir. Turgot'un yazılarında da kapitalist girişimci ve sermaye kavramları sık kullanılır. Sermaye birikiminin önemli olduğunu vurgulayan Turgot, bu birikimin *safi hasılanın* artırılmasıyla gerçekleşeceğini söyler ve toprağı *safi hasılanın* tek yaratıcısı sayar. Ancak toprağı yatırılabilecek sermayenin zaman içinde toprağın verimliliğini azaltacağına ilişkin bir yorum yapar. Bu yorumu

⁶ Her ne kadar köprünün fizyokrazi tarafını temsil etse de Turgot, *Reflections on the Formation and the Distribution of Wealth* isimli kitabında sermayenin paranın geliri olduğundan bahseder. Robbins (2000, 101) Turgot'un kitabında "zenginleşmenin başka bir yolu" olduğunu ifade ettiğini belirtir.

Ekonomi Politİğe Katkı

onun azalan verimler yasaına ilişkin olarak Ricardo'dan önce kesin bir fikre sahip olduğunu gösterir. Turgot'un bu düşüncelerinden hareketle Klasik Okul'a öncelik ettiği ifade edilebilir.

Merkantilizme bir tepki niteliğinde ortaya çıkan bir düşünce akımı olan Fیزیokratları, sistematik bir düşünce yapısına sahip olmasının yanı sıra, ekonomi politİğe yaptığı katkıları açısından iktisadi düşünce tarihinde önemli bir yeri hak ettiği söylenebilir. Bu katkıları özetlemek gerekirse:

Quesnay tablosunda yaratılan artığın sınıflar arasındaki dağıtım ve bölüşümünü anlatırken bu artığa *safi hâsıla* adını verir. *Safi hâsıla* her ne kadar milli gelirden farklı hesaplanırsa da, ülkenin milli gelirine denk bir kavramdır. Buradan hareketle fizyokratların milli gelir kavramının gelişimine katkı sağladıkları ifade edilebilir. Ayrıca söz konusu bölüşüm ilişkisi Klasik Okul'un en temel argümanlarından. Milli gelirin yaratılması ve bölüşümü sorununun Smith ve Ricardo tarafından geliştirildiği bilinmektedir. *Safi hâsıla* yani yaratılan iktisadi artık meselesi de Smith ve Ricardo tarafından geliştirilen emek değeri teorisi ve Marx'ın artık-değeri teorisine öncülük eder. Ayrıca Ekonomik Tablo'nun Leontief'in girdi-çıktı tablosunun ilkel versiyonu olduğu bilinmektedir. Turgot ise toprağın azalan bir getiriye sahip olduğunu ifade ederek Ricardo'nun rant teorisini geliştirmesine katkı sağlar: "Ricardo ile anılan rant ve bölüşüm teorilerinin ilk nüvelerini Smith'ten önce yazdığı bilinen Turgot'da bulmak mümkündür" (Brewer 1987, 417).

Fizyokratların geliştirdiği ekonomik teori Klasik Okul'a öncülük eder. *Laissez faire, laissez passer* sloganıyla liberalizmin felsefi iskeletini oluşturan fizyokratlar, tarımsal üretimde kapitalist yöntemlerin uygulanması gerekliliği ve bu ürünlerin ticaretinin serbest yapılması zorunluluğunun altını çizerek liberal ekonomik düzenin çatısını oturturlar. Fیزیokrasi düşüncesi her ne kadar 30-40 yıl gibi çok kısa bir süre hâkim olduysa da, bu teoriden beslenen liberal düşünceyi ve Marksist iktisadi etkilemeleri açısından önemlidir. Tüm bu söylenenleri aşığıdaki gibi bir

tabloyla özetlemek mümkündür:

Ekonomi politiğe kazandırdıkları kavramlar	Önceledikleri teoriler
Artık	Artık Değer ve Emek-Değer Teorileri
Safi hasıla	Milli Gelir Teorisi
Laissez Faire Laissez Passer	Uluslararası Serbest Ticaret Doktrini
Gelir Dolaşımı	Bölüşüm Teorisi
Toprağın Azalan Getirisi	Ricardo'cu Rant Teorisi ve Azalan Verimler Yasası
Milli Vergi Doktrini	Tek Vergi Yasası
Ekonomik Tablo	Leontieff input-output Analizi

Sonuç

18. yüzyıl Fransa özelinde ve dünya genelinde önemli değişikliklere yol açan bir dönemdir. Bu değişikliklerin başında yeni bir çağ açacak olan Fransız Devrimi ve sosyal bilimlerin özerkliklerini kazanmaya başlamaları sayılabilir. Bir bilim olarak iktisadın doğuşu da bu döneme denk düşer. Bu açıdan bakıldığında Fیزیokrasi düşüncesi önemlidir. İktisat biliminin ilk ekol/okulu olan “ılımlı reformist” düşünürlerden oluşan fizyokrasinin sadece iktisadi yapıyı değil siyasi yapıyı da etkilediği görülür. Fransa'nın kötüleşen ekonomisinin tek sebebi olarak Merkantilist politikaları gören Fیزیokratlar, zenginliğin kaynağının tarım olduğunu iddia ederler. Onlara göre iktisadi artığın tek yaratıcısı tarımdır. Tarımsal üretimden elde edilen *safi hâsılanın* sınıflar arasındaki dolaşım ve bölüşümünün nasıl gerçekleştiğini analiz eden Fیزیokratların öncüsü Quesnay, bu dolaşım ve bölüşümün ünlü tablosunda anlattığı gibi gerçekleşmesi için doğal düzenin hâkim olması gerektiğini düşünür. Doğal düzenin de ancak doğa yasaları işlediğinde gerçekleşeceğini ifade eder. Doğa yasalarıyla birlikte özgürlük ve eşitlik gibi kavramların da altını çizen fizyokratlar, bilerek ya da bilmeyerek dönemin Fransız Aydınlarını etkilerler ve devrime gidilen süreçte meşalelerden biri olurlar. Ancak onların özgürlük ve eşitliğe atfettikleri önem aslında kapitalist üretim tarzına geçişin birer vizeleri gibi olmalarından kaynaklanır, dolayısıyla dönemin devrimci görüşü gibi mutlakıyete karşı değildiler, aksine onlara göre ekonomik düzenin işlemesi için siyasi gücün temsilcisi yine kral olmalıdır. Sonuç olarak fizyokratlar her ne kadar tarımı zenginliğin tek kaynağı olarak gören ve bu açıdan eksik sayılan bir sistem kurguladıysa da onların ekonomi politiğe yaptıkları katkıların göz önünde bulundurulması gerekir. Tarımsal kapitalizm olarak da adlandırılacak fizyokrasinin *laissez faire, laissez passer* öğretisi liberalizmin belki de en büyük kazancı olmuştur.

Kaynakça

- Beer, Max. 1966. *An Inquiry into Physiocracy*. New York: Russel & Russel Inc.
- Brewer, Anthony. 1987. Turgot: founder of classical economics. *Economica*. 54, 417-428.
- Copleston, Frederick. 2011. *Felsefe Tarihi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Haney, Levis. 1911. *History of Economic Thought*. New York: The Macmillan Company.
- Kazgan, Gülten. 2011. *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Montesquieu, Charles-Louis. 1989. *The Spirit of Laws*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moore, Barrington. 2003. *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*. çev. Şirin Tekeli Ankara: İmge Yayınevi.
- Neill, Thomas. P. 1948. Quesnay and physiocracy. *Journal of History of Ideas*. 9 (2), 153-173.
- Quesnay, François. 2003a. Letter from Quesnay to Mirabeau. *The Economics of Physiocracy* içinde, der. R. L. Meek, 108-109. London: Routledge.
- Quesnay, François. 2003b. Analyzes. *The Economics of Physiocracy* içinde, der. R. L. Meek, 150-167. London: Routledge.
- Robbins, Lionel. 2000. *A History of Economic Thought*. New Jersey: Princeton University Press.
- Roncaglia, Alessandra. 2005. *The Wealth of Ideas*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rousseau, Jean-Jacques. 2007. *Toplum Sözleşmesi*. çev. Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rubin, Isaak, Illich. 1979. *A History of Economic Thought*. London: Ink Links.
- Selik, Mehmet. 1973. *100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Savaş, Vural, F. 2006. *İktisatın Tarihi*. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Smith, Adam. 2011. *Ulusların Zenginliği* (Cilt. 2). çev. Tanju Akad. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Taylor, Overton, H. 1960. *A History of Economic Thought*. New York: McGraw Hill Book Company Ink.
- Walther, Rudolf. 1984. Economic liberalism. *Economy and Society*. 13 (2), 178-207.
- Yılmaz, Şiir. 2010. *Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi*. Ankara: Efil Yayınevi.

The Agrarian Capitalism: Physiocracy

Abstract

The eighteenth century is important not only for being the century of the French Revolution, but also for bearing witness to the Age of Enlightenment. Its importance for the social sciences arises from the fact that it marks the beginning of increased independence for the sciences. The birth of economics as a science could also be said to coincide with the rise of the Physiocratic school of thought. In this context, this study attempts to reveal the effects of historical and spatial processes on the formation of Physiocratic theories of economics, and from this vantage it is claimed that Physiocratic thought had implicit effects on the French Revolution.

Keywords

François Quesnay, Tableau Economique, laissez faire-laissez passer, natural order

Sosyalist Ekonomi Yönetiminin Rasyonelliği Tartışması: Mises, Hayek ve Piyasa Sosyalistleri

Eren Kırmızıaltın

İİBF İktisat Bölümü, Gazi Üniversitesi

Öz

Mises'in eleştirisiyle başlayan sosyalist bir toplumda ekonomiyi rasyonel bir şekilde yönetmenin mümkün olup olmadığına dair tartışma, bir bakıma, planlamaya karşı piyasa tartışmasıdır. Özellikle üretimde ve dağıtımda, devlet merkezli ekonomi yönetimi ile piyasa merkezli ekonomi yönetiminin karşılaştırılması yapılarak sosyalist planlama değerlendirilir: Bir yanda sosyalist planlamanın rasyonel olacağını savunanlar, öte yanda bunun teorik ve/veya pratik olarak imkânsız olduğunu savunanlar. Ve bu tartışma içerisinde bilgi sorunu oldukça önemli bir yere sahiptir: Planı hazırlayanlar ve uygulayanlar, kaynakları etkin bir şekilde kullanabilmek için gerekli olan bilgiyi elde edebilir mi? Bu çalışma, belirtilen tartışmada sunulan argümanları incelemektedir. Hayek'in bilgi temelli eleştirisine, 'piyasa sosyalistleri'nin tam olarak cevap veremediği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Von Mises, F. Hayek, Plânlama, Piyasa, Piyasa Sosyalistleri

Giriş

“Sosyalist bir toplumda ekonominin rasyonel yönetimi mümkün mü?” sorusu yirminci yüzyılın başından beri tartışılmaktadır. Mümkün olduğunu savunanlar ile mümkün olmadığını savunanlar arasında yapılan bu tartışma, sosyalist toplumda ekonomik yönetimin nasıl olması gerektiği hususunda ciddi incelemeler yapılmasına yol açmıştır. Bu tartışma planlı ekonomiye karşı piyasa ekonomisi olarak ifade edilebilir, Bir yanda sosyalist plana dayalı bir ekonomide rasyonel bir ekonomi yönetimi için gerekli hesaplamaların yapılabileceğini savunanlar öte yanda sosyalist planlamanın rasyonel bir ekonomi yönetimi yapabilmesinin yapısı itibarıyla mümkün olmadığını savunanlar. Söz konusu savunular da kendi içerisinde ayrılmıştır. Birinciyi savunanlar arasında, sosyalist planlama ile piyasanın birlikte işlenmesini önerenler olduğu gibi, piyasanın eklenmesini eleştirerek özyönetimli bir sosyalist planlama modeli önerenler de olmuştur. İkinciyi savunanların ise bir kısmı sosyalist planlamada rasyonel ekonomik yönetimin hem teorik hem de pratik olarak imkânsız olduğunu, bir kısmı ise teorik olarak mümkün olsa dahi pratik olarak imkânsız olduğunu iddia etmiştir. Çalışmanın amacı bu tartışmaları incelemektir.

Birinci bölümde sosyalist planlamanın ne olduğu üzerinde kısaca durulacaktır. İkinci bölümde, sosyalist hesaplama üzerine ilk ciddi eleştiriyi getirmiş olan Mises’in eleştirisi sunulacak, sosyalist bir ekonominin rasyonel olamayacağını hangi argümanlar ile savunduğu belirtilecektir. Üçüncü bölümde sosyalist olmadığı halde sosyalist planlamanın imkânlarını gösteren Enrico Barone ve Vilfredo Pareto’nun görüşleri kısaca değerlendirildikten sonra, “piyasa sosyalistleri” olarak adlandırılan Fred M. Taylor, Henry D. Dickinson ve Oskar Lange’nin rasyonel sosyalist bir ekonominin mümkünlüğüne ilişkin görüşleri sunulacaktır. Dördüncü bölümde Friedrich Von Hayek’in itirazları sunulacaktır.

Sosyalist Planlamaya Kısa Bir Bakış

Sosyalist planlama, kısaca, ülkenin veya ülkeler topluluğunun sosyalist ekonomik yönetimi anlamına gelir. Bir diğer ifadeyle sosyalist plan, sosyalist yapıya uygun olarak biçimlenen belirli amaçlar çerçevesinde ülke ekonomisini bütün yönleriyle yönetmektir. Sosyalist amaçlar, en genel hatlarıyla, sömürünün ortadan kaldırılması, eşitliğin, özgürlüğün, demokrasinin sağlanması, insanların temel gereksinimlerinin karşılanması ve ekonomik gelişmenin sağlanması olarak özetlenebilir (Arın 1992, 8). Sosyalist ülke yönetimi bu amaçları gerçekleştirebilmek için sosyalist planlama modelini işe koşar ve bu model, plan inşası ve plan uygulanmasını içerir. Bu arada şunu belirtmeliyiz ki, elbette ki tek bir model değil, idari ve/veya kurumsal anlamda farklılıklar gösteren farklı modeller vardır ancak yöntemsel olarak bu farklılıklar minimal düzeydedir (Boratav 1973, 17). Burada sunulacak olan genel bir sosyalist planlama modelinin ana hatlarıdır.

Planlama modeli, yukarıda da belirttiğimiz üzere, iki temel üzerinden şekillenir; planın inşası (hazırlanması) ve uygulanması (Boratav 1973, 19). Planın inşasında amaca uygun bir ayrıntılandırılma yapısı. Kornai (2007, 112-113) planın ayrıntılandırılmasında yedi bölüm tanımlar, Birinci bölüm üretimle ilgilidir. Burada bütüncül göstergeler üzerinde durulur. İkinci bölümde hangi ürünlerin kullanılacağı üzerinde durulur. Üçüncü bölüm emeği kapsar, emeğe dair olan unsurlar üzerinde durulur. Dördüncü bölüm yatırım ile ilgilidir. Beşinci bölüm teknik gelişme hedeflerini kapsar. Altıncı bölüm dış ticaret ve uluslararası ekonomik ilişkiler üzerinedir. Yedinci bölümde ise finansal meseleler üzerinde durulur. Bu bölümlerin hepsi genel iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleşmesi (hedefler), yani belirli bir strateji bağlamında tanımlanır (Boratav 1973, 20). Bu minvalde yukarıda yer alan bölümler bu strateji için alternatiflerden birinin seçilmesine bir yandan yardımcı olurken bir yandan da seçilenin uygulanması olur denilebilir. Seçilenden kastedilen, uygulanmaya konmuş olan nihai plandır.

Nihai plan, plan inşasına katılan çeşitli karar düzeylerinin hiyerarşik olarak ya-

pılanıp (bu yapılanma bölgesel, fonksiyonel veya sektörel olabilir) bilgi ve plan iletimi sonunda ortaya koydukları plandır (Boratav 1973, 41). Bu plan dâhilinde hedefler belirlenir ve her sanayi dalı, bu hedefler doğrultusunda kendi ihtiyaçlarını temin edip hedefe uygun üretimi gerçekleştirir. Burada yatırım planlaması oldukça önemlidir. Ne kadar toplam yatırım yapılacağı, hangi sanayiye ne kadar yatırım yapılacağı, yatırımın ilgili sanayi içinde dağılımı ve hangi teknikle yatırım yapılacağı (Boratav 1973, 65) yatırım planlamasının cevaplaması gereken sorulardır. Ayrıca üretim ve tüketim malları üretiminde de belirleyici olacak olan nihai planın arkasındaki hedefler, işletmelerin ve tüketicilerin eylemlerini belirler. Piyasa ekonomisinin aksine, işletmelerin ve tüketicilerin malların üretimine etkileri planlamanın sınırları dâhilindedir.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta planın hiyerarşik bir yapıyla işliyor olmasıdır. Planlama için gerekli olan bilgiler ve onların işlenip modellenmesi belirli bir merkezi kurul¹ tarafından yürütülür. Böylece üretim ve üretimi yapan firmaların genel yapısı, ürün ve materyallerin dağılımı, emeğin sektörlere göre dağılımı, yatırım süreçlerinin düzenlemesi, teknik seçimi (Kornai 2007, 115-116) gibi konular hiyerarşi sonucunda bir çeşit “üst karar vericilerce” belirlenir². Böyle bir koordinasyon ise “ekonominin bürokratik kontrolü” (Kornai 2007, 117) anlamına gelir. Yanı sıra politik ve askeri unsurlar gibi hususları içeren ekonomik olmayan yapılar da dikkate alınır (Fallenbuchl 1966, 39). Bir diğer ifadeyle, uygulandığı ülke veya ülkeler birliğinin her durumunu gözeten bütüncül bir yapının sonucudur ve yönetimini parti üstlenir. Her türlü karar tayini parti içerisindeki tartışmalar sonucunda olur. “Bu yüzden sosyalist ülkelerde gelişme stratejisi çevresindeki asıl önemli tartışmalar Parti literatürü içinde bulunabilir” (Boratav 1973, 22). Do-

¹ Ulusal planlama ofisi/kurulu, planlama bakanlığı, merkezi planlama kurulu. Nasıl adlandırsak adlandırılm mantık aynıdır.

² Planı yapan merkezi kurul bu görevi yerine yaparken bazı sorunlarla karşılaşır. Baran (1966, 4-16) beş problem tanımlar, Uzun dönem ekonomik ve sosyal gelişme hedefinin belirlenmesi, erişim hızının belirlenmesi, ekonomik artığın mobilizasyonu, ekonomik artığın dağılımı ve ulusal ekonomik bilançoların oluşturulması.

Mises'in Ekonominin Sosyalist Yönetimine Eleştirisi

layısıyla ekonominin sosyalist yönetimi olarak sosyalist planlama hiçbir surette siyasi pozisyonundan ayrı düşünülemez.

Özetle sosyalist planlama, üretilecek mal seçiminden üretimde kullanılacak teknik seçimine kadar her türlü ayrıntıyı içeren, her sanayinin belirlenen hedeflere uygun olarak kaynak dağılımını düzenleyen, yatırımı bütün ayrıntılarıyla inceleyen, üretim ve tüketimde işletme ve bireylerin etkilerinin hedeflere uygun ekonomi yönetimince sınırlandırıldığı, yönetiminin merkezi bir otorite tarafından siyasi kaygılar da gözetilerek yapıldığı bir ekonomik sistemdir.

Sosyalist planlamanın temel özelliklerini kısaca belirttikten sonra, şimdi, sosyalist ekonomiye eleştirilere geçebiliriz. Sosyalist ekonomiye dair ilk geniş çaplı eleştiriyi Avusturya Okulu'nun kurucularından olan Ludwig Von Mises yapmıştır. Mises, orijinali Almanca olan, daha sonra İngilizce olarak tekrar yayınlanan "Economic Calculation in The Socialist Commonwealth" adlı çalışmasıyla önemli bir tartışmayı başlatmıştır. Mises, çalışmasında, sosyalist iktisadi yapıda hesaplamaların mümkün olmadığını savunmaktadır. Ona göre sosyalist bir ekonomi yapısı gereği iktisadi rasyonaliteden yoksundur: "Rasyonel ekonomik faaliyet sosyalist bir devlette imkânsızdır" (Mises 1974, 90). Nedeni, böyle bir yönetimde piyasa fiyatının noksanlığının, sosyalist mülkiyet sahipliğinin ve değer belirlenim³ sorunlarının ortaya çıkacak olmasıdır.

Mises, piyasa fiyatının olmamasıyla mülkiyet sahipliği sorununu birbiriyle ilişkili olarak ele almıştır. Buna göre sosyalist iktisadın mülkiyeti ele alış biçimi yanı sıra rekabetçi ve piyasa temelli ekonomide ortaya çıkan fiyatın bu iktisadi yapıda rolsüz kalması birbiriyle bağlantılıdır, sosyalist bir ekonomik yönetimin hesaplamaya imkânsızlığına bunlar yol açmaktadır. Bu ilişkiyi ele alış biçimi, tüketim ve üretim malları arasındaki ilişki bağlamında anlaşılabilir. Mises bu ilişkiyi şöyle

³ Mises'in çalışmasında "emek-değer" eleştirisi bağlamında değer belirlenimi sorunu, "sosyalist devlette iktisadi hesaplama" alt başlığında incelenen unsurlardan biridir. Ancak bu çalışmada üzerinde durulmayacaktır.

izah eder: “Tüketimi kimin yapacağı ve her bir kişinin ne tüketeceği sosyalist dağıtımın önemli bir sorunudur ve bu tüketim malları dağıtımı, unutulmamalıdır ki, üretime ve üretimin ekonomik koşullarına bağlıdır” (Mises 1974, 75).

Tüketim mallarının elbette bireysel sahipliği vardır. Bu sahiplik bireylerin, kendi koşullarına göre, kendi aralarında mübadele yapmasına olanak tanımakla birlikte, bu mübadelenin gerçekleşmesi için tüketim malları üretiminin de buna olanak tanınması gerekir. Yani tüketim malları dağıtımının mübadele ile çözümü mümkün görünse de bu durumun üretim açısından değerlendirilmesi gerekir. Evet, tüketim mallarının bireysel sahipliği vardır ancak üretim mallarının bireysel sahipliği yoktur. Sosyalist devlette üretim malları sahipliği “komünal”dir. Bu durumda üretim malları mübadelenin bir nesnesi olmaz ve bu nedenle parasal değerlerle tanımlanamaz. “Para, rekabetçi toplumda üretim mallarının değerini belirlemedeki tamamlayıcı rolünü sosyalist devlette asla gerçekleştiremez. Para cinsinden hesaplama böylece imkânsız olur” (Mises 1974, 77). Üretim malları sahipliğinin komünal olması ve bu nedenle parasal değerle ifade edilmemesi üretim mallarının parasal olarak hesaplanmasını imkânsızlaştırmaktadır.

Bir diğer sorun hangi üretim metodunun daha kârlı olduğunun belirlenmesinde yaşanır. Mises bu soruya tüketilebilir nihai mal üretiminin nitelik ve nicelik olarak karşılaştırılması ile cevap verilebileceğini söylemektedir (Mises, 1974, 78). Ancak sosyalist sistem bunu yapamaz. Çünkü bunun gerçekleşebilmesi parasal hesaplamaya bağlıdır. Hangi üretim yönteminin daha “kârlı” -az maliyetli, görece verimli-⁴ olacağı yöntemlerin parasal hesaplarının karşılaştırılmasıyla bulunabilir. Sosyalist ekonomide bu mümkün olmamaktadır. İktisadi hesaplama için serbest piyasa ve fiyat mekânizması gereklidir. Bunların yokluğu durumunda ekonomik hesaplama olmaz. “Serbest piyasanın olmadığı yerde fiyat mekânizması olmaz, fiyat mekânizması olmadan iktisadi hesaplama olmaz” (Mises 1974, 81). Burada statik durum varsayımı ile hareket etmek çözüm olabilir. Böylece geçmiş üretim

⁴ Aslında sosyalist sistemde kâr amaç değildir.

**Sosyalist Bir
Ekonomi Yönetiminin
Olanaklılığına Dair
Savunular**

yöntemlerinden hareketle bir çıkarım yapılabilir. Ancak ekonomi statik değildir. Verilerimiz, bilgilerimiz değişir. Bu açıdan, yapılacak olan işlemler değişimi dikkate alan bir yapıya sahip olmalıdır ki bu, rekabetçi, parasal bir sistemde mevcuttur. Başka bir ifadeyle Mises, dinamik ve rekabetçi girişim süreci üzerinde durmaktadır (Boette 2002, 264; Yeager 1994, 98). Yani hesaplamaların imkânsızlığının bir başka noktası, gelecek koşulların, dinamik yapı gereği, sürekli değişmesi ve bu nedenle gelecek hakkında belirsizliğin ortaya çıkmasıdır. Keizer'in (1994, 207) ifadesiyle, "Mises esas itibarıyla sosyalizm altında rasyonel iktisadi hesaplamaların yapılamayacağını söylemektedir. Üretim araçları için piyasa veya piyasa fiyatları olmadığında rasyonel maliyet hesabı yapılamaz ve böylece üretim mallarının tahsisi ve nihai ürünlerin üretimi rasyonel olmaz. Rasyonel sosyalist ekonomi teorik olarak imkânsızdır, çünkü merkezi planlayıcılar hesaplayamazlar." Hayek'e göre ise Mises'in orijinal savı "görelî malumatı (information) sağlayan piyasa fiyatı olmadan iktisadi hesaplamaların imkânsız olacağı"dır (aktaran Yeager 1994, 104).

Mises'in sosyalist bir ekonomi yönetiminin rasyonel olmasının teorik olarak imkânsız olacağına dair iddiası sonrasında, bu iddianın yanlış olduğunu, rasyonel bir sosyalist sistemin mümkün olduğunu savunan, "piyasa sosyalizmi" olarak adlandırılan bir görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre sosyalist bir sistem ekonomide pekala rasyonel olabilir ve bu olanak denge analizi çerçevesinde açıklanabilir. Fred M. Taylor, Oskar Lange ve Henry D. Dickinson, Mises'in savına bu bağlamda cevap vermiştir.

Burada bir parantez açarak belirtmeliyiz ki, kolektivist devlette ekonominin rasyonel olabileceği Taylor, Lange ve Dickinson'dan daha önce, Pareto ve Barone tarafından da savunulmuştur. Pareto ve Barone, piyasa ekonomisinde geçerli olan rasyonel dağılımın herhangi bir kolektivist sistemde (sosyalizmde) de pekala mümkün olduğunu iddia etmişlerdir. Söz konusu yazarlara göre amaç fonksiyono-

nuna uygun bir rasyonel planlama, üretim malları sahipliğinin piyasa ekonomisindeki gibi bireylerde değil, aksine devlette olduğu (toplumsallaştırıldığı) bir ekonomide de yapılabilir. Örneğin Pareto, genel denge modeliyle, farklı mallar arasında mümkün olan en düşük üretim maliyetinin sağlanabileceğini söylemektedir (aktaran Gamble 1996, 64). Buna göre piyasa ekonomisinin geçerli olduğu bir sistemle planlamanın geçerli olduğu bir sistem arasında, kıt kaynakların etkin dağılımı bağlamında, ilkesel olarak bir fark yoktur. Tam rekabet koşulları geçerliken, üretimde ve tüketimde marjinal eşitlikler sağlandığı takdirde etkin kaynak dağılımı gerçekleşir. Etkin kaynak dağılımında üretim faktörleri sahipliğinin, marjinal eşitlikler gerçekleştiği sürece, bir önemi yoktur. Önemli olan marjinal eşitliği sağlayacak koşulların oluşup oluşmayacağıdır ve bu hususta kolektivist bir ekonomi, piyasa ekonomisinin karşılaşılabilecek sorunlara benzer sorunlarla karşılaşır. O halde piyasa ekonomisinde rasyonel-etkin dağılım sağlanıyorsa, kolektivist bir ekonomide de sağlanabilir.

Barone de Pareto gibi kolektivist bir toplumda rasyonel-etkin bir dağılımın teorik olarak mümkün olduğunu iddia etmiştir. Barone bu savını “The Ministry of Production in The Collectivist State” başlıklı makalesinde dile getirmiştir. Bu çalışmada kişisel kullanıma özgü bazı kaynaklar bireysel mülkiyette kalırken sabit sermaye ve ülke sermayesi gibi diğer kaynakların devletin kolektif mülkü olduğu bir toplum, üretim üzerinde belirleyici olan bir Üretim Bakanlığı merkeze alınarak incelenmektedir (Barone [1908] 1974, 56). Üretim bakanlığı ekonomideki karar verici mercidir, vatandaşların maksimum refahı için bireysel ve kolektif hizmetlerin kullanımı problemini çözmelidir. Üretim Bakanlığı bu problemi çözerken mal veya hizmetlerin fiyatlanamaması gibi bazı sorunlarla karşılaşır. Örneğin fiyatlar olmasa dahi Bakanlık, ürünler ve hizmetler arasında, denkliği sağlayacak sosyal hesapları yapmak zorundadır. Yanı sıra bakanlık, toplumsallaştırılmış kaynaklar (*socialized resources*) arasında da bir denklik kurmalıdır. Kolektif sahipli malla-

rın kullanımı ve dağıtımında da görev alacaktır.⁵ Ayrıca tasarrufun kullanılması da bakanlığın ilgilenmesi gereken bir konudur (Barone [1908] 1974, 57-59). Bunların hepsi üretim araçlarında kolektif mülkiyet sahipliğinin olması dolayısıyla yaşanan sorunlardır. Ancak bunların hepsi, çeşitli denklemler yardımıyla, teorik olarak çözülebilir. Tüketim malları tercihleri bakımından bireylerin serbest olduğu bir toplumda, Üretim Bakanlığı, vatandaşların refahını maksimize edebilir. Bu durum iki koşul gerçekleştiği takdirde mümkündür: Gelirin dağılımı (Barone'nin kurduğu denklemlerin bir kısmı bunun üzerinedir) üzerine gerekli bilgiye sahip olmak, yani gelir dağılımının nasıl dağıldığını bilmek ve ona uygun üretimi gerçekleştirmek ile yeni üretim olanakları için (yeni sermaye stoku için olarak da değerlendirilebilir) belirli bir oranda tasarrufun gerçekleşmesini sağlamak. Barone'ye göre kolektif bir sistemde bunlar sağlanabilir. Bu nedenle kolektif bir sistem teorik olarak mümkündür.

Barone ve Pareto, rasyonel-etkin-kolektivist bir sistemin mümkün olduğunu, yukarıda özetlenen görüşleriyle ifade etmişlerdir. Kolektivist sistemin mümkün olduğuna dair bir başka savunu ise “piyasa sosyalistlerinden” gelmiştir. Piyasa sosyalistleri, Mises'in makalesi sonrasında, “rasyonel-etkin” bir sosyalist ekonominin savunusunu yapan çalışmalar yayınlamışlardır. Bunlardan biri Taylor'un 1929 tarihli “The Guidance of Production in Socialist State” başlıklı çalışmasıdır. Taylor bu çalışmada, sosyalist devlette üretimin nasıl yapılacağı, sosyalist devletin nelere dikkat etmesi gerektiğini incelemiştir. Buna göre sosyalist bir devlete dair yapılan bir önerme şunlar üzerine kurulmalıdır, Sosyalist bir ülkede, her bireyin belirli bir parasal geliri olmasını garanti altına alan ve bireyin isteğine uygun meta üretimini belirlemeye dair yöntem olmalıdır. Bunun için her şeyden önce bu parasal gelirlerin, belirli koşullar sağlayacak biçimde, devlet tarafından karşılanacağı varsayılmalıdır. Bunun yanında, söz konusu gelirler bireylerin çıkarları doğrultusunda, devlet otoriteleri tarafından dürüstçe ve ciddiyetle, adil bir bölüşüm gözetilerek

⁵ Barone bunların hepsini çeşitli notasyonlar kullanarak denklemsel olarak ifade etmektedir.

belirlenecektir. Üretilen meta, toplumsal önem göz önünde bulundurularak fiyatlandırılmalıdır. Üçüncü olarak birey, üretilen bir metaı satın almak isteyip istemeyeceği kararını verirken, o meta için hangi fiyatı ödemek zorunda olduğunu bilmelidir. Çünkü bireyin bu metaı talep etmesi halinde gelirinin ne kadarını onun için harcayacağı ve onu ne kadar arzuladığı arasında bir karşılaştırma yapabilmelidir. Son olarak, ekonomik otoritelerce belirlenen metanın fiyatı, söz konusu metanın üretim maliyetlerini tam olarak kapsayacaktır. Dolayısıyla otoriteler bu üretimin maliyeti içerisinde toplumun ekonomik kaynakları (stoklar veya birincil faktörlerin gelirleri) da olduğunun farkında olacaklardır (Taylor 1929, 2-3).

Taylor bunların sağlanması önemli olduğunu belirtirken, bilgi probleminin yaşanabileceğini de söylemektedir. Çünkü üretim sürecine katılan faktörlere ilişkin bilginin, karar verici tarafından bilinmesi gerekir. Bu bilgiye sahip olmayan otoriteler, herhangi bir metanın üretiminden doğan kaynak maliyetlerini açıkça hesaplayamayacaklardır. Böylece metanın satış fiyatı da doğru bir biçimde belirlenemeyecek, sonuç olarak, hangi meta üretiminin yapılacağının belirlenmesine ilişkin ileri sürülen yöntem de doğru yöntem olmayacaktır (Taylor 1929, 6). Taylor'a göre bu problemden deneme-yanılma yöntemiyle kurtulabiliriz.

Taylor'un önerdiği deneme-yanılma yöntemini şöyle özetleyebiliriz; birincil faktörlerin üretim sürecine yaptıkları katkıların belirlenmesi sorununun çözümü için kullanılacak deneme yanılma yönteminde hangi yollara başvurulacağı, her bir birincil faktörün stoku veya geliri göz önünde bulundurularak seçilmelidir. Böylece, kimi faktörlerin gereğinden az kullanılması veya kimi faktörlerin de gözden kaçması olasılığı ortadan kalkmış olacaktır (Taylor, 1929, 6). Taylor buradan yola çıkarak, her bir birincil faktörün önemini tayin etmede sosyalist devlet otoritelerinin 5 prosedürü yerine getireceğini varsayar, 1- deneyimlerden yola çıkarak faktörlerin değerlerini gösteren ya da mümkün olan en yakın değerini ifade eden bir faktör değerleme tablosu hazırlamak, 2- hazırladıkları bu tablodaki değerlerin

tam olarak doğru olduğunu kabul edip tüm üretim faaliyetlerinin yöneticisi olarak bu değerlere uygun fonksiyonlar türetmek, 3- süreç esnasında ilk alınan sonuçlara bakarak yanlış değerlendirmeleri saptamak, 4- tabloya da yanlış işlenen bu değerleri düzeltmek, 5- bu süreci bütün doğru değerleri bulana kadar devam ettirmek (Taylor 1929, 6).

Taylor'a göre bu prosedürlerden en önemlisi, süreç esnasında ilk alınan sonuçlara bakarak yanlış değerlendirmeleri saptamaktır. Çünkü eğer yanlış değerler üzerinden faaliyetler devam ederse, bu yanlışlık ilerde mutlaka sorun yaratacaktır. Örneğin bir faktör, değerlendirme tablosunda gereğinden fazla değerli görünüyorsa, otoriteler kaçınılmaz biçimde o faktörün kullanımında fazlasıyla ekonomik davranacaklardır. Bu da üretim süreci sonucunda, o faktörde stok fazlası oluşmasına yol açacaktır. Tabloda gerçek değerinden az bir değere sahip görünen faktörlerde durum tam tersi olacak, yani stok açığı ortaya çıkacaktır (Taylor 1929, 6). Bu bağlamda otoritelerin yanlış değerlendirmelerin farkına varması pek de zor bir şey değildir. Herhangi bir fazla veya açık durumu ortaya çıkmayınca kadar süreç tekrarlanacaktır. Fazla veya açık ortadan kalktıktan sonra faktörün efektif önemi de saptanmış olacaktır. Böylece bireylerin talep ettiği metanın kaynak maliyeti doğru bir biçimde hesaplanabilecektir. Eğer otoritelerin hesapladığı meta üretimi maliyeti, bireylerin talep fiyatına eşit olursa otoriteler kaynakları doğru kullanmalarıyla güven kazanırlar (Taylor 1929, 6). Böylece Taylor, bilgi problemine deneme-yanılma yöntemiyle cevap vermiş olur. Açık veya fazla durumu deneme-yanılma yöntemiyle ortadan kaldırılarak denge sağlanır.

Mümkün bir sosyalist ekonomiyi savunan bir diğer çalışma, Mises'in sosyalist ekonomiye dair yanlışlığını iddia eden Dickinson'ın "Price Information in a Socialist Community" adlı çalışmasıdır. Dickinson'a göre sosyalist bir ekonomide fayda ve maliyet arasında denge kurmak ve birbiriyle rekabet halindeki ihtiyaçları tatmin edecek şekilde kaynakların dağılımını yapmak, kapitalizmden daha iyi

değilse en az onun kadar iyidir (Dickinson 1933, 250). Walrasyan denge sistemi kapitalist sistemde piyasa ile sağlanırken sosyalist sistemde planlama otoritele-rince sağlanabilir, bunun önünde teorik bir engel yoktur (bkz. Caldwell 1997, 1860). Dickinson, Mises'in eleştirisini iki madde olarak özetleyerek işe başlar: (1) devletin mal sahibi olduğu yerde o mallar için fiyatlama yapılmaz, maliyet rasyo-nel hesaplanmaz ve rasyonel ekonomi olmaz. (2) Planlı bir ekonomide sanayiye yönetenler isteğe bağlı olmayan bir güce sahiptir ve herhangi bir maddi sorumlu-luğu yoktur, bu nedenle rasyonel risk taşımazlar (Dickinson 1933, 237-238). Di-ckinson bu eleştirilere karşı, rasyonel bir sosyalist ekonominin belirli postulatlar altında, en azından teorik olarak, mümkün olduğunu iddia eder.

Dickinson çalışmasında, kişisel tüketim için kullanılan tüketim mallarında özel mülkiyetin olduğunu ancak ticaret için kullanılan mallarda veya ticaret yoluyla satılabilecek üretim mallarında özel mülkiyetin olmadığını varsayar. Doğal kay-nakları ve "mal üreten mallar" (*instrumental goods*)⁶ toplumdur ve bütün üre-tim toplum tarafından üstlenilmiştir. Toplumun üretim faaliyetleri ikiye ayrılır; bir yanda toplumun bütün üyelerinin bedava yararlandığı malların tedariki, ki bu mallara ilişkin kararlar piyasa talebinden çok toplumun otoritesel ekonomik orga-nı tarafından alınır, öte yanda piyasadaki bireysel satın alımlarca açıklanan talebi tatmin etmek için üretilen mal ve hizmetler. Birinci gruptakiler toplumsal tüketim sektörü, ikinci gruptakiler ise bireysel tüketim sektörüdür (Dickinson 1933, 238).

Dickinson'ın yaptığı bu ayrım sosyalist planlama ile piyasanın birlikte işle-mesi anlamına gelir. Böyle bir sistemde, bireysel tüketime konu olan malların tüketi-minde piyasa koşulları hâkimdir. Sadece bu mallar için maliyet belirleme ve fiyat düzenlemesi geçerlidir. Bu mallarda para kullanılabilir ki böylece tüketim malları herhangi bir fiyattan bireylere satılmış olur. Bu sektördeki üretim organizasyonu da, kapitalist toplumdaki gibi, sınırlı mesuliyete sahip olan otonom şirketler hi-

⁶ Burada terimi "üretim malları" olarak çevirmek belki daha uygundur. Fakat original metinde Dickinson "producer goods" veya "capital goods" yerine "instrumental goods" terimini kullanmıştır. Bu nedenle burada terim "üretim malları" olarak çevrilmedi.

yerarşisince yapılır. “Her üretim birimi otonom hesap kuruluna sahiptir; üretim birimleri teknik yapılarına veya piyasanın ihtiyaçlarına göre gruplaşıp tröstleşirler. Bu tröstler bütün endüstriyi kapsayan daha büyük birimler olarak gruplanırlar. Bütün yığın ise bütün sistemi teftiş ve denetleme hakkına sahip olan Yüce Ekonomi Konseyi tarafından yönetilir” (Dickinson 1933. 239). Dickinson’ın sisteminde Yüce Ekonomi Konseyi üretimde planlamanın yapısını belirleyen merkezi otorite olarak görülebilir. İşleyiş, piyasa+planlamadır.

Piyasa ile planlamanın birlikteliği rasyonelliği sağlayacaktır. Tüketim malları için piyasada fiyatlama etkinliği, yani seçilen arz miktarlarına karşılık gelen talep fiyatı rastgele seçilen miktarlarla sağlanır. Satış ajansı stoklar düştüğünde fiyatları artırır, biriktiğinde ise fiyatları düşürür. Böylece satış ajansının istatistik servisi satılan her tür mal için bir talep şedülü oluşturur. Üretim ve tüketim mallarına dair talep şedülünün oluşturulmasında en önemli görev satış ajanslarına üretim organlarına ve Yüce Ekonomi Konseyine bağlı olan istatistik servislerindedir (Dickinson 1933, 240). Dickinson’a göre talep şedülü oluşturmak için gerekli olan istatistiki bilgilere ulaşılabilir ve böyle bir model “rasyonel” bir ekonomik sistemin mümkünlüğünü göstermektedir.

Sosyalist hesaplamanın mümkünlüğünü ispat etmeye çalışan bir başka çalışma Lange’nin ([1936-7] 1974) tarihli “On The Economic Theory of Socialism” adlı çalışmasıdır. Lange bu çalışmasında sosyalist bir sistemde dengeye “deneme-yapılma” yoluyla ulaşılabilineceğini savunmuştur. Sosyalist sistemde, tüketici malları ve emek için “kurumsal manada” bir piyasanın olduğu, sermaye malları ve emek dışında üretimde kullanılan kaynaklar için ise bir piyasanın olmadığı varsayımı (Lange 1974, 92) yapılarak dengenin nasıl sağlanacağı anlatılmıştır. Bu varsayım sonucunda, emek dışındaki üretim kaynaklarının piyasası olmaz, kararı merkezi bir otorite verir. Tüketim malları ve emek için ise bir piyasa vardır, yani bunlar piyasa koşullarınca belirlenir. Böyle bir durumda, Lange’ye göre ekonomik denge sağlanabilir (Lange’nin analizi de Dickinson’ın analizi gibi Walrasyan

bir denge analizidir). Lange, deneme-yanılma yöntemiyle sosyalist ekonomide denge olabileceğini şöyle savunur;

Deneme-yanılma yöntemi fiyatların parametrik fonksiyonuna dayanır. Merkezi Planlama Kurulu (Lange'nin analizindeki merkezi otorite) rastgele bir veri fiyat seti ile işe başlar. Kamu mülkiyetindeki bütün üretim kaynaklarının ve üretim yöneticilerinin ve aynı zamanda tüketici olarak ve emek arz eden olarak bulunan bütün bireylerin tercihleri bu fiyat seti üzerinden yapılır. Sonuçta her bir malın (*commodity*) tercih edilen arz ve talep miktarları belirlenir. Eğer malın talep miktarı arz miktarına eşit değilse o malın fiyatı değişecektir, talep arzı aşarsa artacak, tersi durumda ise düşecektir. Böylece Merkezi Planlama Kurulu, yeni kararlara hizmet eden ve yeni arz ve talep miktarı setiyle sonuçlanan yeni fiyat setini sabitler. Deneme-yanılma süreciyle denge fiyatları nihayet belirlenir (Lange 1974, 101-102).

Lange, işleyen bir sosyalist ekonomi savunusuna dayanak yaptığı deneme-yanılma yöntemiyle, denge fiyatı için gerekli olan bilgilerin oluştuğunu zımni olarak iddia etmiş olur. Walras'daki tellalın yerini Merkezi Planlama Kurulu alır ve Kurul, arz ve talebi birbirine eşitleyen fiyat oluştuğu an, fiyatı sabitleyerek ilan eder. Doğru fiyat, arz ve talep miktarını izleyip arz-talep dengesizliklerini deneme-yanılma yoluyla dengeye getirdiğinde ortaya çıkacaktır. Böylece fiyatlar, sosyalist sistemde, deneme-yanılma yöntemi kullanılarak rekabetçi bir piyasadaki gibi belirlenmiş olur (Lange 1974, 102-104).

Lange analizinde tüketici seçiminde serbestlikten bahsederken, tüketici seçimine bağlı bir üretimden bahsetmediğinin farkında olunması gerektiğini söyler (Lange 1974, 108). Sosyalist bir sistemde, daha önce de belirttiğimiz üzere, siyasi ve ekonomik kararlar birbirinden bağımsız değildir. Bu nedenle sistem bir bütün olarak değerlendirilir ve ona göre karar verilir. Lange bunun farkındadır ve bürokratların kararlarının önemini belirtir.

Hayek'in Sosyalist Ekonomi Eleştirisi: "Bilgi" Bağlamında Bir Sorgulama

Mises'in başlatmış olduğu tartışmaya katılan bir diğer önemli düşünür, Avusturya okulu mensubu olan ve 1974 yılında iktisat dalında Nobel⁷ ödülü kazanan F. A. Von Hayek'tir. Hayek de Mises gibi rasyonel bir sosyalist ekonominin mümkün olmadığını söylemektedir; ama ondan farklı olarak Mises'e göre rasyonel bir sosyalist ekonomi teorik olarak imkânsızdır, Hayek'e göre ise teorik olarak mümkündür ancak pratik olarak imkânsızdır. Pratik olarak mümkün olmamasının sebebi ise bilgi sorunudur. Hayek'in bu savının temelinde metodolojik bireycilik vardır, Bütün eylemler bireylerce gerçekleştirilir, bu nedenle sosyal gerçeklik analizinde bireye bakılmalıdır ve sosyal kolektivite varlığına sahip değildir, bu nedenle bireysel üyelerinin eylemlerinin arkasında yatan bir gerçeklik olarak değerlendirilemez (Gamble 1996, 53). Bu bakış açısına göre, ne tür bir kolektivist yapı olursa olsun, içinde bulunulan yapıdaki her şey bireysel eylemlerin- tercih ve amaçların- bir sonucudur, nedensellik toplumsal yapıdan bireylere değil bireylerden toplumsal yapıya doğrudur.⁸ Nihayetinde toplum bireylerden oluşur, her bireyin farklı özellikleri, tercihleri ve "bilgi"leri vardır. Bunları bir merkezde toplayıp, analiz edip, ona göre rasyonel iktisadi hesaplama yapmak teorik olarak mümkün olsa da pratik olarak imkânsızdır. Bu imkânsızlığın nedenleri iki başlık altında toplanabilir:⁹

1. Bilgi'nin (*knowledge*)¹⁰ yapısal özellikleri, Bilgi öznel, zaman ve mekâna bağlıdır, yani statik değil dinamikdir. Bu nedenle sürekli değişen, istatistikleştirilemeyen bir yapıya sahiptir.

⁷ Hayek Nobel ödülünü alması dolayısıyla yaptığı konuşmasını da Sosyalist Ekonomi eleştirisini temellendirdiği "Bilgi" sorununa ayırmıştır.

⁸ Hayek'in bu metodolojisi kendiliğinden düzen savunusunun da temelidir. Bu savunuya göre belirli bir kişi, gurup ya da zümre tarafından tasarlanmış düzen yerine kendiliğinden bir düzen olmalıdır. Çünkü kendiliğinden düzende bireyler vardır ve bireyler belirleyicidir. Amacına hizmet edilecek bir tasarlayan yoktur, tasarlayanın "basit" tasarımının ötesindedir ve soyut ve sürekli değişime tabidir. (Yılmaz, 2010, 474).

⁹ Aslında bilgi, planlama ve dengenin sağlanamamasının nedenidir. Yani aslında eleştiri bilgi merkezli bir eleştiridir. Burada eleştirinin sistematik sunulması kaygısıyla iki başlık oluşturulmuştur.

¹⁰ Bu çalışmada information-knowledge ayrımına girilmeyecek, genel olarak "bilgi" incelenecektir. information-knowledge ayrımı için bkz. Boette (2002).

2. Planlama sorunları ve denge, Planlamada tercihi kimin, nasıl yapacağı, verileri nasıl toplayacağı soruları sorulmalıdır. Planlayan, bilgiyi “rasyonel” olarak kullanamaz, çünkü planlarken kullanabileceği bilgi sınırlıdır. Planlamada, bilginin dinamik yapısı (değişmesi) nedeniyle bir zaman gecikmesi yaşanır. Ek olarak şu hususlar da önemlidir, Planlama totaliterleşme eğilimine sahiptir, yatırımın belirlenmesinde yetersiz kalır, denge analizinde belirli varsayımlarla hareket edilir -ki bu varsayımlar sorgulanmalıdır-, öznel farklılıklar planlama ve denge analizinde nesnelleştirilir.

Şimdi yukarıdaki ikiye ayırdığımız başlıkları ayrıntılı olarak inceleyebiliriz.

Bilgi'nin yapısal özellikleri

Daha önce de belirtildiği gibi Hayek'e göre sosyalist ekonominin esas problemi, bilgi problemidir. Bilgi, sahip olduğu özellikler nedeniyle sosyalist bir ekonominin rasyonel işlemesi önündeki en büyük engeldir. Çünkü her şeyden önce bilgi parçalıdır, öznelidir. Beklentiler ve içinde bulunulan durum bilgiyi etkiler. Bireyler arasında bir görelî bilgi farklılığı vardır (Hayek 1937, 49; Hayek 1945, 530). Hayek'in söz konusu bilgi anlayışı, dolayısıyla her şeyden önce, saf bir öznelliğe dayanır (Hoppe 1996, 147).

Bilgi, öznel olmasının yanı sıra zamana ve mekâna da bağlıdır. Bu durum düzensiz-dağınık (*unorganized*) bilgiye yol açar ki bu bilgi, “bilimsel” bilginin genel kuralları açısından “bilimsel” değildir ancak çok önemlidir. “Genel kurallar bakımından bilimsel olarak adlandırılmayacak, çok önemli fakat düzensiz-dağınık bilgi durumu vardır, spesifik zaman ve mekân koşullarının bilgisi” (Hayek 1945, 521). Dolayısıyla bilgi, zaman ve mekâna bağlı olarak sürekli değişir. Herhangi bir yerde herhangi bir zaman diliminde sahip olduğumuz bilgi, aynı yerde farklı bir zaman diliminde veya aynı zaman diliminde fakat farklı bir yerde geçersizleşebilir. Statik ve tam bilgiye sahip bir dünyadan ziyade zamana ve mekâna bağlı bir bilgi söz konusudur, bir diğer ifadeyle “bilgi soyut değil bağlamsaldır” (Boette

Plânlama-hesaplama sorunları ve denge

2002, 268). Bilgi bu dinamik yapısı nedeniyle istatistikleştirilemez, “bilginin bir biçimi ki benim ilgilendiğim bilgi, doğası gereği istatistikleştirilemez ve bu nedenle herhangi bir merkezi otoriteye istatistiksel bir formda nakledilemez” (Hayek 1945, 524).

Özetle, Hayek’e göre öznel, zamana ve mekâna bağlı olan bilginin merkezileştirilmesi mümkün olmaz. Bunun yerine ekonomi (ve aslında bir bütün olarak yönetim) âdemi-merkezci bir yapıya sahip olmalıdır. “Âdem-i merkezileşmeye ihtiyacımız var çünkü belirli zaman ve mekân koşullarının bilgisinin gecikmeden kullanımını ancak böyle sağlayabiliriz” (Hayek 1945, 524).

Hayek’e göre merkezden yönetilen bir ekonominin pratikte rasyonel hesaplama yapamamasının bir diğer sebebi planlama sorunlarıdır. Hayek, planlamanın bazı özelliklerinden dolayı “rasyonel” olamayacağını, uygulansa bile totaliterleşme eğilimi taşıdığını iddia eder. Planlamanın “rasyonel” işlemesi önündeki en büyük engel bilginin yapısal özellikleridir. Herhangi bir kolektivist toplumda planlamanın merkezi olarak yürütülmesi, kaynak tahsisini ve karar vermeyi bireylerin ötesine taşır. Böylece toplumu tek bir amaca ya da amaçlar manzumesine göre yönlendirir, bireyler bu minvalde adeta “homojenleştirilir” ve bireysel eylemin etkinliği merkezi karar vericinin amacı doğrultusunda ortadan kalkar. Toplumun çıkarı bireysel çıkarı ikincilleştirir ve merkezi karar vericinin belirleyici olduğu totaliter bir ekonomik yönetim ortaya çıkar (Yılmaz 2010, 489).

Hayek’in merkezileşmenin yarattığı ekonomik sorunlara ilişkin eleştirisinin temelini dört soruyla açabiliriz:

1. Alternatif kullanımlar arasında, kaynakları rasyonel olarak nasıl dağıtacaktır,
2. Milyonlarca insanın bireysel eylemlerinin koordinasyonunu nasıl başaracaktır ve bunu devlet zoru olmadan nasıl yapacaktır,

3. Milyonlarca birey arasında dağılmış olan bilgiyi optimal olarak nasıl kullanılacaktır,
4. Zaman ve mekân koşullarında meydana gelen değişimlere ekonominin hızlı ve eksiksiz uyumunu nasıl güvenceye alacaktır (Keizer 1994, 211).

Birbiriyle ilişkili olan bu dört soru merkezi otoritenin gerekli bilgiye sahip olmayacağı savı üzerine temellenmektedir. Örneğin planlamanın gerçekleşmesinde yaşanacak problemlerden biri kaynakların dağıtımı problemidir. Kaynakların merkezi bir otorite tarafından dağıtılması, birçok alternatif arasından birinin merkezi otorite tarafından seçilmesi anlamına gelir. Bu seçim kime göre ve neye göre yapılacaktır. Bir diğer ifadeyle amaç fonksiyonu nedir ve bu amaç fonksiyonunun ve ona ulaşmak için yapılan dağıtımın rasyonelliği nasıl sağlanacaktır? Problem veri kaynakların dağıtımı değil toplumun her bir üyesi için mümkün olan en iyi dağıtımın sağlanmasıdır. “Böylece toplumun ekonomik problemi yalnızca ‘veri’ kaynakların nasıl dağıtılacağı problemi değildir (...) Bilakis toplumun her bir üyesinin görelî önemlerini sadece bu bireylerin bildiği ihtiyaçlar için kaynakların bilinen en iyi kullanımı nasıl güvenceye alacağıdır. Veya özetle, kimseye bir bütün olarak verilmeyen bilginin kullanımı problemidir” (Hayek 1945, 519-520). Hayek’e göre merkezi bir planlama bunu yapamaz, çünkü bunu yapabilmek için gerekli bilgi toplamına sahip değildir. Bir diğer ifadeyle bilgide etkinliği sağlayamaz. Yani kaynakların dağıtımı merkezi bir otorite tarafından yapılabilir, ancak bu merkezi otorite, dağıtımı en iyi şekilde yapabilecek bilgi düzeyinden yoksundur.

Yukarıdaki sorunla aynı bağlamda, toplumu oluşturan bireylerin eylemlerinin koordinasyonunun nasıl sağlanacağı ve bireylere ilişkin dağıtım bilgilerin nasıl kullanılacağı da merkezi otorite tarafından yapılacak bir planlamanın karşılaşılabileceği önemli problemlerdir. Her bir bireyin bilgi düzeyi ve tercihleri farklıdır. Bu farklılıkların merkezi karar alıcı tarafından dikkate alınması ve bireysel eylemler-

rin merkezi otoritenin amaç fonksiyonuna uygun olarak koordinasyonunun sağlanması gereklidir.

Merkezi otorite, bireysel eylemlerin kendi amaç fonksiyonuna uygun olarak koordinasyonunu ancak totaliterleşerek sağlayabilir. Çünkü planlayıcı pozisyondaki merkezi otorite ekonomik kararlarının hepsinde belirli bir politik amaç güder. Bu politik amaç, yapısı gereği bireyleri kendi çevresinde tekleştirmeye, homojenleştirmeye çalışır. Ve fakat bireyler yapısı gereği farklıdır, tekleştirilemez, farklılıkları ortadan kaldırılamaz. Hayek'e göre, dolayısıyla, bireyden topluma gitmek yerine toplumdan bireye gitmek, toplumsal kaygıdan hareketle birey yaratmaya çalışmak, totaliterleşmeyi yaratır. "Planlı ekonomide bütün ekonomik meseleler politik mesele olur, çünkü planlama bütün vatandaşları kapsayan bir değerler listesi gerektirir. Bu sebeple toplumda normalde var olanın aksine büyük çapta bir toplumsal bütünlük gerektirir. Bireyler müşterek bir sosyal refah fonksiyonuna sahip değilse, herhangi biri güç ve propaganda ile onlara dayatabilir. Bu, ulusal merkezi planlamayı olanaklı kılmak için diktatörlük halini alır, çünkü diktatörlük kolektif idealleri gerçekleştirmek için en etkili aygıttır" (Keizer 1994, 212). Bu savunuya göre, kolektif bir amaç gütmek ve buna göre yönetmek sosyalizmin doğasında vardır ve bunlar, sosyalizmin, doğası gereği otoriter bir yapıya sahip olduğunu gösterir.

Ayrıca Hayek'in bilgi eleştirisinde dile getirdiği, bilgilerin zaman ve mekâna göre farklılık göstermesi yani dinamik olması, planlamada zaman gecikmesine yol açar. Bireylerin tercihlerindeki herhangi bir değişiklik merkezi otorite tarafından aynı anda algılanmaz ve plana yansımaz. Bu değişiklik merkezi otorite tarafından algılandığında, bilgi değişimi üzerinden bir süre geçmiş olur. Yani t zamanı için yapılan planlama $t-1$ zamanına ait bilgiyi kullanır. Bu nedenle intibak gecikir ve planlama rasyonel olmaz. Ayrıca merkezi otorite geniş bir kesimi kapsayan bir plan yaptığında, bu kesim içerisinde mekâna bağlı olarak ortaya çıkabilecek de-

ğişmeleri göz ardı eder. Bir bütün olarak ele almak, bilginin yanlış anlaşılmasına ve planın yanlış-hatalı- olmasına yani kaynakların dağıtım problemi yol açar.

Hayek'e göre planlama, bilginin öznel, zamana ve mekâna bağlı olması özellikleri ve toplumun bireylerden oluşması ve bireyler arasındaki farklılığın mevcut olması nedeniyle rasyonel bir kaynak tahsisi, bir diğer ifadeyle toplumu oluşturan bütün bireyler için en iyi kaynak tahsisini yapamaz. "Bilgiyi toplama ve onu merkezi bürokrasi veya uzmanlar kurulunda merkezileştirmeye dair herhangi bir çaba başarısızlığa mahkûmdur" (Gamble 1996, 69).

Hayek, bilgi ve planlamaya dair bu bakış açısından hareketle denge analizini de eleştirmektedir.¹¹ Çünkü Hayek planlamanın imkânsızlığı üzerine düşüncesinde bilgi sorunu üzerinde dururken, bilginin, özellikleri dolayısıyla dengenin sağlanmasını da engellediğini düşünmektedir. 1937 yılında yazdığı "Economics and Knowledge" ve 1940 yılında piyasa sosyalistlerine cevaben yazdığı "Socialist Calculation, The Competitive 'Solution'" adlı makalelerinde özellikle bu bilgi-denge sorunu üzerinde durmaktadır.

Hayek'in denge analizine eleştirisini şöyle özetleyebiliriz, Denge analizinde belirli varsayımlarla hareket edilir, bu varsayımlar dengenin tanımlayıcısı olur. Ancak bu varsayımların geçerliliğini kanıtlamaya ihtiyaç duyulmaz. Bunun yanı sıra varsayımlar tam bilgi eksikliği nedeniyle daima eksik ya da hatalı olacaktır. Denge analizi, iktisadı, matematik, geometri gibi pür mantık ile işleyen bir yapıya kavuşturma çabası güder ve bu nedenle teste tabi tutmaz. Denge analizinde veri olarak kullanılan bilgiler nesnel ve öznel olmak üzere ikiye ayrılır. Nesnel unsurlar bilinebilir, ancak, kişilerin davranışlarından doğan öznel unsurlar tam olarak bilinemez. Denge analizi pür mantık gereği öznel farklılıkları nesnelleştirmeye çalışır. Görelî bilgi farklılıklarını dikkate almaz. Bu nedenle denge analizindeki

¹¹ Hayek burada denge analizini eleştirirken, Walrasyan bir genel denge modeli kurarak sosyalist ekonominin olanaklılığını savunan piyasa sosyalistlerinin denge analizini de eleştirmektedir. Piyasa sosyalistlerinin sosyalist ekonomiye dair savunusu bir önceki bölümde incelenmişti.

veriler genel denge analizi için yetersiz (ve öznel unsurlar görmezden gelinirse yanlış) olacaktır. Yani denge analizi bilgi eksikliği nedeniyle uygulanamaz (Hayek 1937, 34-46).

Ayrıca, genel denge analizi temelinde ortaya konan, merkezi bir kurul tarafından fiyatların belirlenmesi¹² hususu, zaman gecikmesine neden olur. Herhangi bir malın fiyatı, piyasa sisteminde, niteliğinin yanı sıra zaman ve mekân koşullarının değişmesine bağlı olarak hemen değişebilirken, merkezin karar verdiği bir sistemde hemen değişmez, zaman gecikmesi yaşanır. Çünkü genel denge analizi ile savunulan bu sistemde fiyatlar, denge sağlandığı anda ilan edilir. Dengesizliğe neden olan olaya tepki ancak merkezi kurula rapor edilmesi sonucunda yaşanır. Dengesizliğin farkına varılması ve yeniden denge sağlayacak efektif fiyatın ilan edilmesi (yeniden sabitlemesi) için bir süre gereklidir. İşte bu nedenle bir zaman gecikmesi yaşanır. Her türlü değişim binlerce, milyonlarca denklem demektir. Malın miktarında veya fiyatında meydana gelecek bir değişikliğin sadece denklemler aracılığıyla doğru yansımaları değil, aynı zamanda anında intibak etmesi gerekir. Bu durum bilginin toplanılması ve denklemlerin çözümü esnasındaki zaman gecikmesi nedeniyle olamaz (Caldwell 1997, 1860).

Bu sebeplerden ötürü denge analizi ile savunulan merkezi bir sistem başarılı olamaz. Planlamanın “rasyonel” olabileceğini savunmaya dönük denge analizi temelli bir çaba, bilginin öznel, zamana ve mekâna bağlı olması özellikleri nedeniyle başarısız bir çabadır. Planlamanın merkezi otorite tarafından yapılması ve bilginin sahip olduğu bu özellikler planlamanın piyasa sistemi gibi rasyonel olmasını önler. Zaten Hayek, belirtmek gerekir ki, iktisatta matematiğin kullanımını reddeder. Nobel ödülü konuşmasında da belirtmiştir, “Genel olarak, iktisatta matematiksel metodun kullanılmasını reddediyorum” (Hayek, 1989, 5). Hayek matematiğin kullanılabilirliğini, cebirsel ifadelerin anlaşılabilirliği kolaylaştırıcı etkisini

¹² Önceki bölümde üzerinde durulduğu üzere, Hayek’in eleştirdiği piyasa sosyalistlerinin savunduğu denge analizinde denge fiyatı “deneme yanılma” yöntemiyle bulunur.

kabul etmekle birlikte, bütün mallara ilişkin fiyat ve miktar değerlerinin dengeyi oluşturacak şekilde belirlenmesinin, yani matematiksel bir fiyat belirleniminin, hiçbir insanın tam olarak bilemeyeceği, sadece tanrının bilebileceği belirli durumlara özgü bilgilerin var olması nedeniyle reddeder (Hayek 1989, 5).

Özetle Hayek, bilgi problemleri olarak adlandırabileceğimiz yukarıdaki savları dolayısıyla rasyonel bir sosyalist ekonominin pratikte mümkün olmadığını söylemektedir. Merkezi bir yönetimce idare edilen sistem, yapısı itibarıyla “etkin ve özgürlükçü” olamaz. Hayek’e göre bu pratik imkânsızlığın üstesinden gelmenin tek yolu ademi-merkezileşmektir. Böylece hem bu durumun üstesinden gelinir hem de totaliter eğilimi ortadan kalkar.

Önceki bölümlerde ana hatlarıyla ortaya konan, sosyalist ekonomi yönetiminin rasyonel olamayacağını savunanlar ile olabileceğini savunanlar arasında yaşanan tartışmalar, teorik ve pratik çıkarımların sonucudur. Mises’in eleştirisi ile başlayan tartışma, sosyalist ekonomi yönetiminin ciddi bir biçimde sorgulanmasına yol açmıştır.

**Sonuç Yerine:
Hayek’in Eleştirilerini
Geçersizleştirecek Bir
Sosyalizm Mümkün Mü?**

Bu tartışmaların en önemli aktörlerinden biri hiç şüphesiz Hayek’tir. Hayek, ekonomiyi rasyonel yönetecek bir sosyalist sistemin pratik imkânsızlığını bilgi sorunu üzerinden savunmuştur. Bu savunu, aslında, sosyalist bir ekonomi yönetiminin olabirliğini savunan piyasa sosyalistlerinin tam olarak cevaplayamadıkları bir sorundur. Çünkü piyasa sosyalistlerinin önerdiği piyasa+planlama formülü de bir merkezi karar verici merci öngörür ve bu karar verici merkezi yapı bilgiyi tam olarak toplama ve zaman ve mekân koşullarını dikkate alarak işleme problemleriyle yüz yüze kalır. Buna göre merkez, tüm bireylerin ihtiyaçlarını en iyi şekilde çözecek bir kararı verebilmek için tüm bireylerin ihtiyaç fonksiyonlarını bilmelidir. Piyasa sosyalistleri bazı ürünlerde piyasanın olması ve fiyat gibi göstergelerin dikkate alınmasıyla bu sorunun çözülebileceğini iddia ederler. Fakat merkez, fiyatı, denge sağlandıktan sonra ilan eder. Dengesizlik olduğunda buna anında

tepki veremez. Bir zaman gecikmesi yaşanır. Ayrıca dengeyi sağlayacak fiyatın malın niteliksel özelliklerini dikkate alarak oluşturulup oluşturulmadığı problemi de vardır. Malların farklılığı dolayısıyla mallara ilişkin dengenin bu farklılığı bir şekilde yansıtması gerekir.

Ayrıca Hayek'in sosyalist planlamanın totaliter eğilimlere sahip olduğuna dair yaptığı eleştiri de güçlüdür. Hayek, sosyalist planlamanın totaliter eğilime sahip bürokratik bir merkeziyetçiliğe yol açacağını, bunun ise insanların özgürlüğünün kısıtlanması anlamına geleceğini söyler. Bu nedenle özgürlük için sosyalist planlamanın merkeziyetçi yapısını değil, piyasa sisteminin adem-i merkeziyetçi yapısını savunur. Nihayetinde piyasanın kısmen etkin kılınması önerisi, merkeziyetçiliğin olası totaliterleşme eğilimine karşıt bir öneridir. Piyasa sosyalistleri piyasayı, esasen, bu merkeziyetçi yapıyı kıran bir unsur olarak da önermektedirler. Dolayısıyla "piyasa+planlama" önerisi, Hayek'in bu eleştirisini kısmen üstesinden gelir ve fakat bilgi hususunda, yine de, yetersizdir. Dolayısıyla sosyalist ekonominin, Hayek'in eleştirilerini ortadan kaldıracak rasyonel bir yönetiminin olabirliğini savunmada piyasa sosyalistlerinin yetersiz kaldığı söylenebilir.

Kaynakça

- Arın, Tülay. 1992. Sunuş. *Piyasa Sosyalizmi Tartışması* içinde, derleyen, Osman Akinhay: İstanbul: Belge Yayınları, 7-22.
- Baran, A. Paul. 1966. National economic planning, the soviet experience. *The Soviet Economy A Book of Readings* içinde, derleyen, Morris Bornstein and Daniel R. Fusfeld, ABD: Richard D. Irwin, INC, 3-17.
- Barone, E. 1974. The ministry of production in the collectivist state. *Socialist Commonwealth* içinde, derleyenler, Alec Nove ve D. M. Nuti. Harmondsworth: Penguin Books, 52-74.
- Boette, Peter, J. 2002. Information and knowledge, austrian economics in search of its uniqueness. *The Review of Austrian Economics* 15(4), 263-274.
- Boratav, Korkut. 1973. *Sosyalist Planlamada Gelişmeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Caldwell, Bruce. 1997. Hayek and socialism. *Journal of Economic Literature*. 35 (4), 1856-1890.
- Dickinson, H. D. 1933. Price formation in a socialist community. *The Economic Journal*. 43(170), 237-250.
- Fallenbuchl, Z. M. 1966. How does the soviet economy function without a free market. *The Soviet Economy: A Book of Readings* içinde, derleyen, Morris Bornstein and Daniel R. Fusfeld, Richard D. Irwin, INC. 34-46.
- Gamble, Andrew. 1996. *The Iron Cage of Liberty*. Cambridge: Polity Press.
- Hayek A. F. von. 1937. Economics and knowledge. *Economica*. 4 (13), 33-54
- Hayek, A. F. von. 1945. The use of knowledge in society. *The American Economic Review*. 35 (4), 519-530.
- Hayek, A. F. von. 1940. Socialist calculation, the competitive solution. *Economica*. 7 (26), 125-149.
- Hayek, A. F. von. 1989. The pretence of knowledge. *The American Economic Review (Nobel Lectures)*. 79 (6), 3-7.
- Hoppe, Hans-Herman. 1996. Socialism: a property or knowledge problem. *The Review of Austrian Economics*. 9 (1), 143-149.
- Keizer, Willem. 1994. Hayek's critique of socialism. *Hayek, Co-Ordination and Evolution His legacy in philosophy, politics, economics and the history of ideas* içinde, derleyenler, J. Birner ve R. van Zijp, London: Routledge, 207-231.

- Kornai, Janos. 2007. *The Socialist System: The Political Economy of Communism*. Oxford University Press.
- Lange, O. 1974. On the economic theory of socialism. *Socialist Commonwealth* içinde, derleyenler, Alec Nove ve D. M. Nuti, Harmondsworth: Penguin Books, 92-110.
- Mises, L. Von. 1974. Economic calculation in the socialist commonwealth. *Socialist Commonwealth* içinde, derleyenler, Alec Nove ve D. M. Nuti, Harmondsworth: Penguin Books, 75-91.
- Taylor Fred, M. 1929. The guidance of production in a socialist state. *The American Economic Review*. 19 (1), 1-8.
- Yeager, Leland, B. 1994. Mises and Hayek on calculation and knowledge. *The Review of Austrian Economics*. 7(2), 93-109.
- Yılmaz, İlkay. 2010. Friedrich August von Hayek 1900'den Günümüze Büyük Düşünürler ikinci cilt içinde, derleyen, Çetin Veysal, İstanbul: Etik Yay. 451-515.

Debating the Rationality of Socialist Economic Planning: Mises, Hayek and the Market Socialists

Abstract

The discussion starting with Mises's critique about whether it is possible to direct the economy in a rational way or not in a socialist society is, in a sense, equivalent to a discussion on markets versus planning. This paper compares a state centric versus market centric administration of the economy in order to evaluate socialist planning especially with regards to production and distribution: while some assert that socialist planning would be rational, others believe that this argument is neither theoretically nor practically possible. The knowledge/information problem has an important role to play in this discussion: Can those who prepare and implement the plan acquire the required knowledge and information necessary to use resources effectively? This study analyzes the arguments presented in the stated discussion and concludes that the 'market socialists' have not been able to give a complete response to Hayek's knowledge-based critique of socialist planning.

Keywords

Mises, Hayek, Planning, Market, Market Socialists.

Sınıflı Toplumlarda ‘Kadın’ın Kurtuluşunun Toplumsal İnşasında İki Pozisyon: Marksist Feminizm ve Sosyalist Feminizm

Erdem AYÇİÇEK

Siyaset ve Sosyal Bilimler Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi

Öz

Bu makalenin amacı, erkek ile kadın arasında ilki lehine kurulu bulunan egemenlik ilişkisini sınıf esasında bir farklılaşmaya özgüleyen Marksist Feminizm ile kendisini ona karşı kurduğu nispi mesafelendirmeyle takdim eden Sosyalist Feminizmi kendi bütünsellikleri içerisinde incelemektir. Marksist feminizm, kadın meselesini tarihsel materyalist bir perspektifle ele alması itibariyle büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte Sosyalist feminizm söz konusu teorik almasıyla çatallanma yaratması bağlamında incelenmeye değer bir konudur. Her iki feminist yaklaşım da tartışmak için tanımlama ve tanımladıktan sonra tartışma kanallarını açık tutarak meselenin derinleşmesini sağlamıştır. Marksist feminizm meseleyi mülkiyetçi problematiğe tercüme ederek feminist harekette yeni bir doğrultu oluşturmuş, Sosyalist feminizm bu tercümenin fazla cinsiyet körü olduğu yollu bir eleştirel bilinç geliştirmiştir. Nihayetinde meselenin çözümünde Marksist feminizm Ortodoks Marksizmim Marksist-Leninist hat üzerinden hareket ederek siyasal devrim-toplumsal devrim matrisini sahiplenmişken, Sosyalist feminizm iktidar odaklı olmayan bir eğitsel-donatsal çerçeveye sunmuştur.

Anahtar Kelimeler

Marksist Feminizm, Sosyalist Feminizm, Politik Örgütlenme, Patriarşi, Kapitalist Sömürü

Giriş

Kadın-erkek ilişkisi, bu ilişkinin her iki ucunun etene (plesenta) içinde yalıtlanmış olarak yaşamadığı düşünüldüğünde ‘kültürel evrim’ kategorisi altında incelenebilecek pek çok konudan bir tanesini oluşturur.¹ Detaylandırmak gerekirse, bu ilişkinin eşit ve/veya eşitsiz niteliği ‘zoonpolitikon’dan (toplumsal hayvan) ‘homo sapiens’e (düşünen bir hayvan cinsi), ‘homo faber’den (araç kullanan canlı cinsi) den ‘homo symbolicum’a (simgesel araçlar kullanan canlı cinsi) doğru seyreden yönelimle aynı düzleme çekilerek mercek altına alınabilir (Şenel 2006, 10-11). Böyle bir kayıt düşmemizin ardında, vasatlığın hizaya sokucu egemenliğine karşı tarihin içerisinde barındırdığı saklı gerçekleri ortaya çıkarma kaygısı yatmaktadır. Bu kaygının bir adım ötesinde alışıl gelmiş formatları gerisinde bıraktığına dair bir iddia ile kendi jeneriğini sunan ‘homo economicus’la alakalı çıkarsamalarda bulunma ihtiyacı hissedilmektedir. Bu çalışma da, tarihin bu yeni betisinde kadının dışarıklığı duruşunu açıklama çerçevesi sunan Marksist ve Sosyalist feminizmleri konu edinmektedir. Kesişim kümelerini mülkiyetçi problematiğin oluşturduğu bu iki perspektif, özgürleşimci (*emancipatory*) ilgilerini farklı okumalara ve tavırlara akıtmaları itibariyle farklılaşmakta, birbirleriyle mesafelenmekte ve hat-ta terslenebilmektedir. Her ikisi de mevcut egemenlik ilişkilerini (*herrschaft*) aşmaya yönelik tarihsel bir formülasyon (özgür ve kendi kendini belirleyen toplum) geliştirmekte, bu belirlenim derinleştikçe ayırım noktaları da genişlemektedir.

Kadın mevzusu kadim bir mevzu olarak değerlendirilebilir. Yeri gelmiş her dogmanın altına bırakılmış olan mükemmellik estetiğinin bir nesnesi kılınmış, yeri gelmiş toprak sahibi “beylerin”, “ağaların” ve “aristokrasi”nin cadı avında cansız bedenlere dönüşmüştür. Zaman zaman çağrışımları bedeninden ve kütesinden daha büyük olmuş, zaman zaman eril zihniyetin mükemmeliyetçiliği karşısında nesneleştirilmiş. Nihayetinde kadın, bilhassa sınıflı toplumlarla birlikte, karşı cin-

¹ Kültürel evrim, derinlerdeki üretici güçlerin gelişmesine ve üretim tarzlarının değişmesine paralel bir yön takip ettiğinden bu evrim kategorisini kendi içinde görece statik kılınmış bir otonom hal olarak ele almak mümkün olmamaktadır. Üstyapının ilişkisel olan karakteri, maddenin ilişkisel hali gibi kültürü ekonomik süreçten yalıtık bir şekilde ele alma eğilimi, bu eğilimin doğrudan veyahut dolaylı yansımalarına *a priori* olarak kapıları kapatır.

siyle inorganik bir şekilde kurulan mekaniğin cızırdayan bir parçası haline düşürülmüştür. Öyle ki “gerçek yaşamın (*primumagens*) üretimi ve yeniden üretimi”nde ikinci basamağa çekildikçe, toplumsal hiyerarşide ve kültürel kodlarda dibe vurmaya başlamıştır (Engels, 2015). Bu bakımdan kadın, “her bir dakikam(n) ın elli dokuz saniyesi(ni)” acıya ya da acı fikrine vakfeden düzeneğin değişmez poinesini² oluşturmaktadır (Cioran, 2011: 27).

Bu makalede literatür taramasına dayalı bir veri toplama tekniği kullanılmıştır (Neuman 2013, 396). Bu çerçevede makale, Marksist feminizm ile Sosyalist feminizm arasındaki bağıntısala üç belirleyici kriter üzerinden odaklanmaktadır. Bu kriterlerden ilki, her iki feminist dalın birbirleriyle nispeten ortaklaşma içerisinde bulunduğu sınıflı toplum anlatısıdır. İkincisi, Sosyalist feminizmi Marksist feminizmin içerisinden dışa doğru bir kıvrılma kılan güncel tahliller ve gelecek projeksiyonları hususudur. Üçüncüsü ise kadını ve kadının ‘toplumsal kurtuluş’unu toplumsal inşa aşamasındayken tahvil ettikleri farklı politik aktivizm şekilleridir. Sosyalist feminizmin bugünkü permütasyonları Marksist feminizmle ilişkisini ayırışmalı bir ilişki şeklinde kodlamaya olanak sağlamaktadır. Bu kriterler uyarınca makalenin ilk bölümü Marksist feminizm ile Sosyalist feminizmin aynı/benzer yegâne ortak kümesini oluşturmuştur. Gerçekten de her iki feminizm alt-dalı, tarihsel-bütünsel bir perspektiften kopmadan ekonomi-politik bağlamı ortaya koyma iradesini geliştirmiştir. Ne var ki tarihsel analizlerle karşımıza çıkan bu derinliğin -ve bu birlikteliğin- güncel tahlil ve gelecek tasavvurları için söz konusu olamadığı söylenebilir. Hal böyle olunca kadın üzerindeki sömürü meselesini eytişimsel özdekçilik (diyalektik materyalizm) üzerinden inceleyen Marksist feminizm ile bu çıkış noktasından uzaklaşma pahasına patriarşi sınıflandırmasında bulunan Sosyalist feminizmin arası açılmış olmaktadır. Makalenin ikinci bölümü ile verilmek istenen ise Marksist feminizm ile Sosyalist feminizm arasında ölçüsü alınacak denli belirginlik kazanmış olan mesafe olmuştur.

² “Poine” Yunan mitolojisinde intikam tanrıçası anlamına gelir.

Marksist feminizm, toplumsal cinsiyet sorunu ve sınıflar arası uzlaşmaz çelişki arasında bir bağlantı kurma çabasıdır. Marksist feminizmin “sınıf”ın politik mücadelesiyle herhangi bir ortaklaşma olmaksızın yürütülen mücadelenin hiç derecesinde neticeler vereceği iddiası tam da bundan kaynaklıdır. Bu bakımdan sınıflı toplumların en belirgin ve somut kurumu olan mülkiyet problematiğine odaklanmak gerekmektedir (Sevim 2005, 66). Odaklanmak, ama odaklanmakla yetinmemek; deskriptif (açıklayıcı), ama preskriptif (kural koyucu) olmayı ötelememek... Neo/Post söylemler tarafından ‘devrimci fantazma’ olarak addedilen bu söylem, Walter Benjamin’in ifadesiyle ‘mesiyanik titreşimler’ taşımaktadır (aktaran: Rowbotham 1984, 81). Ancak bu, Marksist neşriyatın taşıdığı romanesk karakterden değil, kuruluşun ve kurtuluşun kendisini önceleyen bir siyasal devrim gereksinmesinden kaynaklanır (Okuyan 2014, 17). Aslında konunun incelendiği nokta, Ortodoks Marksizmin kemikli bir teori ve köşeli bir siyaset ile özgürleşimci bir praksisin içerisine girmesi, girebilmesi olmaktadır.

Bu çalışmanın özgün değeri, Marksizmin feminizmle ilişkisinde ne türden ön açıcı özelliklere sahip olduğunu sistematik bir şekilde ortaya koymasında ortaya çıkar. Makalede, genellikle “renksiz ve cinsiyetsiz” kabilinden eleştirilere maruz kalan Marksist terminolojinin, kadın meselesini sorunsallaştırarak feminist neşriyata kattıkları vurgulanmaktadır. Özellikle liberal feminizmin biçimsel eşitlikle hafıfşediği kadının kurtuluşu meselesi Marksizm yordamıyla ekonomik kısıt ve bağımlılık köşelerinde incelenmektedir. Mülkiyet ve geçimini sağlama koşullarıyla doğrudan bağıntılı olan cinsiyetçi eşitsizlik, esas karakterini de bu alanlarda, Marksizmin kurucu zemin olarak tariflendirdiği ekonomik alanda kazanmaktadır. Bununla birlikte Marksizm insansal hayat biçimlerinin tarihsel analizine de odaklanarak, bugünün tarihsel olarak harmanlanmış eşitsizliklerini ilmek ilmek çözümlenmeye çalışmaktadır. Bu ilmeklerin en içiçe geçmiş olanı, hiç kuşkusuz toplumsal şekillenişlerin tarih koridorunda aldığı çeşitli ve çelişkili örüntülerdir.

Tarihin Kıvrımlarında Kadın

Nasıl ki her özne kendi gerçeğine kavuşarak bir anlama ve bağlama sahip oluyorsa, kadın da ancak kendi öz gerçekliğini avucunun içine aldığı vakit ‘iradenin nikbinliği’ni sırtlanmış olacaktır.

Ardından Marksist feminizmin klasik hattından sapma olarak konumlandığı-mız Sosyalist feminizm ele alınacaktır. Bir “sapma” olarak Sosyalist feminizm, birbirleriyle iç içe geçen politik fantasmalar ile libidinal fantasmaların rengini ve cinsiyet körü olduğu söylenegelen gözleri “açma” yollu bir iddia üzerine oturmaktadır. Daha sonra bu iddiaya koşut olarak inceleme birimi, analiz çerçevesi (*level of analysis*), politik mücadele tarzı, örgütlenme şekli önüne koymaktadır. Hâsılı sosyalist feminizm, ‘yeni’ olana dair olumlayıcı tavrıyla klasisist söylemlere sırt dönüşü içerseemektedir. Böylece bir düşünce tarzı olarak feminizmin çattallaşmasına vesile olmaktadır. Bununla birlikte birinci bölümde, her iki feminist tavrın nispeten ortaklaştığı kadın anlatısı ele alınacaktır. Akabinde her iki feminizmin, dibe doğru yuvarlanması duraksatma ve engellemek üzere öngördüğü gelecek projeksiyonları ve politik aktivizm tarzları sunulacaktır. Daha sonra Sosyalist feminizmin bir önceki konvansiyonel yaklaşım ve tarza ilişkin eleştirileri sunulacak, yeni politik açılımlarını serilecektir.

Kadın mevzusu, tarihsel materyalist bir analize tabi tutulduğunda, ‘kadın’ figürünün yeniden üretim sürecine içerilmesi şeklinde ifade edilebilir. Bir içerilme şeklinde fenomenleşen kadın-erkek eşitsizliği, Friedrich Engels’in evrimci perspektifiyle sorunsallaştırılmıştır (Coontz ve Henderson 2008, 29). Bu aynı zamanda feminizm ile Marksizmin ilk irtibatlanma noktasını oluşturur. Engels (1979), *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*³ isimli çalışmasında bu çemberin kurulumuna sınıflı toplumlarla birlikte başladığını tanıtlamaktadır. Bu bakımdan insan-insan münasebetinin aldığı biçimin, insan-doğa ilişkilerinin aldığı bi-

³ Bu kitaba Henry Lewis Morgan’ın 1877 senesinde yazdığı *Ancient Society* (Eski Toplum) isimli çalışması kaynaklık eder. Morgan’ın kimi önvarsayımları sonraki süreçte yanlışlanmış olmakla birlikte, yine de taşıdığı periyodizasyonun (dönemlendirme) etkileri halen akademik biliş tarzında benimsenebilmektedir.

çemden ayrıksı olarak değerlendirilemeyeceği söylenebilir. Her iki münasebete şeklini veren ise bir kurucu zemin olarak ekonomik dizge, yani toplumun ilkçi ve temel ilişkisidir. Çünkü “maddesel yaşamın üretim biçimi, toplumsal, siyasal ve yaşamın özünün, genel toplumsal yaşam karakterinin oluşumunu sağlamaktadır” (Marx 1997, 51). Bir adım daha ötesine giderek söylersek, “emek, bizzat insanı yaratmıştır” (Engels 2015). İnsan anatomisi, emek sürecinin ‘ihtiyaçları’na göre evrimselleşirken emek süreci de insan anatomisinin evrimine göre gelişmiştir.

Çizgisel evrim şematigi, herhangi bir sınıfsal ayrımlaşmanın söz konusu olmadığı ilkel komünal toplumlardan başlayıp, gelişkin sınıflı toplumlara doğru bir rotaya içersemiştir. Bu şema uyarınca ilkel komünal toplumda kesiklik yaratan mevzu, sermaye temerküzüne olanak verecek bir ilk birikiminin ortaya çıkışı olmuştur. İlk birikimin önemi kendi üzerine katlanarak kendisini çoğaltacak doğurganlığa sahip olmasındandır. Böylelikle Paleolitik ve Neolitik dönemde sıkça rastlanılan kadın imgeleri azalmaya, erkeğin gölgesinin ardında ikilcil bir konuma düşmeye başlamıştır (Morgan 1986). Coontz ve Henderson’un (2008, 47) ilkel komünal toplumda içkin bir özellik olarak gördüğü cinsler arası aritmetik-düzeni, artık yerini tedricen hiyerarşik kurulumla bırakmaya başlayacaktır. Bu aşamadan sonra, sınıflı toplumların niteliği değişse bile, kadın üzerinde kurulmuş olan baskılama mekanizması “kalıntısal”/”dölütsel” bir şekilde yeni üretim tarzına eklenilebilecektir (Molyneux 2008, 122).

“Materyalist kavrayışa göre tarihte belirleyici faktör, son tahlilde, gündelik (dolaysız) yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Bu da ikili bir karaktere sahiptir: Bir yanda varlığını sürdürebilmek için gerekli araçların; yiyecek, giyecek, barınak ve bunların üretimi için gereken aletlerin üretimi; diğer yanda bizzat insanoğlunun üretimi, yani türün üremesi” (Engels 1979, 12). Dolayısıyla üretim, hem teknik hem de toplumsal bir ilişkisellik üzerine kuruludur. Bugüne mündemiç olan bir “üretim” (*productive*) ile ‘dün’e bağlı olan “yeniden üretim” (*reproducti-*

ve) insanlık tarihini devingen kılan ana unsurdur. Marksizmde “yeniden üretim”-mevzusu basit yeniden üretim ve geniş(letilmiş) yeniden üretim şeklinde iki koldan ele alınır. Basit yeniden üretim, ihtiyaç/tüketim derecesinde üretimi; geniş(-letilmiş) yeniden üretim ise ihtiyaç/tüketim fazlası üretimi imlemektedir (Engels 1979). Diyalektik materyalizm, geçimlik üretimin bir zaman sonra nasıl da takas ve son olarak da kâr için üretime uç verebileceğini gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda yeniden üretimin genişledikçe, yani üretim artışı büyüdükçe, zenginlik paylaşımı hususunda yaşanan eşitsizliklerin nasıl da sistematik eşitsizliğe gebe olabileceğini...

Kadın-erkek kültürlerinin farklılaşması ne matriarşiye (anaerkil) ne de patriarşiye (ataerkil) varmıştır. Çünkü henüz yöneten-yönetilen farklılaşması için bile daha çok erkendir (Şenel 2006, 140). Engels bu toplumları “anasoyçizgili” toplumlar olarak tanımlamıştır (1979, 149). İlkel topluluklarda rol farkları bulunabilirken, sonradan edinilmiş herhangi bir konum (statü) farkları bulunmamakta, bu sayede üyeler birbirine (kabaca) eşittir ve eşdeğer düzlemin kabul edilmektedir (Şenel 2006, 137). Buradan hareketle ilkel (komünal) toplulukların “görece yalın” ve “kabaca eşitlikçi” olduğu söylenebilir.⁴ Bir başka ifadeyle hiyerarşik (sıradüzenli) herhangi bir ilişkiye rastlanmamaktadır. Bunun en temel sebebi ise toplumsal düzeyde kademeleşmeye uç verecek maddi düzeyde herhangi bir saflaşmanın/kademeleşmenin olmamasıdır.

Gelişkin bir işbölümünün bulunmadığı, sınıfsız ve eşitlikçi toplumlar olan ilkel komünal toplumu mercek altına aldığımızda, gıda tedarigi sağlayan aktörün ekseriyetle kadın olacağı görülecektir. Zenginlik biriktirmenin ne olanağının ne de gereğinin olmadığı bu dönemde kadın, üretici ve yeniden üretici alanlarda eşanlı olarak merkezi rol alabildiğini gösterir (Sacks 1975, 212). Daha yalın bir ifadeyle kadın, hem üremek (üreyim) hem de üretmek sathındadır; bu yüzden de karşı

⁴ “İlkel” sözcüğü toplumbilimlerinde “yalın yapılı” anlamına gelmektedir. Bu yüzden aynı topluluklara “yalın topluluklar” veyahut da “yalın yapılı topluluklar” adlandırması da mümkündür.

cins ile ilişkisi sistematik bir eşitsizlik şeklinde değildir. Ne var ki üretim hane çapında ve geçimlik olmaktan çıkmış, tarımsal üretime geçişle birlikte emek talebi artmıştır. Tarımsal işleri karşılayacak işgücü ihtiyacının artışı kadını üretim alanından çıkarma pahasına üreyim alanına hapsedmiştir. Bu aynı zamanda kadının yeniden üretici gücünde maksimizasyona dayalı bir toplum yapılanmasının da ilk aşamasıdır (Smith 2011, 42). Bu aşama varoluş amacının nihai evresine ulaşana dek, aileyi yeniden üretici ve tüketicisi bir birim olmanın dışında herhangi bir yere oturtamayan bir nomoide (yasa) koymuştur. Üretimden koparak üreyime hapsedilen/hapsedilen kadın, böylece toplumun salt yeniden üretici rollerinde başkarakter olabilecektir.

Bu süreç aynı zamanda çok eşlilikten (*polygamie*) tek eşliliğe (*monogamie*), tam boy bir kadın egemenliğinden (*gynocratie*) erkek egemenliğine ve analık hukukundan babalık hukukuna geçişi kapsar (Şenel 2006). Erkek alanının kadın alanı pahasına genişleme göstermesi erkeğin kadın üzerinde tekel kurma temayülünden başka bir şey değildir. Bu tahakküm ilişkisi ise maddi zemin kipleriyle 'birebir' özellik arz eder. Açıklamak gerekirse, hâkim sınıfın şeyler üzerindeki sömürüsü dallanıp budaklandıkça, erkeğin kadın üzerindeki egemenliği bir üst segmente geçmektedir. Her sömürü ve her egemenlik ilişkisinin ancak ve ancak üretildiği kadar ve üretildiği sürece daim olabildiğinden hareketle sınıfsal tahakkümün cinsiyetçi kumaşı eksik olmayan bir söylemle elele geliştiği iddia edilebilir (Cangızbay 2003, 13). Çünkü üretim araçlarını kontrol eden sınıf, mülksüz sınıfların fiziksel ve sosyal yeniden üretim koşullarını da kontrol etmektedir (Gimenez 1987, 48). Dolayısıyla işçi sınıfı ailesi sadece bugünün emek gücü ihtiyacını karşılayarak değil, aynı zamanda yarının muhtemel talebine arz sunarak sistem için kritik bir halkayı tamamlamaktadır (Peterson ve Runyan 1994).

Friedrich Engels ana soylu toplumdaki (ana erkil değil) baba erkil topluma geçişe gönderme yaparak kadının tarihsel *yenilgisini* gündeme taşır. Zira hem erk doğmuştur, hem de erkin erkeğe raptedildiği bir ortam. Tüm bunlara yol açan

“doğurgan” yapı ise kurucu zemin olarak telakki edilen altyapıdır. İlkel komunal toplumu mercek altına aldığımızda, sadece kullanım değerinin geçerli olduğu bir ortam vardır. Bir diğer ifadeyle, değişim değerinin yokluğunda kadın ile erkek arasında herhangi bir eşitsizlik söz konusu değildir. Çünkü henüz ilkel veya gelişkin bir erke uç verecek herhangi bir birikimin imkânı da yoktur, gereği de. Ancak hayvancılık ile tarımsal üretim birbirinden kopmaya başlaması ve ekstansif tarım için sabanın icadına ve öküzün evcilleştirilmesine gereksinim duyulması, erkeğin gerek icat gerekse de evcilleştirme aşamasında üretim araçlarını üreten olarak ön plana çıkmasına yol açmıştır.⁵ Bu oluş, o günün eşitlik hukukunda maraz doğurmuştur (Reed 2003, 145).

Avcılık ve toplayıcılıkla birlikte cinsel farklılığa dayanan işlevsel farklılaşma da başgöstermiştir. Kadınlar, kaslarının daha küçük, hızlı koşmasını engelleyen leğen kemiğinin daha geniş olmasından ötürü ikibiçimlilik ve gebelik faktörlerinden ötürü avcılık sürecine katılamamıştır. Kadın, çocuğu; erkek ise takımı/klanı korur olmuştur. Tarım devrimi ile birlikte erkekler, gerek öküzü evcilleştiren olması gerekse de sabanı icat etmesi hasebiyle bir adım öne çıkmıştır. Bu bir adım öne çıkış, erkek kültürünün tohumlarının atılması anlamına gelmiştir (Waal 2008, 55-56). Bir diğer ifadeyle, patriarşinin (baba yönetimi), timokrasinin (askerler yönetimi), aristokrasinin (“iyi soylu” erkekler) ve de plütokrasinin (varsıl erkekler yönetimi) hayat suyu oluşmuştur (Şenel 2006, 143-144).

Zenginlik biriktirmenin olanaklı ve gerekli olmadığı, besin tedariki faaliyetinin günde birkaç saatin üzerine geçmediği dönem, saban kullanımı ve sulama teknikleri ile birlikte dönüşüm göstermiştir. Doğadan geçinmek için gerekenden fazlasının elde edilmesi ile birlikte ortaya çıkan artık ürün, birikimi ve zenginliği doğurmuştur. Artan işbölümü görevlerin olduğu kadar artık ürünün de ayrılması anlamına gelmiştir. Tarım devrimi ile birlikte işgücü ihtiyacı kendini göstermiştir.

⁵ Ekstansif tarım, herhangi bir teknolojik unsur kullanmadan birim alandan düşük verim elde edilen ilkel tarım yöntemidir.

Bu dönemde kadın kaçırma ve de ele geçirilen erkeklerin köleleştirilmesi vakaların görülen artış, ekonomik zeminden gelen tazyiki karşılıma yöneliktir (Bebel 2013, 31). Tarımsal üretimin gelişmesi ile birlikte emeğin üretkenliği, dolayısıyla emek talebi arttı. Artık ürün miktarı da arttığından çocuk sayısını sınırlamaya çalışan avcı toplayıcı toplumlardan farklı olarak daha fazla çocuk yetiştirme, yani kadınların yeniden üretimini arttırmaya yönelik eğilim artmıştır. Birikimin artmasıyla birlikte yeni bir aşamaya geçilmiş, o aşamaya özgü yeni meslekler doğmuştur. Zanaat da bunlardan bir tanesidir.

Görüleceği üzere başlangıçta artık ürün klan tarafından paylaşılmış ancak üretim artışı büyüdükçe, sosyal örgütlenmeler karmaşıklaştıkça küçük bir grup zenginlik açısından diğerlerinin üzerine çıkmıştır. Tüm bu süreçte cinsiyete dayalı işbölümü aynı kalmakla birlikte üretim hane halkından uzaklaşmış, aile üretim alanından uzaklaştıkça yeniden üretici işlevine raptiyelenmiş ve basit bir tüketim birimi haline dönüşmüştür (Reed 1975). Bunun bir anlamı da kadınların toplumun yeniden üreticileri olarak aileye hapsolması ve üretimden kopmasıdır. Hâsılı, ilkel topluluk iktisadının son bulmasıyla ilk centil örgütlenme örneği tümüyle çözülmeye yüz tutmuş, eski centil düzenden kopuşla çekirdek aile toplumun üretim birimi haline dönüşmüştür (Engels 1979). İlk gens toplumunda önder rolü oynayan kadın, anne çizgisine göre hesaplanana akrabalık ve anaerkil gens (anaerki-matriyarki) yerini erkeğe, erkeğin hizasında akrabalık bağına ve ataerkil gense bırakmıştır.

Modern ailenin bu noktadaki temel işlerliği ise mülkiyeti miras yoluyla bir kuşaktan diğerine aktarmak suretiyle sermaye birikiminin önündeki kısıtları aşmasıdır. Zaten kapitalizmin ilkel birikim aşamasında kadın ve çocuk emeğine görece daha az ihtiyaç duyulduğundan, bu unsurların çekirdek aile dolayımıyla sistem için oynadığı rol daha da aleni bir hal almıştır. Fabrikada istihdam edilmeyen kadın eve kapatılmış, üretimden uzaklaştıkça üreyimin nesnesi olmuş, modern aile tüketim unsuru haline geldikçe sermaye birikimini akışkan ve sürekli kalacak temel

gereksinme de karşılanmış olmuştur. Bu yüzden Marksist feminizme göre modern çekirdek aile, açık ya da gizli, kadının evrensel köleliği üzerine kurulu olmaktadır (Chodorow, 1978). “(...) çocuklarıyla birlikte birçok evli çifti kapsayan eski komünist ev ekonomisinde kadınlara bırakılan ev yönetimi, tıpkı erkekler tarafından yiyecek sağlanması gibi toplumsal zorunluluk taşıyan bir kamu işiydi. Ataerkil aile ve ondan da çok tek eşli olan bireysel aileyle birlikte her şey değişti. Ev yönetimi kamusal niteliğini yitirdi, bu iş artık toplumu ilgilendirmiyor: bir özel hizmet haline geldi; toplumsal üretime katılmaktan uzaklaştırılan kadın, bir baş hizmetçi oldu” (Engels 1979, 72). “İnsan için varlık olarak, insanın nesnel varlığı olarak nesnenin, aynı zamanda insanın öteki insan için varoluşu, onun öteki ile insanal bağlantısı, insanın insana oranla toplumsal davranışındır” (Marx ve Engels 1976, 16). Lakin aynı zamanda “güncel bir durum söz konusudur ki; kendi öz-durumunda tüm insandışı yaşam koşullarını özetler” (Marx ve Engels 1976, 14). Bu durumun adı, kapitalizmdir. Kapitalizm, mevzubahis kadın olduğunda hayatın olumsuzlanması olarak gördüğü işlevi daha da derinleştirmektedir. Bunu da “toplumsal bir iş niteliği taşıyan çocuk bakımı ve eğitimi”ni anne kategorisi altında kadının omuzlarına yükleyerek ifa eder (Engels 1979, 167).

Bu durum, alenen yeniden üretimin özelleştirilmiş haline örnektir. Yeniden üretim, bir üretim tarzının ve o üretim tarzı üzerine bina edilmiş toplumsal ilişki biçimlerinin varlığını sürekli kılan mekanizmaların tümüdür. Önemli bir kısmı da kadının karşılıksız emeğine dayalı mevcut aile yapısında cisimleşir. Karşılıksızdır; çünkü bir gözün eriminin seçemediği kapalı ortamlarda, kadının doğasına mündemiç kabul edilen, onun fitratına yorulan bir iş olarak kodlanmaktadır (Acar-Savran 2008, 11). Dolayısıyla aile, toplumun her zerresinde rastlanılan tüm çelişkileri bünyesinde bulunduran “minyatür” özelliğine sahiptir. Ardında üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet fenomeninin bulunduğu bu tarz yeniden üretim süreci sürdüğü müddetçe, kadının ‘kadim’ baskılanma sorunu da çözülemeyecek-

tir (Peterson ve Runyan 1991, 78). Ta ki, üretim araçlarının ortak mülkiyetine intikal sağlanana kadar... Çünkü sosyalizm, basit bir şekilde kapitalist üretim ilişkilerinin negatifine indirgenemeyecek denli kapsamlı bir evredir. Kapsamlıdır; kapitalizm özünde ekonomik ilişkilerin niceliğine ve daha da önemlisi niteliğine dairken, sosyalizm bir toplum biçimidir (Laçiner 2007).

Özellikle 17. ve 18. yüzyıllara gelindiğinde, kapitalizmin serpiştiği, burjuva devrimlerinin yaşandığı, üretimin aileden koparak kamusal alana taşındığı bir zemin döşenmiştir (Rowbothom 1994, 16). Bu zemin, kadını ve emeğini mübadele edilmediği için ‘değer’ biçimine büründürmeyen, dolayısıyla kapitalizmin gözlükle riyle seçilemeyen karşılıksız bir emeğe tekabül etmektedir. Elle tutulmayan, gözle görülmeyen bu karşılıksız emek, Savran’ın ifadesiyle “sevgi karşılığında çalışma” kabilinden naif söylemlerle ambalajlanmıştır (2009 19). Bu yüzden Marksist feminizm, ev ve modern aile formasyonunda ev işlerinin toplumsal karakterini her daim ön planda tutmaktadır. Marksist Ortodoksi’nin “aptallaştıran ev işlerinden kurtularak toplumsal emeğe katılım” şeklinde ifadelendirdiği bu süreç 1918 yılında çıkarılan bir yasayla kadınların eşitliği önündeki engellerin kaldırılmasında somutlaşır (Hasdemir 1991, 82).

Her kutsalın altında bulunan “ezber”in “kutsal” ailenin altında bulunmaması düşünülemez. Nitekim aile de, bir ucu öncesizlikte diğer ucu sonrasızlıkta, salt haldeki mevcut oluş tarzıyla kaim ve daim olanlar âleminde başı çekmektedir. Modern üretim tarzı monogamik evliliği kutsallarla bezeli kör bir noktaya (“özel alan”) konumlandırmıştır. Burjuva evlilik kurumunun hukuki ve ekonomik temelini oluşturan para ve mülkiyet ilişkileri mistifiye edilerek gözlerden uzak tutulmaktadır. Ayrıca yasalarla sıkıca örülen bu aile yapısı heteroseksüel ev yaşantısı dolaylarına taşınarak kurumsallaştırılmıştır. Bu yüzden Marksist feminizm, Friedrich Engel’in özel çabasıyla düğümü aileden çözmeye başlamaktadır. Tanım yapmak siyasetse eğer, bu tanımın öncelikle aileden, modern üretim tarzının mayalandığı ve yapısı gereği işbirlikçi üst yapıların tohumlarının atıldığı “aile”den

başlatılması gerekmektedir. Engels bunu yaparken geçmişten gelen, bugünde şekillenen ve geleceğe doğru evrimleşen boyutları, iç bağıntılarıyla beraber gözler önüne sermeye de çabalamıştır. Neticede de ailenin, toplumsal bir düzen ile iktisadi bir sistemin, her birinin bir diğerini koşullandırmak suretiyle karşılıklı olarak kuruluşu yasasına tabi olduğu serimlenmiştir. Bu kadın-erkek ilişkisinin mevcut ve namevcut istikametlerini ortaya koyarak hem modern aileyi oluşturan öncülleri hem de modern ailenin gelecek için oluşturacağı öncülleri ortaya koyabilecek bir imkân sunmaktadır (Kollontay 2011, 25).

Günümüz aile yaşantısı toplum katmanlarının tümünün ve bütün sınıfların kadınlara baskı yapısını örnekler (Kollontay 2011, 21). Aile, bir yandan maddi gereksinimleri karşılamak üzere sürekli kullanım nesnelерinin üretildiği bir mekân olmaktan çıkarken, öte yandan zenginliğin, sermaye biriktirmenin en güvenilir aracı olarak da işlevsel kılınmıştır (Collective 1973). Tabi eklenilmesi gereken bir başka mesele daha vardır: Bu da burjuva toplumunda cinsel yaşamın bir yanı aile (evlilik) iken, diğer yanının fuhuş olduğu gerçeğidir. Toplumsal bir vakıa olarak fuhuş, çağdaş sınıflı toplumun mantıksal ürünüdür. Toplumsal müessese olarak aile ile düşünüldüğünde de özel mülkiyet alanının çok kesin ve çok katı bir biçimde çizimini oluşturur. Çünkü kapitalist modernite görünür şeyler dünyasında görmenin alanını arzunun mekânı kılmıştır. Kapitalist modernitenin erotik bölgelerinde “bakışa yatırım”ın, bilhassa kadın ögesinin anlatıya dâhil olur olmaz artması bunun örneğidir.

Bağlantılı bir şekilde Ernst Ludwig Kirchner’in tuvaline döktüğü metalaşan dünyanın silueti önem taşımaktadır. Rüzgârın eksik olmadığı Berlin sokaklarına bir nesne olarak seks işçileri, bir özne olarak mösyöler ve bir edim olarak dikizlemek hâkimdir. Varoluş yeryüzünün tüm arka sokaklarında artık bir “tükeniş” ve “tükenmişlik” olarak bir varoluş haline gelmiştir (King 2012). Ki bu sokaklar, burjuva erkeklerle proleter kadınlarının bir araya geldikleri “öteki dünya”nın başkenti

Güncel Ayrışma Noktaları

olmakta, burjuvaziye mensup kadınlar için “yasak bölge”yi oluşturmaktadır.⁶ Proleter kadının hem alış verişe konu bir meta hem de bedeninin satıcısı haline geldiği bir yer, üstüne üstlük kadının seksapelenisini “flu” mekânlarda belirginleştiren fırça darbeleri ile içinden daha bir çıkılmaz hal almıştır. Pierre Auguste Renoir’ın loca resimlerindeki kadınlar gibi, daha doğrusu toplumun yüksek kesimlerinden olmadığı gayet net olan kadınlar gibi... Artık kadın, tek kerelik bir işlemle satın alınabilen “şey”e indirgenmiştir (Pollock 2014, 230). Kadını bedene indirgeyen bir imge de bu indirgeme sürecine eşlik etmiştir (Kelly 2014, 268). Bu yüzden avare güzelliğin bin bir çehreli imgesi batakhanelerin zavallı kölelerine aittir.

Giriş bölümünde de belirtildiği üzere, Marksist feminizm ile Sosyalist feminizm birbirleriyle mutlak surette örtüşmenin yaşandığı iki farklı alışı ifade etmemektedir. Aksine her ikisi arasındaki ilişkiye, birbirleriyle çakışma noktalardan ziyade çakışmadıkları hususların damgasını vurduğu söylenebilir. Bu üst üste düşmeme, denk gelmeme vaziyeti ise iki konu etrafında yoğunlaşmaktadır. Bunlardan birincisi, güncel toplumsal analiz ve bugünün toplumsal eleştirisi üzerine kurulu olan gelecek tasavvurları iken, ikincisi kadını mevcut durumundan kurtarmak üzere takip edilmesi gereken politik aktivizmin biçimini ve içeriğidir.

Tartışmanın en basit görünümlü ayağını bu iki husus oluşturmaktadır denebilir. Çünkü çare olabilecek siyasal kombinezonların seçimi ve benimsenen metodoloji her iki feminizmin birbirleriyle mesafe içerisine girdiği konuları oluşturmaktadır. Bu minvalde Marksist feminizm, kadının sömüren düzeni kapitalist üretim ilişkilerine özgülerken Sosyalist feminizm kapitalizm dışında bir başka gerekçeye de (patriarkal düzen) başvurmaktadır. Bu bölümde de Marksist feminizm ve Sosyalist feminizme iki alt başlık açılarak değinilecek; birbirleriyle örtüşmedikleri noktalar şahıslarına münhasır göndermelerle serimlenecektir.

⁶ Rosa Luxemburg’un başvurduğu terminolojiye sadık kalacak olursak burjuvaziye mensup madamlar “parazitlerin parazitleri” (parasite of parasite), proleter kadınlar ise “kölelerin kölesi” (slave of slave) olduğundan arada aşılması imkânsız derecesinde bir mesafe vardır (1971, 219).

**Marksist feminizm:
yabancılaşma, politik
devrim ve leninist
örgütlenme modeli**

Kadının anlatısı, iki yakası bir araya gelmeyen anlatıların anlatısıdır. Ekonomik sistemin isterlerine göre kaderi çoktan yazılan birçokları gibi. Hatta tam olarak böyle; ve bu yüzden kadının ezilmişliği ile işçininkisini aynı nedensellik düzlemine çekme gayretindedir Marksizm. Üstelik burjuvazinin peri masallarındaki her umulmadık zafer arifesinde, beklenmedik hezimete uğrayalı bir hayli fazla olmuştur. Bu yüzden, kalemiyle edimiyle insanda olanaklı olana itki sağlayıp umulduk zaferlere davetiye çıkartır Marksizm; üstelik iktisadi ve siyasi erkin kadına çizdiği hudut çizgilerini aşarak ve bilerek, isteyerek, askersiz bölgeye geçerek. Bu yüzden marjinalize edilir, bedenen kamusal alandan yaka paça dışarı çıkarılır. Onlar için görülmek ya hor görülmek ya da hiç görülmemek manalarına savrulmuştur. Dışarı, “ev”dir. Bir başka ifadeyle kadın için dışarıdır ev. Epeydir yaşam ona dışsal bir yük olduğundan, içerisi yoktur bu hayatta ona. Kadını, ifade edilen kendi gerçekliğiyle tanıştıranlar Friedrich Engels, Auguste Bebel, Clara Zetkin, J. Guesde, J. Wermeersch, Jean Freville, M. Thorez, Nadezhda Krupskaya ve de Vladimir İlyiç Lenin’dir; Marksist feminizmin başkarakterleri.⁷

Her ne kadar cinsiyetler arası eşitsizlik kapitalizmin şahsına münhasır bir mesele olmasa da, bugün bu meseleyi bütünlüklü (*holistic*) bir yapı olarak kapitalizmden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Kapitalizmin bütünselliği ifadesiyle kastedilen, antikiteden artık sorunları dahi kendisine özgüleyebilen geniş bir hazne karakterine sahip olmasıdır. Birbirinden farklı ebatlardaki fenomenlerin, özellikle de zamandaş fenomenlerin birbirine sızış, geçişimlilik kazanış ihtimalini düşünerek, olay ve olguları kendisiyle zamandaş daha genel olay ve olgularla birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Teorik bir ifadelendirme ile bir fenomenin ya da fenomenleşmenin son basamağının kendisine uç veren ilk ve öncelikli basamakları kendi haznesine çatallanacak bir sürecin ilmekleri kılması mümkündür (Marx 1973, 105-106). Hele hele gündelik yaşamın bağrındaki bir

⁷ Krupskaya’nın konumuz açısından önemi, kaleme aldığı ‘Kadın İşçi’ isimli broşürle Rus kadınlarının kentte ve kırdaki karşı karşıya kaldıkları kötü çalışma koşullarını betimlemesi ve kadınların özgürleşmesinin yalnızca sınıf mücadelesi içinde yer almalarıyla mümkün olabileceğini öne sürmesindedir.

sorunun, cinsiyet eşitsizliğinin tarihsel gerçekliğin “üst-belirleyici” baskısına maruz kalması bir kaçınılmazlık halidir. Çünkü kapitalizm, ister bir yapı isterse de bir oluş-işleyiş şeklinde tarihsel çok daha geniş bir tümü (ensemble) ve tarihî bir anı ifa etmektedir. Bu vargıyı “gelişmenin tarihi sunuşu” veya “nihai olanın despotizmi” şeklinde ifadelendirmek mümkündür.

Marksizm sadece trajik olanı değil, aynı zamanda patetik olanı da sakin ve ölçülü bir şekilde konu edinir. Bu tavır, muhitteki sakinlerden homurtularla karşılaşacaktır belki ama, üzerinde ısrarla durulması bir tavidir. Hele de masumu mağdur kılan bir anlatı söz konusu olunca, soğukkanlılık ortama kesinkes hâkim olmalıdır. Ki, çıkış yolları kestirilebilsin, meselenin özüne vakıf olunabilsin. İşbu “patetik yanılgı” alanından kurtulmak için, tarihsel harmanlaşmayla bugüne vuran *toplumsal*, onu kamaştırıran her türlü duygulanımdan bağımsız olarak ele almak gerekmektedir (Gürbilek 2008, 53). En azından mümkün olduğu kadarıyla... Evet; duygusal eğretilmelere “sınıfsal perspektifi”nde pek yer vermediği doğrudur Marksizmin. Kapital’in soyutlamanın doruklarına varan artı-değer analizi ile “kandan ve ateşten harflerle” yazılı olduğunu söylediği kapitalizm incelemesi, aynı sayfalara dökmüştür. Gaye, tüm eşitsizliği kuşatan bir kavrayış geliştirmektir. Bu yüzden Marx tüm mekanist, belirlenimci, indirgemeci ve idealist anlayışları bir kenara iterken materyalist bir anlayışa sahip çıktığını göstermiştir. Böylelikle bir ucu nedenselliği yadsıyan bir iradeciliğe diğer ucu iradeyi azımsayan bir nedenselliğe uzanan sağ ve sol “sapma”lara da karşı gelmiş oluyordu (Foster 2001, 21).

Refleksiyonun her momentinde mutlak olan rölatif olanı ezip geçerek fenomenleşir. Bu noktadan hareketle 19. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte kapitalizmde iki gelişmenin belirginlik kazandığı söylenebilir. Bunlardan ilki sermaye sınıfının kendi iktidarının yerleşiklik kazanması yönündeki çabasıdır. Bir diğeri ise işçi sınıfının tarih sahnesine bağımsız bir siyasi aktör olarak ilk kez çıkmasıdır. Bunlar sermaye sınıfının toplumsal hayatı sadece ekonomik değil siyasi ve sosyal olarak

da düzenlemesini zorunlu kılmıştır. İşte bu iki gelişmeyi öncesiyle ve sonrasıyla feminist neşriyata katan, Marksist feminizm olmaktadır. Bu, liberal feminizmin formel eşitlik arayışına açıktan bir karşıtlığı içermektedir. Liberal feminizmin kadın mücadelesini geçirimsiz bloklar olarak varsaydığı “özel alan/kamusal alan” ayırımına sıkıştırması karşısında Marksist feminizm, olup bitenleri kavrama noktasında başlıbaşına ve yepyeni bir açılım geliştirmiştir (Çaha 1996, 165- 166). Bu açılımın ilk özelliği, özel ve kamusal alan ayrımlarını silikleştiren bir kolektif mücadele içermesidir. İkincisi ise kadının konumunu, içerisinde bulunduğu toplumsal koşullarla birlikte değerlendirerek diğer hak arayışlarıyla rezonans kurabilmesinin önünü açmasıdır.

Marksist feminizm, kadının toplumdaki konumunun tarihin gelişim seyri içerisinde üstlenmek zorunda kaldığı/bırakıldığı türev rollerden ötürü zedelendiği iddiasında bulunmaktadır. Bu iddiayı destekler nitelikte olacak şekilde, zaman içerisinde kadının üretim alanından dışlanarak üreyim alanına hapsedilmesi söz konusu olmaktadır (Hartmann 2006, 8-11). Ev, kapatma mekanizmalarından kadına düşen parçayı oluşturmakta, toplumsal olan’dan kişisel olan’a dönüş yaşanmaktadır. Bu ister istemez politik mücadelede de bir alt segmente geçiş, ekonomik pozisyonlarda da bir güç yitiriş anlamına gelmektedir. “Nesne! (...) İnsana kendi dışındaki nesnel dünyaya inanmayı her şeyden çok üreten, ve sadece insanı bir nesne durumuna getirmekle kalmayıp, hatta nesneyi bile bir insan durumuna getiren o sevgide etten kemikten bir Şeytan vardır” (Marx ve Engels 1976, 38). Ve bu aynı zamanda egemenin patriyarkal yüzlerinden sadece bir tanesidir. Kadın erkek ilişkilerinin kurumsallaştırıldığı bir yapı olarak aile de, bir mikrokozmos olarak makrokozmosla (kapitalist üretim ilişkileri) paralelizm taşımakta, kapitalizmin mahfilleri içerisinde yer edinmektedir (Zetkin 2000).

Marksist Feministlere göre kapitalizmde kadına yönelik baskı, belki de hiç olmadığı kadar dizgeli bir şekilde sahiptir. “Gerçek yaşam (primum agens)ın üretimi ve

yeniden üretimi” momentinde kadın ekarte edilerek toplumun iktidar dizekleri (hiyerarşileri) içerisinde en altta bulunmaya başlamıştır. Ne var ki Çelişkinin başat (*principal*) yönü bellidir; şeylerin özdevinimine paralel olarak sınıfların dinamik karşı karşıya gelişleri yeni toplumsal ilişkilerin önündeki tıpacı açmaktadır. Devrimci durum ve akabinde devrim sınıflı toplumların bir sınıfın gelişmesinin bir diğerinin gerilemesi pahasına olacağı yollu tasarımını ortadan kaldıracaktır. Alexandra Kollontay’a “Marksist dünya görüşüm bana tam bir açıklıkla, kadının özgürlüğe kavuşmasının ancak yeni toplum düzeni ve başka bir ekonomik sistemin zaferi sonucu gerçekleşebileceğini gösteriyordu” dedirten de budur (1992, 17). Lenin’in söylemiyle “Çünkü kamusal hizmette, miliste, politik yaşamda kadınlara yer vermeksizin kadınları o uyuşturucu ev ve mutfak havasından çıkarmaksızın hiçbir gerçek özgürlük güvenceye bağlanamaz. Sosyalizm şöyle dursun demokrasi bile kurulamaz” (Zetkin 1979, 152).

Marksist feminizmi, patriyarkayı özgül bir sömürü formu olarak görüp kendi içinde tahlil etmeye çalışanlara karşı kapitalizmle eklemlenmiş bir biçimde var olan bir yeniden üretim biçimi olarak görenler oluşturur. Bu doğrultuda kadın meselesinin gerçeklik tarzlarının matrisini meseleyi mülkiyet problematiğine tercüme ederek çıkarmaktadır. Bu bağlamda insanlık tarihinde ortaya çıkan her olguyu irdelerken yaptığı gibi, kadın sorununda da iki belirleyeni daima göz önünde bulundurmaktadır. Bunlardan ilki, sosyal bir varlık olarak insanın tarih serüvenine bakarken neye yanıt arandığıdır; ikincisi ise insanlığın tarih serüveninde belirleyici bir motor gücün ve doğrultunun olduğu genel kabulüdür. Marksist feminizm kadın sorununa yaklaşımda da bu iki belirlenimi merkeze koyarak akıl yürütmektedir. Bu bütünlüklü çözümlene sayesinde kadın sorununu insanlık tarihi içerisinde yerleştirmek olası ve olanaklı olur. Bu çerçevede Marksist feminizm, cinsler arasındaki asimetrik iktidar ilişkisini sınıflı toplum yapısında aramakta; kadını nesneleştirilenin, radikal bir öteki konumuna büründürenin sınıflı toplum olduğu

tespitinde bulunmaktadır (Popova 2000).

Marksist feminizm, patriyarkayı içerisinde yaşanan toplumun kendi somutlukları ile tahlil etmektedir. Bu yüzden erkek egemenliğini sınıflı toplumlardaki nesnel/maddi temele dair sistematik bir irdelemeye tabi tutmakta, kadın sorununun ancak böylesi bütünlüklü bir çözümleme içerisine yerleştirildiğinde somut bir anlam ve mücadele başlığı niteliği kazanacağına ısrar etmektedir (Acar-Savran 2008, 15). Bir diğer ifadeyle kadın üzerindeki baskılama kadın ile erkek arasındaki ikili ve yahut çoklu ilişkilerde değil, daha geniş açıklama çerçevelerinde aranır. Bu minvalde Marksist feminizm, kadın meselesini detaylandırırken bir yapı olarak kapitalizme ve onun nesnel kategorileri arasındaki eşitsiz ilişki dolayımına başvurur (Jaggar 1988, 211). Marksizmin insan pratiğine yönelik beslediği “özgürleşimci (*emancipatory*) ilgi” insanda olanaklı olanın politikası yapmaya soyunduğunun göstergesi olmaktadır (Mannheim 2009). Bir başka ifadeyle üretim güçlerinin ve doğa üzerinde insanın güçlenişinin gelişiminde yatan içkin (*immanent*) tarihsel bir potansiyel vardır; bu potansiyele itki sağlamak üzere Marksizm feminizm sınıfın rengini koyulmaktadır (Benhabib 1986, 3).

Marksizm, toplumsal devinimin hemen her kertesini “ekonomik” araçlarla analiz eder. Bu bağlamda da kadına yönelik baskı ve sömürüyü sınıfsallık ilişkileri ve bu ilişkiselliğin “çelişkili” niteliği dışında değil, aksine tam orta yerinde tanımlar. Bu Marksizmin meseleler arasındaki ilintiyi doğru kurmak için düzeltici bir epistemolojik müdahale olarak okunabilir. Ancak bununla da kalmaz, ister pre-kapitalist isterse de kapitalist formasyonlarda olsun, devralınan ya da arta kalan nesnellığı devrimci bir tarzda değiştirme yönünde de yörünge izler. Bu, onun verili nesnellikle barışık ol(a)mayan yapısıyla da açıklanabilir. Dolayısıyla itki ile ileriye doğru itilimi eş anlamlı olarak gerçekleştirir (Bryson 1992, 135). Marksist feminizm, toplumsal dekadansa karşı mücadelede tekil ve dağımıklığı aşmak üzere yolları birleştirme siyaseti gütmektedir. Egemen sistemin dayanaklarını oluşturan

çıklarına zarar vermeden elle tutulur herhangi bir iyileşmenin sağlanamayacağı önkabulünden hareket eder. Gerçi bu yargı, Karl Marx'ın Fransa'da İç Savaş isimli çalışmasında dökümünü yaptığı gibi bir önkabul olmaktan çıkmıştır. Çünkü proletarya, burjuva cumhuriyetinin içinde, kendi durumundaki en küçük bir iyileşmenin bile bir ütopya olarak kalacağı ve bu ütopyanın, onu gerçekleştirmek istediği anda bir suça dönüşeceği gerçeğini Haziran 1848 mağlubiyetiyle tecrübe etmişti (Marx 2009, 35). Bu çıkarlara zarar vermenin öncelikli yolu ise huzurcu evren görüşünden uzaklaşmaktan geçer.

Kendisini 'fraternité' türünden kardeşleşme/kardeşlik sloganlarında dışa vuran huzurcu evren tasarımı, sınıf karşıtlıklarından huzurlu bir uzlaşma ve çelişen sınıf çıkarlarının "bugünden" ve "buradan" duygusal bir şekilde uzlaştırılması anlamlarına gelir. Bu uzaklaşmanın önüne geçmek üzere, çelişkinin "bin bir çeşidi"ni perdeleyen ve gizleyen söylem örtüsünü tam orta yerinden yırtmak gerekmektedir.⁸ Bu gereklilik ancak "toplumun devrimci çıkarlarını üzerinde toplayan bir sınıfın ayağa kalkışı" ve "kendi devrimci etkinliğinin içeriğini ve malzemesini doğrudan doğruya kendi durumunda bulması" ile karşılanabilir (Marx 2009, 20). Bir sınıfın ayağa kalkışı, kapitalizmin nihai aşamasında Lenin'in örgütlenme modeli ile yeni bir iskelete kavuşmuştur. Leninist örgüt modeli gelişmiş, bu modelin temel sütununu oluşturan parti ve partili siyaset yirminci yüzyıl Marksizmine yeni kanallar açmıştır. "Parti, geniş kadın kitlelerinin... Parti ile temasını sağlayan ve onları kontrol altında tutan organlara sahip olmalıdır" ki; böylece dışarıya doğru genişlemeci ve içeriye doğru derinleşmeci bir strateji geliştirilebilir (Cliff 1981, 163).

Buradan hareketle Marksist feministler partiden ayrık bir kadın hareketi konusunu toptan reddetmekte, onun yerine parti bünyesinde kadın nüfusunun bilinçlilik düzeyini yükseltme sorumluluğunu üstlenecek uygun organlar geliştirmeyi önermektedir (Kollontay 1986, 73). *Lenin Ne Yapmalı* isimli çalışmasında parti

⁸ Marx bir başka pasajında bunu "konu dışına çıkmalar" (*digressions*) şeklinde ifade eder.

modeline teorik ve kognitif bir çerçeve çizmiştir. Bu çerçevede parti, somut düzeyde örgütlenme-taşınmış bilinç-soyut düzlemde bilinç süreçlerinin ana halkasını teşkil eder. Parti ile teçhizatlanmış sınıf, nesnel ve niceliksel olandan öznel ve niteliksel olana “sıçrayacak”, erkekliğin müesses nizama içkin iktidar ilişkileriyle kesiştiği tüm eksenlere karşı hem nesnel hem de öznel karşı koyuşun tarafı olacaktır (Lenin 2011). Sınıfa mündemiç gizil gücün dışarıya çıkacak, siyasal devrim ile toplumsal devrim öndelenecek, “var olan”dan çıkıp “mümkün olan”a doğru yol alınacaktır. Dolayısıyla “şimdi” daha az verili kırılacak, “yarın” daha çok verilecektir (Diken 2013, 162).

Öncelikle Leninizm, Lenin’in “çünkü teori, pratiğin ileri sürdüğü soruları yanıtlamalıdır” ifadesinde cisimleştiği üzere teori ile pratik arasındaki ilmeği örmüştür. Praksis bütünlüğü sayesinde barikatın ardındaki yeryüzü ‘kamusu’nun ayrılmaz bir parçası olmuştur. İkinci olarak Leninizm, kendiliğindenlik teorisinin eleştirisi üzerinde yükselir. Böylelikle mutlak nedensellik düzleminin yok saydığı kolektif iradeye kapı aralarken, devrimci dalganın sıçrayış yapmasına olanak sağlayan enerji birikimini garanti altına alır (Lenin 1976). Kendiliğindenliği sınıfın en geri mevzilenme girişimi olarak okuyan Lenin, politik alana taşıdığı “parti” ile yeni bir iktidar kipi yaratmıştır; Avrupa solunun tüylerini ürpertmek pahasına söyleyecek olursak ‘proletarya diktatörlüğü’nü. Tüm boyutlarıyla Bolşevik Devrimi’nin (öncelikli bir politik devrim) aurasına sinen işte budur. Leninist terminolojiyle söylersek parti, kendiliğindenliği yolundan döndürecek olan politik aktör, “tarihin kaybedilmemesi gereken bir halkasıdır.” Eric Hobsbawm’ın deyimiyle yirminci yüzyılı parti fikriyatının revaçta olduğu bir yüzyıl olarak görmeyi sağlayan da budur, Sovyetler Birliği Komünist Partisi ve onun çeperinde yarattığı iktidar titreşimi (2006 122). Bunu en sarıh anlamıyla yaşama kılavuz olabilecek “ethica”-lardan birisinin yaratımı şeklinde görmek, insani bir yaratım olarak tanımlamak mümkündür. Nitekim Karl Marx’ın On Birinci Tez’i ile işaret ettiği şey tam da budur (Hobsbawm 2014, 256).

Tarihsel materyalizm “yabancılaşma” ve “praxis” olmak üzere iki temel merkezeli kavram üzerine kuruludur (Cevizci 2002, 687-689). Yabancılaşma, bir yapı olarak kapitalizmin insanal yaşamın olumsuzlanması olduğunu gözler önüne seren temel açıklama çerçevesi iken, praxis, geçmişin bütün tortularını kendi rasyonelitesine katkı eden kapitalizmde tozu dumanı kaldıran “gerçek devinin”i imlemektedir. Gerçek devinin ana bileşeni, eleştirel bir eleştiri olmakla birlikte pratiktir de. Marksist feminizme göre kadın sorununun çözülebilmesi öncelikle bu soruna kaynak teşkil eden özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ile mümkündür. Tersten bir ifadeyle, kadın meselesi salt ideolojik-hukuksal-politik düzlemde kazanılacak mevzilerle çözülemeyecek derecede kökleşmiş bir sorundur. Bu bağlam içerisinde kadın sorununa dair mücadele başlıklarının da işçi sınıfının kurtuluş mücadelesi ile ilişkilendirilebildiği ölçüde anlamlı bulunduğu söylenebilir (Bebel 2013). Nihayetinde dişil özneliğin bu sistem dâhilinde gerçek manada dillendirilip dillendirilemeyeceği sorunu karşısında sistem dışını işaret eden bir bakış açısına sahiptir. Hatta daha da ötesinde Marksist feminizmin sistem dışında tekleşme gayesi güttüğü de söylenebilir. Böylece düzen güçleri ile düzenin kısıtlarına bağımlı olmadan mücadele yürütülecek, çelişki derinleştikçe sosyalist devrime giden süreç daha da ivme kazanacaktır.

Marksist feminizme yönelik temel eleştiri çerçevesi, Marksist terminolojinin “cinsiyet-körü” olduğu iddiası üzerine kuruludur. Kapitalist üretim ilişkisini ister bir yapı isterse de bir oluş-işleyiş şeklinde ele alınsın, Marksist kavram setlerinin herhangi bir cinsiyetçi renk taşımaması, bir başka ifadeyle teorinin “gri”liği eleştiri konusu edilmektedir. Sadece Marksizm de değil, genel olarak akademik bilginin tarzlarının deontolojisini (meslek ahlakı) steril ve renk vermez terimlerin oluşturması da bu çevrelerin kabul eşliğinin altında kalmaktadır. Bu yüzden “klasik bilgi üstatları” ve bu üstatların nesnel tasavvurlarına karşı “bir tutam saç” imgelemine ısrarla öne çıkardıkları görülmektedir. Bunun dışında Marksist feminizme yönelik

**Sosyalist feminizm:
ataerkillik/patriarşi,
sorumlu bireysellik ve
burjuva örgütlenme
modeli**

ikinci bir eleştiri ise, kadının kurtuluşunu devrimci fütühat diline raptiyeleyemeye şerh koyması şeklinde belirir. Marksizmin “kadın” mevzusunu sınıfsal perspektif uyarınca ele alması ve devrime “mesiyanik titreşimler” atfetmesi kadının pek de vaktinin olmadığından hareketle reddedilmektedir.

Sosyalist feminizm 1960’ların ‘yeni’ toplumsal hareketlerinin açtığı furyaya paralel olarak klasisist ve ortodoks eğilimlerin mutlak eleştirisi üzerinden bir konumlanışa tekabül etmektedir. Bu pozisyon bazen Sosyalist gelenekle polemikvari bir sürtüşme, çoğu zaman da Lenin’den sıyrılıp Marx’a rûcu etme şeklinde hâsıl olur. Sosyalist feminizmin kendi jeneriğinin ayrılmaz bir parçası olarak “Marksizmle olan ama Marks’la olmayan bir kopuş” söylemi bunun en damıtık ifadesini oluşturur. Leninizmi “eski berbat bir yörünge” olarak kodlayan, partili siyasetin tüm harfinden alerji kapan böylesi bir tutum ister istemez komünalist esaslardan kopulduğu, bireysel potansiyellere yönelik tasarımlara bel bağlandığı, bu sağ ‘sapma’nın da ‘volantariist şevkin tükenişi’yle argümente edildiği durumsal bir siyasetin akretipini oluşturur (Rowbotham 1984, 68). Öyle ki Leninizm karşıtlığı sosyalist feminizmin varoluş ritminin nirengi noktasını teşkil etmektedir. Bunu Sosyalist feminist neşriyatta geliştirilen Leninizm eleştirisinin anti-Leninizme düştüğü örneklerde görmek mümkündür. Sosyalist feminizm Leninizmle rabıtayı hiç derecesine indirmekle kalmamakta; sosyalizm ile Leninizm arasındaki bağıtsal ilişkiyi ihmal edilebilir bir noktaya çekme çabasına girmektedir.

Peki, sosyalist feminizmin tezleri nelerdir? Leninizmin teori ile pratik arasındaki yüzyıllık kaybı oluşturan birliği yeniden kurmasına ne tür bir karşı tez geliştirmiştir? Öncelikle şunu söylemek gerekmektedir; Sosyalist feminizmin ne olduğu ve nerede durduğuna yönelik literatürde anlaşmazlık söz konusudur. Sosyalist feminizm “Marx, Freud ve Wollstonecraft gibi isimlerin ötesinde evrimsel bir sıçrayış” olarak görülebildiği gibi hoşnutsuz feministlerle kadın sosyalistlerden müteşekkil bir alaşım şeklinde de değerlendirilebilmektedir. Benzer bir şekilde sos-

yalist feminizmin, radikal feminizm ile Marksist tahlilin sentezinden ortaya çıkan bütüncül bir yaklaşım olduğuna yönelik savunular da söz konusudur (Eisenstein 1999, 196-197). Ezcümle karşımıza bir bireşim çıkmaktadır; Barbara Ehrenreich bu bireşimi “feminizmin sosyalist feminist bir alt kategorisi” (*a socialist feminist kind of feminism*) ve/ya “sosyalizmin sosyalist feminist türü” (*a socialist feminist kind of socialism*) şeklinde kavramsallaştırır (1976: 17). Bu kafa karışıklığını giderebilmek için sosyalist feministlerin kendilerine yönelik “haklılaştırımı” ile ötekine yönelik saldırısını iyiden iyiye analiz etmek gerekmektedir.

Tekrar etmek pahasına da olsa Sosyalist Feminizmin günceli gündelik yaşayan “yeni toplumsal hareketler” konsepti içerisinde değerlendirilebileceğini söylemek gerekmektedir. Bu konseptin içerisinde değerlendirebileceğimiz diğer yeni açılımlar gibi, Sosyalist feminizm de kendi klasik köklerinden (Marksist feminizmden ve onun geleneksel kuramsal açılımlarından) kesin olmayan bir kopuşa denk düşmektedir. İlk aşamada Marksist feminizm, Alan Touraine’in dediği üzere *demode* kabul edilmiş, bir “grand theory” üretmenin külfeti bu kopuşun mutlak boyutlara ulaşmasını engellemiştir. Bu yüzden güncel analizlerde görülen farklılaşmaya tarihsel analizlerde rastlanmamaktadır. Bu tavır (başta Marksist feministler olmak üzere) geçmişte mücadeleler göstermiş feminist akımların ve kadın hakları savunucularının, fiziksel ve cinsel şiddetle birlikte her türlü ayrımcılığa yönelik sorunları siyasal ortama taşıyarak somut başarılar elde etmesine rağmen artık izledikleri yol ve yöntemlerin geçerliliğini yitirmiş olduğu tespiti ne dayanmaktadır (Touraine 2007, 29). Örneğin Leninizm ve Troçkizm kadının öz-etkinliğini sınırlayan iki devasa heyula imgesiyle anılmaktadır. Ortodoksinin “disiplinli” formülasyonlarına karşı kadının özsel niteliklerine bel bağlayan bir tarz geliştirilmektedir (Rowbothom 1984, 66). Artık söz konusu olan, kadının, kadın olarak, kadın tarafından özgürleşimine kapı aralayacak yeni açılımlardır. “Sorumlu bireysellik” şeklinde özetlenebilecek bu açılımlar kadının, kadın kimli-

ği üzerindeki baskılı duruşunu ifade etmektedir (Touraine 2007, 68).

Endüstri toplumundan endüstri sonrası topluma, modern toplumdaki postmodern topluma geçiş olarak tanımlanan bu süreç toplumsal hareketler bakımından da yeni kavramsallaştırma ve tanımlamaların yapıldığı bir dönem olmuştur (Calhoun 1993). Yeni toplumsal hareketlerde karşımıza çıkan siyasal alan tanımları, hareketlerdeki aktörleri ve hareketlerin örgütlenme yapıları 20. yüzyılın modern toplum projesinin ve klasik aktör-örgütlenme formlarının ötesine çıkmıştır (Çetinkaya 2008, 33-34). Toplumsal ilişkileri kolektif kimliğin inşa edildiği bir ilişkiler yumağı olarak kodlayan Yeni Toplumsal Hareketler, klasik yaklaşımların tümünden değişimci ve saldırgan taraflarına karşı öbek öbek değişim ve savunmacı karakteri ön plana çıkarmıştır (Buechler, 1995). İşte Sosyalist feministler de, ister teorik derinlikten yoksunluğundan isterse de pragmatizm unsurundan kaynaklı olsun, nesnelliğin sağa kayışını kendilerinin de sağa kayması yönünde bir politik mesaj olarak değerlendiren pek çok yeni toplumsal hareketten birisini oluşturmaktadır.

1960'lı yıllar kuramsal alanda genel olarak kopuşun kristalize olduğu zamansal kümelenmeyi ihtiva eder. 1968'in yeni devrimci dalgası pek çok çevrede olduğu gibi Marksist toplumda da yeni tavır alışların önünü açmıştır. Özellikle yeni devrimci dalgaının kendiliğinden getire(bile)ceği politik biçimler ün kazanmıştır. Böyle bir biçimlenişte kimi örgütlü kişilerin geleneksel parti yapısından duyduğu hoşnutsuzluğun derin etkisi yatmaktadır. Üstelik 68 hareketi, içerdiği spontane gelişim çizgisiyle kendiliğindenliğin bir örneği olarak yakın tarihte yerini alması "kendiliğinden" devinime yönelik olumlayıcı bir atmosfer doğurmuştur. Böylesi bir konjonktürde yerleşik parti yapılarının aşıldığı minvalinde aceleci tezlere türemesi olası olmaktan çıkmış, "olanak"a ve gerçeğe dönüşmüştür. Görülebileceği üzere mesele sınıfsal ayrışmaların, esasa ve ufka dair ortaklaşmanın önünde engel olup olmadığı noktasında yoğunlaşmaktadır. Sınıfları zıt vektörlere sahip –en az- iki blok olarak "soyutlama" unsuru yapan Marksist feminizm bu bakımdan

geçirimsiz blokajlar öngörmektedir. Buna mukabil “yeni toplumsal hareketler” familyasının üyesi olan Sosyalist feminizm, empati ile diğerkâmlık öğelerini ön planda tutarak sınıfsal bilinç dışı bilinç uğraklarına göndermede bulunur. Dolayısıyla sosyalist feminizm bütün sınıfların kadınlarının somut olarak elele vereceği, vermesi gerektiği zaviyesinden hareket etmektedir. Kaldı ki, bu surette boy atacak olan kadın hareketi, tüm ezilen toplumsal gruplar ile dirsek teması kurarak politik olan’a baskılı bir ifade verebilecektir. Cephe politikasından ziyade tanımlı bir hiyerarşisi bulunmayan platform politikasını önüne koyması bundandır (Rowbotham 1984).

Sosyalist feminizmin Marksist feminizme yönelik temel eleştiri dizgesini altı şekilde maddeleştirmek mümkündür. Bunlardan ilki Marksizmin bir bütün olarak mekanik bir determinizm ve ekonomizm ile sakat olduğu şeklindedir. İkinci eleştiri, Marksizmin kadınların tekil ve öznel deneyimlerini göz ardı edecek derecede büyük boy teori (grand theory) olduğu iddiasıdır. Üçüncüsü, Marksizmin kadın meselesinin özgül ağırlığını yok saydığıdır. Dördüncüsü, Marksizmin erkekler tarafından kodifiye edildiği, dolayısıyla satır aralarında pekâlâ erkek egemen zihniyetin serpiştirilmiş olduğu/olabileceğidir. Nihayet sonuncusu da cinsiyetçiliğin reel sosyalizm deneyiminde tam manasıyla ortadan kaldırılamadığı üzerinedir (Naiman 1988, 31-36). Böylelikle de Marksist feminizmin “kolektif kardeşlik” söylemi ile kişinin kişisel haysiyetleri arasında “tehdikâr bir ilişki” olduğu iddiasından hareketle, “birey” olarak kalmayı ve davranmayı yeğleyen “kadın”ı kapı açmaktadır (Holmstrom 2002, 2).

Bununla birlikte sosyalist feminizm, kadın üzerindeki baskılama mekanizmasının güncel (kapitalizm) ve genel (patriarka) içerisinde olmak üzere iki katmanlı olduğu kanısındadır. Her iki yapının, eril düşüncenin ve patriarkanın teşekkülünde iktisadi, içtimai ve siyasi yapının belirleyiciliği temel almaktadır. İşyeriyle evin, meta üretimiyle ev işinin ayrışması kadının omuzlarına “ikili yük” (*double*

burden) yüklemiştir (Tura 1998, 123). Karşılıksız emek gücünün sonuna kadar seferber edildiği bir aile mekânı ile karşılığının ne derece elde edilebildiği şüphe götürmekle birlikte kadının cinsiyete dayalı işbölümünden bir türlü paçasını kurtaramadığı bir kamu(sal) alan(ı) bu iki kademeli sömürünün birbiriyle bitişik, içsel bağıntıları bulunan iki uzamını oluşturur (Molyneux 2008, 123). Lakin bu uzamlardan hangisinin daha vurgulu bir ifade edeceğinin kestirilmesi mümkün değildir. Zira patriarka meselesinin sınıf ilintilerinin ötesine geçme pahasına ön plana çıktığı örnekler söz konusudur (Smith 1977, 25). “Erkekler arasında kadınlara karşı bir ittifaktır” jargonundan “erkekler, kadınların üstündeki denetimlerini sürdürmek için birbirlerinden destek alırlar” söylemine değin bir dizi söylem Sosyalist feminizmin Marksizm (Marksist feminizm) ve onun eytişimsel (diyalektik) yönteminden geri dönüşsüz bir kopuş olduğunu gösterir (Harding 1981, 143).

Sosyalist feministler, reel sosyalizmin tek başına patriarşiyi sona erdirme konusundaki yetersizliklerle malul olduğunu iddia etmektedir.* Özellikle Küba ve Çin örneklerinden hareket edilmekte, kadının toplumsal üretimdeki rolünü değiştirme çabasının ete kemiğe bürünmediği veyahut da bürünmediği söylenmektedir (MacKinnon 1982, 523). Sosyalist feministler 1970’lerde reel sosyalist pratiğin başarısızlıklarını Marksizme, onun da içinde Leninizme tahvil etmiş, çok değil, yirmi yıl sonra sosyalist tecrübesinin çöküşünü Marksizme izafe etme gafletine düşmüştür. Gaflet; zira saiklerine, sebeplerine ve sonuçlarına bakılmaksızın Leninizme dokundurmak en nihayetinde Marksizmi kimi fay hatları üzerinden –yıkmasa bile- sarsmak manasına gelmiştir. Yıkma kısmı, “tarihin sonu” teziyle müjdelenen yeni zamanlara bırakılmıştır.

Peki, sosyalist feministlerin alternatif “söylem”i nedir, alternatif politik mücadele kanalları nerededir? Sosyalizmin “cephe” siyasetinden uzaklaşarak bir “ortak platform” politikasına yönelmişlerdir. Erkeklik ve onunla örtüşen iktidar formlarıyla tartışıla gelmiş bağlamlardan farklı olarak mücadele tarzı sosyalist feminiz-

⁹ Detaylı bilgi için bkz. Davin (1974) ve Curtin (1975).

min ilk iddiasını oluşturur. Bu iddia, Leninizmin tezleri üzerinden “antici” tezlerle çatallanmış, teorik bir derinliğe olmasa bile, genişliğe sahip olmuştur. Bir çırpıda söylemek gerekirse, sosyalist feminizm siyasal devrim yerine iktidar perspektifini içermeyen muhalefet potansiyelini önceleyen, Ortodoks –partili- formülasyonlara dayanmaz. Tersine, farklı zaviyelerden müteşekkil ortak platform politikalarına uzanan, partinin içeriye yönelik pedagojik-eğitsel yüzü ve bunun gereksindiği disipline karşı mozaik tipi platformun esnekliğini, eşgüdümünü ve “demokratik”liğini sırtlanan bir “tezler-antitezler” silsilesine dayandığı söylenebilir.

Sosyalist feministler Leninist örgüt modellemesinin hiyerarşik, toptancı ve aşırı merkezi olduğuna yönelik eleştiri geliştirmiş; bunun yerine esnek, eşgüdümlü ve demokratik yeni modellemede bulunmuştur. Bu model esasında değerlendirdiğimizde Sosyalist feministlerin, “Cephe” somutluğuna dayalı klasik sınıf kompozisyonlarını veri almaktan vazgeçen, sınıf politikasının bittiğini ilan ettiği yerde bireye ve kadın olarak bireyin potansiyeline ilişkin tasarımlamalar geliştirmeye başlatan bir “sağ sapma” olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Sosyalist feministler, tamgücü, mutlak iktidarı amaçlamayan bir muhalif konumu beslemekten yanadır (Wainwright 1984, 16). Çünkü muhalefet potansiyelinin, demokratik güçbirliği temelinde tahkim edilebilmesinin çok daha kolay olacağı kanısını temel almaktadır. İktidar ilişkileri bütünselliği içerisinde girmemeye özen gösteren böylesi bir tavrın, sınıfsal kökenler üzerine oturmayan tüm ezilen toplumsal gruplar arasında dirsek teması kurularak pekişeceği üzerinde durulmaktadır (Rowbotham 1984, 15).

Ezcümle Sosyalist feminizm, pratiğin, özellikle de siyaset pratiğinin teorik soyutlamalara her zaman dışsal kalma ihtimalini, teoriyi hiç edercesine gerçekleyen bir tavır oluşturmaktadır. Sosyalist feminizm özelinde karşımıza çıkan teorik modifikasyon, meydanı “bir yandan yeni hareketleri önemsemeyen bir “işçilik”den, diğer yandan da akademik Marksistler arasında bir pratik biçimi haline gelmiş,

anlaşılması güç yüksek teori”den kurtarma çabası olarak takdimini yapmıştır (Rowbotham 1984, 46). Bir diğer ifadeyle Sosyalist feminizm, kadın emeğinin özgüllüğünde olduğu gibi kadın üzerindeki sömürünün dizgesel niteliğine de kör kaldığını iddia ettiği klasik Marksizm eleştirisiyle irtifa kazanmaktadır. Bu bakımdan Sosyalist feminizmin, siyasal alanda yeni bir işleyiş-eyleyiş tarzının imkânına asılan bir kırılma denemesi olduğu söylenebilir.

Sonuç

Sınıflı toplumları somut bir konfigürasyon olarak ele aldığımızda, kadın-erkek meselesinin iktisadî olanla iktisadî-olmayan, niceliksel olanla niteliksel olan, empirik olanla normatif olan arasındaki gelimli gidimli bir mevzu oluşturduğu söylenebilir. Ya da tersinden; söylemi, ama daha çok söylemi içereyen eylemi şartlayan kadın-erkek eşitsizliği ancak sınıflı toplumların bütünselliği içerisinde inceleme konusu yapılabilir. Klasik Marksizme ve/ya Marksist feminizme göre sınıfın kendi bilincini gerçekleştirme yollarının başında eylem gelir. Kitleler bilinçlerini eylemleriyle gerçeklik haline getirirler. Bu nedenle bilinçli çekirdeğin mücadelesinin ana eksenini sınıfı kendi sınıf bilinci doğrultusunda hareketlendirebilmektedir. Hâsılı Marksist Feminizm Marksizmi, temelde gerçekleşme düzeyinde ele alınabilecek bir dünya görüşü olarak açıklamakta, bir hareket ideolojisi olduğunu kabulünden hareket etmektedir.

Marksist feminizm insana, toplumsal düzene ve düzenin tarihsel gelişimine bütünden bakmakta, eytişimsel (diyalektik) perspektifle mevcut durumu olumsuzlamaktadır. Bu olumsuzlama ise buyrultusal (keyfi) değil, aksine nedensellik düzleminin güdülediği ölçüde irade yüklü ve belirgin rotalı olabilmektedir. İşte tam da bu noktada mülkiyetçi problematik ve onun bağrında yer edinen sınıf olgusu, maddi ve manevi zeminde cereyan eden diğer sorunları kendi yörüngesine çekebildiği nispette bugünü ve yarını belirleyici olmaktadır. Marksist feminizm için kadın hususu ortada kör düğüm duran sınıfsal gündemin bir parçası olarak okunmaktadır. Dolayısıyla Marksist feminizm mevzu kadın olduğunda da mese-

lenin sınıfsal içeriklerinden arındırılarak anlaşılamayacağı noktasından hareketle kadınları işçi sınıfının saflarına davet etmektedir. Çünkü sınıf üretimin sosyal niteliği ile mülkiyetin özel niteliği arasındaki çelişkiyi çözecek ve kadını baskılayan tarihsel sömürü ilişkisini yerle yeksan edecektir.

Bununla birlikte Sosyalist feminizm sınıfsal bir karşılaşma, ilişkilene ve irtibatlanma hususunda geriye çekilmektedir. Hatta daha da ötesinde kadının, işçi sınıfının yörüngesine çekilmesine karşı çıkarak solun mantıksal çerçevesinin belli ölçülerde dışına çıkmaktadır. Bu karşı çıkış ise daha derinlerde yatan farklılaşma ile yerleşiklik kazanmaktadır. Bu çatallanmanın en önemli kısmı sosyalist feminizmin kadın meselesini salt kapitalizm analiziyle sınırlandırmamasında, toplumsal cinsiyet konusunda derinlikli analizlere de başvurmasında yatmaktadır. Bu minvalde kapitalizm eleştirisinin, Sosyalist feminizm için Marksist feminizmle hem ilişki kurmak hem de farklılığı ortaya koymak için kullanıldığı söylenebilir. Yine kapitalizm ve en az onun kadar önemli olduğunu varsaydığı ataerki yapı gündeme taşınmaktadır. Bir başka ifadeyle eril zihniyet sadece kapitalizmin koşulladığı bir gerçeklik olmamakta, toplumsal olarak üretilen, toplumun çeşitli ‘mahal’lerine (locales) yedirilen pek çok katmanlı yapıyı oluşturmaktadır. Dolayısıyla sorun iki düzlemde değerlendirilmektedir; çözüm de paralel bir şekilde iki zeminde sürdürülecektir.

Kaynakça

- Acar-Savran, Gülnur ve Nesrin Tura-Demiryontan. 2008. *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap
- Acar-Savran, Gülnur. 2009. *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm için*. İstanbul: Kanat
- Badia, Gilbert. 2002. *Sınırsız Feminist Clara Zetkin*. İstanbul: Pencere Yayınları
- Bebel, August. 2013. *Kadın ve Sosyalizm*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Benhabib, Seyla. 1986. Critique, norm and utopia. *A Study of Foundations of Critical Theory* içinde. New York: Columbia University Press.
- Bryson, Valerie. 1992. *Feminist Political Theory*. Londra: MacMillan.
- Buechler, Steven. M. 1995. *New Social Movement Theories. The Sociological Quarterly*. 36 (3), 441-464.
- Calhoun, Craig. 1993. 'New social movements' of the early nineteenth century. *Social Science History*. 17, (3), 385-427.
- Cangızbay, Kadir. 2003. *Sosyalizm ve Özyönetim*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Cliff, Tony. 1981. *Kadınların Özgürlüğü ve Sınıf Mücadelesi* İstanbul: Ataal Yayınevi
- Cevizci, Ahmet. 2002. *Felsefe Sözlüğü* İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chodorow, Nancy J., 1978. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkeley: University of California Press.
- Cioran, Emil Michel. 2011. *Çürümenin Kitabı*. İstanbul: Metis
- Collective, K. 1975. The politics of the family: a marxist view. *Sosyalist Feminist Konferansı* sunuş metni. Ohio, Temmuz 4-6.
- Collective, Red. 1973. *The Politics of Sexuality in Capitalism*. London: Red Collective
- Coontz, Stephanie ve Peta Henderson. 2008. *Sınıflı ve devletli toplumların kökenindeki mülkiyet biçimleri, politik iktidar ve kadın emeği*. Acar-Savran ve Tura-Demiryontan. (der.). *Kadının Görünmeyen Emeği* içinde.
- Curtin, Katie. 1975. *Women in China*. New York: Pathfinder Press.
- Çaha, Ömer. 1996. *Sivil Kadın, Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları
- Çetinkaya, Y. Doğan. 2008. *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Davin, Delia. 1974. Women in the countryside of China. M. Wolf ve R. Witke. (der.) *Women in Chinese Society* Stanford University Press içinde.
- Diken, Bülent. 2013. *İsyân, Devrim, Eleştiri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Engels, Friedrich. 1979. *Ailenin, Özel Mülkiyetin, Devletin Kökeni*. Ankara: Sol Yayınları,

- Engels, Friedrich. İnsansı maymundan insana geçişte emeğin rolü. *Marx-Engels Seçme Yapıtlar Cilt 3* içinde; <http://www.kurtuluscephesi.com/marks/emeginrolu.html>, 18 Mart 2015’de erişildi.
- Eisentein, Zillah. 1999. Constructing a theory of capitalist patriarchy and socialist feminism. *Critical Sociology*. 25, (2/3), 196-217.
- Enrenreich, Barbara. 1976. What is socialist feminism?. *Working Papers on Socialism & Feminism* içinde, the New American Movement (NAM).
- Foster, John Bellamy. 2001. *Marx’ın Ekolojisi*. Ankara: Epos Yayınları.
- Galeano, Eduardo. 2014. *Amerika’nın Kesik Damarları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gimenez, Martha. 1987. Marxist and non-marxist elements in Engels’ views. J. Sayers, M. Evans ve N. Redclift (der). *Engels Revisited: New Feminist Essays*. London: Tavistock içinde.
- Gürbilek, Nurdan. 2008. *Mağdurun Dili*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Harding, Sandra. 1981. What is the real material base of patriarchy and capital? L. Sargent (der). *Women and Revolution*. Boston: South End Press içinde.
- Hartmann, Heidi. 2006. *Marksizm’le Feminizm’in Mutsuz Evliliği*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Hasdemir, Tuba Asrak. Sovyetler Birliği’nde kadının durumu. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 3, Eylül 1991.
- Hobsbawm, Eric. 2006. *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Hobsbawm, Eric. 2014. *Dünya Nasıl Değişir-Marx ve Marksizm Yazıları*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Holmstrom, Nancy. 2002. Introduction. N. Holmstorm (der). *The Socialist Feminist Project*. New York Monthly Review içinde, 1-13.
- Jaggar, Alison M. 1988. *Feminist Politicsm and Human Nature*. New Jersey: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Kelly, Mary, 2014. İmgeleri arzulamak/ arzuyu imgelemek. Ahu Antmen (der). *Sanat/Cinsiyet, Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları içinde.
- King, Ross, 2012. *The Judgment of Paris: The Revolutionary Decade That Gave the World Impressionism*. Canada: Doubleday.
- Kollontay, Aleksandra. 1992. *Özgür Bir Kadın Komünistin Otobiyografisi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Kollontay, Aleksandra. 2011. *Marksizm ve Cinsel Devrim*. İstanbul: Akademi Yayınları.
- Laçiner, Ömer. 2007. *Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık?* İstanbul: Birikim Yayınları.
- Lenin, V. İlyiç. 1975. *Kadınların Kurtuluşu*. İstanbul: Günce Yayınları.
- Lenin, V. İlyiç. 1976. *Devlet ve Devrim*. Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, V. İlyiç. 2011. *Seçme Yazular-Devrim, Demokrasi, Sosyalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.

- Luxemburg, Rosa. 1971. Women's suffrage and class struggle. Dick Howard (der). *Selected Political Writings*. New York: Monthly Review Press içinde, 219-20.
- Mackinnon, Catharine A. 1982. Feminism, marxism, method, and the state: an agenda for theory. *Feminist Theory*. 7 (3), 515-544.
- Mannheim, Karl. 2009. *İdeoloji ve Ütopya*. Ankara: Deki Yayınevi.
- Marx, Karl. 1973. *Grundrisse*. Penguin Books.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. 1976. *Kutsal Aile ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi*. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl vd. 1977. *Kadın ve Marksizm*, İstanbul: Öncü Kitabevi.
- Marx, Karl. 2009. *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri (1848-1850)*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Marx, Karl. 2011. *Ekonomi Politikasının Eleştirisine Katkı*. Ankara: Sol Yayınları
- Molyneux, Maxine. 2008. Ev emeği tartışması ve ötesi. Acar-Savran ve Tura-Demiryontan (der). *Kadının Görünmeyen Emeği içinde*.
- Morgan, Levis Henry. 1986. *Eski Toplum-I*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Neuman, W. Lawrence. 2013. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri-II*. Ankara: Yayın Odası Yayıncılık.
- Naiman, Joanne. 1988. *Marksizm ve Feminizm*. İstanbul: Amaç Yayıncılık.
- Okuyan, Kemal. 2014. *Sovyetler Birliği'nin Çözülüşü Üzerine Anti-Tezler*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Peterson, V. Spike ve Runyan, Anne Sisson. 1994. A stark picture: gendered politics in a global context. *Harvard International Review* 16 (4), 38-42.
- Pollock, Griselda. 2014. Modernlik ve kadınlığın mekânları. Ahu Antmen (der). *Sanat/Cinsiyet, Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları içinde.
- Popova, Nina. 2000. *Sosyalizm Diyarında Kadın*. İstanbul: İnter Yayınları.
- Reed, Evelyn. 1975. *Woman's Evolution: From Matriarchal Clan to Patriarchal Family*. New York: Pathfinder Press.
- Reed, Evelyn. 2003. *Bilim ve Cinsiyet Ayrımı*. İstanbul: Payel.
- Rosenberg, Chanie. 1990. *Kadınlar ve Perestroyka*. İstanbul: Pencere.
- Rowbothom, Sheila, H. Wainwright ve L. Segal. 1984. *Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rowbothom, Sheila. 1994. *Kadınlar, Direniş ve Devrim*. İstanbul: Payel.
- Runyan, Anne Sisson ve V. Spike Peterson. 1991. The radical future of realism: feminist subversions of IR theory. *Alternatives* 16 (1), 67-106.
- Sacks, Karen. 1975. Engels revisited: women, the organization of production, and private property. *Toward an Anthropology of Women* içinde, der. R. Reiter, New York.

- Sevim, Ayşe. 2005. *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Smith, Sharon. 2011. *Kadınlar ve Sosyalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Smith, Dorothy E. 1997. *Feminism and Marxism: A Place to Begin. A Way to Go*, Vancouver.
- Şenel, Alaeddin. 2006. *Kemirgenlerden Sürüngenlere İnsanlık Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tura, Nesrin. 1988. Türkiye solunda kadın sorunu ve feminizme yaklaşımlar. *Kaktüs*, Sayı 2.
- Zantop, Susanne. 1995. Domesticating the other: european colonial fantasies 1770-1830. G. Brinker-Gabler (der). *Encountering the Other(s): Studies in Literature, History and Culture*. SUNY Press, içinde.
- Waal, Frans De. 2008. *İçimizdeki Maymun*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Zetkin, Clara. 2000. *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar*. İstanbul: İnter Yayınları.

Two Positions on the Social Construction of the Women's Emancipation in Class Societies: Marxist Feminism and Socialist Feminism

Abstract

The aim of this paper is to evaluate Marxist feminism which allocates the sovereignty relationship between man and woman, established in favor of man, in terms of class differences, and Socialist feminism, which presents itself and its counter arguments in terms of a proportional distancing from the former. The importance of Marxist feminism lies in the way it deals with the matter of woman from a historical materialist basis. Socialist feminism, on the other hand, is well worth studying for the alternative theoretical avenues it creates. Both feminist approaches enable the issue to deepen by defining as a way to debate and keeping debate channels open after defining. Marxist feminism has generated a new perspective to feminist studies by translating the matter into an ownership problematic, while Socialist feminism has criticized this translation as being too centered on gender . In effect, the actual importance of Marxist feminism is that it problematises the matter as a sole and unchangeable coefficient of the given system. In other words, it presents the contextual reality of the capitalism and patriarchy, which is adjacent to capitalism, without staying within these absolute progresses.

Keywords

Marxist feminism, socialist feminism, political organising, patriarchy, capitalist exploitation

G

lobalization and the Nation State: A Poulantzian Approach

Aslıhan Çoban Balcı

İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Niğde Üniversitesi

Abstract

Having reviewed the major theoretical elements of Nicos Poulantzas' theory of capitalist state, this article questions the alleged loose of nation-states in relation with his theoretical perspective. Poulantzas explains the functioning of the modern state with the conception of institutional materiality of the capitalist state. That is, state power has no locality rather state apparatus materialize and concentrate the power. States are the major subjects of the global relation of domination and in order to secure its reproduction and legitimization, international capital accumulation still needs organized national territories. Therefore, the process of globalization will not bring an end; rather reconfigure the role of capitalist states. Also, as far as the flexible labour forms are promoted and the deregulation is imposed on them by international capital, systematical authoritarian control will grow within the nation states. Poulantzas makes an invaluable contribution to the conception of globalization with his identification of it with the new phase of imperialism, particularly the American imperialism.

Keywords

Poulantzas, globalization, capitalist state, institutional materiality, authoritarianism

Introduction

Today, in discussions of globalization, the role and functions of nation-states are being debated from various angles. In the mainstream discourse on globalization, nation-states lose their capacities to regulate their societies in a coherent manner and are not able to control the globalization process. From a very optimistic standpoint some argue that globalization reflects a peacefully integrated world or the intensification of communication, culture and democracy (Held 2000; Giddens 2000, 2001; Robertson and White 2003; Della-Porta 2006). Against this mainstream discourse, some scholars have turned to the ideas of Poulantzas, one of the significant political theorists of the 20th century. Those who maintain an opposing stand against the fetishized conception of globalization tend to perceive and analyze the process as the new face of American imperialism (Barrow 2006; Jessop 2002; Tsoukalas 2002). In this article, I intend to discuss the elements of the Poulantzian approach to globalization at the level of his theory of the capitalist state, conception of relative autonomy and conception of internationalization. Before doing this, it would be useful to touch upon the major elements of his theory of the capitalist state and reviewing firstly the Poulantzas-Miliband debate. Then I will proceed with Poulantzas' conception of state, relations between base and superstructure, the role of class struggle and his relative separation between state and economy, referring also to exceptional forms of state regimes. Lastly, I will focus on the features of institutional materiality of the capitalist state and pass to its contemporary relevance related to globalization.

A Framework for Poulantzas' Thought

Nicos Poulantzas is a Greco-French Marxist political sociologist. He was a professor of legal philosophy at the Sorbonne and continued teaching at French universities. At the beginning of the 1970s, he was known as a structural Marxist influenced by British Marxists associated with the *New Left Review*, especially Althusser and Gramsci. His reputation was secured by the publication of *Political Power and Social Classes* (PPSC), which he wrote in 1968. The book has been translated into English in 1973. But he was first known within the English-speak-

ing left with his review of Miliband's book, *The State in Capitalist Society*. According to Göran Therborn (1987) (as cited by Barrow 2016), Poulantzas was arguably the most influential living political theorist in the mid-1970s. His book, *PPSC* has influenced many left-wing academicians and political activists in Europe, North America, Latin America and beyond. On the other hand, Miliband was an independent socialist intellectual who never joined a political party. He was one of the founding editors of the *New Left Review* and cofounder of the *Socialist Register*. Miliband gained his intellectual reputation with his book, *The State in Capitalist Society* (1969) (Barrow 2002: 6-8).

The Poulantzas-Miliband debate was a debate which was never confined to Poulantzas and Miliband. During the debate, most of the political theorists at that time were divided into two camps: those who defended Miliband's instrumentalist theory and those who defended Poulantzas' structuralist theory of the state. It was not only a methodological debate but also a debate about the conceptual and empirical disagreement about the nature of the capitalist state (Barrow 2002, 4). "Miliband initially criticized Poulantzas' theory of the state for its 'structural super-determinism,' because the latter seemed to claim that state officials and institutions automatically respond to the functional imperatives of the capitalist system to such an extent that there is no place for the role of personal ideological beliefs, party affiliations, or even class struggle in a theoretical analysis of the capitalist state" (Barrow 2006, 3). The structural abstractionism for which Poulantzas was criticized can be described as favoring abstract concepts over the empirical and historical analysis of the state. In spite of this, Poulantzas continued to defend his position, as his intention was to attack the economic and historical determinism of Marxism. Poulantzas criticized Miliband because he believed that "Miliband nowhere deals with the Marxist theory of the State as such, but instead attacks bourgeois conceptions of the state and political power by rigorously deploying empirical data to challenge the assertions of liberal-pluralist democratic

ideology” (Barrow 2006, 13). Accordingly, for Poulantzas it is never sufficient to juxtapose empirical facts against theoretical concepts because “Poulantzas is not content with an empirical analysis that critically demystifies the assumptions of bourgeois social science. He insists that one must reject the very concepts of bourgeois social science and replace them with ‘the scientific concepts of Marxist theory’. This is because empirical facts only become ‘concrete’ by having a new theoretical meaning conferred on them by their place within an alternative theory” (Barrow 2006, 14).

According to Poulantzas, the relation between social classes and state cannot be an inter-personal relationship as Miliband had proposed. He claimed that, “it is visible in the difficulties that Miliband has in comprehending social classes and the State as objective structures, and their relations as an objective system of regular connections, a structure and a system whose agents, ‘men’, are in the words of Marx, ‘bearers’ of it” and he sees the problem of Miliband same with the problem of Weber in seeking the origin of social action in individual (Poulantzas 1969, 70). Similarly Barrow argues that, while explaining state power, Miliband articulated the Weberian methodological assumptions of power structure; that is, that power could be explained through interpersonal relations. And he claimed that the state is still the guardian of economic interests of the dominant class because there is an interpersonal relation between the capitalist class and state elites. Poulantzas, on the other hand, used the Parsonian methodological assumptions of structural functionalism. To him, this cannot be an interpersonal relationship, but rather it follows from the structural logic of the capitalist system (Barrow 2006, 12). In other words, “the relation between the bourgeois class and the state is an objective relation. This means that if the function of the State in a determinate social formation and the interests of the dominant class in this formation coincide, it is by reason of the system itself: the direct participation of members of the ruling class in the State apparatus is not the cause but the effect, and moreover a chance and contin-

gent one, of this objective coincidence (Poulantzas, 1969: 73). Within the context of the debates on the managerial revolution, Poulantzas criticized Miliband by asserting that the determination of the class positions of managers does not hinge upon motivations of their conduct, but rather their relationship to the owners of the means of production. Similarly, analyzing the divergence in state elite and distinguishing state system from state institutions, and political system (which is composed of political parties, mass media and etc.) should not be the matter to Poulantzas; rather fractions in capitalist class should be focused on (Poulantzas 1969, 72). In fact, conceiving of an ideological role of state as outside of the state elite would mean the denial of the repressive and ideological role of the state over the political system. For Poulantzas ideology can be embodied in institutions; besides the repressive apparatus, there are also the ideological apparatuses such as the Church, political parties, unions, schools, mass media and family in a sense and these are all composing part of the State (Poulantzas 1969, 77).

At the end of the debate, there were two camps: the instrumentalists and the structuralists, especially in academic circles of the United States and England. Yet, not only Poulantzas but also Miliband rejected the labels attached to their views. The Poulantzas-Miliband debate is historically an important debate in terms of the conceptualization of the state during the transition to the post-Fordist era. After the debate, Poulantzas mainly gave up Althusserian epistemological and theoretical position to embark on a theory based on a peculiar structuralism that he mostly dealt with in *State, Power, Socialism* (1978).

The Class-State Relation

In *State, Power, Socialism*, Poulantzas rejects the instrumentalist conception of state power and historical and/or economical determination in the articulation of state with economy. He faults the view that, “the State is constituted by an original, impenetrable kernel and by ‘the rest’, which the ruling classes, coming on to the scene as if by chance are able to affect and penetrate” furthermore, he is also

critical about the view that “the state is equivalent to political domination and each dominant class constructs a state according to its requirements, bending it at will to suit its own interests. In that sense, “every state is merely a class dictatorship” (Poulantzas 1978, 12). That would mean, for Poulantzas, reducing the state apparatus to state power. He thinks that it is not the case that the state has no class nature, but the point is that state should be conceived of as related to the given relations of production. It should be realized that the bourgeoisie always seeks to maintain its domination through recouring to the national popular state. Put in other words, the bourgeoisie is not always content with the state and tries to adopt the state according to its requirements. So, there is no evidence that state is merely the state of bourgeoisie (Poulantzas 1978, 12). To put it differently, “the state is a mere appendage which reinforces a pre-political domination” (Jessop 2007, 118). Another criticism on the part of Poulantzas is about the discrepancy between material framework of the state and its capacity of political domination. In contrast to classical Marxist thought, for Poulantzas, the state cannot be reduced to mere political domination. The state apparatus is not exhausted in state power. Because, “political domination is itself inscribed in the institutional materiality of the State” and “the basis of the material framework of power and the State has to be sought in the relations of production and social division of labor” (Poulantzas 1978, 14).

To continue with the relationship between state and economic base, we see that Poulantzas distances himself from other structuralists and their formalist-economist position towards a different kind of structuralism. Firstly, not surprisingly, Poulantzas rejects the economical determinism of traditional Marxism in the sense that the economy has unchanged -essential- elements throughout various modes of production and those elements could reproduce and regulate themselves. “It views the economic instance, as well as the state-political instance, as a fixed set of structural relations between essentially immutable forms” (Barrow 2006, 25). It also conceptualizes the state as a mere reflection of the economic sphere. Yet,

for him, social totality or articulation of social reality cannot be explained with fixed levels, instances or forms which are autonomous from each other. For him, this would be an extended analogy of unchanged elements of economy at the level of superstructure for example, unchanged elements of state or ideology. On the other hand, state and economy cannot be external to each other and their internal functioning and problems or their transformation cannot be explained through a “general theory of economy” or a “general theory of superstructural level”. If one accepts such a general theory of state for instance, one must also accept that state has some immutable (fixed or stable) boundaries (Poulantzas 1978, 16). In Barrow’s view, what most disturbs Poulantzas in this sense is that “the essential autonomy of the superstructural instances (the State, ideology) would then serve to legitimize the autonomy, self-sufficiency and self-reproduction of the economy” (Barrow 2006, 26). Allowing the determining role of economic sphere over political sphere, or vice versa, it is same with accepting their exteriority. Poulantzas also asserts that “structuralist references to the State’s intervention in the economy are theoretically incorrect because they suggest that the State is something external to the economic that only periodically intrudes into its otherwise autonomous functioning and development” (Barrow 2006, 27). On the other hand, for him, a general theory of economy could only provide several keys in explaining the superstructure.

These objections to the classical Marxism and formalist-economist conceptualizations of the state and its relationship with the economic sphere, in fact, hinges upon his envisagement of state as a relation. According to him, the state and economy are “from the very beginning constituted by their mutual relation and articulation” (Poulantzas 1978, 17). Barrow also underlines Poulantzas’ historical structuralist epistemology as being opposed to formalists, because Poulantzas conceptualizes the history as a totality of instances or levels which gave the shapes of modes of production according to relationships between those levels produc-

ing different combinations (Barrow 2006, 27). At this level, one can realize that German Marxist state deviationists are opposed to the functionalist conception of the state in a parallel manner with Poulantzas. They argue that economic, political and social spheres are not fetishized forms of appearances; rather, there is a unity in separation of these different forms and they should be analyzed as being relational (Holloway and Piccioto 1978). Along with this, the conception of the state cannot be fully grasped without considering its relation to social classes and class struggles. According to Jessop, Poulantzas makes an analogy with Marx's analysis of capital as a social class that is reformulated as such: "the state is not a thing but a social relation between people mediated through their relation to state capacities or again the state is not a subject but a social relations between subjects mediated through their relation to state capacities" (Jessop 2006, 4). This indicates its conjunctural character and also its power as a "condensation of a changing balance of forces" in a relevant struggle. While rejecting a general theory of the state according to Jessop, he also "recognized that state's historical and formal constitution is not pre-given but results from past struggles and is also reproduced (or transformed) in and through struggle. He also refused to treat the balance of forces as fixed" (Jessop 2006, 5). Similarly, as Thomas underlines, "state power is to be understood rather as the condensation of, or form taken by, class struggles, which are going to vary from time to time and from place to place" (Thomas 2002, 78).

Poulantzas' conceptualization of modes of production and social formations also help us in understanding the relationship between class-state relations and facilitates the transition into his theory of the capitalist state as a particular theory -considering the impossibility of a general theory. For him, mode of production is "an abstract-abstract formal object in its economic, ideological and political determinations" while "social formations are the actual sites of the existence and reproduction of modes of production"; they are the sites of various forms of the

state and sites of class struggle (Poulantzas 1978, 25). Accordingly, the realization of the state of the capitalist mode of production cannot be considered as a direct outcome of the abstractly reproduced capitalist mode of production (Barrow 2006, 29). This realization can only be conceived through class struggles. For this reason the state comes first in the constitution and reproduction of social classes. Also there is not an economic structure outside of or before social classes. Social classes cannot belong to a field external to power and class struggles. The condition of the emergence of social classes is their oppositions in struggle. Furthermore the presence of political and ideological relations “finds expression in class powers that are organically articulated to political and ideological relations which concretize and legitimize them” (Poulantzas 1978, 26).

One can realize that particularly in his more recent works, he begins to describe the state’s relationality as a relation with the dominant class. And he will define state power according to class power of the dominant class gained through a result of struggles. We will see it in the institutional materiality of the capitalist state. For him, state power has no locality. On the other hand, state apparatuses materialize and concentrate the power. State apparatuses also condense the global relation of domination of the classes in an institutional form (Hirst 1997, 151). He describes state power in *Political Power and Social Classes* (1973) as the capacity of a social class to realize its objective interests through state apparatus. State power is capitalist to the extent that it creates conditions required for capital accumulation (Barrow 2002, 28). Before turning into the institutional materiality of the capitalist state and its features which represent the power of it, it would be better to focus on the relative autonomy of the state. “Poulantzas first introduced the idea of the relative autonomy to perform a precise function in his regional theory of the capitalist state. It referred to that form and degree of institutional autonomy relative to the dominant classes and fractions which was necessary to organize their unity as a power bloc and to secure their hegemony over the people-nation” (Jessop 2007,

132). “In capitalism the direct producers are entirely dispossessed of the object and means of their labour”. We witnessed the emergence of free laborers. Labor power became a commodity and its surplus converted into surplus value.

As regards the relationship between the State and economy, this structure further generates the relative separation of the State and the economic sphere (accumulation of capital and production of surplus value), a separation that underlines the characteristic institutional framework of the capitalist State since it maps out new spaces for the state and the economy by transforming their very elements. This separation of the State and the space of the reproduction of the capital is therefore specific to capitalism (Poulantzas 1978, 18). Likewise, he denoted that this separation between state and economy is no other than “the capitalist form of the presence of the political in the constitution and reproduction of relations of production” (Poulantzas 1978, 19).

Poulantzas needs such a conception of relative autonomy in order to truly develop a theory of the capitalist state. Considering its specificity and particularity, for him that is the only legitimate way of building such a theory. Relative autonomy of political space under capitalism is a specific circumstance that legitimizes the theorization. As I have mentioned before, it is not possible to develop a general theory of an economy as well as the state since each are historically interrelated spheres that both constitute and reproduce each other. In fact, the theory of relative autonomy directly refers to or makes possible the theory of the capitalist state. Poulantzas not only criticized the general theory of the state or economy, but also seriously questioned the general transition theory from one state to another. Actually, this was the mistake of Marxist theory and other political theories that they have never filled the gap between theory and practice due to general abstractions, general laws of transitions etc. Because of this, they could not truly analyze the regimes in the countries of the East. The theory of the capitalist state,

for this reason cannot be isolated from the history of its constitution and reproduction which includes class struggles and the relations of production and social division of labor. We should conceive these totalitarian regimes as exceptional forms of the capitalist state indicating crises in it and we should understand the conditions within which elements of the crises are reproduced within the capitalist state (Poulantzas 1978, 21-25).

According to Jessop (2006), in *State, Power, Socialism*, Poulantzas “moves step-wise from general propositions about the state through a theory of the capitalist type of state to a more concrete-complex theory of this type of state in the current phase of capitalism” (Jessop 2006, 2). Likewise, he,

(...) not only regards the state as an integral element in political class domination but also insists on its crucial role in securing important economic and extra-economic conditions for accumulation. At each step in his argument, he also stressed the centrality of class powers and struggles to the nature and development of the labor process, social relations of production, and the state (Jessop 2006, 2).

As regards exceptional regimes, Poulantzas has certain important arguments to understand the reasons behind crises in capitalist states in the 1970s. True enough, the problems that Poulantzas underlines in terms of the totalitarian regimes of that period are still current and on the agenda in relation to debates on globalization and the reemphasis on the role of nation-states. Jessop identifies the newly emerging state form as an authoritarian state, the role of which is more and more attached with its security function. Jessop (2006) suggests that in *State, Power, Socialism*, Poulantzas combined the state in its generic normal form (liberal, bourgeois, democracy) and exceptional form (Bonapartism, fascism, totalitarianism) together and concluded that the “capitalist type of state is now ‘permanently

and structurally characterized by a peculiar sharpening of the generic elements of political crisis and state crisis' rather than showing intermittent signs of short-term, conjunctural crisis" (Jessop 2006, 8). To Poulantzas (1978), these permanent crises could be seen as "the erosion of democratic sentiment and spirit within the emergent 'authoritarian statist' system of bourgeois political domination" (Thomas 2002, 77). In *Fascism and Dictatorship* (1973) Poulantzas underscores that political crises occur when there is a crisis of hegemony within the power bloc: "This occurs when no class or fraction can impose its 'leadership' on other members of the power bloc, whether by its own political organizations or through the 'parliamentary democratic' state. This is typically related to a general crisis of hegemony over the whole society" (Jessop 2006, 8). Accordingly, while "normal states correspond to conjunctures in which bourgeois hegemony is stable and secure exceptional states are responses to a crisis of hegemony" (Jessop 2006, 9). In exceptional states, democratic institutions of the representation and legal rules are suspended and ideological state apparatuses lose their autonomy and leave their place mainly to a repressive state apparatus under the name of solving the crises, yet resulting in the legitimization of the coercion. This produces greater centralization of political control in order to reorganize hegemony, to overcome internal divisions and short-circuit internal resistances.

"Poulantzas argued that representative democratic institutions facilitate the organic circulation and reorganization of hegemony because they offer a space for open class and fractional conflicts. Democratic institutions thereby inhibit major ruptures or breaks in social cohesion"; this is quite the contrary in exceptional regimes and makes them vulnerable in the face of ruptures, contradictions and collapse (Jessop 2006, 10). So, behind their strong appearance there is this fragility, since neither of the exceptional states is able to secure an organic regulation of social forces. Instead they always experience lack of legitimacy at the level of the popular nation. One of the most important features of today's authoritarian states

Institutional Materiality of the Capitalist State

is that they concentrate their powers on the executive rather than the legislature. The result of that is a fusion between them and this makes the representative bodies dysfunctional and contributes to the growing of parallel informal power networks. These indicate the rise of the state's centralism on the basis of its growing economic role. "This change is the product of the permanent instability of monopoly hegemony within the power bloc and over the people as well as of changing economic imperatives" (Jessop 2006, 14). Increasing contradictions and permanent crises--tendencies of contemporary capitalism—actually signifies the relative weakness of the authoritarian state to Poulantzas. Ultimately in *State, Power and Socialism* Poulantzas concluded that "the rise of 'authoritarian statism' involves a paradox. While it clearly strengthens state power at the expense of liberal representative democracy, it also weakens its capacities to secure bourgeois hegemony" (Jessop 2006, 16).

The questions of how the capitalist state makes use of its power and how it manages the material bases of consent as well as secure the bourgeois political domination, especially during the process of internationalization are important ones, the answers of which could be analyzed by the help of the institutional materiality of the capitalist states denoting the role of state and class. According to Poulantzas, the most important feature of the institutional materiality of the capitalist state is the new form of division of labor between mental and manual labor. That means "total dispossession of the direct producers from the means of production" and separation of intellectual elements from direct labor. The growing importance of scientific technocratism and the emerging "specialized intellectual labor" help to legitimize the exercise of power because this distinctive intellectual labor is closer to political class domination. "Indeed he claimed that the state itself is the distinctive material embodiment of intellectual labor in its separation from manual labor". In a capitalist state we see organic relations between knowledge and power. Establishing a distinctive national language, the state, according to

Poulantzas, is involved in reproducing the mental-manual division via such institutions as education. These institutions serve to exclude ‘popular masses’ from effective participation in political power. This official discourse of the state obscures the realities of political power (Jessop 2007, 119-120).

Institutional materiality of the capitalist state has three other features. First one is its isolation effect or individualization of the body-politic. To Poulantzas, totalitarianism is grounded in the basic individualization of capitalist societies. Second is the role of law as a code of organized public violence. It helps to organize consent and legitimizes economic and political domination. The last but not least feature is nationhood and the nation state. For Poulantzas, modern states are the nodal points of transnationalization of production insofar as internal markets are constituted. States also try to master different territories, repress their traditions, adapt different models of development and even chart the futures of the other nations. It is this nation state that also organizes the bourgeoisie as the dominant class (Jessop 2007, 124).

The capitalist state, through constituting a favorable terrain for political maneuver of hegemonic fraction, organizes the power block and disorganizes the popular masses through the mobilization of the petty bourgeoisie and rural classes and by rendering them unavailable for alliances with the proletariat. However, this does not mean that popular masses have no political implications. He gives the example of the collapse of the military dictatorships in Greece, Spain and Portugal. So that popular struggles go through the state system from top to bottom. At this level, one can realize the dual power within the capitalist state; that it represents the political class power of labor as well as capital. Popular masses can pressure the state by establishing self-management networks or movements for rank-and-file democracy. One can argue that this dual power of the capitalist state secured and reproduced its legitimacy in the minds of popular masses by a Gramscian

manner. Poulantzas also underlines the critical place of state personnel that organize the structure of the state system. In spite of internal conflicts rising from different class affiliations, state personnel seek to maintain the continuity of the state apparatus during transition periods. So, the socialist movement must gently deal with the state personnel during the transition period to democratic socialism (Jessop 2007, 125-126).

Poulantzas, especially in his later works, conceives that the state “as strategic terrain ensures that a general line imposed on the diversified micro-policies of the state” (Jessop, 2007: 127). To bring an explanation to extreme incoherence and the chaotic character of state policies, Poulantzas uses the concepts of ‘structural selectivity’ which he derived from Althusser’s ‘structural causality’. “Structural selectivity of the state consists in a complex set of institutional mechanisms and political practices which serve to advance (or obstruct) particular fractional or class interests” (Jessop, 2007:127). In spite of the decentralized, complex, chaotic character of the state, there is the class unity of the state power that represents the local and global interests of hegemonic fraction of the capitalist class. Interestingly, this political domination is not a rational project; rather, it is a process of strategic calculation without a calculating subject. In line with this vision, one realizes that in the course of time he turns to a strategic relational theory referring to class struggle within each social formation which corresponds to state’s distinctive role performing through its institutions.

However, this does not mean that the two approaches are indifferent to each other. On the contrary, they are still important and relevant for the state theory of Poulantzas. Because actually presenting such a questionable and twofold situation he enables us to ask central questions about the functioning of modern states. Indeed, “he sought to explain why national-popular, representative, democratic government is the normal form of political domination in capitalist societies. In

particular, he sought to explain how the state functions as a means of political class domination even though class as such is specifically absent from its institutional and ideological organization” (Thomas 2002, 79). As a contribution to this problematic, Hirsch (1978) who focused on the nature of the capitalist relation, the relation of exploitation of labor by capital, argued that “the state once established as an autonomous body because of the need to separate the exercise of force from the relations of capitalist exploitation and it can only perform certain functions within the limits of its form” (Hirsch 1978, 57). Overall, one can argue that, Poulantzas’ examination of institutional materiality of the state, a materiality, in which political class domination is embedded, is very relevant to contemporary debates regarding globalization.

As Thomas (2002) stated, Poulantzas was able to speak the language of globalization within which being autonomous is getting harder for nation states in the face of the internationalization of capital, since their accumulative autonomy becomes more and more limited within national boundaries. On the other hand, the other side of the coin is, as Poulantzas insisted in 1975, that “every process of internationalization is affected under the dominance of the capital of a definite country”. So as Jessop points out, the insistence of Poulantzas on that “the process of globalization will not, in the end, diminish so much as reconfigure the role of the capitalist state”. Accordingly, politics should be placed into a global relation of social classes as the power of a nation-state is more dependent on its capacity to regulate international ‘deregulation’ and to control over the accumulation of international capital as well as tackling with the contradictions among fractions of capital within national boundaries and sustaining the unity and cohesion of the power bloc represented by the state (Thomas 2002, 82-4).

Tsoukalas (2002) identifies four trends of today that justify the predictions of Poulantzas as well as Miliband about the new phase of capitalism. The first is the

impossibility of a national bourgeoisie capable of retaining a relative autonomous basis of capital accumulation; the second is the growing fragmentation of the laboring population into mobile, differentiated and largely antagonistic fractions. The third is the emerging authoritarian as well as deregulation functions of the capitalist state and lastly the articulation between ideological state apparatuses and professional political personnel. With respect to the first one Tsoukalas maintains that since “the contradictions and antagonisms of international capital are now directly present within national socioeconomic formations”, “there could no longer be a dominant fraction of the domestic ruling classes that might continue the accumulation process within the narrow horizon of the domestic market” as Poulantzas has already stated in his time (Tsoukalas 2002, 225-6). By now, on the one hand, international capital accumulation needs delocalized strategies, and yet on the other, in order to secure its reproduction and legitimization, it still needs organized national territories. The second trend of the current capitalism again verifies Poulantzas’ interpretations about the emerging conditions of authoritarian states. As such, flexible labor form and growing number of the unemployed trigger further a socially and politically fragmented society. This social and political marginalization, in fact, sharpens the growingly systematized authoritarian control. Parallel to this, in the third trend, another reason for the emerging tendency for authoritarianism is the creation of contradictions within national states by international capital due to the imposed deregulation of economic and labor relations. Again, similar to what Poulantzas predicted as a result of the internationalization of capital, today “nation states provide the necessary mechanisms and ‘take charge of the interest of dominant imperialist capital in its development within the national social formation’. Indeed on the material level, deregulation, labor fragmentation, productivity, and profit maximization can only be ensured within a juridically given territorial context”. In a parallel respect, states still materialize the cohesion of social formations through “reproducing coherent socioeconomic

Globalization and Capitalist Development

and legal environments necessary for any productive organization. The jurisdictional fragmentation of sovereign political formations can consequently be seen to correspond ideally to the interests of delocalized capital". According to this, state power could be conceptualized no other than what Poulantzas was saying that: "Post-Fordist national state system provides a perfectly suitable ideological setting for ensuring the reproduction of transterritorial forms of accumulation" (Tsoukalas 2002, 233-6).

Following the theoretical considerations of Poulantzas, Jessop (2002) underlines certain points about the contradictions raised from the current role and functions of nation states. To Jessop, it is important that Poulantzas insisted on the posing of the question of internationalization in terms of imperialism. Furthermore, he examined changes in the international division of labor, looked into uneven development and explored how these changes related to the extended reproduction of capital on the international level "are reflected in the reorganization of the institutional materiality of the national state" (Jessop 2002, 187). According to Poulantzas, there are three stages of capitalist development: Transnational phase, competitive capitalism and monopoly capitalism (or imperialism). Moreover, monopoly capitalism is marked by (1) legal ownership rather than economic ownership; (2) the export of capital rather than of commodities (circulation of finance capital); (3) the displacement of dominance from the economic (market) to the political (state); and (4) a focus on the economic functions of state (Jessop 2002, 188). Power blocs are now located at the international level and are connected heavily with the American imperialist capital. National bourgeoisies experience internal contradictions on the structural and conjunctural relations with the American imperialist capital. Moreover, imperialist foreign capital is represented by certain fractions of internal bourgeoisie within the national state apparatus. In this respect, Poulantzas already stated that as every process of internationalization is affected under the dominance of the capital of a definite country, nation states

remain central to the extended reproduction of their bourgeoisies. Therefore, “the nation state will neither wither away in favor of some ‘superstate’ standing over and above national states, nor in favor of a borderless and stateless world organized by multinational firms” (Jessop, 2002: 191-2). It does not mean that, as Poulantzas underlined in 1975, the process of internationalization has no effect on the nation states. In contrast, there are many modifications in the forms and functions of national-states. For example, the legal concept of national sovereignty is in question. Yet, the point is that the process of internationalization cannot be grasped as a peaceful integration of capitals over the state level because we cannot construe the process as a play between juxtaposed states and capitals” (Jessop 2002, 191-2).

Poulantzas rejects the discourse of the supranational state on several grounds. Firstly, he objects to the idea that economic function of the state is disassociated from its political and social functions. According to Poulantzas, this is not possible since he stresses the ‘extended reproduction’ of the state including economic, political and social functions. Secondly, the role of nation states in international competitiveness cannot be transferred to the supranational state. Third, nation states are focal points for the reproduction of the bourgeoisie. So that national interests cannot be discarded. Fourth, nation states are still responsible for maintaining social cohesion in a class divided by national formation. Fifth, supranational politics should reflect the national specificities, national forms of class struggles, and the path dependent balance of class forces. Lastly, there is a risk that social categories employed in the state apparatus (i.e., military personnel, police, civil servants, professionals) can resist the loss of various capacities and powers which they live by (Jessop 2002, 193-4).

On the other side, nation-states experience some contradictions in the face of globalization. First, they have to reconcile the responses of economic impera-

tives with the general demands of securing political class domination and social cohesion. Next, nation-states have to combine the national bourgeoisie under the national base while at the same time they have to facilitate their relations with international capital. Last, nation states faced with crises of hegemony as far as their political, economic and social functions are left to supranational bodies. They have difficulties in providing social cohesion and in becoming a natural arbiter, the result of which is political instability and declining legitimacy (Jessop 2002, 195).

According to Jessop, there can be several objections to the myths of globalization from a Poulantzas perspective. Particularly, the ungovernable and autonomous character of global capital should be seriously questioned because the ungovernability of global capital does not grow out of its nature, but rather out of the contradictions that are permanently reproduced in national power-blocs of nation states. Other than this, the assumption of ‘the relative autonomy of the nation’ should be questioned because the relation between states and nations cannot be explained with simple economic ties. National forms of class struggles should be taken into consideration because tradition of each specific nation state might influence economic, political and ideological struggles in global sense. As far as they are conceived as separate and unrelated, and as far as the rising neo-ethnic nationalism wave is not taken into consideration there is always a risk of turning into authoritarian statism. Related to this, it should be kept in mind that economic integration does not bring about the cultural and political integration of different nations. The third argument is about the analysis of weak and strong states. According to Jessop, rather than the competition between different nation states, the core matter is the contradictions among domestic bourgeoisie within nation states.

Eventually, one can argue that, through the impact of changing economic imperatives as in the 1970s, in the new millennium nation-states face the permanent

Conclusion

crises-tendencies not only related with their efforts upon the maintenance of the hegemonic power bloc within their territories but also partaking in global capital accumulation across the national boundaries.

As a conclusion, in this study I have reviewed the major theoretical elements of Nicos Poulantzas' theory of the capitalist state and tried to reconcile it with the discussions around the process of globalization or the internationalization of capital. Overall, Poulantzas gave us an opportunity to approach globalization from an alternative perspective different from today's mainstream globalization literature. Indeed, what made this opportunity possible is his conceptual framework of the theory of the capitalist state, particularly key theoretical considerations such as relative autonomy. He also presented us epistemological foundations in analyzing reasons behind the emerging authoritarian statism as an exceptional regime of the capitalist state. In my view, one of the most important contributions of Poulantzas to the globalization literature is his identification of globalization as a new phase of imperialism, mainly American imperialism. In particular, in the post September 11 attack era, analysis of Poulantzas seems to be more adequate considering today's authoritarian and security privileged tendencies of the nation states. According to this, we would reach the conclusion that, more and more centralized and nationalized socio-political structures of nation states reflect probably an effort of abstention from the authoritarian panorama of the 1970s; and the strategic maneuver towards the understanding of 'personal is political' or/and that of the glory of the civil society associated with non-governmental organizations seems on the wane. Rather, unpredictable and concurrent social uprisings depending on the severe political economic or social measure of the nation states will have been on sight during near future.

References

- Barrow, C. 2002. "The Miliband-Poulantzas debate: an intellectual history. In S. Aronowitz and P. Bratsis, eds. *Paradigm Lost: State Theory Reconsidered*, eds., University of Minnesota Press, London.
- Barrow, C. 2006. (Re)reading Poulantzas: state theory and the epistemologies of structuralism. University of Massachusetts Dartmouth available at www.umassd.edu/cfpa/docs/poulantzas.pdf
- Barrow, C. 2016. *Toward a Critical Theory of States: The Poulantzas-Miliband Debate After Globalization*, State University of New York Press, NY.
- Della-Porta, D. 2006. Globalizations and democracy. *Democratization*, 12 (5), 668-685.
- Giddens, A. 2000. The globalizing of modernity. In D. Held and A. McGrew. eds. *Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, Polity Press.
- Giddens, A. 2001. *The Global Third Way Debate*. Polity Press.
- Held, D. ed. 2002. *A Globalizing World: Culture, Economics, Politics*, Routledge: London and New York.
- Hirsch, J. 1978. The state apparatus and social reproduction: elements of a theory of a bourgeois state. In J. Holloway and S. Picciotto, eds. *State and Capital: A Marxist Debate*, Edward Arnold, London.
- Hirst, P. 1997. Economic classes and politics. In A. Hunt ed. *Class and Class Structure*, Laurence and Wishart, London.
- Holloway, J. and S. Picciotto. 1978. Towards a materialist theory of the state. In J. Holloway and S. Picciotto, eds. *State and Capital: A Marxist Debate*, Edward Arnold, London.
- Jessop, B. 2006. Poulantzas' state, power, socialism as a modern classic. Paper presented at Historical Materialism Annual Conference 2006, 8-10 December, London.
- Jessop, B. 2002. Globalization and the national state. In S. Aronowitz and P. Bratsis, eds. *Paradigm Lost: State Theory Reconsidered*, University of Minnesota Press, London.
- Jessop, B. 2007. *State Power: A Strategic-Relational Approach*, Polity Press.
- Poulantzas, N. 1969. The problem of the capitalist state. *New Left Review* I/58, November-December.
- Poulantzas, N. 1978. *State, Power, Socialism*, Verso, London.
- Robertson, R. and E. K. White. 2003. *Globalization: Critical Concepts in Sociology*, Routledge, Vol II, London and New York.

- Thomas, P. 2002. Bringing Poulantzas back in. In S. Aronowitz and P. Bratsis, eds. *Paradigm Lost: State Theory Reconsidered*, University of Minnesota Press, London.
- Tsoukalas, C. 2002. Relative autonomy and its changing forms. In S. Aronowitz and P. Bratsis, eds. *Paradigm Lost: State Theory Reconsidered*, University of Minnesota Press, London.

Küreselleşme ve Ulus Devlet: Poulantzasçı Bir Yaklaşım

Öz

Öncelikli olarak Nicos Poulantzas'ın temel teorik öğelerine değinen bu makale, ulus-devletin çözümlenme iddiasını bu teorik öğelerden yola çıkarak Poulantzas'a referansla sorgulama hedefini taşımaktadır. Poulantzas modern devletin işleyişini kapitalist devletin kurumsal maddilik kavramı ile açıklar. Buna göre devlet gücü herhangi bir yerelliğe sahip olmamakla birlikte devlet aygıtları gücü görünür kılar ve yoğun hale getirir. Dahası devletler küresel baskı ilişkilerinin ana özneleridir çünkü esasen uluslararası sermaye birikimleri hala organize ulusal alanlara ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple küreselleşme olgusu kapitalist devletlerin sonunu getirmek yerine onları yeniden şekillendirecektir. Esnek emek formları ve bu anlamda uluslararası sermayenin empoze ettiği artan düzensizleşme baskısı ulus devlet içerisinde devletin otoriter ve kontrolcü yüzünü ortaya çıkaracaktır. Sonuç olarak Poulantzas küreselleşmeyi emperyalizmin—özellikle de Amerikan emperyalizminin— yeni bir dönemi olarak tanımlarken, küreselleşme kavramına benzersiz bir katkı sağlamış olmaktadır.

Anahtar kelimeler

Poulantzas, küreselleşme, kapitalist devlet, kurumsal maddilik, otoriterizm

Y

eni Devlet Kapitalizminin Yükselişi: Küresel Ekonomi-Politik Bir İnceleme¹

Orhan ŞİMŞEK

Hopa İİBF İktisat Bölümü, Artvin Çoruh Üniversitesi

Öz

Neoliberal küresel kapitalizmin 2008 krizinde sekteye uğramasıyla birlikte kapitalizmin farklı türlerinin uygulanabilirliği yeniden gündeme gelmiştir. Hem kriz süresince Batı ülkelerinin devlet müdahalesi öncelikli çıkış politikaları hem de Çin ve Rusya gibi devletin ağırlıklı olarak ekonomide boy gösterdiği ülkelerin krizden görece daha az zarar görmesi, teorik bağlamda yeni olmayan ancak uygulama konusunda eski örneklerinden farklılık gösteren devlet kapitalizmini ön plana çıkardı. Bu “yeni” devlet kapitalizmi, esasen Çin ve Rusya başta olmak üzere Brezilya, Hindistan, Suudi Arabistan gibi, “gelişen” piyasaların iktisadi ve siyasi yapılarının yönetimini temsil etmekte olup özellikle son on yılda devlet mülkiyetli şirketler (SOEs) ve ulusal varlık fonları (SWFs) aracılığıyla küreselleşen bir kapitalizm şeklidir. Bu bağlamda devlet aygıtı küresel bir yatırımcı ve girişimci olarak hareket etmektedir. Dolayısıyla yeni devlet kapitalizmi eski uygulamalarındaki ulusalcılıktan öte küreselci davranan ve politik ilerlemeyi hedefleyen bir olgudur. İşte bu çalışmada devlet kapitalizminin küreselleşmesini sağlayan etmenleri incelemekle beraber, mevcut devlet kapitalizminin eski devlet kapitalizmi uygulamalarından farkı konu edinilecektir.

Anahtar Kelimeler

Küreselleşme, Devlet Kapitalizmi, Devlet Mülkiyetli Şirketler, Ulusal Varlık Fonları

¹ Bu çalışma, Gazi Üniversitesi SBE İktisat Anabilim Dalında Prof. Dr. Aziz Konukman'ın danışmanlığında hazırlanmış olan “Küreselleşme ve Yeni Devlet Kapitalizminin Yükselişi” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Washington Uzlaşması ve ardından da Post-Washington Uzlaşması ile “revize” edilerek süren küresel neoliberal kapitalizm, tarihin en büyük ekonomik krizlerinden birine sahne oldu. Gündeme geldiğinden beridir sürekli tartışılan neoliberal küresel kapitalizmin “neoliberal” kısmı yeniden eleştiriler ile karşılaştı. Neoliberalizmin artık kapitalizmi sürdürmeyeceği sıkça dillendirilmeye başladı. Zaten Post-Washington Uzlaşması ile revizyona uğrayan ve devleti “piyasa dostu” olarak yeniden sahneye süren neoliberalizmin ötesinde, içerisinde devletin daha aktif olarak bulunduğu ekonomik anlayışlar gündeme gelmeye başladı. Üstelik bu sefer küresel kapitalizmin karşısına, devletin sadece belli ekonomi politikalarıyla müdahil olduğu yapıdan daha öte bir sistem çıkmaktaydı: Devlet kapitalizmi.²

Ancak bu devlet kapitalizmi elbette yeni bir iktisadi sistemi temsil etmiyordu. Devlet kapitalizmi uygulamaları genel olarak merkantilist döneme kadar dayanılmakla beraber, yirminci yüzyılda Sovyetler Birliği’nde uygulamaya koyulan “Yeni Ekonomi Politikaları” (NEP) ve daha sonrasında da büyük buhran döneminde ABD ‘de uygulanan New Deal ve Türkiye gibi ülkelerin “devlet eliyle sanayileşme” modelleri de devlet kapitalizminin bir türü olarak kabul edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere devlet kapitalizmi devletçilik-etatism ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrasında refah devleti anlayışı ile beraber ithal ikamecilik adı altında, List’in “genç endüstri tezi”ne de dayanarak ulusal sanayilerini koruyucu politikalar uygulandı. Dolayısıyla söz konusu dönemdeki devlet kapitalizmleri ulusal ekonomiyi korumaya yönelik olup otarşi anlamına gelmemektedir. Ulusal ekonomiyi geliştirmeye ve gelişmiş ülkeleri yakalama hedefi doğrultusunda uygulanan politika sistemidir.

Günümüzde yani 2008 sonrası süreçte karşıımızdaki yeni devlet kapitalizmi ise

² Devlet kapitalizmi terimi çoğu zaman “devletin yönettiği tekeli kapitalizm”, “yönetilen kapitalizm”, “bürokratik kolektivism”, “totaliter devlet kapitalizmi”, “neomerkantilizm”, veya “devlet sosyalizmi” gibi kavramlarla aynı anlamda kullanılmaktadır. Pollock’a (1982) göre, her ne kadar tüm sermayenin devletin tekelinde olduğu gibi bir anlam çıkabilir olsa da bunun daima böyle olması gerekmemektedir. Devlet kapitalizmi, serbest piyasa kapitalizminden farklı olan -Pollock devlet kapitalizmini serbest piyasa kapitalizminin halefi olarak nitelendirir- fakat serbest piyasa kapitalizminin varsayımlarını içinde barındıran, dolayısıyla kar güdüsünün önemli bir unsur olarak varlığını sürdürdüğü, sosyalizm ile benzeşmeyen bir kapitalist sistemdir.

ulusal değil küresel ekonomide var olma hedefi doğrultusunda küresel kapitalizme eklenmiş bir sistemdir.

İşte 2008 krizi sonrasında gündeme gelen bu “yeni devlet kapitalizmi”nin temel özelliği küreselleşmeyle uyumlu olması ve içe politikalarla sınırlı olmayışıdır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında yeni devlet kapitalizminin farklı adlandırılışlarıyla da karşılaşılmakla beraber, hem yazının bütünlüğü hem de kullanılan kavramsal çerçeve açısından yeni devlet kapitalizmi ulusötesileşen devlet kapitalizmi³ kavramsallaştırması ile sürdürülecektir. O zaman mevcut devlet kapitalizmi sistemi iki tane ayırt edici özelliği öne çıkar:

1. Mevcut devlet kapitalizmi geçmiş örnekleriyle mantıksal olarak benzeşmekte ancak uygulamada farklılık arz etmektedir. Bu nedenle ona “yeni devlet kapitalizmi” denmektedir.
2. Yeni devlet kapitalizmi, kapitalizmin küreselleşmesi ve/veya ulusötesileşmesi süreçlerinden ayrı olarak değerlendirilemez.

Peki, “yeni devlet kapitalizmi” ya da diğer deyişle “ulusötesileşen devlet kapitalizmi” nasıl gündeme geldi? Küreselleşme tartışmalarının merkezi olan devlet, 2008 küresel krizi ile yeniden odak noktası oldu.⁴ Kriz, devletin ekonomi dışında tutulması gerektiğini savunan görüşleri adeta kenara itti. Özelleştirmelerin başarısızlığı ve özellikle de kriz sürecinde birçok özel şirketin zarar görmesi ve devlet müdahalesi ile birçoğunun kurtarılması, devlet aygıtını ekonomi sahnesinin başrolüne yeniden koydu. Bu durum Keynes ve onun iktisadını tekrar gündeme

³ Bu kavramı kimi zaman küresel devlet kapitalizmi veya devletçiliğin küreselleşmesi olarak da kullanabiliriz.

⁴ Küresel ekonomik türbülans, daha önce görülmemiş ölçüde ABD ve Avrupa ekonomilerini olumsuz etkilemiş ve gelişen ekonomilerin ve özellikle de BRICs olarak adlandırılan ülkelerin yükselişine sahne olmuştur. Çin ve Rusya'nın başını çektiği bu ülkeler, küresel ekonomide yeni bir dönemi başlattı. Batı tarzı kapitalizm sorgulanmaya başlanırken, ulusal ekonomileri küresel bağlamda organize edebilecek daha verimli kapitalizm formları ortaya çıktı: Devlet kapitalizmi. Devlet kapitalizmi, devletin baş aktör olduğu ve politik yükselme için piyasa araçlarını kullandığı ekonomik sistemdir (Aligica ve Tarko 2012, 358).

**Yeni Devlet
Kapitalizminin Arka
Planı: 2008 Krizi ve
Sonrası**

getirdi.⁵ Devlet bu kez sadece kurtarıcı-düzenleyici olarak değil, kapitalizmin asli bir unsuru olarak da sahneye çıktı. Bu çerçevede, başta Çin, Rusya gibi ülkelerde olmak üzere, devlet mülkiyetli ya da devlet kontrolündeki şirketler, temel alanlarda giderek genişlemektedir. Öyle ki petrol ve doğalgaz sektöründe dünyanın en büyük firmaları devlet mülkiyetindeki şirketler olup ayrıca yine devlet kontrollü olan ulusal varlık fonları (özellikle Çin, Norveç ve Körfez ülkeleri kökenli) da “2008 sonrası” küresel kapitalizminin önemli birer unsuru konumundadır (Chavez 2014, 45).

Bu örneklerle birlikte yeni devlet kapitalizmi özellikle son yıllarda geniş bir şekilde dile getirilen bir olgu halini aldı. Küresel durgunluğa da denk gelen 2000’lerin sonlarından itibaren daha çok Çin üzerinden, devlet kapitalizmi ile ilgili çalışmalar ağırlık kazanmaya başladı (Ostrowski 2012, 2). Devlet kapitalizmi *-genel olarak-* hükümetlerin temel unsurlar olarak ekonomik yapı içerisinde yer aldığı ve piyasaları esas olarak politik faydaları için kullandıkları bir sistemdir. Genel hatlarıyla ulusal ekonomilerde kilit rol oynayan sektörlerin devlet kontrolünde olduğu bir yapı olan devlet kapitalizmi, tercihleri, yirmibirinci yüzyıl gerekleri doğrultusunda, devlet mülkiyetli şirketler ve ulusal varlık fonları aracılığıyla özellikle 2008 krizi sonrasında küreselleşmiştir (Resico 2013, Huat 2015).

Kapitalizmin küreselleşmesi ve bu küreselleşme sürecinde devletin konumu tartışmaları, devletin geri plana itilmesi veya dönüşümü ekseninde konumlanırken, 2008 yılında başlayan küresel finansal kriz ile birlikte özellikle liberallerin faz-

⁵ 1930’lardan, kapitalizmin altın çağı olarak nitelenen dönemin sonuna değin hakim iktisat politikası anlayışının başucu kitabı Keynes’in magnum opusu olan *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* oldu. Özet olarak Keynes’in iktisadi düşünceleri, sistemsel bir değişiklik olmasından öte, sistemi nasıl etkin çalıştırabileceğine dair bir katkıdır. Dolayısıyla Keynes’in kapitalizm ile değil, devletin ekonomik anlamda yer almadığı pür serbest piyasacı kapitalizm ile sorunu vardı. Keynes, Genel Teori’de bu çerçevede öneriler sundu. Ekonomide talebi arttırmak için, devletin aktif bir şekilde para ve maliye politikalarıyla müdahalesini öngörüyordu (Keynes, 2010 [1936]). Onun iktisadında devlet düzenleyici ve müdahaleci olmasının yanında istihdam yaratmak adına üretici olarak da yer alabilirdi. Nitekim Büyük Buhran sonrası süreçte dünya genelinde Keynes’in iktisadi önerileri büyük yankı bulmuş ve yaklaşık 40 yıl boyunca sosyal refah devleti anlayışı Keynes ve Keynesyen iktisadın ilkeleriyle pekişmiş olarak uygulandı. Arz yanlı, neoliberal iktisat politikalarının yirminci yüzyılın son yirmi yılındaki hakimiyeti, Keynes’i geri plana itse de 2008 finansal krizi Keynes’i ve onun önerilerini yeniden gündeme getirdi.

laca beklemediği bir gelişme yaşandı. Gelişmekte Olan Ülkeler, Batı'dan farklı bir yol izleyerek küresel/ulusötesi ekonominin, kimilerine göre, kilit unsurları/oyuncuları haline geldiler. İzlenen bu farklı yol ise yeni devlet kapitalizminden başka bir şey değildi.

Yukarıda da belirtildiği üzere, gelişmekte olan ülkeler üzerinden yükselen yeni devlet kapitalizmi⁶, küreselleşmeden bağımsız değerlendirilecek bir olgu değildir. Dolayısıyla William I. Robinson'ın (2004) "küresel kapitalizm tezi"nden hareketle süreci *devletçiliğin küreselleşmesi* veya *ulusötesileşen devlet kapitalizmi* olarak nitelerek anlamlı olacaktır. Ulusötesileşen devlet kapitalizmi terimi ise ilk olarak Harris (2009) tarafından ortaya atıldı. Bununla beraber aynı süreç Stephen (2014) tarafından *bütünleşmiş devlet kapitalizmi* olarak adlandırılmıştır. Harris'e (2009, 6) göre ulusötesileşen devlet kapitalizminin oluşumu, küreselleşmenin ilerlemesinde yeni bir aşamaya işaret etti ve bu aşama Batılı küreselleşme kuramcıları tarafından öngörülemediği. Çünkü genel itibarıyla onlar, neoliberal küreselleşme ile birlikte devletçi rejimin yok olduğunu savunmaktaydılar. En önemli vurguları ise neoliberalizmin Keynesyen refah devletini bitirmiş olduğuydu.

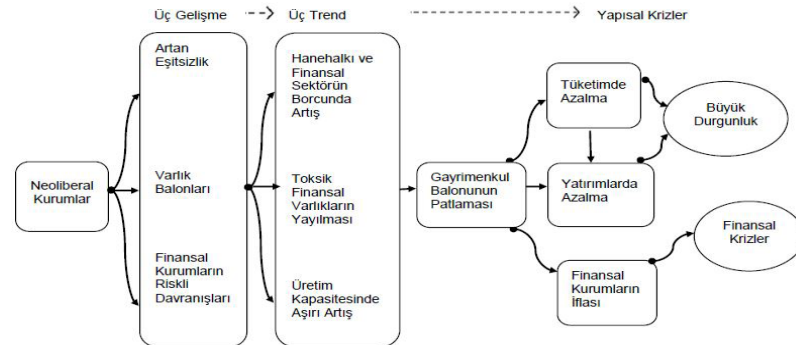
Serbest piyasa kapitalizminin ABD merkezli modeli, Sovyet sonrası dönemin dünya düzeninin baskın gücü konumundaydı. Neoliberal politikalar çerçevesinde Washington Uzlaşması'nda belirtilen ilkeler doğrultusunda küreselleşme ile birlikte ilerleyen serbest piyasa kapitalizmi tüm iktisadi olguları belirlemektedir. Ancak bu egemenlik, 2008 küresel finansal krizi ile birlikte kesintiye uğramış ve neoliberal kurumlardan başlayan ve bir sarmal şeklinde küresel durgunluğa evrilen (bkz. Şekil 1) finansal kriz, kapitalizmi işletecek alternatif ekonomi modelleri arayışlarını tetiklemiştir. Bu arayışların sonucu olarak benimsenen kapitalist ekonomi modelleri, devletin daha fazla müdahil olduğu ve Brezilya, Rusya, Hindistan ve özellikle Çin'de uygulanmakta olan devlet kapitalizmi etrafında toplandı. Böylelikle ulusötesi kapitalizm, serbest

⁶ Devlet kapitalizminin önceki örneklerinin tarihsel bağlamda incelenmesi bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

piyasa doktrinlerinin ötesinde, güneyden gelen devlet müdahaleciliği esintisiyle hem küresel durgunluktan çıkma hem de sistemi iyi yönetme çabalarına girişmiştir. Söz konusu ülkeler, serbest piyasa kapitalizminin temel doktrinlerini benimseyerek küresel kapitalizme eklemlenmiş ve hızlı bir büyüme sürecine girmişlerdir. Bu ülkeler aynı zamanda, önemli girişimlerde devlet mülkiyetini sürdürüp, değişen derecelerde finans sektörünü devlet kontrolüne almıştır. Bu pratikler serbest piyasa kapitalizmini zorlasa da, duruma bir serbest piyasa-devlet kontrolündeki kapitalizm çekişmesi olarak bakmak yerine bahsi geçen ülkelerden filizlenen devlet kapitalizmi sistemini, kapitalist üretimi ve piyasa kurumlarını küresel politika kayışları gerçekleştirerek organize eden bir olgu olarak görmek daha rasyonel olacaktır (McNally 2013a, 1).

Genel olarak “finansallaşma” kavramı ile nitelenen ve Lapavitsas’ın (2013) *üretmeden kar elde etmek* olarak nitelediği süreç, özellikle 80’lerin sonundan itibaren neoliberalizmin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. 2000’lerin küresel krizi de finansın hem ulusal hem de küresel bağlamda kapitalizmin pivotu haline gelmesinin bir sonucudur. Her ne kadar finansallaşmaya dayalı ekonomik faaliyetler büyük karlar kazandırmışsa da bir yandan da küresel krize zemin hazırlamaktaydı. Bu bağlamda neoliberal kapitalizm finansallaşma odaklı olmakla birlikte, 2008 krizi işte bu finansallaşmanın krizidir (Lapavitsas, 2013).

Şekil 1. 2008 krizinin nedenleri

Kaynak: Kotz (2015, 5)

Şekil 1, 2008 krizinin nasıl yayıldığını betimlemektedir. Söz konusu kriz 1930'ların büyük buhranından beri yaşanan en büyük bunalım olmakla beraber neoliberal küreselleşmenin ve genel olarak kapitalizmin sistematik bir sonucudur. Kotz (2015), neoliberal kapitalizmi 1979 ile 2008 krizi arası olan dönem olarak nitelmiş ve ona göre, 2008 krizi sistemik olarak kapitalizmde, kapitalizmin mevcut egemen formunda ve devlet politikalarında etkisini göstermiştir. Bu bağlamda hem neoliberal küreselleşme hem de devletin iktisadi hayattaki yeri yeniden düşünölmeye başlanmıştır.

Bu durum kapitalizmin dışında gelişen bir olgu değildi. 2008 küresel finansal krizinin sonucunda, dünya ekonomik düzeninin akıbeti eskisi gibi net görünmüyordu. Soğuk savaş esas olarak kapitalizm ve sosyalizm arasındaki rekabeti temsil etmekteydi. Komünizmin mağlubiyeti, serbest piyasa kapitalizminin egemenliğini kurması olarak göröndü. Ancak bugün küresel ekonomik düzende yeni bir dinamik sahne aldı. Bugünkü rekabet kapitalizm içi bir rekabettir. Yani kapitalizmin farklı modelleri arasındaki rekabet küresel kriz sonrası ağırlığını koymuştur. Neoliberal serbest piyasa kapitalizminin ötesinde, devlet merkezli bir kapitalizm modeli gündeme gelmektedir. Özellikle Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın -bu ölkeler birlikte BRICS olarak anılmaktadır- uyguladığı, devletin öncü olduğı kapitalizm modelinde devlet, iktisadi kalkınmanın yönetiminden, sanayi politikaları ve teknolojik ilerlemeye kadar tüm ekonomik aktivitelerde başat aktördür. Bu model yeni devlet kapitalizmi veya yenilenmiş devlet kapitalizmi olarak adlandırılmaktadır. Otuz yılı aşkın süredir serbest piyasa kapitalizmi ya da neoliberal kapitalizm modeli, gelişmekte olan ölkelerin yönetim ve reform programlarını derinden etkilemiştir. Küresel arenada Washington Uzlaşması olarak bilinen ve Dünya Bankası, IMF ve diğere küresel kuruluşlar tarafından benimsenen bu kapitalizm modeli, kalkınmanın ve refahın sağlanmasında biricik yol olarak sunulmuş ancak 2008 kriziyle birlikte serbest piyasa kapitalizmine güven sarsılmıştır. Ancak kriz sonrası küresel gündemde yerini alan yeni devlet kapita-

lizmi ile neoliberal devlet kapitalizmi arasındaki rekabet, birinin kazanıp diğ-
erinin yok olmasını gerektiren bir süreç değildir. Dolayısıyla bu yönüyle soğuk
savaş dönemindeki kapitalizm-sosyalizm rekabetinden farklılık arz etmektedir.
Yeni-yenilenmiş devlet kapitalizmi, neoliberal kapitalizmle karşılıklı bağımlılığı
ve rekabeti dinamik bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu iki kapita-
lizm modeli genel hatlarıyla birbiriyle iç içedir (McNally 2013a, 2).

Ancak her ne kadar Batıda durum bu şekilde olsa da küresel kapitalizm gelişmek-
te olan ülkelere ve eski sosyalist devletlere, kendi tarihsel karakter ve yapılarına
uygun biçimde gelmiş ve sonucunda da devletçi küreselleşme ve yeni ulusötesi
kapitalistler ortaya çıkarmıştır. Bu durum birçokları için şok etkisi yarattı ve koru-
macı retorikleri ateşledi. Gelişmekte olan ülkelerin ulusötesi kapitalist sınıfları da,
uysal küçük ortaklar olarak değil, bağımsız ve küresel gücü yeniden dengeleyen
unsurlar halini aldı. Özellikle devlet mülkiyetli şirketler ve finansal kurumlar kü-
resel ekonomide giderek büyüyen bir etki alanına sahip olmaya başladılar. Sınır
ötesi ticaret akımları, mal ve enerji fiyatlarındaki hızlı yükselişler, ticaret fazlaları
ve küresel üretim, devlet kontrollü varlıklarda dikkate değer bir büyümeye neden
oldu. Bu durum özellikle de Çin, Rusya ve Arap Körfez Ülkelerinde gerçekleşti
(Harris 2009, 6-7).

Ulusötesi devlet kapitalizminin güçlenmesi, yukarıda da ifade edildiği gibi
2008'de ABD merkezli olarak baş gösteren ekonomik problemlerle hızlandı.
ABD, konut krizi ve dolardaki değer kaybı ile darbe alırken Çin, Rusya vb. ül-
keler büyümeye devam etti. Bu süreçte ABD ekonomisinin gerilediği ve küresel
büyümenin yarısının özellikle Çin, Rusya ve Hindistan odaklı olduğunu ifade
ediliyordu (aktaran Harris 2009, 6-7).Devlet kapitalizmi türlerinde devletin öne
çıkan rolü, iktisadi yönetişimde farklı perspektifler üzerinden küresel kapitalizm-
de yükselmektir. Bu çerçevede devlet kapitalizmi, diğer kapitalist pratiklerden
de yararlanarak strateji ve politikalarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla da devlet
kapitalizmi melez bir sistemdir (McNally 2013a, 4).Rickards (2015 [2012], 175),

devlet kapitalizmini küreselleşmeden ayrı olarak aynı dönemlerde gelişen farklı bir jeopolitik olgu olarak ele almaktadır. Ona göre devlet kapitalizmi, on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar hâkim iktisadi model olan merkantilizmin yeni bir sürümüdür. Merkantilizm ise küreselleşmenin antitezidir; çünkü dışa kapalı piyasalar ile ülke zenginliğini arttırmayı öngörür. Bu bağlamda Rickards, devlet kapitalizmini bir yeni merkantilizm dönemi olarak görmektedir.

Ancak bu çalışmada benimsenen yaklaşıma göre ise tersine yeni devlet kapitalizminin küreselleşme ile bir sorunu yoktur. Yeni devlet kapitalizmi küreselleşme ile uyumludur ve birlikte çalışır. Dolayısıyla başta Çin, Rusya, Hindistan ve Brezilya gibi ülkeler olmak üzere, yeni devlet kapitalizmini uygulayan ülkeler küresel üretim-ticaret-siyaset üçlemesine güçlü bir şekilde eklenmişlerdir. Bu bağlamda yeni devlet kapitalizmi, neoliberal politika araçlarını kullanarak ulusötesi kapitalizmi sürdürmeye yönelik yeni bir strateji olarak nitelenebilir.

Robinson'a (2014, 40-41) göre Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğu, küreselleşmeye devletin hâkim olduğu sektörlerle giriş yaptı. Bunlar, kapitalizmin "altın çağı"nın gözde stratejisi ithal ikameci politikaların birer mirasıydı. Neoliberal programlar 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başlarında her ne kadar çoğu devlet şirketini özelleştirmeyi öngörse de, bazı sektörlerde, genellikle de petrol ve finans sektörlerinde bazı ülkelerde devlet kontrolü devam etti. Çin ve petrol ihracatçısı bazı Orta Doğu ülkeleri, "ulusal varlık fonları" şeklinde devlet mülkiyetli yatırım firmaları kurdular. Bu gelişmeler yani güçlü devlet şirketlerinin uluslararası arenada yükselişi, kimileri için ABD ve Batı ekonomisinin çözülüşüne işaret etmekteydi. Devlet mülkiyetindeki bu şirketlerin yükselişi, geçmişteki örneklerde görüldüğü üzere korumacı politikalarla bir ülke ya da bölgesel ekonomi oluşturmaktan ziyade ulusötesi şirket ağları ile daha güçlü bir bütünleşme arayışını ifade ediyordu. Nitekim Ulusal Varlık Fonları birçok bankada, varlık yönetimi firmalarına yatırım yapmaktadır. Harris bunların arasında Barclays, Blackstone, Carlyle, Citigroup, Deutsche Bank, HSBC, Merrill-Lynch, Morgan Stanley, UBS, the London Stock

Exchange ve NASDAQ'ın da olduğunu ifade etmektedir. İşte Jerry Harris bu olguyu "ulusötesi devlet kapitalizmi" (transnational state capitalism) olarak ifade etmektedir. Bu sistemde ulusal varlık fonları ve diğer devlet mülkiyetli şirketler Üçüncü Dünya'nın ulusötesi kapitalist sınıfının devletçi doğasına uygun olarak hareket etmektedirler. Yine Harris, birçok ulusal varlık fonunun ABD, Avrupa ve diğer yerlerdeki borsalarda yatırım yaptığını eklemektedir. Çin örneği üzerinden bakılacak olursa, bu ülke bir yandan Batı kapitalistleriyle rekabet etmekle beraber ulusötesi sermayenin önemli bir kısmı bugün Çin'in devlet şirketleri tarafından temsil edilmektedir (Harris 2009).

Devlet kapitalizmi olgusu son yıllarda kamusal ve akademik tartışmalarda yaygın bir tema haline geldi. Bu tartışmaların odak noktasında ise devlet mülkiyetindeki şirketlerin dikkat çekici yükselişi vardır. 1980'ler ve 1990'larda -yani Washington Uzlaşması yıllarında- devletin ekonomideki rolünün azaltılmasına odaklanılmış, ancak bu egemen anlayış günümüzde Norveç, Mısır, Singapur ve birçok Avrupa ekonomisinin devlet mülkiyetli şirketler ile alakasının sürmesiyle etkinliğini bir miktar kaybetmiştir. Küresel bağlamda da dünyanın en büyük şirketleri arasında önce devlet mülkiyetli şirketler gelmektedir. Özellikle gelişen piyasalarda devlet mülkiyetli şirketler, sınıflı kalkınma başta olmak üzere ekonominin motoru konumundadır. Son yıllarda devlet mülkiyetli şirketlerin bu yükselişi *laissez-faire* odaklı yaklaşımları hayal kırıklığına uğrattırırken, kapitalizmin yeni bir ekonomi modeli ile idare edilmesini gündeme getirmiştir (OECD 2013, 12).

Aslında devlet kapitalizmi olarak ifade edilebilecek eğilimler 1970'lerin ortasında da gündeme gelmişti. O yıllarda bazı Avrupa ülkeleri çok sayıda firmayı millileştirmiş ve bundan çok daha fazla sayıda yeni devlet mülkiyetli şirket kurmuşlardı. Amaç, devleti ekonomide daha aktif hale getirmektir. Bunun bir sonucu olarak 1970'lerin sonunda devlet mülkiyetli şirketlerin GSYH'ler içerisindeki payı karma ekonomilerde yüzde 10'u aşarken, gelişen ülkelerde yüzde 16'ya ulaştı (Musacchio ve Lazzarini 2014, 6).

Yeni devlet kapitalizminin özellikleri

Robinson ve Harris gibi yazarlar yeni devlet kapitalizmini “ulusötesileşen devlet kapitalizmi” ya da “devletçi küreselleşme” gibi kavramlar aracılığıyla tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre ise yeni devlet kapitalizmi küreselleşme ile uyumludur; herhangi bir otarşiyi/ dışa-kapalılığı ya da korumacı ekonomi modellerini temsil etmez. Bu bağlamda devlet kapitalizmini uygulayan ancak kendi içlerinde farklı uygulamaları olan Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya gibi ülkeler küresel siyaset-üretim-ticaret (döngüsüne) üçlemesine devlet mülkiyetli şirketler ve diğer önemli devlet varlıklarının öncülüğünde eklenmiştir. O halde neoliberal politika araçlarını kullanan “yeni” devlet kapitalizmi, kapitalist sistemin bugün erişmiş olduğu ulusötesi aşamasına uygun yeni bir iktisadi ve politik gücü temsil etmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yükselişe geçen bu yeni devlet kapitalizmi pratikleri Batılı ülkeler tarafından da dikkatle takip edilmektedir. *The Economist* dergisinin 2012 yılında hazırladığı *Devlet Kapitalizmi: Görünür El* başlıklı raporu bunun önemli bir göstergesidir. Söz konusu rapora göre “yeni” devlet kapitalizmi Çin, Rusya, Körfez Ülkeleri ve Brezilya üzerinden filizlenmektedir. Her ülkede farklı şekillerde uygulansa da ortak bir nokta politikacıların neoliberal kapitalizme kıyasla çok daha fazla güce sahibi olmalarıdır (Çizelge 1). *The Economist*'e göre, yeni devlet kapitalizmi birkaç açıdan önceki örneklerinden dikkate değer bir farklılaşmayı temsil etmektedir. Bugünün devlet kapitalizmi daha geniş bir ölçekte gelişmiştir. Öyle ki sadece Çin'in nüfusu, dünya nüfusunun beşte biri kadardır. Ayrıca, yeni devlet kapitalizmi oldukça hızlı gelişmiştir. Çin ve Rusya'da örneğin, söz konusu yapılar geçtiğimiz on yıl içerisinde oluşmuştur. Ayrıca yeni devlet kapitalizmi, kapitalist araçların kullanımı konusunda daha iyi durumdadır. Bununla birlikte devlet mülkiyetli şirketler ve finansal kurumların yönetimi bürokratlardan değil, aynen özel büyük şirketlerde olduğu gibi, alanında uzmanlaşmış yetkin profesyonel yöneticiler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Çizelge 1. Yeni devlet kapitalizminin varyasyonları

Parti-Devlet Kapitalizmi	Çin	Devlet Mülkiyetli Şirketlerle çevrilmiş bir ekonomik yapı. 100'den fazla büyük devlet mülkiyetli şirket ve bu şirketleri SASAC aracılığıyla ÇKP'nin kontrol etmesi.
Kapitalist Şirket Kremlin Kremlin Inc.	Rusya	1990'larda Yeltsin döneminde özelleştirilen Gazprom ve Rosneft gibi şirketlerin oligarklardan alınıp devletleştirilmesi ve Kremlin'in adeta şirket, Putin'in ise bir CEO gibi olduğu devlet kapitalizmi
Petro-Devlet Kapitalizmi	Körfez Ülkeleri	Petrol gelirlerinden elde edilen ulusal varlık fonları üzerinden ilerleyen petrol yönlü kapitalizm
Küçük Yatırımcı Devlet	Brezilya	Anglo-Sakson kapitalizminin çoğu özelliğini benimsemiş ve devlet kapitalizmi uygulayan diğer ülkelere göre liberal, devletin küçük ortak olduğu ekonomi
Ortak Nokta	<i>Politikacılar neoliberal kapitalizme göre daha fazla güce sahip</i>	
Kaynak: The Economist (2012)'den yararlanılarak oluşturulmuştur.		

McNally (2013b, 34-35) de yeni devlet kapitalizmini önceki devlet kapitalizmi örneklerinden ayırt etmektedir. Burada da devlet ekonomide baskın bir rol oynamaktadır ancak, bu durum ideolojik nedenlerden kaynaklanmamaktadır. Dolayısıyla yeni devlet kapitalizmi pragmatizme dayalıdır. Bunun anlamı, “yenilenmiş” devlet kapitalizmi, neoliberal ilkeleri de içinde barındıran, kapitalizmi sürdürmeye yönelik bir ekonomik sistemdir. Dikkate değer sayıda özel mülkiyetli şirketin varlığı, küresel ticaret sistemiyle derin bir bütünleşme ve devlet mülkiyetli ya da devletin öncü olduğu alanlarda kapitalist işleyişe uyum bu sürecin temel özellikleridir. Bu bağlamda, devlet kapitalizmine dayalı, ABD merkezli neoliberal sisteme karşı ancak yine onun araçlarını kullanarak ilerleyen sistem öncekilerinden farklılaşmaktadır. Günümüzün yenilenmiş devlet kapitalizmi, küresel siyasal iktisadi düzenle bütünleşiktir.

Yeni devlet kapitalizminin yükselişi, küreselleşmenin etkileri ile ilgili sayısız varsayım ve öngörüğü geçersiz kılmıştır. Bir zamanlar Kenichi Ohmae “sınırsız dünya” (*borderless world*) tezi ile ulus-devletin sonunu ilan etmişti. Thomas Friedman, devletlerin piyasanın altın deli gömleğini giydiğini tartışmaktaydı. Na-

omi Klein gibi birçok yazar dünyanın en büyük firmalarının birçok ülkeden daha büyük olduğuna vurgular yapmışlardı. Nihayet Francis Fukuyama demokratik kapitalizmin zaferi ile “tarihin sonu”nun geldiğini iddia etmişti. Şimdi ise, tüm bu yazılan ve söylenenlerin aksine pek çok ülkede devletler piyasalara baskın çıktı ve otokrasi demokrasiye karşı zafer kazandı:

Çin Merkez Televizyonu’nun merkez binası Hollandalı bir mimar olan Rem Koolhaas tarafından tasarlanmış devasa büyüklükte bir binadır. Aynı şekilde Çin Ulusal Offshore Petrol Şirketi’nin merkez binası da devasa bir petrol tankerini andırmaktadır. Bu bağlamda Pekin’de devlet mülkiyetli şirketlerin devasa binalarını fazlaca görmek oldukça mümkündür. Elbette bu olgu sadece Pekin ile sınırlı değildir. Malezya’nın petrol şirketi Petronas’ın Kuala Lumpur’daki 88 katlı kuleleri, Moskova’da Rusya’nın en büyük iki bankasına-Sberbank ve VTB- ait büyük binalar... Devlet mülkiyetli şirketler ile ilgili en dikkat çekici şey, gelişen dünyada bu şekilde yükselen bir trende sahip olmalarıdır (The Economist 2012).

2008 küresel finansal krizi, küreselleşmenin jeo-ekonomik manzarasını değiştiren-yeniden biçimlendiren yapısal güçleri ortaya çıkardı. Artık Washington Uzlaşması’na ve onun yönetim ilkelerine dayalı çağ sona ermekte ve bu da özellikle Çin, Brezilya, Rusya, Hindistan gibi ülkelerin küresel düzene etkisinin artmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu ekonomiler, küresel siyasal iktisadın nasıl yönetileceği konusunda farklı perspektifler benimsemiş olmakla beraber, kapitalizmin doğasına ve mantığına aykırı olmayan bu farklı bakışlar küresel seviyede giderek ön plana çıkmıştır. Bizim yeni devlet kapitalizmi olarak adlandırdığımız sürece McNally “yenilenmiş” (*refurbished*) devlet kapitalizmi demektedir. Ona göre bu yenilenmiş devlet kapitalizmi, geleneksel merkantilizmin 21. yüzyıldaki uzantısı

olmaktan öte kapitalizmin yeni bir türüdür (McNally 2013b, 35).

Yeni devlet kapitalizmi, sık sık liberal serbest piyasa ilkelerine -özellikle de Washington Uzlaşması ile alakalı olan ilkelere- bir karşı duruş olarak okunmaktadır. Ancak yeni devlet kapitalizmi, Stalinizm ve sosyalist merkezi planlama ile benzeşen bir yapıya da sahip değildir. Yeni devlet kapitalizmi, daha çok, kapitalist sistem içerisinde devletin temel ekonomik fonksiyonlarda varlığını sürdürdüğü bir tür olarak algılanmalıdır. Bu nedenlerden ötürü, *ilk ve en önemli olarak*, yeni devlet kapitalizmi, kendi içinde farklılaşan bir kapitalizm türüdür (Çizelge 2). Devletin rolünde, devlet mülkiyetli şirketlerin ve devletin yönettiği diğer ekonomik kurumların sayısı ve biçimleri ile yabancı yatırımlar ve sermaye akımlarına açıklık konusunda dikkate değer bir farklılık vardır.

Bremmer'a (2010b, 23) göre yeni devlet kapitalizmi onu uygulayan her ülke şartlarına göre özel tasarlanmış bir kapitalizm biçimidir. Suudi Arabistan ve Rusya gibi hammadde ihracatçıları, örneğin, devletin daha baskın olduğu bir ekonomik yapıya meyillidirler. Dahası, devletin rolü ve uluslararası bütünleşme derecesine göre ulusal ekonomilerdeki farklılık dikkate değerdir. Büyük olarak nitelenebilecek gelişen piyasa ekonomileri (Çin, Brezilya, Hindistan ve Rusya), kıtasal ölçekte ya da bir alt kıta ölçeğinde yüzölçümlerine sahiptir. Bu ülkelerin alt ekonomik birimlerinin bazıları tek hammadde ve endüstriye yönelirken, diğer birimler uluslararası ticaret ve üretim akımlarıyla derin bir biçimde bütünleşmişlerdir. *İkinci olarak*, yeni devlet kapitalizmi, neoliberal küreselleşme çağında ortaya çıkmıştır. Hızlı bir biçimde sanayileşmek isteyen ekonomilerin hiçbiri kendini küreselleşmenin ticaret, bilgi ve sermaye akımlarından dışlayamaz. Ekonomilerini dışa açan, yeni devlet kapitalizminin uygulayıcısı olan ülkeler, neoliberal ilkelere -işgücü piyasalarının liberalleşmesi, sermaye piyasalarının dışa açılması gibi- birçoğunu uygulamaktadırlar. Bu bakımdan Çin piyasacı liberal reformlar ile sürdürülen devlet kapitalizmini uygulayan bir örnektir. Belki de bu örneğin en

önemli kısmı devlet mülkiyetli şirketlerin ve ulusal varlık fonlarının yönetimiyle alakalıdır. Devletler burada yoğun kapitalist uygulamalara yönelmektedir. Şirket evlilikleri, ele geçirmeler, piyasanın ünlü yöneticilerinin transfer edilmesi, uluslararası fon yöneticilerinden tavsiyeler, uluslararası muhasebe standartları, borsa işlemleri vb girişimler ile kurumsal yönetişimi yeniden inşa ve geliştirmeye yönelik faaliyette bulunurlar (McNally 2013b, 38).

21. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve 2008 küresel krizi ile yükselen yeni devlet kapitalizmini betimleyen tek bir model olmamakla birlikte, bu sistemi uygulayan ülkelerin bazı ortak politikalar devlet kapitalizmini tanımlamak için yeterlidir. Yenilenmiş devlet kapitalizmini neoliberal piyasa kapitalizminden ayıran öncelikli temel unsur, piyasaya ve tümüyle iktisadi liberalleşmeye karşı önemli ölçüde bir şüphe olmasıdır. Bu durum piyasaların önemsiz olduğu anlamına gelmemekle beraber piyasanın devlet aygıtı olmadan tek başına işleyeceği tezine bir karşı çıkıştır. Devlet kapitalizminde piyasalar pragmatist bağlamda bir araç olarak kullanılmaktadır. Piyasa güçleri temel iktisadi süreçlerin tümüyle devlet tarafından kontrol edildiği sürece iyidir. Dolayısıyla iktisadi kalkınma piyasa belirsizliklerine bırakılmadan devletçi ölçütlerde yürütülmelidir (McNally 2013b, 38-39).

Devlet kapitalizmi, devletin piyasaları kontrol etmesi ve piyasalarda baskın hale gelmesiyle oluşan ekonomik bir sistemdir. Ancak devlet kapitalizmini uygulayan ülkeler ile serbest piyasacı ülkeler arasındaki ayrım her zaman net değildir. Bu iki iktisadi sistemin zıt kamplar olduğuna yönelik bir kesinlik de yoktur. Dünya üzerindeki tüm ülkeler iktisadi faaliyetlerin devlet tarafından düzenlenmesinin yanında yoğun piyasa işlemlerine de tanık olmuştur. Dolayısıyla hiçbir ülkenin ekonomisi doğrudan tam anlamıyla ne devlet kapitalizmidir ne de serbest piyasa ekonomisidir (Bremmer 2010a, 43).

Bremmer'a (2010a, 51-52) göre, politika yapıcılar devlet kapitalizmini kriz nedeniyle çöken ekonomiyi yeniden inşa etmek ya da durgunluktan çıkış aracı olarak

değil, uzun dönemli stratejik bir politika seçeneği olarak benimsemişlerdir. Ayrıca yeni devlet kapitalizmini benimseyen ülkelerdeki politika yapıcılar piyasaları, küresel aşamada iktisadi ve politik genişlemenin bir aygıtı olarak görmektedirler. Dolayısıyla da 21. yüzyılın devlet kapitalizminde piyasalar önemli bir unsurdur.

Yeni devlet kapitalizminde devlet, sadece ekonomiye çeşitli iktisat politikaları ile müdahale eden bir mekanizma değil, mülkiyeti kendisinde olan şirketler ve finansal kurumlar ile büyük destek sağladığı ulusal şirketler ile ekonomi sahnesinde yer almaya başlamıştır. Bu noktada devletler korumacı politikalarının ötesinde, liberal kapitalizmin araçlarını kullanarak, küresel ekonomide (ulusötesi kapitalizmde) rekabet eden birer yatırımcı biçiminde ortaya çıkmaktadır. Böylelikle küresel krizle birlikte ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesiyle kapitalizmin işlevselliğinin sürmesi konusunda devlet tekrar başat olarak rol oynamaya, iktisat politikalarının merkezinde yer almaya başlamaktadır. Devletin bu süreçteki diğer rolü ise mülkiyetindeki şirketlerle küresel piyasada yer alması olmuştur (Hassel ve Lütz 2012, 31).

1929'daki Büyük Buhran'dan sonra kapitalizmin en büyük krizi olarak görülen 2008 krizi, bu bağlamda, bir milat olmuştur.⁷ Bu son krizde, küresel kapitalizmde önemli yeri olan birçok finansal kuruluş ya iflas etmiş ya da devlet tarafından kurtarılmıştır. Dolayısıyla 2007'nin sonlarından itibaren başlayan süreçte, neoliberal kapitalizm büyük bir sarsıntı yaşamış ve bu sarsıntı, "bildiğimiz küresel kapitalizm" in sonunu getirmiştir. Neoliberal iktisat paradigmalarının bu başarısızlığı, mevcut sistemin sorgulanmasına neden olmuş ve özellikle 2009 yılında Londra'da yapılan G-20 zirvesiyle küresel finansal yapıda önemli reformlar yapılması ve devletin ekonomik hayatta güçlü bir şekilde var olması konusu gündeme gelmiştir. Bu çerçevede 1980'lerden beri süregelen neoliberal küreselleşme yerini geliş-

⁷ Yeni devlet kapitalizminin yükseliş sürecini 2008 küresel krizine bağlamaktayız, ancak bu bağlam yeni devlet kapitalizminin kriz süreciyle birlikte oluştuğu anlamına gelmemelidir. Örneğin Çin'in devlet kapitalizmini oturtma süreci 1980'lere kadar gitmektedir. Ancak 2000'lerin başından itibaren "kurumsal" bir devlet kapitalizmini oturtmuşlardır. Yani küresel kriz öncesinde de var olan bu ekonomik sistem, küresel krizle birlikte neoliberal kapitalizmin alternatifi olmuştur.

mekte olan ülkelerin başı çektiği devlet kapitalizminin küreselleşmesine bırakacaktır (Helleiner 2011, 68; Berberoglu 2012). Kriz sonrası oluşan bu yeni kapitalist düzende küreselleşme ortadan kalkmayacaktır. Çünkü yeni devlet kapitalizmi küreselleşme ve finansallaşmaya karşı bir sistem değildir. Bilakis bu olguların içerisinde devlet mülkiyetli şirketler, ulusal varlık fonları ve çeşitli düzenleyici kurumlar ile yer alan bir sistemdir. (Bresser-Pereira 2010, 33).

Finansal kriz ve küresel durgunluk esnasında yaşanan piyasaların devasa çöküşü, serbest piyasanın küreselleşme ile beraber girdiği ilk sınavını geçemediğini kanıtladı. Devletler, önemli iktisadi sektörler ile finansal kurumların çöküşüne, büyümeyi yeniden başlatmak ve şirketlerin, kurumların daha da gerilemesini önlemek amacıyla, iktisadi yaşama yeniden müdahil oldu. Şirketleri kontrol etmeye başladı. Bunu yapmalarının nedeni, gerekli olduğunu düşünmeleri ve devlet aygıtından başka bir unsurun ekonomiyi durgunluktan ve kriz sarmalından çıkaramayacağı düşüncesidir. Dolayısıyla da Şangay'dan Pekin'e, Sao Paulo'dan Brasilia'ya, Mumbai'den Delhi'ye, Sidney'den Canberra'ya ve Dubai'den Abu Dhabi'ye doğru piyasa gücünün, finans sermayesinden politik sermayeye transferi gerçekleşti (Bremmer 2010b).

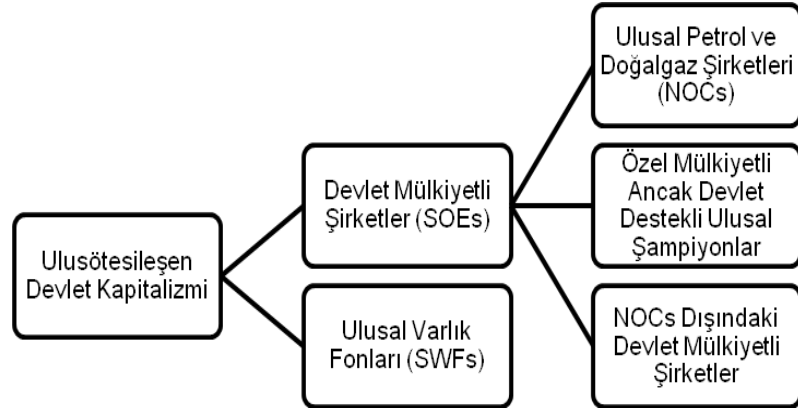
ABD, Avrupa ve gelişmiş dünyanın çoğunluğunda son devlet müdahaleciliği dalgası, mevcut küresel durgunluğun olumsuzluklarını azaltmaya ve ekonomilerini tekrar yükselişe geçirme anlamındaydı. Çoğunluk için, gelişmiş ülke hükümetleri ekonomilerini yönetme eğiliminde değildiler. Bununla birlikte benzer müdahalelere dayalı karşıt eğilimler gelişmekte olan dünyada ortaya çıktı. Burada devlet ekonomide çok büyük bir ağırlığa sahip olup serbest piyasa doktrini reddedilmektedir. Söz konusu gelişmekte olan ülkeler (Çin, Rusya, Brezilya, Hindistan, Venezuela, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, vb) dünyanın en büyük petrol şirketlerine sahip ve bu şirketler dünya petrol rezervlerinin dörtte üçünü kontrol etmektedir. Diğer devlet destekli veya devlet mülkiyetli şirketler de temel

iktisadi sektörlerde gücü elinde bulundurmaktadırlar. Ulusal varlık fonları, devlet mülkiyetli yatırım fonları portföyleri için de yeni bir terim ve bu fonların küresel yatırımdaki payı giderek artan bir yapıya sahiptir. Söz konusu bu gelişmeler, küresel siyaseti ve küresel ekonomiyi yeniden biçimlendirmekte ve bu durum da gelişmekte olan ülkelerden yükselen devlet kapitalizmini ön plana çıkarmaktadır (Bremmer 2009, 40).

Yeni devlet kapitalizminin amacı, devletin dominant rol oynadığı şirketler ve kurumlar üzerinden piyasayı ve refahı kontrol etmektir. Serbest piyasa sisteminin hedefi karı çoğaltmak ve iktisadi olarak büyümek iken, devlet kapitalizminin hedefi politiktir: İktisadi kalkınmayı kontrol etmek ve sistemin sürme şansını çoğaltmak. Bu durum devlet kapitalizmini uygulayan ülkelere göre değişmektedir. Çin’de devlete ait veya devlet tarafından kontrol edilen şirketler ve onun uzantıları ülke GDP’sinin ve mevcut işgücünün yarısından fazlasına sahip olup Fortune Global 500’ün 2012’deki listesinde yer alan 73 Çin şirketinin 65’i devlet mülkiyetli şirketlerdir. Benzer şekilde, Rusya’nın devlet mülkiyetli girişimlerinin değeri Moskova Borsasının toplam değerinin yarısından fazladır. Birleşik Arap Emirlikleri’nde de ulusal petrol şirketleri ve ulusal varlık fonları ekonomiyi domine etmektedir. Diğer ülkelerde ise devletin ekonomideki yeri daha mütevazı konumdadır. Brezilya’da Petrobras gibi devlet mülkiyetli şirketler Latin Amerika’nın en büyük borsasında yüzde 38 değere sahipken, Güney Amerika’da ise devlet şirketleri özel şirketlerle büyük rekabet içerisinde. Yirmi yıl kadar öncesinde durum farklıydı. Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Yeni Kremlin hızla Batı’nın ekonomik modeline kaydı. Sovyet sonrası genç cumhuriyetler de Batı’nın politik değerlerini benimsedi. Aynı anda Çin liberal piyasa reformlarını lanse etmeye, Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye gibi ülkeler de ekonomilerini kuralsızlaştırmaya başlamış, özelleştirme uygulamaları ile devleti şirket ve sektör yönetimlerinde uzaklaştırmışlardır. Ticaret hacimlerinin büyümesi, tüketici tercihleri ve arz zincirlerinin, sermaye akımlarının, doğru-

dan yabancı yatırımlar ile teknoloji ve inovasyonun küreselleşmesi liberalleşme eğilimlerini güçlendirdi (Bremmer 2009, 40-41, 2014).

Şekil 2. Ulusötesileşen devlet kapitalizminin temel unsurları

Ulusötesileşen devlet kapitalizminin aktörleri

Bremmer'a göre devlet kapitalizminin dört temel aktörü vardır (2009, 42; 2010a, 54).

1. Ulusal Petrol ve Doğalgaz Firmaları (NOCs)
2. Diğer Devlet Mülkiyetli Şirketler (SOEs)
3. Özel Mülkiyetli Ulusal Şampiyonlar
4. Ulusal Varlık Fonları (SWFs)

Biz ise bu çalışmada, aşağıdaki şemada da görüldüğü üzere, ulusal petrol ve doğalgaz şirketlerini devlet mülkiyetli şirketler içerisinde ele alacağız. Bununla birlikte, ulusal şampiyonlar⁸ da, devlet destekli hatta bazılarında küçük miktarda devlet hissesinin bulunduğu şirketler olduklarından ötürü onları da aynı başlık altında ele alacağız (Şekil 2).

⁸ Devlet kapitalizminin uygulandığı ülkelerde, özel mülkiyetli olan ancak devlet tarafından desteklenen ve bu çerçevede hem ulusal hem de küresel kapitalizmde önemli yer tutan şirketler ulusal şampiyonlar olarak adlandırılmaktadır.

Devlet mülkiyetli şirketler (SOEs)

Devlet mülkiyetli şirketler, genel olarak devletin doğrudan sahip olduğu ve kontrol altında tuttuğu şirketlere verilen isimdir. Yeni devlet kapitalizminin ulusöte-sileşmesinin birincil kaynağı da devlet mülkiyetli şirketlerdir. Özellikle stratejik sektörler olarak nitelenen, petrol ve doğalgaz, ulaşım, iletişim, bankacılık gibi sektörler üzerinden yükselen bu şirketler, günümüz küresel kapitalizminin önemli birer içsel unsuru halini almışlardır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Devlet mülkiyetli şirketlerin Fortune Global 500 içindeki yeri

Yıllar	Listedeki Devlet Mülkiyetli Şirketler	Liste içindeki payları (%)	İstihdamdaki payları (%)	Gelirdeki payları (%)	Varlıklardaki payları (%)	Karlardaki payları (%)
2005	49	9.8	18.4	8.0	8.9	8.2
2006	54	10.8	19.9	8.8	9.2	9.9
2007	55	11.0	19.7	9.2	8.8	10.4
2008	57	11.4	19.9	10.3	9.1	12.0
2009	69	13.8	23.6	14.5	15.7	11.9
2010	75	15.0	24.8	15.3	18.8	9.35
2011	86	17.2	27.7	17.8	22.2	16.95
2012	95	19.0	29.8	19.6	19.3	22.25
2013	107	21.4	30.4	22.0	19.7	23.15
2014	114	22.8	-	24.1	23.0	19.9

Kaynak: Kwiatkowski ve Augustynowicz, (2015, 1743). Değerler *Fortune Global 500* verilerinden hareketle yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Devlet mülkiyetli şirketler içerisinde en dikkat çekenleri petrol ve doğalgaz sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerdir. Genel anlamda her ne kadar dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz şirketleri denince akla kimi özel şirketler gelse de, gerçekte dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz şirketleri devlet mülkiyetli Saudi Aramco, Gazprom, China National Petroleum Co., National Iranian Oil Co., Petronas de Venezuela ve Petrobras gibi şirketlerdir. Bunlar en büyük özel şirket Exxon Mobil'den daha büyük olup; dünya petrol rezerv ve arzının yüzde 75'inden fazlasına sahiptirler. Batıda refah daha çok özel mülkiyetli yatırım ve girişimlerle sağlanmaya çalışılırken Çin ve Rusya'nın başını çektiği gelişen piyasalar devlet mülkiyetli girişimler üzerinden küresel bir güce dönüşmeyi hedeflemektedir. Bu

bağlamda birçok gelişen piyasa ekonomisi ülke de bu iki ülkeyi takip etmektedir. Savunma, enerji, telekom, maden vb sektörlerde gelişen piyasaların devlet mülkiyetli şirketlerinin etkisi giderek artmaktadır. Bununla birlikte ulusal varlık fonları da devletin yatırımlardan karlı çıkmasını hedeflemektedir (Bremmer 2009, 42, 2010c).

Çizelge 3'te, 2014 yılı verileri üzerinden dünyanın en büyük on petrol ve doğalgaz şirketi verilmekte olup bu tablodan hareketle, en büyük on şirketin yedisinin devlet mülkiyetli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda *International Energy Statistics* verilerine göre, devlet kapitalizmini benimsemiş ülkelerin dünya petrol rezervlerindeki payı yaklaşık yüzde 37 civarındadır

Çizelge 3. Dünyanın en büyük on petrol ve doğalgaz şirketi (2014)

Şirket	Ülke	Kuruluş	Günlük Üretim (Milyon Varil)
Saudi Aramco*	Suudi Arabistan	1933	12
Gazprom*	Rusya	1989	8.3
National Iranian Oil*	İran	1948	6
ExxonMobil	ABD	1999	4.7
Rosneft*	Rusya	1993	4.7
PetroChina*	Çin	1999	4
British Petroleum (BP)	Birleşik Krallık	1909	3.7
Royal Dutch Shell	Hollanda	1907	3.7
Petroleos Mexicanos (Pemex)*	Meksika	1938	3.6
Kuwait Petrol Corporation*	Kuveyt	1980	3.4

* Devlet mülkiyetli şirketler.

Kaynak: Forbes, <http://www.visualcapitalist.com/>

Küresel bağlamda devlet mülkiyetli şirketler içerisinde sayı olarak petrol ve doğalgaz şirketleri ön plana çıksa da diğer sektörleri de göz ardı etmemek gerekir. Finansal kuruluşlardan kamu hizmetlerine kadar birçok sektörde de devlet mülkiyetli şirketler küresel listelerde yer almaktadır (Çizelge 4).

Çizelge 4. *Fortune Global 500* listesinde yer alan devlet mülkiyetli şirketlerin faaliyet alanına göre sayısal dağılımı

Faaliyet Alanı	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Finansal Kuruluş	10	11	10	11	15	18	15	16	14	17
Doğal Kaynaklar	14	16	19	19	23	24	31	33	41	43
Kamu Hizmetleri	21	19	18	17	18	18	20	22	23	25
Sanayi	1	5	5	7	10	11	16	18	20	22
Diğer	3	3	3	3	3	4	4	6	9	7

Kaynak: Kwiatkowski ve Augustynowicz (2015, 1743)

21.yüzyılın devlet kapitalizmi temel olarak devlet mülkiyetli şirketler ve ulusal varlık fonları üzerinden küreselleşse de, devlet destekli şirketler, sübvansiyon politikaları, korumacılık, ulusal şampiyon olarak nitelenen özel mülkiyetli şirketler lehine politika tercihleri, belirli iktisadi kurumlarda devletin sahip olduğu ikincil rol gibi daha da uzatılabilecek bir salkım halinde küreselleşmeye yönelik faktörleri içerisinde barındırmaktadır. Buradaki farklılık, devlet kapitalizminin bir ülke ekonomisine ne kadar etki ettiği. The Economist'in hesaplarına göre devlet mülkiyetli şirketlerin borsa değerleri Çin'de yüzde 80, Rusya'da yüzde 62, Brezilya'da yüzde 38 ve OECD ülkelerinde ise yüzde 12'dir. Dergi'ye göre devlet mülkiyetli şirketlerin yanında çeşitli ülkelerin özel mülkiyetli ulusal şampiyonları da (Royal Dutch Shell, Exxon Mobil, Toyota, BP, Chevron gibi) dünyanın en büyük şirketleri arasında yer almaktadır (Schneider 2012, 122). Airbus, Michelin, Hyundai, NEC, Samsung, Singapore Airlines, Volkswagen ve LG gibi şirketler mevcut dönemde birer ulusal şampiyona dönüşmüş ve küresel ekonomide önemli derecede ilerlemişlerdir (Kumar 2013).

Bazı gelişen piyasa ekonomilerinde büyük firmalar özel mülkiyet elinde olmayı sürdürmekle beraber, devletin kredi, sübvansiyon vb konulardaki patronajına gü-

venmekte ve dayanmaktadır. Bu özel mülkiyetli ancak devlet destekli ulusal şampiyonlar, böylelikle küresel rakipler karşısında devletten oldukça büyük destek almaktadırlar. Bu bağlamda söz konusu şirketler hem ulusal ekonomide hem de ihracat piyasalarında önemli bir aktördür. Devletten aldıkları destekle ulusal piyasadaki rakiplerinden avantajlı konumdadırlar ve devlet kapitalizminin önemli bir unsuru olarak giderek güçlenmektedirler. Rusya’da ulusal şampiyonlar Kremlin’e yakın küçük bir oligarklar grubu tarafından yönetilmektedir. Maden şirketi Norilsk Nickel, metalürji sektöründen Nmk Holding bu kategoriye örnektir. Çin’de de Rusya’dakinden daha geniş bir yapı mevcut olmakla birlikte Huawei, Lenovo gibi büyük telekomünikasyon ve bilgisayar firmaları devlet destekli ve devlete yakın iş adamları tarafından kontrol edilmektedir (Bremmer 2009, 43).

Genel anlamıyla ulusal şampiyonlar, özel mülkiyetli olan ancak bazı durumlarda devletin küçük hisselerinin bulunduğu, ulusal ve ihracat piyasalarında ve bu bağlamda da küresel piyasada yükselmek için devletten çeşitli destekler alan şirketlerdir. Devlet mülkiyetli bankalardan ucuz kredi, vergi indirimleri gibi ekonomik avantajlara sahip olan bu tür şirketlerin çoğunluğu ABD ve Avrupa merkezli olup, devletlerinin destekleriyle küresel kapitalizmin bir unsuru oldular. Dolayısıyla devlet kapitalizmi sistemi politik hedeflerle, bu ulusal şampiyonlara dikkate değer bir rekabet üstünlüğü sağlamış olmaktadır (Bremmer 2010a, 67).

Kowalski vd (2013, 6), ülkelerin küresel kapitalizmde faaliyette bulunan devlet mülkiyetli şirketlerdeki paylarını hesaplamışlardır. Buna göre küresel ekonomideki değeri bakımından en yüksek devlet mülkiyetli şirket payına sahip olan ülkeler sırasıyla Çin, Birleşik Arap Emirlikleri, Rusya, Endonezya, Malezya, Suudi Arabistan, Hindistan, Brezilya, Norveç ve Tayland’dır (Çizelge 5). Bu hesaplama, devlet aygıtının tüm ekonomideki payını yansıtmamakta ancak bir ülkenin devlet mülkiyetli şirketleri aracılığıyla küresel ekonomideki gücünü göstermektedir. Bu açıdan yüksek paylara sahip olan ülkelerin büyük çoğunluğu aynı zamanda

önemli ticaret ülkeleri olup bunların arasında en dikkate değer örnek Çin'dir. Çin, dünyanın en büyük ikinci ihracatçısı olup 2010 yılında dünya ihracatının yüzde 10'undan fazlasını gerçekleştirmiştir. Bununla beraber yukarıda adı geçen diğer yedi ülke de bu hesaplama dahil edildiğinde, bu sekiz ülkenin toplam ihracattaki payı yüzde 20 olmaktadır.

Çizelge 5. Bazı ülkelerin Fortune Global 500'de yer alan şirketleri içinde devlet mülkiyetli şirketlerin sayısı (Parantez içindekiler, o ülkenin liste içindeki tüm şirketlerinin sayısıdır)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Çin	14 (88)	19 (95)	22 (92)	25 (86)	32 (86)	39 (85)	52 (85)	61 (84)	72 (82)	76 (80)
Hindistan	4 (80)	5 (83)	5 (83)	5 (71)	5 (71)	5 (63)	5 (63)	5 (63)	5 (63)	5 (63)
Almanya	6 (16)	5 (14)	4 (11)	4 (11)	5 (13)	5 (14)	3 (9)	3 (9)	2 (7)	2 (7)
Fransa	6 (15)	5 (13)	4 (11)	4 (10)	4 (10)	4 (10)	3 (9)	3 (9)	3 (10)	3 (9)
Rusya	1 (33)	3 (60)	2 (50)	3 (60)	3 (38)	3 (50)	3 (43)	3 (43)	3 (43)	5 (63)
Japonya	2 (2)	2 (3)	2 (3)	1 (2)	2 (3)	2 (3)	2 (3)	2 (3)	2 (3)	3 (5)
Brezilya	2 (67)	2 (50)	2 (40)	2 (40)	2 (33)	2 (29)	2 (29)	2 (25)	2 (25)	2 (29)
Meksika	2 (100)	2 (40)	2 (40)	2 (40)	2 (50)	1 (50)	2 (67)	2 (67)	2 (67)	2 (67)
ABD	1 (1)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	3 (2)	4 (3)	3 (2)	1 (1)	1 (1)	1 (1)
Güney Kore	1 (9)	1 (8)	1 (7)	1 (7)	1 (7)	1 (10)	1 (7)	2 (15)	2 (14)	2 (13)

Kaynak: Kwiatkowski ve Augustynowicz (2015, 1743). Değerler *Fortune Global 500* verilerinden hareketle yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Çizelge 6'da Forbes Global 2000'de yer alan en büyük 20 devlet mülkiyetli şirket verilmiştir. Bu listedeki şirketlerdeki devlet payı yüzde 50 ve üzerindedir. Listeden de görüleceği üzere dünyanın en büyük 70 şirketinden 11 tanesi devlet mülkiyetli şirketlerdir. 9 tane ilk 11 şirket içerisinde olmak üzere listedeki 20 şirketin 13'ü Çin'in devlet mülkiyetli şirketleridir. Dikkat çeken bir diğer nokta da, hem en büyük 25 devlet mülkiyetli şirketin hem de Forbes Global 2000 listesinin en büyük dört şirketi de Çin'in devlet mülkiyetindeki bankalarıdır.⁹ Dünyanın en büyük 20 devlet mülkiyetli şirketinin 7 tanesi petrol ve doğalgaz, 7 tanesi bankacılık, ve birer tanesi de elektronik, kimyasal, sigorta, telekom ve madencilik sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerdir.

Dünyanın en büyük 2000 şirketinin 204'ü, 2010-2011 döneminde 37 farklı ülkeden devlet mülkiyetli şirkettir. Bu 204 şirketin 70'i Çin'e, 30'u Hindistan'a, 9'u Rusya'ya, 9'u Birleşik Arap Emirlikleri'ne ve 8'i de Malezya'ya aittir. 2010-2011 iş yılında bu 204 devlet mülkiyetli şirketin toplam satışı 3.6 trilyon ABD dolarıdır. Bu rakam 2000 en büyük şirketin toplam satışının yüzde 10'undan fazlasına ve Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya gibi ülkelerin 2010 yılı ulusal gelirlerini geçmektedir. Ayrıca bu devlet mülkiyetli şirketlerin satış değeri (327 milyar ABD doları), dünya GDP'sinin yüzde 6'sına eşit ve toplam piyasa değerleri de listedeki tüm şirketlerin piyasa değerinin yüzde 11'ine tekabül etmektedir (Kowalski vd 2013, 6).

⁹ 2000 şirketin bulunduğu listedeki şirketlerin 232 tanesi Çin şirketleridir. Güncellenmiş listenin tamamı için: <http://www.forbes.com/global2000/list/2/#header:position>

Çizelge 6. Forbes Global 2000'e göre dünyanın en büyük 20 devlet mülkiyetli şirketi (milyar dolar, 2015)

Küresel Derece	Şirket	Sektör	Ülke	Piyasa Değeri	Satışlar	Varlıklar
1	ICBC	Bankacılık	Çin	278.3	166.8	3322
2	China Construction Bank	Bankacılık	Çin	212.9	130.5	2698.9
3	Agricultural Bank of China	Bankacılık	Çin	189.9	129.2	2574.8
4	Bank of China	Bankacılık	Çin	199.1	120.3	2458.3
8	PetroChina	Petrol&Doğalgaz	Çin	334.6	333.4	387.7
20	China Mobile	Telekom	Hong Kong, Çin	271.5	104.1	209
24	Sinopec-China Petroleum	Petrol&Doğalgaz	Çin	121	427.6	233.9
27	Gazprom	Petrol&Doğalgaz	Rusya	62.5	158	356
37	China Life Insurance	Sigorta	Çin	160.5	71.4	362.1
59	Rosneft	Petrol&Doğalgaz	Rusya	51.1	129	150
68	EDF	Elektronik	Fransa	46.3	96.7	324.3
73	Industrial Bank	Bankacılık	Çin	57.9	39.4	650.8
94	China Citic Bank	Bankacılık	Çin	49.7	38.3	667.1
103	CNOOC	Petrol&Doğalgaz	Çin	64.4	44.6	106.8
103	Statoil	Petrol&Doğalgaz	Norveç	58	95.1	131.6
112	China State Construction Engineering	İnşaat	Çin	36.8	120.3	150.6
116	Saudi Basic Industries	Kimyasal	Suudi Arabistan	64	50.4	90.9
121	ENI	Petrol&Doğalgaz	İtalya	64.2	145.9	176.9
124	Sberbank	Bankacılık	Rusya	26.9	58.1	420
127	China Shenhua Energy	Metal&Madençilik	Çin	63.8	39.6	85.8

Kaynak: Forbes Global 2000 Listesi, 2015,

<http://www.forbes.com/global2000/list/#tab:overall>

*Seçilen şirketler devletin yüzde 50 ve üzerinde pay sahibi olduğu şirketlerdir. Bunların yanında Japonya'nın telekomünikasyon şirketi Nippon ve Almanya'nın Deutsche Telecom gibi devlet mülkiyetinin yüzde 30 ve civarı olduğu firmaları da listede görmek mümkündür.

Çizelge 7’de ise Forbes Global 2000 güncellenmiş listede karlılık açısından sıralama verilmiştir. Listeye göre dünyanın en çok kar eden şirketi toplamda 40. sırada yer alan Vodafone şirkettir. Şirket özel mülkiyetli olup 2. sırada onu takip eden ve toplamda ilk sırada yer alan ICBC ise devlet mülkiyetlidir. Dünyanın en karlı şirketleri arasında bankacılık sektörü ağır basmakta olup bu on şirketten beşi devlet mülkiyetlidir. Ayrıca iki şirket de ulusal şampiyondur. Dolayısıyla dünyanın en karlı on şirketi içinde de devletin ağırlığı oldukça belirgindir.

Çizelge 7. Karlılık bakımından en büyük 10 şirket (2015)

Küresel Derece	Şirket Adı	Sektör	Ülke	Kar (milyar dolar)
40	Vodafone	Telekom	Birleşik Krallık	77.4
1	ICBC*	Bankacılık	Çin	44.8
12	Apple	Bilgisayar	ABD	44.5
2	China Construction Bank*	Bankacılık	Çin	37
7	Exxon Mobil	Petrol&Doğalgaz	ABD	32.5
3	Agricultural Bank of China*	Bankacılık	Çin	29.1
4	Bank of China*	Bankacılık	Çin	27.5
27	Gazprom*	Petrol&Doğalgaz	Rusya	24.1
10	Wells Fargo	Bankacılık	ABD	23.1
18	Samsung Electronics	Elektronik	Güney Kore	21.9

Forbes Global 2000, http://www.forbes.com/global2000/list/#header:profits_sortreverse:true
*Doğrudan devlet mülkiyetli şirketler yani devletin yüzde 50 ve üzeri paya sahip olduğu şirketler.

UNCTAD’ın (2014) hesaplama ve tahminlerine göre küresel ekonomide faaliyet gösteren yaklaşık 550 adet devlet mülkiyetli şirket bulunmaktadır ve toplam varlıkları 2 trilyon dolardan daha fazladır. Gelişen ülkelerde olduğu kadar Danimarka, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde de devlet mülkiyetli şirketler için önemli birer merkezdir.

Geniş özelleştirme çalışmalarına rağmen, devletler, finans, imalat, enerji, doğal kaynaklar ve altyapı gibi temel sektörlerde girişimlerini sürdürmektedir. Dolayı-

**Ulusal varlık fonları
(SWFs)**

sıyla devlet mülkiyetli sektörler hem büyük yüksek gelirli ülkelerde, hem temel gelişen piyasa ekonomilerinde hem de çoğu düşük ve orta gelirli ülkelerde varlığını genişleterek sürdürmektedir. Gerçekten de birçok devlet mülkiyetli şirketler günümüzde dünyanın en büyük şirketleri, en büyük yatırımcıları ve en büyük sermaye piyasası oyuncuları arasında yer almaktadır. Birçok ülkede, stratejik sektörlerdeki devlet mülkiyetli şirketler artan bir biçimde hem kalkınmanın hem de küresel ekonomideki genişlemenin araçları olarak görülmektedir (World Bank, 2014a: 3).

Devlet kapitalizminin bir diğer unsuru da, 2000'li yıllar itibariyle sayıları hızla artan ve birikim ve yatırım bağlamında küresel piyasada giderek yükselen ulusal varlık fonlarıdır. Ulusal varlık fonları gelişen piyasa ülkelerindeki devasa ihracat artışından kaynaklanmıştır (Bremmer, 2009: 48). Ulus-devletler kapitalizmin küreselleşme aşaması başladığından bu yana toprakları üzerindeki egemenliklerini özellikle uluslarüstü kurumlar ve sivil toplum kuruluşları ile paylaşmaktadır. Bu durum özellikle finansallaşma olgusunun öne çıkmasıyla birlikte, ulusal sınırların iktisadi bağlamda önemini yitirmesine ve devlet aygıtının yeni bir evreye girmesine neden olmuştur. Modern kapitalizm, küresel iktisadi-siyasi-toplumsal olgular etrafında yeniden biçimlenmiş ve devlet aygıtı çeşitli kurumsal yapılarıyla küresel düzenle bütünleşmiştir. Ulusal Varlık Fonları da bunlardan bir tanesidir. Bu fonlar, devlet aygıtının yeni kapitalizmde nasıl bir yapıya büründüğünü anlatan iyi bir örnek teşkil etmektedir. Küresel bir girişimci, küresel bir yatırımcı olarak devletin devlet mülkiyetli şirketler yanında en çok kullandığı aygıt ulusal varlık fonlarıdır. Ulusal Varlık Fonları, özellikle 2008 krizi sonrasında devletin en önemli yatırım aracı ve küresel kapitalizmin önemli bir unsuru haline gelmişlerdir. Dolayısıyla bu olgular, modern kapitalizmin yeni dinamiklerini açıklamak konusunda önemli bir yere sahiptir (Beck ve Fidora 2008, 349; Dixon ve Monk 2012, 104).

Ulusal varlık fonlarının tanımlanması konusunda henüz bir görüş birliği olmamasına karşın ulusal varlık fonları bir ulusal devlet tarafından kontrol edilen ancak devlet mülkiyetli şirketler ve kalkınma bankalarından farklı işlevlere sahip, uzun dönemli yatırım mekanizmalarıdır. Tipik olarak bu fonlar doğal kaynaklardan elde edilen kazancın başını çektiği ticari mal gelirleri ile döviz kuru kazançları ve mali fazlalıklar ile finanse edilir (World Bank 2014b, 1). Ulusal Varlık Fonları tanımlaması yazardan yazara farklılık gösterse de, bu kavram, genel olarak, özellikle de yurtdışında yatırım yapan devlet mülkiyetli ya da devlet kontrolündeki sermaye havuzunun ifadesidir. 40'a yakın ülke bu fonlara sahiptir. Petrol gelirleri ve ticaret fazlalıklarıyla finanse edilen bu fonlara Çin'den Norveç'e, Bolivya'dan Brezilya'ya, Katar'dan Rusya'ya birçok ülkede rastlanmaktadır (Helleiner 2009, 300; Chavez 2014, 48).

Bu bağlamda ulusal varlık fonları, küresel para ve finans sisteminde giderek artan bir öneme sahip olmaya başlamış devlet mülkiyetli fonlardır. Bu devlet mülkiyetli fonlar, çeşitli makroiktisadi amaçlarla kurulmuş olup, kaynağını genel olarak döviz kuru işlemlerinden elde etmektedir. Ulusal varlık fonları yeni bir olgu olmayıp başta Kuveyt olmak üzere, Abu Dabi ve Singapur gibi ülkeler uzun süredir bu tür fonlara sahiptirler. Özellikle yüksek petrol fiyatları finansal küreselleşmeyle birlikte petrol ihracatçısı konumda olan bazı Asya ülkelerinin varlıklarını arttırmıştır Bunun sonucu olarak da ulusal varlık fonları küresel sermaye piyasalarında giderek önemli hale gelmiştir (IMF 2008, 4-5).

Devletler, devlet mülkiyetli veya devlet destekli şirketleri finanse etmek için ihtiyaçları olan parayı basabilir ancak bu onların varlıklarının değerini düşürür. Bunun dışında devletler, bütçelerinden doğrudan para aktarmak da vergilerin artması ya da kamu harcamalarının azalması anlamına gelecektir. Bu iki durum da iktisat teorisi bağlamında makul seçenekler değildir. İşte bu noktada ulusal varlık fonları devreye girmektedir. Devletin yönetiminde olan bu fonlar stratejik yatırımlar

için kullanılmaktadır. Genel olarak devletler ulusal varlık fonları ile yaptığı yatırımlardan politik bir ilerleme ve güçlenme elde etmeyi hedeflemekle beraber, bu amaçla özellikle yurtdışında çeşitli şirketler veya kuruluşlardan hisse satın almaktadır (Bremmer 2010a, 69-70).

Ulusal varlık fonları son yıllarda adından söz ettirmekle birlikte aslında yeni bir olgu değildir. İlk ulusal varlık fonu -The Kuwait Investment Authority- 1953 yılında kurulmuş, ancak “ulusal varlık fonu” terimi 2005 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıldan sonra Dubai, Libya, Katar, Güney Kore ve Vietnam gibi ülkeler ulusal varlık fonu oluşturmaya başlamışlardır (Bremmer 2009, 44). Henüz evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı olmasa da, bir ulusal varlık fonu, mülkiyeti devlette olan ve devletin kurumları tarafından yönetilen finansal bir yatırım aracıdır (Das 2009, 86-87). Sovereign Wealth Funds Institute’un 2015 yılı güncellenmiş verilerine göre dünyanın en büyük on ulusal varlık fonu aşağıda Çizelge 8’de gösterilmiştir.

Ulusal Varlık Fonlarının sayısı, özellikle 2000’li yılların başından itibaren artış göstermiştir. 2000 yılına gelindiğinde, dünyadaki toplam Ulusal Varlık Fonu sayısı 23 iken (ilk ulusal varlık fonunun kurulduğu 1953 yılı ile 2000 yılı arası), 2000-2013 yılları arasında 49 adet daha ulusal varlık fonu kurulmuştur (Alhashel 2015). 2008’in başından 2012’nin sonuna kadar ulusal varlık fonlarının değeri yüzde 59.1 büyümüştür. 2005’ten 2012’ye kadar olan süreçte de 32’den fazla yeni ulusal varlık fonu kurulmuştur. Bununla beraber SWFI’nin 2014 verilerine göre mevcut ulusal varlık fonlarının finansmanı yüzde 59.5 oranında petrol ve doğal gaz gelirleriyle alakalıdır.¹⁰

¹⁰ Bkz. <http://www.swfinstitute.org/sovereign-wealth-fund/> Erişim: 02.10.2015).

Çizelge 8. En büyük on ulusal varlık fonu

Ülke	Ulusal Varlık Fonu	Varlık (milyar dolar)	Kuruluş	Kökene
Norveç	Government Pension Fund-Global	873	1990	Petrol
UAE-Abu Dhabi	Abu Dhabi Investment Authority	773	1976	Petrol
Çin	China Investment Corporation	746.7	2007	mamul dışı
Suudi Arabistan	SAMAM Foreign Holdings	671.8	-	Petrol
Kuveyt	Kuwait Investment Authority	592	1953	Petrol
Çin	SAFE Investment Company	547	1997	mamul dışı
Çin-Hong Kong	Hong Kong Monetary Authority Investment Portfolio	400.2	1993	mamul dışı
Singapur	Government of Singapore Investment Corporation	344	1981	mamul dışı
Katar	Qatar Investment Authority	256	2005	Petrol ve Doğalgaz
Çin	National Social Security Fund	236	2000	mamul dışı

Kaynak: <http://www.swfinstitute.org/sovereign-wealth-fund-rankings/> (2015 güncellenmiş veriler)

Ulusal varlık fonlarının önemli bir görevi, ulusal şampiyonlar olarak nitelenen şirketleri finanse etmektir. Fonların bu görevi onların ebatını ve önemini giderek arttırmaktadır. Devletler, ulusal şampiyonları sadece para basarak finanse edemeyeceklerini bilirler. Çünkü oluşacak enflasyon, varlıklarının değerini eritir. Ayrıca doğrudan devlet bütçesinden harcamak da ileride büyük açıklara neden olabilir. Dolayısıyla ulusal varlık fonlarına bu noktada daha büyük iş düşmektedir. Ulusal varlık fonları, mal ihracatından kazanılan döviz fazlalıklarının adeta bir deposu olacak nitelikte bir işleve sahiptir. Ancak ulusal varlık fonları, banka hesabından daha fazlasıdır. Ulusal varlık fonları, döviz kuru, devlet tahvilleri, kıymetli madenler ve bazı ulusal ya da yabancı şirketlerdeki hisselerin karma portföylerinden oluşan devlet mülkiyetli yatırım fonlarıdır. Aynen tüm diğer yatırım fonlarında ol-

duğu gibi, ulusal varlık fonlarında da amaç yatırımdan geri dönen miktarın ençoklaştırılmasıdır. Ancak diğerlerinden farklı olarak bu fonlardaki geri dönüşler ekonomik anlamda olduğu kadar devlet kapitalistleri için politik olarak da önemlidir (Bremmer 2009, 43-44).

Yukarıda da belirtildiği üzere Ulusal Varlık Fonları özel amaçlı devlet fonları ve devlet girişimleridir. Bu fonlar, ödemeler dengesi fazlaları, döviz kuru işlemleri, özelleştirme gelirleri, mali fazlalar, mal ihracatından gelen gelirler ile kurulmaktadır. Ulusal varlık fonları hukuki ve kurumsal birer devlet yapılarıdır ve istikrar fonları, tasarruf fonları gibi (Çizelge 9) fonlardan oluşan heterojen bir olgudur ve bu fonlar yeni olmamalarına karşın 2008 finansal krizi ile birlikte küresel ekonomide giderek önemli bir unsur halini aldılar (IWG 2008, 3; Chavez 2014, 48).

Çizelge 9. Ulusal varlık fonu türleri

Ulusal Varlık Fonu Türü	Açıklama
İstikrar Fonları	Bütçeyi ve genel olarak ekonomiyi fiyat dalgalanmaları ve şoklardan korumaya yönelik fonlardır.
Tasarruf Fonları	Ulusal tasarrufları yatırıma dönüştürerek gelecek nesillerin refahını arttırmayı amaçlayan fonlardır.
Rezerv Yatırım Fonları	Rezervleri arttırmaya odaklı fonlardır.
Kalkınma Fonları	Ülkenin potansiyel üretimini arttıracak sanayi politikaları ve sosyoekonomik projelere kaynak sağlama amaçlı fonlardır.
Emeklilik Rezerv Fonları	Hükümetin olası borçlarına kaynak sağlayan fonlardır.
Kaynak: IMF (2008)'den oluşturulmuştur.	

Ulusal varlık fonları sermayelerini üç temel kaynaktan alırlar. Bunlardan birincisi, özellikle petrol ve doğal gaz ile elde edilen doğal kaynak ihracatı geliridir. Bu anlamda bu kaynağı “petrodolar” olarak nitelemek mümkündür. Söz konusu kalem Rusya, Körfez Ülkeleri ve bazı Kuzey Afrika Ülkeleri için önemli bir kaynaktır. Kaynaklardan ikincisi ise büyük dış ticaret fazlalarıdır. Bu konuda en önemli örnek ise Çin'dir. Üçüncü kaynak ise bütçeden ya da döviz kuru rezervlerinden

yapılan doğrudan transferlerdir. Fonlama şekli farklı olsa da ulusal varlık fonları her yönüyle devlet mülkiyetine ait bir yatırım unsurudur. Ancak genel olarak bu fonları belli bir şekilde sınıflandırmak kolay bir iş değildir. Çünkü bu fonlar çoğunlukla, ulusal devletlerin mülkiyetinde bulunsa da, bazı yerel yönetimler-özellikle ABD, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kanada gibi ülkelerde de bu fonların mülkiyetine sahip olabilmektedir. Bununla beraber bazı ülkelerde doğrudan merkez bankalarının yönettiği ulusal varlık fonları da vardır. Kazakistan National Fund ve Nijerya'nın Excess Crude Account buna örnek teşkil etmektedir. Bunların dışında Azerbaycan'ın State Oil Fund ve Venezuela'nın Fund for Investment of Macroeconomic Stabilization doğrudan devletin en üst organları tarafından yönetilmektedir. Singapur Yatırım Şirketi de devlete ait ancak, adeta özel şirket gibi işleyen bir ulusal varlık fonu kuruluşudur (Bremmer 2010a, 70; Jory vd 2010, 590-591).

Çizelge 10. Ulusal varlık fonlarının bölgesel-kıtasal dağılımı (SWFI Kasım 2014 verileri)

Bölge-Kıta	Yüzde (%)
Asya	39.1
Ortadoğu	37.1
Avrupa	16.7
Amerika	2.9
Afrika	2.3
Diğer	2.0
Kaynak: http://www.swfinstitute.org/sovereign-wealth-fund-rankings/	

Mevcut küresel iktisadi durgunluk, devlet kapitalizminin küreselleşmesini hızlandıran bir unsurdur. Ayrıca bu durgunluk döneminde sadece gelişen piyasa ülkeleri değil aynı zamanda dünyanın en büyük ülkeleri de ekonomilerine müdahale etmektedirler. Her ne kadar “serbest piyasa, kapitalizmi sürdürecektir” yegâne unsur-

dur” miti hala etkisini devam ettiriyor olsa da piyasanın küresel krizden kendi kendine çıkamayacağı görülmüş ve başta ABD olmak üzere devlet müdahaleleri ile bankalar ve büyük şirketler kurtarılmaya çalışılmıştır. Japonya, Avustralya gibi büyük serbest piyasa kapitalizmlerinde de süreç aynı şekilde işlemiştir. Ancak büyük ülkelerdeki devlet müdahalesi gelişen piyasa ülkelerindeki gibi kalıcı nitelikte, uzun vadeli bir devlet kapitalizmi değildir. İktisadi bir unsur olarak Washington’da, Avrupa’da, Çin’de, Hindistan’da ve Rusya’da politika yapımcılar küresel finans sisteminin giderek merkezinde yer almaya başlamıştır. Çünkü küresel finans krizinden zarar gören özel banka ve şirketleri kurtaracak, piyasaya likidite enjekte edecek ve gerekli parayı basacak unsur devlet aygıtıdır. İşte bu tür gelişmeler, küresel finansta ani ve önemli bir güç kayışını beraberinde getirmektedir. Yakın zamana değin New York’ta konumlanan finans dünyası artık Washington’a oldukça bağlı hale gelmiştir. Dahası, benzer durumlar Şangay’dan Pekin’e, Dubai’den Abu Dabi’ye, Sidney’den Canberra’ya, Sao Paulo’dan Brasilia’ya dünyanın pek çok yerinde gözlemlenmiştir. Londra, Moskova ve Paris gibi finansal merkezlerde de siyasi otorite lehine doğru bir güç kayışı yaşanmıştır (Bremmer 2009, 49).

Sonuç

Küreselleşme süreci, son birkaç on yıldır büyük küresel bir finansal piyasa yarattı. Ancak 2008 krizi ile birlikte liberal düzen 1929 Buhranından sonra yeniden şüphe duyulan bir olgu olmaya başlamış ve ülkeler kuralsızlaştırdıkları ekonomilerini yeniden gözden geçirmeye başladılar. Bu bağlamda özellikle gelişen dünyadan gelen ve gelişmiş dünyada da farklı derecelerde izleri görülen devlet kapitalizmi, küresel düzeni yönetmeye aday yeni bir politika seti olarak giderek güçlenerek sahne aldı. Yeni devlet kapitalizminin en önemli unsurlarından olan ulusal varlık fonlarının, aynı devlet mülkiyetli şirketlerde olduğu gibi küresel kapitalizmde sıkça bahsi geçen birer dinamik halini alması, geçmişten farklı yeni bir devlet otoritesinin güçlü bir sinyali vermiş oldu.

Genel hatlarıyla devlet mülkiyetli şirketler ve ulusal varlık fonları üzerinden ulu-

sötesileşen yeni devlet kapitalizmini benimseyen ülkeler, küresel durgunluktan daha önce görülmemiş derecede fazla iktisadi faaliyeti kontrol edecek kadar güçlü çıktı. Çin ve Rusya, kendi devlet mülkiyetli şirketleri ile özel ulusal şampiyonlarını krizden derin bir şekilde etkilenmekten kurtardılar. Her iki ülke de maliyetlerini azaltacak yönde politikalar izledi. Petrol fiyatınının 147 dolardan 40 dolara kadar düştüğü 2008'in Temmuz ve 2009'un Şubat ayları arasında Rusya, uzun bir aradan sonra ilk kez bütçe açığı ile karşı karşıya kalmış ve bir çok ülke giderek büyüyen işsizlik sorunuyla mücadele etmiştir. Bu olumsuzluklara karşı ülkelerin cevabı, genel olarak devletin ekonomik müdahalelerini arttırmak olmuştur. Küresel durgunluğa rağmen, ulusal varlık fonları yani küresel kapitalizmin yeni oyuncularını, artık ekonomilerin en önemli aktörlerinden bir haline gelmiş, devlet mülkiyetli şirketler ve ulusal şampiyonlar da güçlü bir biçimde yükselişe geçerek küresel kapitalizmin önemli unsurları konumuna ulaşmışlardır (Bremmer 2009, 50).

Devlet müdahalesi sadece gelişmekte olan dünyaya özgü değildir. Gelişmekte olan dünyaya özgü olan olgu “yeni devlet kapitalizmi”dir. Batı’da ise Post-Washington Uzlaşması çerçevesinde “piyasa dostu devlet” ön plana çıkmaktadır. Özellikle küresel kriz süresince ABD’nin de yoğun devlet müdahaleleri gerçekleştirdiği bilinmektedir. OECD (2015, 218)’e göre son görgül çalışmalar, devlet mülkiyetli, devlet kontrolündeki ya da bir biçimde devlet etkisinde bulunan şirketlerin küresel kapitalizmde giderek artan ağırlığını gözler önüne sermektedir. Geleneksel olarak devlet sektörü daha çok ulusal piyasalara yönelik çalışırken, son yıllarda küreselleşen kapitalizmle beraber devlet mülkiyetindeki girişimler, ulusötesi/küresel ekonominin bir parçası haline gelmiş ve dünyanın en etkili girişimlerine dönüşmüşlerdir. Böylelikle devlet kapitalizmi de eski örneklerinde olduğu gibi ulusal değil küresel kapitalizm ile birlikte ulusötesi bir unsur, bir politika tercihi, bir pratik olarak sahne almaya başlamıştır.

Kaynakça

- Alhashel, Bader. 2015. Sovereign wealth funds: A literature review. *Journal of Economics and Business*, 78, 1-13.
- Aligica, Paul D. ve Vlad Tarko. 2012. State capitalism and the rent-seeking conjecture. *Constitutional Political Economy*, 23 (4), 357-379.
- Beck, Roland ve Michael Fidora. 2008. The impact of sovereign wealth funds on global financial markets. *Intereconomics*, 43 (6), 349-358.
- Berberoglu, Berch. 2014. *Küresel Çağda Siyasal Sosyoloji*. çev. E. Sönmez. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bremmer, Ian. 2009. State capitalism comes of age. *Foreign Affairs*, 88 (3), 40-55.
- Bremmer, Ian. 2010a. *The End Of The Free Market*. New York: Portfolio.
- Bremmer, Ian. 2010b. The end of the free market: who wins the war between states and corporations? *European View*, 9 (2), 249-252.
- Bremmer, Ian. 2010c. The long shadow of the visible hand. *The Wall Street Journal*. 22 Mayıs 2010.
- Bremmer, Ian. 2014. The new rules of globalization, *Harvard Business Review*, Ocak-Şubat Sayısı.
- Bresser-Pereira, Luiz C. 2010. The global financial crisis and a new capitalism?, *Levy Economics Institute Working Paper*, No: 592. http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_592.pdf
- Chavez, Daniel. 2014. State of the State. *State of Power*. TNI içinde, 45-53.
- Das, Dilip K. 2009. Sovereign-wealth funds: the institutional dimension. *Int Rev Econ*, 56, 85-104.
- Dixon, Adam D. ve Ashby H.B. Monk. 2012. Rethinking the sovereign in sovereign wealth funds. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 37 (1), 104-117.
- Harris, Jerry. 2009. Statist globalization in China, Russia and the Gulf States. *Science & Society*, 73 (1), 6-33.
- Helleiner, Eric. 2009. The geopolitics of sovereign wealth funds: An introduction. *Geopolitics*, 14 (2), 300-304.
- Huat, Chua B. 2015. State-owned enterprises, state capitalism and social distribution in Singapore. *The Pacific Review*, DOI: 10.1080/09512748.2015.1022587.

- IMF. 2008. Sovereign Wealth Funds—A Work Agenda. <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2008/022908.pdf>
- IWG. 2008. Sovereign Wealth Funds Generally Accepted Principles and Practices: “Santiago Principles”. <http://www.iwg-swf.org/pubs/eng/santiagoprinciples.pdf>
- Jory, Surendranath R., Mark J. Perry and Thomas A. Hemphill. 2010. The role of sovereign wealth funds in global financial intermediation. *Thunderbird International Business Review*, 52 (6), 589-604.
- Keynes, John M. 2010 [1936]. İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi. çev. U. Selçuk Akalın. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Kotz, David. M. 2015. Capitalism and forms of capitalism: Levels of abstraction in economic crisis theory. *Review of Radical Political Economics*, 1-9
- Kowalski, Przemyslaw et al. 2013. State-owned enterprises: Trade effects and policy implications. *OECD Trade Policy Papers, No. 147*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k4869ckqk7l-en>
- Kumar, Nirmalya 2013. *Turning national champions into global brands*. <https://www.london.edu/faculty-and-research/lbsr/turning-national-champions-into-global-brands#.VhOoTuztmko> (Erişim: 06.10.2015)
- Kwiatkowski, Grzegorz and Pawel Augustynowicz. 2015. State-owned enterprises in the global economy –analysis based on fortune global 500 list. *Joint International Conference*. 27-29 May, Bari-Italy.
- Lapavistas, Costas. 2013. The financialization of capitalism: ‘Profiting without producing’. *City*, 17 (6), 792-805, DOI: 10.1080/13604813.2013.853865
- McNally, Christopher A. 2013a. How emerging forms of capitalism are changing the global economic order. *Analysis From The East-West Center*, No: 107.
- McNally, Christopher A. 2013b. The challenge of refurbished state capitalism: Implications for the global political economic order, *Zeitschrift für Public Policy, Recht und Management*: 33-48.
- Musacchio, Aldo and Sergio G. Lazzarini. 2014. *Reinventing State Capitalism Leviathan in Business, Brazil and Beyond*. London: Harvard University Press.
- OECD. 2013. *State-Owned Enterprises in The Middle East and North Africa: Engines of Development and Competitiveness?*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264202979-en>

- OECD. 2015. *State-Owned Enterprises in the Development Process*. Paris: OECD Publishing.
- Ostrowski, Wojciech. 2012. *State capitalism: An emerging regime*. POLINARES working paper n. 51.
- Pollock, Friedrich. 1982. [1941]. State capitalism: It's possibilities and limitations. In A. Arato and E. Gebhardt (Eds.), *The Essential Frankfurt School Reader*. New York: Continuum Publishing Company, pp. 71-94.
- Rickards, James. 2015. [2012]. *Kur Savaşları Bir Sonraki Küresel Krizin Oluşumu*. çev. N. Domaniç ve N. Alhan). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Resico, Marcelo F. 2013. Competing models of capitalism and the reorganization of world economy after the financial crisis. Bildiri Metni. XV World Economy Meeting, "Shifting Wealth in the World Economy", Universidad de Cantabria, Santander, İspanya.
- Robinson, William I. 2014. *Global Capitalism and the Crisis of Humanity*. Cambridge University Press.
- Schneider, Henrique. 2012. State-capitalism and globalization—a challenge to whom?. *Iliria International Review*, 2, 119-133.
- Stephen, Matthew D. 2014. Rising powers, global capitalism and liberal global governance: A historical materialist account of the BRICs challenge. *European Journal of International Relations*, 20 (4), 912-938.
- The Economist. 2012. *State Capitalism*. Special Report.
- UNCTAD. 2014. *World Investment Report*.
- World Bank. 2014a. *Corporate Governance of State-Owned Enterprises a Toolkit*. Washington: World Bank Group.
- World Bank. 2014b. *Sovereign Wealth Funds in East Asia*. Policy Note.

The Rise of New State Capitalism: A Global Political Economy Perspective

Abstract

The feasibility of different capitalist modes has come up again since neoliberal global capitalism's interrupting after the 2008 crisis. Both the West's state intervene policies for overcoming the crisis and the countries' which the state is major player in the economy such as China and Russia, outcoming with less damage from the crisis, have taken over the state capitalism which is not theoretically new but different from former samples in practise. This "new" state capitalism represents political and economical structures of developing countries such as China and Russia mainly on the way, Brazil, India and Saudi Arabia. New state capitalism is a capitalist variety which is being global through state-owned enterprises (*SOEs*) and sovereign wealth funds (*SWFs*). In this context, the state apparatus moves a global investor and entrepreneur. Hence, the new state capitalism is a phenomenon which is has goal to take political gain and treating globalist beyond nationalism like former samples. Here, in this paper, with surveying the factors which provides the globalization of the state capitalism, we will refer to differences of the new state capitalism from former samples.

Keywords

Globalization, State Capitalism, State-Owned Enterprises, Sovereign Wealth Funds

Freudian Keynes: Spending Man and Spending State

S. Sevinç Orhan

Department of Economics, Pamukkale University

Metin Sarfati

*Department of Public Administration and Political Science,
Marmara University*

Abstract

While Keynes defines all pre-Keynesian economics that analyzes on the Euclidian plane as Classical Economics, he writes the general theory of economics using his own approach. In Keynes' approach, the Euclidian world is rejected while unpredictable investment and spending behavior of men under unmeasurable risk and uncertainty are emphasized. In this way, *spending state actor* is added to the theory against uncertainty by the animal spirit image in the capitalist system, and the new political economy of the theory is created. According to Freud infinity and self-realization drive with regard to the Eros-Thanatos dilemma takes men to death. With liberation, unlimited development and never-ending enrichment passion, men clash with the civilization and strive to destroy it whether knowingly or not. In the Freudian approach, men are those that are not the *owner of themselves*. While human nature is dispersed by the effect of *drives* rather than *ratio*, it destroys itself in the search of wealth and prepares for its own death. According to Keynes, capitalism is a system that reminds Freudian death drive. Based on the Freudian approach, Keynes crit-

Introduction

icizes saving aspiration and gets rid of human nature that piles up with spending behavior. Keynes adds a new actor in spending man image to the theory of economics by Freudian psychoanalysis.

Keywords

Keynes, Economic Methodology, Methodological Individualism.

John Maynard Keynes, in his pursuit to write a general theory of economics, defines the whole of the economics science prior to him, which made its analysis in the Euclidean plane, as classical economics. In rejecting the Euclidean world, Keynes discusses the investment and spending trends that were not foreseen under risks and uncertainties. In this way, his theory produces new economic policies while the actor of the consuming state is imparted to the theory through animal spirit images of the capitalist system in the face of uncertainty.

In the Eros-Thanatos dilemma, as asserted by Freud, eternal existence and the drive for self-actualization leads the individual to death. Although this process can be postponed, the possibility of its elimination is low. As for Freud, who has brought individual analysis to the social level, human beings will try to destroy civilization either knowingly or unknowingly by having to clash with the civilization with the passion for emancipation, endless development and infinite enrichment. Since human in the Freudian approach is the “non-owner of self”.

This paper will analyze firstly, the transformation of the *accumulating destroyer man* into a producing, spending and wealth-creating man via the drive received from the universal human context of Freudian Keynes. Furthermore, the policy of economics will be put forward through a discussion of the *consuming state/consuming man* actor against the inclination to accumulate, with the impact of animal spirit within uncertainty in Keynes’ approach.

According to Freud, being a ‘non-owner of self’ or being irrational is associated

The Dialectics of Life or Eros –Thanatos Dilemma

with *erotic-oral* and *erotic-anal* processes of early childhood. The ‘being incomplete’ in these periods affects the entire life of the adult, and according to Freud, this affects individuals’ economic relations as much as their relationships with the opposite sex. As stated by Freud, an individual’s relationship with goods or symbolic objects such as gold and money are affected by this process. Dissatisfaction experienced during the period of early childhood makes the individual greedy for those objects. Human being is driven away not by his own ration, but by the effect of impulses. He prepares his own death by depleting himself in hunt of his desire (Sarfati 2014, 12-13).

To avoid death, or in Freud’s words, running from death is the operative function of all living creatures. Moreover, Freud states that the impulse of human action is primarily hedonistic. Freud analyzes two basic instincts in his essay *Beyond the Pleasure Principle* written 10 years after the *Crisis of Civilization*. The first are those behaviors that set benefits or even the search for pleasure, the ‘Pleasure principle’, as the basic motivation of individual action. The other instinct is the death drive that humans actually unconsciously serve while pursuing pleasure.

The human quest for pleasure starts in infancy, from the sucking process at the mother’s breast. However, the inevitable break from the mother’s breast creates a sense of great loss. In order to compensate for this loss, humans try constantly to capture a similar pleasure until maturity. Plucked from the satisfaction of pleasure, humans face scarcity. The transition from the existence to absence means the beginning of the state of ‘rarity’. At this very stage, the ‘Economy’ becomes a current issue. (Sarfati 2014, 21) This state is embodied by states of *pleasure and life* – Eros as well as *death* – Thanatos for the rest of human life. Death paradoxically will come to life within the process of the pursuit of pleasure.

The come up of the death within the process of pursuit of pleasure is described as the death drive by Freud (Freud 2010, 23). Freud, as quoted in Philips (2002, 80)

says that “the *goal of all life is death*, and, casting back, *the inanimate was there before the animate*”. According to Freud, “except the life instincts, there should be a destructive instinct in opposite direction to maintain cohesion and consistency of the living matter and form larger units” (Freud 2010, 42). This impulse aims to render the first original, inorganic state from life particles. According to this; “Human beings become the scene of a war between the two types of impulses. A part of this impulse tries to drag life towards to death, while sexual impulse attempts to maintain life renewing it.” However, within this process the unlimited and continuous pursuit of pleasure of Eros encounters Freud’s ‘the reality principle’ and is blocked. The ‘Reality’ of the external world will teach Eros that infinite pleasure is impossible and pleasure will be forced to decline. In this way, man will go towards death in the endless quest for pleasure by pursuing infinite pleasure and fighting against nature and civilization.

Apparently, life is formed in dilemma between Eros and Thanatos. As stated by Freud: “Eros or sex instinct continuously produces the primary form of the living beings, the life will be prolonged only through sexual intercourse and this effort will create an illusion of immortality” (Freud 2010, 112). Death can be postponed solely and only thanks to Eros. Freud argued that because of the nature of Eros, the sexual drives in quest for pleasure are also aggressive ones. As such, destruction is inevitable. All sorts of relationships contain destructive inclinations (Pestre 2010, 7). Life is a scene where everyone is hostile to each other almost as in a Hobbesian “*omnes contra omnes*” fiction (Sarfati 2014, 25). Eros is not satisfied with preparing his own death; it is in pursuit of the other’s death as well. The quest for making the never-ending pleasure out of continuous one will open the door for extinction and this process resembles the dialectical process. The life and death impulses progress within a dialectical process, evoking each other; death and pleasure constantly seek each other.

Economic Fiction in Freudian Approach

Freud says: “The origin of the interest on money is not rational, since its libidinal nature, we are used to find it in defecation pleasure” (Abraham 1977). According to Karl Abraham, call for accumulation is “earning money, obtaining possessions, all these are the outward stroke of the internal accumulation”. In economics, Abraham sees humans as patients captive of things. This captivity is a pathological case in the Freudian approach. In this way, money’s identity with anal character is established in Freudian approach. When unsatisfied oral requests continue with anal request that becomes pathological, the adult becomes the prisoner of accumulation action in passing through these processes (Sarfati 2014, 32).

As for Freud, the pursuit of money as well as the passion for continuous accumulation carries a pathological meaning. “Normal human being is revealed when he fully pulls himself away from the libidinal effects within his all relationships with money” (Freud 1996, 266). It will be clear that Freudian ‘normal man’ has a different meaning from the ‘representative agent’ of economics, and human living with the impulse of accumulation. Freudian human does not manufacture, instead he saves, and he keeps. According to Ferenczi, “money is actually a form of odorless, shining and dried-out faeces” (Ferenczi 1914).

At this stage, the human who is acting through Freud’s accumulation impulse should be discussed: by assimilating pleasure with moment, Freud criticizes the dominance of impulses on the mind. However, when saving means future expectations or renunciations it will not be analyzed within the criticism of saving tendency analysis (Sarfati 2014, 36-7). Nevertheless, the ability to postpone pleasure and to wait can be interpreted as a sign of the mind’s ability to take impulses under its control (Keynes 2009, 163-183). Even though Freud’s thesis includes authenticity share, it is a controversial issue that acts of saving can only be reduced to this idea.

On the other hand, unlike many biographers, Bernard Maris (2007, 8) stated that

Keynes who made analysis with the prediction that “the economic problems will end in more than one hundred years”, based his economic analysis really on the Freudian approach by putting psychology at the center of economic theory. Keynes builds savings tendency upon the desire of Freudian lethal money. He analyzes the community of individuals who dedicated their life satisfaction to continuous enrichment through the Freudian ‘Eros-Thanatos’ dichotomy (Sarfati 2014, 13). The instinct of ongoing savings, accumulation and enrichment in Keynes’s approach corresponds to a world where individuals remain in the oral-erotic period (Diamond 2009). In this sense, it is fatal. The system will get caught into the nets of Thanatos. However, Keynes is separated from Freud with his optimistic approach on the future of the system. With the help of Keynesian spending policies civilization will solve economic problems and overcome the crisis (Keynes 2005). Death drive will be surmounted under these conditions (Sarfati 2014, 14).

However, it is now clear that Keynes was wrong in predicting a solution to the ‘economic problem’ in a hundred years. To the extent of Keynes’s forecast, the economic problem has changed its magnitude and it is in a continuous process of transformation. In contrast to Keynes’s proposal or hope, today’s world has been locked in the grip of economic problems. The problem of scarcity is now perpetuated with different inference than explained in classical economics. Today, “in the world of economics” (Sarfati 2012) expenditure has been crowned, while economics has evolved into consumption despotism beyond sovereignty consumption. Keynesian spending policies have had serious contributions on the domination of the world of economics over society and the perpetuation of economic problems. Nowadays, Eros is running towards Thanatos and this justifies Freud.

According to Keynes, capitalism is a system reminiscent of the Freudian death drive. “Freud is a genius; it is common that all scientific hypotheses are fed from

Spending Man with Animal Spirit in Keynes’s Approach

him”); (Maris 2007) influenced by Freud, Keynes is optimistic about the future of capitalism. Civilization, with its spending policies, can overcome the crisis; and the death drive will be overwhelmed by the proposed expenditure policies. According to Keynes, capitalist production creates uncertainty in relationships. The source of uncertainty is the market – the network of monetary affairs. Money is an indispensable institution of capitalism. The oblivion of possibility is the reason behind the uncertainty. Uncertainty depends on the obscurity.¹ “There is no scientific value of analysis measuring uncertainty via any calculable probability prediction. We simply do not know” (Keynes 1937a, 217).

Uncertainty is the source of risk, profit and competition in markets functioning under laissez-faire principles. Risk cannot be priced under these conditions. The state will always be in the economy due to uncertainty and the prediction problem. Keynes writes the Monetary Theory and General Theory (GT) with this methodological manner. According to Keynes, GT “is the monetary theory of production.” Keynes, in the GT, defines money as a “thing” that has its own unique characteristics. Money is irreducible to a set of measurable probabilities and it is the source of all uncertainty created cases.

According to Keynes (1936), uncertainty is the reason for liquidity demand in the monetary economy. The approach that falsifies the classics with its speculative money demand and the liquidity trap is based on uncertainty. In the Keynesian approach, investors act under the influence of ‘animal spirits’ under uncertain conditions. Uncertainty is the main argument of the theory of demand for money, which is presented as the monetary theory of production, and where the Quantity Theory is refuted within GT. Keynes criticizes the Classical economists for doing analysis in a Euclidean ground. Whereas, the world is not Euclidean, it is uncertain. Keynes draws attention to unforeseen investment and spending behavior

¹ A Tract on Monetary Reform (1923, Ch. 3), Keynes: This long run is a misleading guide to current affairs. In the long run we are all dead. Economists set themselves too easy, too useless a task, and if in tempestuous seasons they can only tell us, that when the storm is long past, the ocean is flat again (Economics, 139).

within immeasurable risks and uncertainties by refusing the analysis in Euclidean plane. In this way, the state is obliged by the impact of the animal spirit² in a Non-Euclidean world.

In statistical terms, time and future is managed through the process of stochastics³ (probability) according to the ergodic world axiom. The expected results of decisions are determined by the distribution of probability. Statistically significant estimates are made on value/output created in the future within Ergodic process. However, in ergodic stochastic process, both samples of the past and the current period are considered hypothetically equal since there is no future-proof sample in economics. In the ergodic axiom, the future is a statistical shadow of the current and previous periods. Stochastic process⁴ defines the value of the sample of a multidimensional variable at a certain moment of time (Davidson 2007, 33).

Keynes uses the terminology of the “ergodic axiom” in discussions of uncertainty and liquidity demand especially within the GT. Improbable deterministic models regulating axioms are likened to the ergodic axiom in the classical approach (Davidson, 2007). According to the ergodic axiom, with the data of current and past period, probability calculus statistically gives the opportunity for predictions in economics. The rejection of the ergodic axiom means an acceptance of the uncer-

² The notion of ‘animal spirit’ can be traced back to Erasistratus of Chios (310-250 BC) for more than 2,500 years. There is a belief in history of anatomy that the existence of various spirits that moved through the veins, arteries and nerves of the body and between themselves were responsible for perception, sensation and motor control. Within the brain this spiritus is refined into *spiritus animales*. Here the *spiritus animales* carries out higher brain functions and mental activities as well as it is responsible for sensory activities and movements of the body (Ochs 2004, 22). Animal sprite is used in GT’s: In Chapter 11: marginal productivity of capital; 12nd Chapter: expected profitability of investment (capital assets); In Chapter 13: discussions of interest rates. It evaluates the Entrepreneur’s behavior to invest and increase the company’s capital stock (Barens 2011). According to Keynes, entrepreneur decides to invest only when the price of the demand investment goods is higher than the offering price (Keynes 1973, VII, 161-2).

³ If stochastic process is ergodic one, time and space statistics can occur illimitably beyond random errors. In other words, as the number of observations increases, calculated time and space statistics approaches probability unit. In the ergodic axiom system, with data of the present and the future estimation of space statistics can be made and results can be predictable through the time series or movement of the cross-sectional data. (Davidson 2007). Although the future is always risk as probability in ergodic system, it can be still predicted with existing statistical analysis.

⁴ Stochastic models use stochastic processes. At a certain time, these models use economic values. In econometric models, all parametric forecasts or hypothesis tests concerning procedures are based on these models.

tainty content of the future. Keynes's criticism of the Euclidean world in classical theory means rejection of ergodic axiom.

In Keynes's approach, instinctive behavior expressed in terms of the animal spirit is the cause of the hoarder trend that postpones consumption and investment spending, and the speculative demand for money in the face of uncertainty. In the Freudian approach, hoarding is a universal impulse that is a part of human nature and unrelated to uncertainty. In the Keynesian approach, instinctive behavior preparing the grounds for public spending is connected to uncertainty and bounded rationality. Encouraged by the Freudian approach, Keynes finds opportunity to see hoarder behavior as a human condition borne out of uncertainty. In this way, the grounds are prepared for policies that smooth out spending behavior. According to Keynes, the accumulation tendency, reduced to human nature by the Freudian impulse, gains the consuming man / state actor to economics. There is a more solid ground for public spending than uncertainty.

There is no room for either shortage of savings or income inadequacy problems in the Keynesian approach. The meaning attributed to the concept of finance delays the entrance of indebtedness and the solvency problem into economics literature. The financial sources of expenditures carrying economies into full employment income level are usually ignored. The financial sources of both public expenditure and household spending cannot be questioned. In the Keynesian approach, finance is the amount of kept money that is required for the purpose of buying and conducting financial transactions. Finance does not mean the sale of debt to the bank in order to buy again. The downward trend of expenditure capacity of credit institutions as well as the end of the payment obligations of the debtor cannot be questioned in the Keynesian approach. Keynes stated that liquidity refers to the recirculation or rotation of money. The concept of 'finance' does not mean bank loans. Finance refers to the concept of cash temporarily kept to meet the cost of

every new investment initiative (Keynes 1973b, 229).

Methodological traces of the Freudian individualist psychoanalytic approach may be found in the Keynesian approach. The Freudian psychoanalytic method attributes hoarder tendency, which is fed by individual impulse, to social behavior. A similar methodological individualistic approach that ignores the social context can be found in Keynesian as well as mainstream economics. There is a possibility of Keynesian economics to realize universal constraints of the hoarder behavior through Freudian literature. The behavioral motivations of economics are deepened with Freud's psychoanalytic approach. Keynesian economics gives a context of macroeconomics to microeconomics behavior.

In case of ambiguity, the State retains its legitimacy against universal hoarder trend rather than animal spirit. Influenced by the Freudian methodology, Keynesian economics strengthens the grounds of mathematical formalism. Bounded rationality becomes insignificant in the face of uncertainty within the Keynesian approach. Due to uncertainty and bounded rationality, Keynes considers the state to be necessary, and in this way the ways of Keynes and the Keynesians are separated. Keynesians methodology ignoring uncertainty gives the chance to use the math. While economics gets underway to uncertainty with Keynes, Keynesian economics bids farewell to Keynes, social context, uncertainty and weakened ratios as well as critical realistic approach (Orhan 2015). In Keynes's approach, animal spirit, which could not direct savings into investments and income consumption within the risks and uncertainties, evolves into growth, accumulation and distribution models together with consuming state/man actor within all levels of insufficient income and capital units.

The capitalist system, which was going to inevitable end as predicted by Marx's 'money-goods-money' approach, was saved with the help of Keynes's speculative demand for money. Keynes ignores macroeconomic issues such as monetary and

financial wealth dimensions exceeding the real economy; the declining profit rates of the real economy and increasing financial returns; income distribution problems and debt spiral. Microeconomic concepts such as marginal consumption tendency and the marginal productivity of capital are discussed under the impact of animal spirits. Methodological individualist approach with neoclassical marginal means is enough to Keynes and Keynesian economics. However, there is no room for both microeconomic problems such as insufficient income and savings, the debt or solvency problem and macroeconomic problems such as lack of national savings or as the current account deficit (Orhan 2016).

In Keynes's approach, the spending requirement of the accumulation tendency is stronger than the spending requirement of uncertainty. Since, neither Keynes nor Keynesians in GT part ways with the Euclidean world. Keynes silently approves Keynesians' method that ignores uncertainty. The Freudian approach is quite convincing in the face of widespread use of mathematics in economics. Traces of Freudian psychoanalysis approach, which was transmitted into social behavior from the individual one, can be observed in Keynes's approach.

Freud's methodological individualist psychoanalysis context is close to the methodology of the neoclassical synthesis in Keynesian economics. Keynesian economics bids farewell to social context and the critical realist approach while getting underway to psychology. The orientation to macroeconomic balance is questioned through the microeconomic terminology in GT. In a sense, micro methodology and macro methodology can be considered similar. However, the macroeconomic theory started by Keynes does not aim at a unique macro methodology. Today modern mainstream macro consensus economics maintains the same methodological impasse with New Keynesian and New Classical Consensus. Expected 'Godot' economics is neither Keynes nor Keynesian economics. Moreover, in the mainstream economic literature, there is no chance to rise and to settle in mainstream for economics that rejects Keynesian heritage (Orhan 2016).

Conclusion

In the Eros-Thanatos dilemma Freud states that infinity and the *drive* for self-actualization leads individuals to death. With the passion of liberation, boundless development and infinite enrichment, Man destroys civilization intentionally or unintentionally through clashes with civilization. In the Freudian approach, man is a *non-owner of self*. Human nature rather than *ratio* is dispersed under the influence of *impulses* and depletes itself in the cloisters of wealth. Thus, it prepares itself for death. According to Keynes, capitalism is a system that evokes the drives of Freudian death. Keynes criticizes the accumulation motives through the Freudian approach. Man gets rid of his hoader nature through spending behavior. Through Freudian psychoanalysis, Keynes brings a new actor into the theory in the image of the consuming man.

As stated by Freud, the impulses of eternity and self-realization drag humans to their death in the Eros and Thanatos dilemma. Keynes introduces one more new actor to economic theory in the image of the consuming man through basing on Freudian psychoanalysis. There is no state of concern about both the *consuming man* as well as the *consuming state* actors within the balance of expenses and income. There is no form of financial behavior.

Today, in the face of a global recession, neither J.M. Keynes nor Keynesian economics is welcomed in developed or developing countries. Both Keynes and the Keynesian experience is far removed from the context of discussing the real impact of the price bubbles detached from basics of macroeconomics, the process of global financial integration and the problem of global financial fragility. The economy which can explain global real and financial problems as well as produce new policy options is far away from political context.

References

- Abraham, K. 1977. Développement de la libido. Paris: PbP.
- Barens, Ingo. 2011. 'Animal Spirits' in John Maynard Keynes's General Theory of Employment, Interest and Money: Some Short and Sceptical Remarks. *Darmstadt Discussion Papers in Economics*, Arbeitspapiere der Volkswirtschaft lichen Fachgebiete der TU Darmstadt, No. 201.
- Davidson, Paul. 2007. *John Maynard Keynes: Great Thinkers in Economics*, Series Editor: A. P. Thirlwall. Palgrave MacMillan.
- Diamond, J. 2009. Effondrement. Comment les sociétés décident de leur disparition ou de leur survie, Collection, NRF Essais, Paris:Gallimard.
- Economics, PDF generated using the open source mwlib toolkit. See <http://code.pediapress.com/> for more information.
- Ferenci, S. 1978. Sur l'ontogenèse de l'intérêt pour l'argent. (Borneman içinde). Paris: Puf
- Freud, S. 1996. *Olgu Öyküleri II*, (çev.) Ayhan Eğrilmez. İstanbul: Payel.
- Freud, S. 2010. *Au-delà du principe de plaisir*. Petite Bibliotheque. Paris: Payot.
- Keynes, John. M. [1923] 1971. *A Tract On Monetary Reform*. reprinted as The Collected Writings of John Maynard Keynes 4. London: Macmillan.
- Keynes, John M. [1936] 1973. *The General Theory of Employment, Interest and Money, C. W.* Vol. VII. London: Macmillan.
- Keynes, John. M. 1973. *Collected Writings*. Vol. XII. *The General Theory and After*. Part 1, Preparation. Ed. D. Moggridge. Royal Economic Society. London: Macmillan.
- Keynes, John. M. 1973. *Collected Writings*. Vol. XIII. *The General Theory and After*. Part 1, Preparation, ed. D. Moggridge. Royal Economic Society. London: Macmillan.
- Keynes, J. M. 2005. *Théorie générale de l'emploi, de l'intérêt et de la monnaie*, Paris: Payot.
- Keynes, J. M. 2009. *Sur la monnaie et l'économie* içinde. s.163-183, Paris: Payot.
- Maris, B. 2007. *Keynes ou l'économiste citoyen*. Sciences Po. Paris: Les Presses.
- Orhan, Sevinç S. 2016. Modern makroiiktisadi uzlaşımın kayıp ekonomi politikliği: yerleşik formalist, yerleşik kuramsal ve yerleşik politik uzlaş. *Sosyoekonomi Dergisi*. 24 (27), 139-160.
- Orhan, Sevinç S. 2015. *Godot'yu Beklerken, J. M. Keynes ve Keynesyenler*. D. T. Kılınçoğlu ve E. Özçelik, der. *John Maynard Keynes... Yine Yeniden*, içinde. İstanbul: İletişim.

- Pestre, É. 2010. Trauma, pulsions de vie et de mort, contrainte de répétition: le Grand tournant théorique. S. Freud içinde: *Au-delà du principe de plaisir*. Petite Bibliothèque Paris: Payot.
- Phillips, A. 2002. *La mort qui fait aimer la vie*. Paris:Désir Payot.
- Sarfati, M. 2012. İktisadın gizemi, iktisadın geleceği, içinde: *İktisat Felsefesi Dergisi*. Sayı 2. sayfa: 7-23. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. İstanbul.
- Sarfati, M. 2014. *Uygarlığın Bunalımı*, İstanbul: Giza Yayıncılık.

Freudyan Keynes: Harcayan Adam, Harcayan Devlet

Öz

Keynes, Keynes öncesi Euclidyen düzlemde analiz yapan tüm iktisadı klasik iktisat olarak tanımlarken, kendi kuramıyla iktisadın genel kuramını yazar. Keynes’de Euclidyen dünya reddedilerek, ölçülemez risk ve belirsizlik altında insanın ön görülemeyen yatırım ve harcama davranışı öne çıkarılır. Bu yolla, kapitalist sistemde animal spirit imgesiyle belirsizlik karşısında *harcayan devlet aktörü* kurama kazandırılırken, kuramın yeni ekonomi politikası üretilir. Freud’a göre Eros–Thanatos ikileminde sonsuzluk ve kendini gerçekleştirme itkisi insanı ölüme sürükler. İnsan özgürleşme, sınırsız gelişme ve tükenmez zenginleşme ihtirasıyla, uygarlıkla çatışarak, bilerek ya da bilmeyerek uygarlığı yok etmeye çalışır. Freudyan yaklaşımda insan *kendinin sahibi* olamayandır. İnsan doğası rasyo yerine etkilerin etkisiyle savrulurken, zenginliğin dehlizlerinde kendini tüketerek ölümünü hazırlar. Keynes’e göre kapitalizm Freudyan ölüm itkisini çağrıştıran bir sistemdir. Freudyan yaklaşımdan hareketle Keynes biriktirme güdüsünü eleştirirerek harcama davranışıyla istifleyenin insan doğasından kurtulur. Keynes, Freudyan psikanalizle iktisat kuramına harcayan adam imgesinde yeni bir aktör daha kazandırır.

Anahtar Kelimeler

Keynes, İktisadi Yöntem, Metodolojik Bireycilik

“Genel Teori” Çevirisi Üzerine

Eren Kırmızıaltın

Gazi Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

“Bilim” olan İktisadı anlamak, “İktisat” üzerine düşünmek, iktisadi sorgulamalar yapabilmek, “İktisat”ın NE olduğunun bilinmesini gerektirir. İster (başka bir “bilim” dalı, örneğin sosyoloji, antropoloji, felsefe, hukuk vb. eğitimi görmüş bir kişinin iktisat ile ilgilenmesi olarak tanımlanabilecek) “amatör,” isterse (İktisat eğitimi alarak “İktisatçı” olanlar olarak tanımlanabilecek) “profesyonel” olarak İktisat ile ilgilenilsin, öncelikle “İktisat nedir?” sorusuna cevap aranmalıdır. “İktisat nedir?” sorusunun cevabı ders kitabı olarak kurgulanan kitapların içeriğinin ötesindedir-ötesine bakarak anlaşılabilir. Çünkü ders kitaplarında, kolaylaştırıcı olduğu iddia edilen sunum şekliyle meseleyi basitleştireyim derken özü gözden kaçırma ihtimali vardır.

Anlatıcı-aktarıcı olarak ders kitabı, anlattığı-aktardığına sadık kalmak yerine olayı-olguyu-düşünceyi keskin sınırlar çizerek sunmayı yeğler. Şunu söyleyebiliriz ki, ders kitaplarının İktisada dair hap bilgileri, özetleme kaygısıyla hareket ederken bilgileri çarpıtmaları (ya da en azından çarpıtma ihtimali taşımaları), anlama ve yorumlama değil (doğru veya yanlış spot bilgileri) ezberleme üzerine

kuruludur. Ezberleme üzerine kurulu olan yapı doğal olarak kendi “hafız”larını yaratır ve o “hafız”ları mevcut bilgilerin koruyucusu-bekçisi haline getirir. Ders kitapları, böylece, anlama ve yorumlamadan azade, sadece verilen üzerinden bir anlatı ve/veya teknik bilgi aktarımı olan bir iktisat yaratırlar. Peki ders kitaplarının sınırlarını çizdiği bu çerçevenin içerisinde iktisat nedir sorusuna cevap verilebilir mi? Verilenin sorgulanması, teknik bilginin eleştirilmesi anlama ve yorumlama olmadan mümkün olabilir mi?

O halde “iktisat nedir” sorusuna cevap vermenin yanı sıra anlama ve yorumlama kabiliyeti kazanmak, yukarıda da belirtildiği gibi ders kitaplarının ötesine geçmeyi gerektirir. Ötesine geçmek, özetlenen bilginin kaynağına gitmektir, bir diğer ifadeyle ders kitaplarının üzerine temellerini kurduğu başlıca iktisat metinlerinin incelenmesi demektir. Eğer bu yapılırsa, ders kitaplarının kendi temellerine yaptığı olası bir ihanet de görünürlük kazanır, ne de olsa sınırlar aşılmıştır bir kere. Ayrıca başlıca iktisat metinlerinin incelenmesi, eleştirilmesi gereken bir sunum şekli olan spot bilgileri de daha anlaşılır kılar, yorumlama yapabilmeyi olanaklaştırır. Unutulmamalıdır ki, yapı temelden başlar, iktisat üzerinde temel metin olmadan “iktisat” anlaşılabilir.

Örneğin Keynes’i ele alalım. “Keynes” iktisadı denildiğinde, iktisatçı olsun ya da olmasın herkesin aklına ilk gelen teorik arka plan değil ekonomi politikası önermesidir; Devlet’in ekonomiye müdahalesi. Keynes’in önerdiği devlet müdahaleciliği ancak Keynes’in teorisinin bütününe bakılarak sarıh biçimde anlaşılabilir. Bunun yanı sıra bu teorinin ortaya çıkmasına yol açan tarihsel faktörler de mutlaka hesaba katılmalıdır. Nihayetinde Keynes’in teorisine zaman ve mekân koşullarının gerekliliği hayat vermiştir. (Ders kitaplarının yaptığı) Aksi durum yani karşılıklı bağımlılıkları-bağıntıları budayarak basit bir neden sonuç ilişkisi ile hap bilgi olarak Keynes’in teorisini sunmaya çalışmak, Keynes’i sunmak olmaz, Keynes’i budar, beslediği kökleri kopararak zarafetini kaybettirir. Hatta anlaşılmaya dönük nedensellikleri kurmak engellendiği için tek boyutlu hale

sokar. Bu durum Keynes özelinde, Keynes olarak Keynesçiliğin anlatıldığı ders kitapları dikkate alındığında daha da kötülerdir. Bu nedenle Keynes'i Keynes'ten öğrenmek çok önemlidir.

Bilindiği gibi Keynes'in iktisat üzerine birçok çalışması bulunmaktadır ve bu çalışmalar yayınlandıkları zaman büyük yankı yaratmıştır. Ancak genellikle Keynes denilince akla gelen ilk çalışma, Keynes'in magnum opus'u olan 'Genel Teori'dir. Genel Teori'yi okumak Keynes'i anlamak için elzemdir. Bu bağlamda Türkçe okuma yapanlar için güzel bir haber olarak Genel Teori, Prof. Dr. Uğur Selçuk Akalın'ın çevirisiyle Kalkedon yayınlarınca, birinci baskısı 2008, gözden geçirilmiş ikinci baskısı ise 2010 yılında yayınlandı¹.

İktisat'a dair başlıca iktisat metinlerinden biri olan Genel Teori'nin Türkçeye kazandırılması dolayısıyla yayınevine ve çevirmene teşekkür ediyoruz. Bununla birlikte kitabın tekrar gözden geçirilerek yayınlanması gerektiğini düşünüyoruz. Zira genel bir bakış açısıyla bakıldığında çevirinin özenli yapılmadığı görülmektedir. Hatta bazı yerlerde yanlış çeviri söz konusudur. Özensiz veya yanlış çevrildiğine dair iddiamızı kitabın çeşitli yerlerinden karşılaştırmalı örneklerle açıklayabiliriz.

Karşılaştırmada Kalkedon Yayınlarının *Genel Teori: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* başlığıyla 2010 yılında yayınladığı gözden geçirilmiş ikinci baskısıyla, A Harbinger Book'un *The General Theory of Employment, Interest, and Money* başlığıyla 1964 yılında yayınladığı kitap kullanılacaktır. Yöntem olarak öncelikle İngilizce orijinali daha sonra Kalkedon Yayınları'nın çevirisi yazılacak ve önerimiz sunulacaktır. Sunumda, çevirinin bir yeri alınarak yanlış anlamaya yol açmamak için cümleler bir bütün olarak verilerek özensiz veya yanlış çevrilen yerler bold yazılacaktır. Karşılaştırmada kullanılan cümleler kendi içerisinde-

¹ Aslında Genel Teori 1969 yılında "İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi" başlığıyla Asım Baltacıgil tarafından da çevrilmiştir. Ancak bu çalışma Baltacıgil'in çevirisini konu etmediği için üzerinde durulmayacaktır.

de, özensiz veya yanlış çevrilen yerler² olarak sınıflandırılmıştır, öncelikle yanlış çevrilen yerlerin olduğu cümleler, daha sonra ise özensiz çevrilen yerlerin olduğu cümleler alıntılanacaktır. Sunum biçimi açıklandıktan sonra, şimdi, karşılaştırmalı örneklerimize geçebiliriz. Son olarak şunu da belirtelim; buradaki örnekler kuş bakışı görülen örneklerdir, ayrıntılı incelendiğinde örnekler artabilir.

Yanlış çevrilen yerlere örnekler:

Kitap I’de “Klasik İktisadın Önergeleri” başlığını taşıyan ikinci bölümünde şöyle bir cümle var:

*“Now ordinary experience tells us, beyond doubt, that a situation **where labour stipulates (within limits) for a money-wage rather than a real wage, so far from being a mere possibility, is the normal case**” (Keynes 1964, 9).*

Prof. Dr. Akalın şöyle çevirmiş:

“Oysaki günlük deneyimler, emeğin (belli sınırlar içinde) **parasal ücretten ziyade reel ücrete bakarak anlaşma yaptığını** ve bunun da bir ihtimal olmaktan çok normal bir durum olduğunu hiçbir şüpheye mahal bırakmaksızın ortaya koymaktadır” (Keynes 2010, 19).

Türkçe anlatımı eleştirmek gibi bir durum söz konusu olamaz. Nihayetinde anlam çevirenin tercihidir. Cümleyi farklı çevirmenler farklı şekilde çevirebilir. Ancak bold yazılan yerlerde, açıkça görüldüğü gibi bir çeviri yanlışlığı var. Keynes, “reel ücretten ziyade parasal ücrete bakarak” derken, Prof. Dr. Akalın, “parasal ücretten ziyade reel ücrete bakarak” diye çevirmiştir.

Kitap IV’de, “Klasik Faiz Oranı Teorisi” başlıklı on dördüncü bölümden bir örnek:

“In the first place, it has been agreed, at any rate since the publication of Pro-

² Yanlış çevrilen yerler, Keynes’in iktisadına veya bir bütün olarak iktisada ters önermeler biçimini alabilmektedir. Ancak bu husus irdelenmeyecektir.

*fessor Cassel's Nature and Necessity of Interest, that it is not certain that the sum saved out of a given income necessarily increases when the rate of interest is increased; whereas no one doubts that **the investment demand-schedule falls with a rising rate of interest***" (Keynes 1964, 182).

Prof. Dr. Uğur Selçuk Akalın'ın çevirisi:

*"Bunlardan ilki ve üzerinde hemfikir olunanı, hiç değilse, Profesör Cassel'in Nature and Necessity of Interest adlı kitabının yayınlanmasından bu yana, veri gelir düzeyinde tasarruf edilen toplamın, faiz oranı yükseldiğinde muhakkak artması gerektiğini kesinlikle ortaya koymamasıdır. Buna karşın, **faiz oranının düşmesiyle birlikte yatırım talep şedülünün düşeceği** konusunda kimsenin şüphesi yoktur"* (Keynes 2010, 160).

Açıkça görüleceği gibi Keynes, "faiz oranının artmasıyla birlikte yatırım talep şedülünün düşeceği (...)"ni söylemektedir. Prof. Dr. Akalın ise "faiz oranının düşmesiyle birlikte yatırım talep şedülünün düşeceği (...)"ni yazmış.

Özensiz çevrilen yerlere örnekler:

Kitap III'de "Marjinal Tüketim Eğilimi ve Çarpan" başlıklı onuncu bölümüne bakalım:

*"For example, unemployment relief financed by loans is more readily accepted than the financing of improvements at a charge below the current rate of interest; **whilst the form of digging holes in the ground known as gold-mining, which not only adds nothing whatever to real wealth of the world but involves the disutility of labour, is the most acceptable of all solutions**"* (Keynes 1964, 129).

Prof. Dr. Akalın'ın çevirisi:

"Örneğin, işsizlik yardımının borçlanmayla finanse edilmesi, iyileştirmelerin cari faiz oranının altındaki faiz oranıyla finanse edilmesine nazaran daha çabuk be-

nimsenen bir husustur. **Toprağa çukur açarak yapılan altın madenciliği dünyanın reel servetine külfetten başka hiçbir katkısı olmadığı halde, tüm çözümler içinde en kabul edilenidir**” (Keynes 2010, 111).

Kanımızca çeviride özensizlik var. Önerimiz şöyle: “*Reel servete herhangi bir katkıda bulunmadığı gibi emeğin külfetini de kapsayan toprağa çukur açarak yapılan altın madenciliği tüm çözümler içinde en kabul edilenidir.*”

Bir başka örnek Kitap V’de “İstihdam Fonksiyonu” başlıklı yirminci bölümden:

“*Now, as aggregate expenditure changes, the corresponding expenditure on the products of an individual industry will not, in general, change in the same proportion; -partly because individuals will not, as their income rise, increase the amount of the products of each separate industry, which they purchase, in the same proportion, and partly because the prices of different commodities will respond in different degrees to increases in expenditure upon them*” (Keynes 1964, 286).

Prof. Dr. Akalın’ın çevirisi:

“*Şimdi, derneşik harcama değiştiğinde, bireysel sanayinin ürünlerine tekabül eden harcama, genelde, aynı oranda değişmeyecektir. Bu kısmen kişiler, gelirleri arttığında, her sanayiden satın aldıkları ürün miktarını değiştirmeyecek olmaları ve kısmen de farklı emtianın fiyatlarının yapılacak harcamalar üzerinde farklı derecelerde tepki verecek olması nedeniyledir*” (Keynes 2010, 246).

Önerdiğimiz çeviri şöyle: “Bu kısmen, kişilerin gelirlerinin artması durumunda, her bir farklı sanayiden satın aldıkları ürün miktarı artışını gelir artışıyla aynı oranda değiştirmeyecek olmaları (...)”

“Genel Teori”, iktisadın temel metinlerinden biridir. Bu metnin Türkçeye kazandırılmış olması da bu nedenle önemlidir. Ancak yukarıdaki örneklerden hareketle, bu çevirinin tekrar gözden geçirilerek yayınlanmasını önermekteyiz.